

„Adok belétek lelket, hogy megéledjete...”*

A mi segítségünk, felemelő Istentiszteleti alkalmunk megáldása és megszentelése jöjjön az Úrtól, aki teremtett, fenntart és bölcsen igazgat mindeneket! Ámen.

Isten Igéjét, szokásomtól eltérően, ma az Ószövetségből fogom felolvasni. Egy hosszabb igeszakasz következik **Ezékiel** próféta könyvéből, a 37. fejezet első 14 verse:

„Lőn én rajtam az Úrnak keze, és kivitt engem az Úr lélek által, és letőn engem a völgynek közepette, mely csontokkal rakva vala. És átvitt engem azok mellett köröskörül, és ímé, felette sok vala a völgy színén, és ímé, igen megszáradtak vala. És monda nékem: Embernek fia! vajjon megélednek-e ezek a tetemek? és mondék: Uram Isten, te tudod! És monda nékem: Prófétálj e tetemek felől és mondjad nékik: Ti megszáradt tetemek, halljátok meg az Úr beszédét! Így szól az Úr Isten ezeknek a tetemeknek: Ímé, én bocsátok ti belétek lelket, hogy megéledjete. És adok reátok inakat, és hozok reátok húst, és bőrrel beborítlak titeket, és adok belétek lelket, hogy megéledjete, és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr. És én profétálék, a mint parancsolva vala nékem. És mikor profétálnék, lőn zúgás és ímé zörgés, és egybemenének a tetemek, mindenik tetem az ő teteméhez. És látám, és ímé inak valának rajtok, és hús nevedett, és felül bőr borította be őket; de lélek nem vala még bennök. És monda nékem: Prófétálj a léleknek, profétálj embernek fia, és mondjad a léleknek: Ezt mondja az Úr Isten: A négy szelek felől jőjj elő lélek, és lehelj ezekben a megölettekbe, hogy megéledjenek! És profétálék a mint parancsolá. És beléjök méne a lélek s megéledének, s állának lábaikra, felette igen nagy sereg. És monda nékem: Embernek fia! ezek a tetemek az Izráel egész háza. Ímé, ezt mondják: Elszáradtak a mi csontjaink és elveszett a mi reménységünk; kivágattunk! Annakokáért profétálj, és mondjad nékik: Így szól az Úr Isten: Ímé, én megnyitom a ti sírjaitokat és kihozlak titeket sírjaitokból, én népem! s beviszlek titeket Izráel földjére. És megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, mikor megnyitándom sírjaitokat és kihozlak titeket sírjaitokból, én népem! És adom az én lelkemet belétek, hogy megéledjete, és leteszlek titeket a ti földetekre, és megtudjátok, hogy én, az Úr, szóltam és megcselekedtem, ezt mondja az Úr Isten.”

Kedves Testvérek, Felvidékiek, Székelyek, Palócok, Gömöriek, Anyaországiak, Drága Magyar Véreim!

Egy csodálatos nap ez a mai, amikor fájdalomból élet lesz. Száz év jogfosztottság és igazságtalanság után mi nem temetünk, hanem keresztelünk és zászlót áldunk ma. Nem a régi idők dicsőségén sírunk, hanem a régiből merítve álmodtunk és a jövőnek építünk. A felvidéki magyar jövő küszöbén állunk most. Jelet hagyunk magunk után, hogy megmutassuk: nemzetünk életre és áldásra lett teremtvé, nem pedig beolvadásra, asszimilációra vagy megszűnésre. Éppen ezért én nem Trianonról szeretnék szólni köztetek, ez a világi szónokok tiszte ma. Én Isten Igéjét hoztam el Nektek ebbe a völgybe. Mert nemzetünknek kell a kapaszkodó, amit megmarkolhatunk görcsösen és hittel, mint a zászlóvivő a rábízott lobogót. Aki nem engedi ki a kezéből, akinek az életénél is fontosabb az, mert egy eszmét, érzést, hitet képvisel. **Wass Albert** csodálatosan örökíti meg ezt az érzést a *Láthatatlan lobogó* című versében:

Konok hűséggel hordozom
az úttalan bozótokon.

És védem, foggal és körömmel!
Vad dühvel és örült örömmel!

Seb a vállamon és seb a markomon,
de fogom, viszem és megtartom.

És mentem, mindeneken által,
íntéző, végső akarással!

S fogcsikorgatva hirdetem:
nem ért véget a küzdelem!

Dúlt otthonom rég összedőlt.
Kifordult alólám a föld.

Mert valami még megmaradt.
Görcs zsibbasztja a markomat,

Társaimat ár elsodorta.
Mögöttem ég a poklok pokla.

de markomban még itt a Szó:
a láthatatlan lobogó!

Előttem vad sziklák merednek.
De nekivágok a meredeknek!

Ereklyém. Kincsem. Fegyverem.
Magosra tartom s lengetem!

Mert élek még! Ha törten is,
ha vérben is, ha görcsben is,

* Elhangzott Gombaszögön, 2020. június 4-én.

még ha utolsó is vagyok,
kit az özönvíz meghagyott,

ha két lábam térdig kopik:
de feljutok a csúcsokig!

de harcom végigharcolom
s a lobogót megmarkolom!

S utolsó jussomat, a Szót,
ezt a szent, tépett lobogót

Megmarkolom és nem hagyom,
ha le is szakad a két karom,

kitűzöm fent az ormokon
s a csillagoknak meglobogtatom!

Valahogy így ragaszkodtak felvidéki magyarságunk elhívottjai egy évszázadon keresztül nemzetünkhöz, nyelvünkhöz, kultúránkhöz, de legfőképp Isten Igéjéhez, s őrizték a láthatatlan lobogót, nemzeti hovatartozásunk bizonyítékát. S a láthatatlan ma Isten kegyelméből láthatóvá válik. Hittel vonjuk fel nemsokára a Felvidék zászlaját. Ma, 100 esztendővel a trianoni gyalázatos jogfosztás után nekünk így kell kapaszkodnunk az Isten Igéjébe, a zászlónkba, a nyelvünkbe, az örökségünkbe, mert egyedül az Úr Isten lelke, ez a láthatatlan, mégis érzékelhető szent erő tud megtartani bennünket.

A felolvasott történet horrorfilmhez hasonló. A prófétát elviszi a Lélek egy völgybe, ami csontokkal van tele. Ez a nép. Halandó és bűnös. Csontok, megszáradt csontok mindenfelé. Egy valaha élő közösség, amelynek csak a megszáradt csontjai hevernek szanaszét a földön. Csontok... Emberileg nézve nincs esély arra, hogy összeálljanak újból élő testté.

Mi is egy völgyben vagyunk. Gyönyörű kultúr-völgyben. Gombaszög a felvidéki magyarság lelki zarándokhelye. De ne haragudjatok meg, testvérek, én ma is csontokat látok magam körül. Valaha lélekben is élő, hívó ősök leszármazottainak a csontjait. Megszáradt csontokat, akik bár élni szeretnének, de ehhez szükségük van a Lélekre. Mielőtt még felháborodnátok, testvérek, nézzük, hogy miben is vagyunk megszáradt csontok, lélek nélküliek? Van hited egy lelki nagy-magyarországban, ahol anyanyelvünkön imádkozhatunk határoktól függetlenül, s ennek hangot is adsz? Imádkozol azért, hogy legyen ilyen? Teszel érte? Milyen iskolába járnak a gyermekeid, az unokáid? Hol élnek és hol dolgoznak a gyermekeid, unokáid? Esetleg egy teljesen profán kérdés: ha felveszed a telefonodat és beleszól, akkor „prosim” vagy „tessék” hagyja el az ajkadat? Mikor olvastál és tanultál utoljára verset? Mikor voltál templomban és imádkoztál hangosan, tiszta szívedből? Van az ismerőseid között valaki, akire épp haragszol? – Vigyázz! A harag megbetegít és megöl.

Nos, hány dologban ismertünk magunkra, hány kérdésre kellett fájó választ adnunk? Igen, sajnos, életünk sok területén minden igyekezetünk ellenére is elszáradt csontok vagyunk! M i n d a d d i g ... és most jön az örömhír, az üzenet: mindaddig, amíg az Isten lelke újjá nem szül bennünket! Amíg az Úr nem könyörül rajtunk, amíg nem telünk meg Szent Szellemmel, az Úr Lelkével. Mert ez az erő képes megeleveníteni bennünket! Ez a Lélek a záloga nemzetünk újjáéledésének is. Egészen addig, amíg nem lesz ébredés a Kárpát-medencében, addig a szétszakított nemzetrészek olyanok lesznek, mint a szétszórt csontok. Ha viszont az Úrnak Lelke kiárad, megtelhet újból étellel a magyarok földje és szíve. Ezért a Lélekért, az ébredésért, a lelki megújulásért lehet és kell is imádkozni, drága testvérek! El kell ezt kérni az Úrtól! Meg kell látnunk, hogy mik vagyunk Lélek nélkül. Bizony, csontok csupán, és kérni kell a megelevenítő Erőt! „Mert a Lélek az ami megelevenít, a test nem használ semmit: a beszédek, a melyeket én szólok néktek, lélek és élet” (Jn 6,63).

Drága Felvidéki Magyar Véreim!

Felemelő pillanat küszöbén állunk most! Megáldjuk és felvonjuk a Felvidék zászlaját ebben a völgyben. A csontokkal rakott, megelevenítő Lélekre váró völgyben. Szeretném, ha a felolvasott igeszakasz valósággá válna ma a mi életünkben. Ha Isten Szent Lelke megáldana és betöltene minket, hogy a megszáradt, reményt vesztett, kilátástalan állapotban lévő csontjaink összeállnának egy élő tömeggé, az Istent félő, és az Ó Szent Lelkének a vezetése alatt élő magyarsággá! Ha így lesz, akkor megújul a hitetek, akkor mozdultok majd végre a Lélek indíttatására, akkor majd igazán szerettek, éltek, hisztek és reméltek egy szebb magyar jövőt, akkor majd a magyar feltámadás részesei lesztek. Lélek nélküli csontokból élő, hívó közösségé, Jézus Krisztus drága véren megváltott gyermekeivé váltok. Mert az élethez vér is kell. Ezt pedig levették már, lecsapolták, ott, a golgotai kereszten. Teérted is kifolyt Jézus drága vére! Hogy egyszer megtérj, talán hallj egy ünnepi Igehirdetést és az mellbe vágjon, a megszáradt csontjaidig hatoljon. Érted folyt a drága vér, hogy élj.

Amikor felvonjuk nemsokára ezt a zászlót, akarva akaratlanul is fölfelé kell majd tekintenetek. Hát ezt a nyakpozíciót jól vessétek az emlékezetetekbe! Először magunkba nézni, fejet lehajtva, meglátni, hogy csontok vagyunk Lélek nélkül, majd fölfelé nézni, és várni a megelevenítő Szent Lelket. Legyen Gombaszög az élet völgye, a megtért, útját megtaláló, öntudatra ébredő magyarság völgye. A múlt lezárult, nem baj, ha fáj, így gyógyul. Hadd fájjon! Akinek fáj, az már kezd éledni. Hát hadd jöjjön a Lélek, fújjon a szél, fájdalomból legyen élet! Fejet le önvizsgálatra, majd fejet fel hittel és reménnyel!

Ébredj magyarság! Ébredj Felvidék! Amen.

(Mudi Róbert)

Paládi-Kovács Attila

Fejezetek a hajdani Abaúj-Torna vármegye etnohistoriájából és történeti földrajzából

Abaúj felekezeti és etnikai térszerkezetének változásai (16–20. század eleje)

Benépesülés a középkorban

A Hernád völgyét és a szomszédos dombvidéki, hegyaljai tájakat a magyarság még a sárosi medence megszállása előtt, de legkésőbb azzal egy időben szállta meg. Miként Sárosban, a magyar helynevek az Árpád kori Újvár megyében is nagy számban fordulnak elő már a legrégebb forrásokban is (pl. Széplak 1143, Nádasd 12710, Gönyű 1255, Füzér 1270, Komlós 1270 stb.). **Kniezsa István** a számtalan korai dűlő- és víznév kapcsán arra következtet, hogy azok túlnyomó többsége a magyarból ered. A 15. századi összeírások nyomán megállapítja, hogy a családnevek Abaúj megye legnagyobb részének magyar jellegét igazolják. Szlovák kisebbség csupán a megye északkeleti zugában, a Sáros megyével érintkező erdővidéken élt. Kassától nyugatra néhány faluban és Kassa városában németek laktak.¹

Az államszervezés idején a király kezére került a Hernád széles völgye, a *Cserehát* déli része és a Zempléni-hegység erdősége is. A királyi földekből adományozta **Szent István** az egri püspökségnek Hejécét. Azokra telepítették a 11–12. században a német telepesek falvait (pl. Gönc, Perény, Vilmány, Vizsoly), melyek vizsolyi ispánság néven később is igazgatási autonómiát élveztek.² A királyi és várbirtokon megtelepült várjobbágyok népéből formálódott a megye közel 50 falujának kuriális nemessége, a 13. század második felében szerveződött nemesi vármegye köznemesi rétege.³ Abaúj megye területén az 1332-ig feljegyzett 257 helység közül 81 volt az **Aba**-nem kezén. Az **Aba**-nemzetség birtokai négy nagy tömbben terültek el. Mellettük a Hevesben is birtokos **Tomaj**-nem és az **Apc**-nem számított régi birtokos nemzetségeknek. A **Balog**-nem és a **Bolyk**-nemzetség későbbi adománybirtokos lehetett.⁴

Abaúj területe északon a Jósua – Kisida – Kassa vonaláig volt lakott. Az északi erdőség és a Zempléni-hegység, a Ronyva és a Bózsva mente, meg néhány kisebb medence kivételével, lakatlan volt a tatárjárást megelőzően. 1242-ben a tatárok feldúlták a megyét, 39 helység pusztává vált, Jászó és Papi egyházát is felégették.⁵ A 11–12. századi nagy Újvár megye területén több főesperesség szerveződött: a Mátra vidékén és alföldi előterén a hevesi, a patai és a kemeji főesperesség osztozott, a Hernád tágas völgyét 1203-ban az újvári, a későbbi Abaúj főesperessége fogta egybe. Heves és Abaúj megye elválása a 13. század derekán történhetett. (Utóbbi központjának, Újvár várának feltehetően **Aba Sámuel** volt a névadója.) Az abauji főesperesség az 1330-as években Sáros megye területére is kiterjedt.⁶ Abaúj első központjai, a legkorábbiak tekintett Újvár mellett, a német telepesek által alapított Gönc és az alesperesi központ Forró lehetett. Ezekhez járultak olyan fontos egyházi létesítmények, mint a 12. században létesült premontrei monostor Jászón, a benecés apátság Széplakon (a későbbi Apátiban), továbbá az is-

meretlen időben alapított társas káptalan Mislyén, a Tarca völgyében.⁷

A városi fejlődés a tatárjárás utáni hospes-telepítések révén indult meg. A német telepesekkel – egy pusztává lett kismemesi falu helyén – alapított Kassa a 13. század végén már a céhes kézműipar és kereskedelem központja volt. Harmincad vámmal, pénzverő-kamarai ispánsággal, a Sajótól Beregig terjedő térségben vámmentességgel és messi földön ismert vásárokkal rendelkezett. Németekkel népesült újra Szepsi is. Mellettük fontos vásárhely volt még Jászó, Gönc és Szina. Az 1332. évi pápai tizedjegyzékből kirajzolódik a megye településeinek gazdasági ereje, sorrendje is.⁸

Abaúj 14. századi etnikai arculatáról **Györffy György** megállapítja, hogy a Hernád síksága és a dombvidék túlnyomórészt magyar lakosságú volt. A hegyvidék helynevei szláv és magyar lakosságra utalnak.⁹ A hegységek benépesülése szláv telepesfalvakkal a 13–14. század fordulójától számítható. A helyi szláv lakosság *tól* népvégre nincs adat e korból. Egyedül Zsebes falu mellett tűnik fel, majd Füzit nevezik át utóbb Tótradónak. A megye németségét a tatárjárás előtt a vizsolyi ispánság fogta össze, azt követően német hospesek alapították újjá Kassát és Szepsit.¹⁰

Az 1263-ban már megszerveződött nemesi vármegye határai, kevés változással, 1881-ig fennmaradtak. Az Árpád-kori határ Borsod felé nagyjából változatlan maradt. Torna megye felé Jánok, Péder és Somodi a szélső települések. Zemplén felé a határ északkeleten a hegygerincen, alább a Ronyva vize mentén futott, így Kalsa és Regmec határa részben Zemplénhez tartozott.

Patak felé a vízvázaló volt a határ. Szántó és Golop Abaúj megyéhez tartozott, de egyházilag a szerencsi (Zemplén vm.) esperességbe számított.¹¹

Etnikai és felekezeti változások a 16–17. században

Abaúj és Kassa népessége a 15–16. században jelentősen gyarapodik, népének etnikai összetétele azonban alig változik. Az 1550–60-as évek adóösszeírásaiban előforduló személynevek elemzése nyomán Kniezsa István megállapította, hogy a megye északi sávjában, a Hernádtól nyugatra fekvő falvak (Bárca, Bölzse, Szakaly, Enyicke, Széplak, Zsebes, Pólyi, Semse, Saca, Hatkóc) nevei mind magyarok, itt-ott bukkan fel egy-egy szlovák vagy bizonytalan eredetű név. Kassa lakosainak 1650-ben készült összeírása a város magyarságának túlsúlyát mutatta. Az összeírt 676 személy közül csupán 89 viselt német nevet, 87 név bizonytalan (köztük 16 népnévből való családnév: **Tóth**, **Németh**, **Lengyel**, **Török**, **Rácz** stb.), 10 pedig szlováknak vehető. A többi 490 családnév pedig magyar. Ennek alapján Kassa

1650 körüli lakosságának 80–85 %-át magyarnak kell tekinteni.¹²

Figyelmet érdemel Kassa 26 jobbágyfalujának sorsa. Ezeknek a város éppen olyan hűbérura volt, mint a nemesi birtokosok a maguk jobbágyainak. Egyházi dolgokban Kassa kegyura volt a hűbéreseinek. A jobbágyfalvak többsége Kassa közelében élt és ott magyar tömböt alkotott.¹³ Csúpnán a várostól nyugatra fekvő, német többségű Mislóka, Alsó- és Felső-Tőkés, meg Idabukóc vált ki közülük. Szlovákok nagyobb százalékban az északi hegyek lábánál létesült, kevert etnikumú falvakban éltek. Kettőben (Hilyó és Baska) talán többséget is alkottak.¹⁴

A 16. század második felében Abaújban is hódított a protestantizmus, előbb a lutheri majd a kálvini tanítás. Az 1562-ben Szikszón és az 1566-ban Göncön tartott zsinat a „helvét irányzat” erősödését hozta a megyében. Formálódtak az egyházmegyék is.¹⁵ Az evangélikusoknak a 16. század végén már jelentős iskolái működtek Felső-Magyarország városaiban, így Kassán is.¹⁶ Az etnikai viszonyok változását jelzi, hogy a 17. század derekán a város előljárósága elrendelte, hogy az evangélikus iskolában egyformán tanítsanak magyar és tót nyelven.¹⁷ A 16–17. századi református egyházlátogatási jegyzőkönyvek Abaúj túlnyomó részének reformátussá válását tanúsítják. Az abaúji esperesség a *Tiszántinnyi Egyházkerületben* a *Borsod-Gömör-Kishonti Esperesség* után a második legnagyobb volt. Az 1601–1615 közötti vizitációk a megye északi, ma Szlovákiához tartozó részein is 16 anya- és 25 leányegyházat érintettek. Ezek a zempléni esperességhez kapcsolódó Kalsa leányegyháza és Szalánc parókiája, meg a hozzátartozó 3 filia kivételével, mind az abaúji esperességben tömörültek. Az 1609–1644 között működő sárosi esperesség időszakát leszámítva, Sáros megye református gyülekezetei is az abaúji egyházmegyéhez tartoztak.¹⁸

A magyarországi református ekléziák és prédikátorok 1725–1729. évi első hivatalos összeírása idején az abaúji esperességhez 82 anya- és 48 leányegyházat számítottak. Az érintett települések jegyzékéből láthatóan református gyülekezetek Abaúj csaknem minden településén léteztek.¹⁹ A jegyzék érdekessége, hogy Zemplén, sőt Szabolcs tucatnyi református ekléziáját is felöleli (pl. Mád, Megyaszó, Monok, Ond, Prügy, Taktaszada, Szerencs, Tarcal, Tállya, Tokaj, Tiszaladány). Az evangélikusok száma, Kassát és szűkebb vidékét leszámítva, Abaújban elenyészővé vált, csak itt-ott (pl. Monokon) maradtak fenn apró gyülekezeteik.

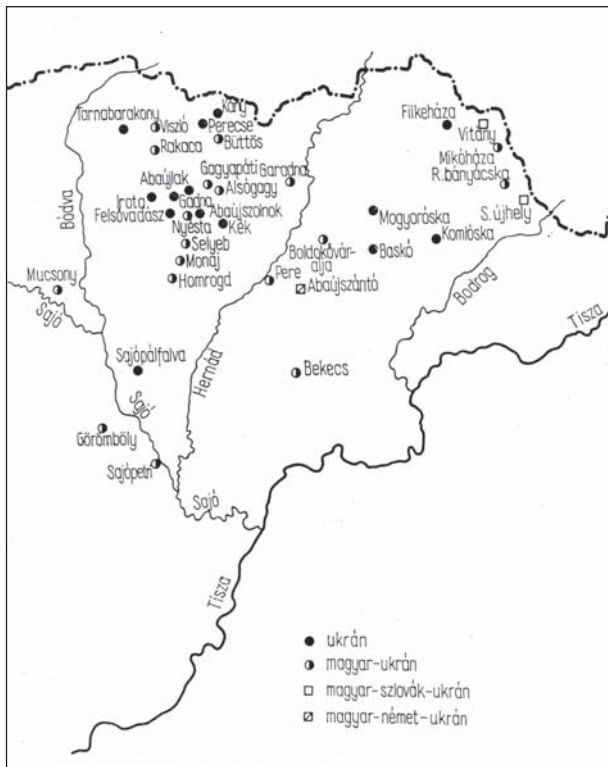
Abaúj megye és Kassa lakosságát a 17. század derekán, második felében súlyos csapások érték, melyek megtizedelték a falvak, mezővárosok népét. 1640. július 9-én a megye „*könnyes sóhajokkal*” írta **Esterházy Miklós** nádornak, hogy az egri törökök rácsaptak a gagyí völgyre, s ott Alsó- és Felső-Gagyot, Ketyét és Baktát (ma Baktakék) kegyetlenül elhamvasztották és néptelenné tették.²⁰ 1647-ben már a Cserehát számos más települése is pusztahely volt (pl. Abod, Debréte, Irota, Rakaca, Viszló) és az is maradt a 18. század elejéig.²¹ A török becsapásoknak is szerepe lehetett abban, hogy a megye állandó székhelyét Kassára helyezték

át, ahol a város belegegyezésével megyeházát építtetett a nemesi vármegye. 1657-ben az egri törökök az egész megyén át Kassáig, sőt Tehányig (Hernádtihany) száguldoztak és a megyének ismét sok kárt okoztak. 1663-ban a felső-magyarországi megyék Kassán gyűlést tartottak, melyen a török pusztítások ellen tekintélyes haderő felállítását szavazták meg, nemesi felkelést hirdettek.²² A század utolsó évtizedeiben **Thököly Imre** kuruc seregei és a **Habsburg** király csapatai pusztították a vidék népét. A folytonos háborúskodás mellett még a járványok, mint az 1679-ben megjelent pestis, vitték el egyes falvak lakosait. Kassa 1650–1696 közötti veszteségeit érzékeltető adat, hogy 46 év alatt 226 házzal (családdal) – mintegy 40 %-kal – csökkent a város lakossága.²³

Már **Bél Mátyás** felteszi, hogy a Kassa-környéki magyarság a török, tatár betörések, lengyel pusztítások és a kuruc-labanc harcok következtében pusztult ki. Egész falvak álltak teljesen pusztán, lakatlanul. Például Széplakon, Zdobán, Felső-Olcsváron alig maradt ember, Felső-Hutka sokáig teljesen lakatlan volt. Az 1715. évi adóösszeírásban is látható, hogy a legtöbb Kassa-környéki faluban alig van 2–3 családnév, holott korábban 30–40 volt az általános.²⁴ Nem állapítható meg pontosan az ellenreformáció szerepe a református magyar lakosság elvándorlásában. Elterjedt nézet szerint Abaújból „*sok református elvándorolt, midőn I. Lipót kormánya alatt üldözni kezdték őket. Az üres telkekre Sárosból és más vidékekről tótokat telepítettek a földbirtokosok, különösen a Kassa körül fekvő falvakba, melyek lassacskán úgyszólván teljesen eltótosodtak...*”²⁵ Hozzájárult a magyarság fogyatkozásához a spontán jobbágyvándorlás is. Egyes szökött-jobbágy-listákból megtudható a vándorlás iránya is. Abaúj megye már 1719-ben 1089 szökött jobbágyot írt össze. Közülük 39 Szepes, 36 Sáros, 24 Torna, 449 Borsod és 503 Zemplén megyében, e két utóbbinak a síksági részében ütötte fel a tanyáját. Láthatóan az Alföldre igyekezett a szökevények túlnyomó része.²⁶ Ez az elvándorlás az 1740-es évekig, a tervszerű telepítések megindulásáig, folyamatos maradt, még növekedett is.

Szlovák és ruszin beáramlás a 18. században. Római- és görög katolikus térfoglalás

A Felvidék „eltótosodásával” foglalkozó szerzők különösen nagy szerepet tulajdonítottak az ellenreformációnak és a reformátusok elűzésének számos konkrét esetét leírták. Tény, hogy az ellenreformáció a 17–18. század században Felső-Magyarország és Abaúj-Torna területén is jelentős eredményeket ért el. A jezsuiták irányításával folyó rekatolizációnak köszönhetően előbb a földbirtokos osztály, majd őket követve a jobbágyok többsége is visszatért a katolikus hitre.²⁷ Helyenként erőszakos térítésre is sor került, mint arra a Tornáról 1671-ben elűzött és Ájban, meg Szádelőn otthont találó református magyarok esete emlékeztet bennünket.²⁸ Kassa vidékén és a Kassa-Szomolnoki hegyvidéken élő szlovákság szinte teljes egészében katolikus lett. Ezzel szemben a megmaradt magyar nyelvszigetek többsége a református vallást követte (pl. Magyarbód,

1. térkép. Ruszin népességű községek Abaúj-Torna déli felén és peremén

Györke, Felsőcsaj, Nagyszalánc). A Bódva felső völgyében, Jászó és Szepsi vidékén a magyar falvak zöme római katolikus, ott mégis viszonylag éles a nyelvhatár. Ugyanis az érintkezés nem katolikus szlováksággal történt, hanem a szepes-gölnici medence németiségével és annak déli településeivel, mint Stósz és a két Mecenzéf.²⁹ A római katolikus népesség abaúj-tornai gyarapodása indokolta 1804-ben a kassai püspökség és egyházmegye felállítását. Az 1776-ban felállított rozsnyói és a szepesi püspökséggel, meg a szintén 1804-ben létesült szatmári püspökséggel a kassai egyházmegye együtt vált az újonnan felállított egri érseki tartomány részévé.³⁰

Abaúj felekezeti és etnikai térszerkezetének 17–18. századi változásában szerepet kapott a görög katolikus valláson levő ruszinok megjelenése is. A legkorábbi ruszin telepeket a 15. században még vlach jogon telepítették a régi Torna és Abaúj erdős peremére. Aj-Falucska és Jászó-Mindszent rutén pásztorai azonban a 18. századra szlovákká és római katolikká váltak. Új ruszin telepítések kezdődtek a Cserehát elnéptelenedett helyein a török és kuruc háborúkat követően. Borsod északi szélén 1697-ben jelentek meg az első ruszin telepek. Viszlóra és Rakacára Lengyelországból hívták be őket; gróf **Keglevich Ádám** földesúr jóvoltából két év adómentességben is részesültek.³¹ Abaújban a 17. század végén, Filkeháza mellett, csak a regéci és a boldogkőváraljai uradalomban telepítettek le ruszin jobbágyokat. Bél Mátyás nyomán **Bidermann** is felteszi, hogy Abaúj egyéb területeire csak a Rákóczi-szabadságharc elbukása után kerültek rutén jobbágyok. Betelepítésük első nagy hulláma 1730 táján zajlott le, akkor ülték meg Mikóháza, Kelecsény, Kány,

Perecse, Gadna, Gagyapáti, Felsőgagy, Abaújszolnok és Kéty (ma Baktakék) községet teljes egészében, továbbá Fóny, Arka és (Füzér)Radvány községet részben. Tornahorvátiba és Barakonya is 1730 után telepítettek kárpátukrán jobbágyokat.³²

Mint ismeretes a görögkeleti kárpátukrán papság egyik fele (Ung, Zemplén, Sáros, Szepes, Szabolcs) 1646-ban elfogadta az uniót, azaz csatlakozott a római egyházhoz, elfogadott bizonyos változtatásokat a liturgiában. Innen számítják a görög katolikus vallás létrejöttét. A munkácsi püspökséget 1771-ben kanonizálta **XIV. Kelemen** pápa, majd e nagy terjedelmű egyházmegyéből 1820-ban kihasított területen felállították az eperjesi görög katolikus egyházmegyet. Ez utóbbi joghatósága alá rendelték Sáros, Szepes, Gömör, Borsod, Abaúj és Zemplén görög katolikus papságát és híveiket. Az unió, a katolizálás a ruszinok mellett, magyar és szlovák ajkú papok közreműködésével történt. A 18. században a magyar és a megmagyarosodott görög katolikus hívek száma olyan rohamosan nőtt, hogy 1804-ben már magyarra is lefordították a szláv misét, s a magyar többségű gyülekezetek lelkészeinek többsége magyarul misézett.³³

A munkácsi görög katolikus püspökség lelkészségeinek 1806. évi összeírása Abaúj-Torna megye három esperességében 19.602 hívet talált. Legtöbbet a cserehádi esperességben (8.883), aztán a kassai esperességben (6.559 lélek), kevesebbet az (abaúj)szántóiban (4.160 fő). Abaúj-Torna megye 145.125 fős összlakosságának 13,41 %-át képezték akkoriban a görög katolikusok és 11.874 fővel 8,18 %-át a ruszinok.³⁴ Hasonló lélekszámokat találunk **Fényes Elek** műveiben az 1840-es évekre vonatkozóan. 1842-ben megjelent „statisztikája” szerint Abaújnak akkoriban 15.121 ruszin és 19.100 görög katolikus lakosa volt. 1847-ben megjelent műve Abaújban 15.121 ruszint és 18.025 görög katolikusot említ.³⁵ Ezen népesség településeinek helyét mutatja az 1851-ben kiadott „geographiai szótár”-ának alapján készült vázlat (1. térkép). A bécsi adminisztráció 1850-51. évi magyarországi népszámlálási kérdőíve a lakosok etnikai hovatartozását is tartalmazta. **Bidermann** ennek alapján közli az abaúji ukránok számát járásonként. Adatai szerint a szalánci járásban 2.917, a forróiban 3.387, a szepesi járásban 2.355, a tornaiban 971, a nagyidaiban 217, a megyében összesen 9.847 ruszin lakos élt.³⁶ Fényes Elek művei még a ruszinok számának növekedését, az 1850-51-es népszámlálás pedig már a ruszinság számának csökkenését tanúsítja a megyében. Igaz az 1857. évi osztrák népszámlálás már 13.000 ruszint talált a megyében.³⁷

A csökkenés és az ingadozás oka elsősorban a nyelvi és kulturális asszimilációban keresendő. Abaújban, miként a munkácsi egyházmegye kebelében általában, már 1806. tájéka is jelentékeny számban éltek olyan kétnyelvű hívek, akiknek csak egyik beszélt vagy értett nyelve volt a ruszin. Közülük az egyházmegye területén leghátramaradottabbak voltak a ruszin-magyar kétnyelvűek, szignifikánsan kisebb volt a ruszin-szlovák kétnyelvűek száma.³⁸ Abaújban a szlovák környezetben élő, szlovákokkal érintkező, keveredő ruszi-

nek két-három nemzedék alatt a szlovák nyelvre váltottak, a magyar környezetben élők pedig fokozatosan elmagyarosodtak. Például Tornynosnémeti, Hernádvecse, Homrogd, Monaj, Szikszó, Abaújkér, Tállya ruténjei az 1840-es évekig megmagyarosodtak, ezért róluk már nem szólnak a korabeli források, de görög katolikus lakosságuk számottevő maradt.³⁹

Nyelvhasználat és felekezetek a 19. században

Az etnikai viszonyok átalakulása a 18–19. század folyamán Abaújt különösen érzékenyen érintette. 1796 és 1880 között Abaújban 22 magyar település váltott szlovákra, valamennyi megye közül a legtöbb, a magyar–szlovák nyelvhatár mentén.⁴⁰ 1880-ban az első magyar népszámlálás már ott is számos községben talált szlovák többséget, ahol az 1773. évi *Lexicon locorum* is magyar többséget mutatott ki. Ilyenek pl. Széplak, Alsómislye, Ósva, Nádasd, Felsőolcsvár, Balogd, Hernádgönyű, Regeteruszka, Zsebes, Buzafalva, Koksóbaksa, Hernádtihany. Ez a 12 falu elszlovákosodott, de legalább is szlovák többségűvé vált. Kniezsa úgy találta, hogy a nyelv váltás akkor még felszínes volt, amit az is bizonyít, hogy a későbbi magyar népszámlálások számos faluban (pl. Garbócbogdány, Eszkáros, Gönyű, Regeteruszka, Zsebes, Alsócsáj) újra magyar többséget mutattak ki.⁴¹ A Hernád-völgyben más változások is megfigyelhetők 1851 és 1900 között. Kassa vidékén a római katolikus magyar Zsadányt és Csányt a szlovákok szállták meg túlsúlyal. Három ruszin falu (Hernádszölled, Bölzse és Bocsárd) a közelben szintén elszlovákosodott. Ezzel szemben a szlovák Fancsal és Forró, továbbá Alsókéked erősen magyarosodott. A ruszin Mogyoróska és Baskó 1900-ig megmagyarosodott, viszont északon a német Ránkfüred, a magyar Alsócsáj és Alsóhutka, a ruszin Zdoba, Kelecsény-Borda, Filkeháza, Kalsa és Ujváros szlovákra váltott.⁴²

A szlovák–magyar nyelvhatár már a 18. század végéig délre tolódott a középkor végének vonalához képest, mintegy 10–20, egyes tájakon 30–40 km mélységben. A szlovák etnikai határ dél felé tolódása Pozsony és Nyitra megye mellett, főként Abaúj és Zemplén megye területén volt szembeötlő.⁴³ A mai Szlovákia területén a szlovákság részaránya 1840–1850 között, egyetlen évtized alatt 59,5 %-ról 61,9 %-ra nőtt. A görög katolikus vallású ruszin lakosság elszlovákosodása az 1840–1880 közötti években különösen felgyorsult. Lélekszáma a mai Szlovákia térségében 203 ezerről 80 ezerre, aránya 8,3 %-ról 3,3 %-ra csökkent.⁴⁴

Abaúj-Torna megye területén a kassai járásban, miként a megye egész északi sávjában másutt is, a 19. században már kisebbségbe jutott a magyarság. Az 1890-es években Kassa járásában csupán Nagyida volt túlnyomóan magyar, többségben voltak a magyar nyelvű lakosok Szinán, Kenyhecen, Miglécen, Csányon, de a többi községben már kisebbségbe kerültek. Kisidától kezdve a járás és a megye északi határvonaláig éppen csak a magyarság kis töredékei fordultak elő. A milleniumi megyemonográfia Kassavidéki „*eltótosodott faluk*” magyar családneveinek hosszú

listáját tette közzé, községenként sorolva a neveket. Megjegyezte, hogy az „*eltótosodott lakosok, akik mindinkább tudatára jutnak magyar mivoltuknak, nem is állanak ellen a magyarosító törekvéseknek.*”⁴⁵

Abaúj-Torna megyében 1880 és 1910 között 16 községben „*változott át a tót többség magyar többséggé a nyelvhatáron*”⁴⁶. Kovács Alajos megvizsgálta és kördiagrammos térképábrázolatokon is bemutatta 16 Kassa-vidéki és 12 közép-zempléni falu etnikai váltásait az 1720–1930 közötti két évszázad folyamán. Rámutatott, hogy a Kassától délre fekvő falvak népe eredetileg tisztán vagy túlnyomóan magyar nyelvű volt és csak a 18–19. század folyamán „*tótosodott el.*” Megtartotta magyar nyelvismeretét is, de mind gyakrabban használta a szlovákot, valójában a kétnyelvűség tartós állapotába került. Megemlíti, hogy a magyarság a Kassa-vidéki és egyéb nyereségekkel szemben az 1880–1910 közötti időben is jelentős veszteségeket szenvedett el. Abaújban, Zemplénben néhány község éppen akkor vált szlovák többségűvé, ami nem lett volna lehetséges céltudatos, erőszakos magyarosítás esetén.⁴⁷ Az 1900. évi magyar népszámlálás adatait értékelő Balogh Pál megállapította, hogy „*Kassa magyar nyelv sziget a tótság közepett...*” Úgy találja, hogy a magyar–szlovák nyelvhatár Kassától jó messzire, délre, a magyar Szina, Kenyhec, Alsó-Kéked és a szlovák Enyicke, Bocsárd, Szakály, Bölzse, Gönyű, Nádasd és Felső-Kéked faluk között húzódik. Kassa városában akkor a szlovák már erősebb minoritást képviselt, mint a német. A város környékén levő falvakról megjegyzi, hogy nőnek és magyarosodnak és a magyar kisebbség az említett nyelvhatártól fel Sáros megye határig 21 szlovák faluban 20–40 %-os részesedéssel jelen van.⁴⁸

Abaúj északkeleti részén, a Nagy-Milic által is kijelölt vízválasztónál, a magyar Pusztafalu és Füzér, meg a szlovák Szalánchuta és Hollóháza között húzódott a nyelvhatár. Balogh a nyelvhatártól északra hat magyar szigetet sorol fel: Nagyszalánc a Ronyva-völgyben, Garbócbogdány, Felsőcsáj, Györke, Petőszinye és Magyarbőd az Ósva völgyében. Megállapítja, hogy a térség (füzéri járás) 31 magyar helysége közül 17 római, 2 görög katolikus, 12 református, az ötven szlovák helység közül 39 római, 3 görög katolikus, 7 evangélikus és 1 református többségű. Ehhez hozzáteszi, hogy „*az eltótosodott orosz faluk ketteje az orosz vallást is letette, s Vajkóc tót faluban a kálvinista többség egy része eltótosodott magyarokból áll.*”⁴⁹ Ebből a felsorolásból láthatóan a magyar települések között is több volt a katolikus, mint a református, a szlovák falvakban a katolikus túlsúly mellett az evangélikusok jelenléte és a kálvinista Vajkóc esete érdemel figyelmet. Szlovák reformátusok az abaúji esperesség területén más településeken is éltek már a 18. században. Számukra adtak ki az 1750-es években öt istentiszteleti könyvet szlovák nyelven a debreceni nyomdában. A 19–20. századi református szlovák gyülekezetek híveinek egy része nyilvánvalóan elszlovákosodott magyarok leszármazottja, másik része azonban a korábbi századokban református hitre tért szlovákok utóda.⁵⁰ A szlovák reformátusok számát az 1850–1950 közötti száz esztendőben

Kassa-vidéki községek nemzetiségi jellege 1720-ban és 1772-ben (Kovács A. 1938. nyomán)

LÁSSÁTKO, FELEIM!

Kassa-vidéki községek nemzetiségi jellege 1830-ban és 1880-ban (Kovács A. 1938. nyomán)

Kassa-vidéki községek nemzetiségi jellege 1900-ban és 1910-ben (Kovács A. 1938. nyomán)

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Kassa-vidéki községek nemzetiségi jellege 1919-ben és 1930-ban (Kovács A. 1938. nyomán)

igen jelentősen megnövelte a magyar-szlovák nyelvhatártól északra fekvő református vallású magyar nyelvszigetek elszlovákosodása, nyelvi asszimilációja, az 1920-tól állami szinten jelentkező erőszakos szlovákosító politika.⁵¹

Abauj-Torna településeinek, lakosságának nemzetiségi és hitfelekezeti megoszlása 1860 tájékán a következő számadatokkal írható le. Települései között volt egy szabad királyi város (Kassa), három bánya- és nyolc mezőváros, valamint 231 falu. Azaz, a puszták nélkül 243 község tartozott a megyéhez, melynek népességét akkor 153.776 főben adták meg. A Kassával együtt vett vármegye lakosságának nagyobb felét a magyar anyanyelvűek tették ki (78.192 fő), jelentékeny számban voltak a „szláv” néven megadott szlovákok és ruszinok (47.857 fő), jóval kevesebben a Kassán és a bányavárosokban élő németek (10.948). Számottevő volt már a zsidó hiten élők száma (12.822 fő) és a cigányságé is (3.950 fő).⁵²

A 19. század végi népszámlálások nemzetiségi és vallásfelekezeti adatait már a millenniumi monográfia is értékelte. Abauj-Torna vármegyének 1890-ben – Kassa nélkül számolva – 151.000 lakosa volt. Az előző évtizedben már megindult kivándorlás főként a német iparosságot (Stósz, Alsó- és Felső-Mecenzéf) és a szlovák földműves réteget tizedelte meg. A monográfia szerzői főként a kivándorlással magyarázták, hogy a magyarság az általános fogyatkozással szemben némi szaporodást mutatott fel 1880 óta.⁵³ A megye Kassa nélkül vett lakosságának felekezeti megoszlását a következő számadatok érzékeltetik: római katolikus 82.738, görög katolikus 15.615, református 38.812, evangélikus 4.531, zsidó 9.244 lélek. A római- és a görög katolikusok mintegy kétharmada magyar nemzetiségű volt, a reformátusok – alig 2 % kivételével – mind magyarok. Ellenben az evangélikusok nagyobb része szlovák ember volt.⁵⁴ A Kassa nélkül vett megye vidéki zsidóságának többsége (7.889 fő) 1890-ben már a magyart jelölte meg anyanyelvének, jóval kevesebb volt közöttük a német (1.138) és a szlovák anyanyelvű (208) ember.

Kassa nemzetiségi és felekezeti összetételének története külön tanulmányt igényelne. Előbb már említettük, hogy 1650 tájékán a város lakosságának kb. 80–85 %-a magyar-nak vehető.⁵⁵ Az 1720. évi adóösszeírás szerint neve alapján

a város 272 adófizető polgárából 194 volt magyar, 53 német és 25 szlovák. E szerint a polgárok bő kétharmada volt magyar. Az 1830-as években a 12.672 főnyi népességből magyar 5.314, mintegy 6.000 német, 1.155 szlovák és 200 ruszin. Fényes Elek geographiai szótára 1851-ben az akkor befejeződött osztrák népszámlálásra hivatkozva írja, hogy „Népessége a legújabb katonai összeírás szerint 13.034 lélek, kik közt 4.738 tót, 2.904 magyar, 2.592 német ajkú, 729 izraelita, 113 orosz, 100 cigány, 2.838 pedig részint belföldi és külföldi idegen.”⁵⁶ Az „idegenek” nagy számára nem utalva jelenti ki Kovács Alajos, hogy ezt az osztrák népszámlálást nem tekinthetjük irányadónak, mert érdekében állt, hogy a magyarok számát leszorítsa, de még így sem tudott abszolút szlovák többséget kimutatni.⁵⁷ 1880-ban az első magyar népszámlálás egyenlő arányban találta a magyar és a szlovák lakosságot 40–40 %-kal. A két nyelv elterjedtségét a városban az a két szám mutatja, amely szerint 1910-ben – anyanyelvre való tekintet nélkül – a magyar nyelvet a lakosság 90 %-a, a szlovákokat pedig csak 50 %-a beszélte. Kassa régebbi nemzetiségi jellegéről megállapítható, hogy az a magyar és a német között váltakozott, és a németet csak a 19. század derekán váltotta fel a szlovák. A város jellegét 1919 után a cseh statisztika mesterkedései változtatták meg részint papíron (pl. a zsidóság leválasztása a magyar nyelvű közösségről), részint ténylegesen is, csehek tömeges betelepítésével.⁵⁸

Kassa és vidékének etnikai térszerkezete a 20. században – az 1938–1944 közötti évektől eltekintve – folyamatosan a magyarság kárára változott. Kassa 1900. évi 64,8 %-os magyar többsége 1991-ig 4,3 %-ra zuhant. Miközben a város népességszáma, az erőltetett iparosításnak is köszönhetően, ötszörösére nőtt, a magyarok száma 21.071-ről 10.128-ra esett vissza. Történt ez annak ellenére, hogy a terjeszkedő város több magyar falut magához csatolt és a környékéről sokan költöztek be falai közé. Nyugatról kelet felé haladva a nyelvhatár Debrőd, Szepsi, Komoróc érintésével Alsó- és Felsőláncnál hirtelen a trianoni magyarhatárra hanyatlik és ezzel a magyar helységek láncolata nagy területen megszakad. 1990-re a Hernád völgyének határon túli szakaszán már egyetlen magyar többségű község sem maradt.⁵⁹

A hajdani Torna vármegye történeti földrajzának néhány vonása

Torna a 18–19. században az ország legkisebb vármegyéje volt. Falvainak száma általában 30–40 között váltakozott, s 1772-ben már elérte a 42 községből álló településállományt. 1837-ben 41 falu és 1 mezőváros mellett 5 népes pusztáról olvashatunk, azaz a községek száma az előző félszázadban már nem növekedett. Lélekszáma az 1840–50-es években megközelítette a 30 ezret, de az 1870–80-as években a 20 ezer főhöz állt közelebb. Torna megye népe a középkor óta túlnyomóan magyar volt és a Felföldhöz tartozó északi magyar népterületen belül is sajátos, jellegzetes gazdaságot és kultúrát alakított ki. Megérdemli, hogy az államhatár mindkét oldalán figyelmet és tudományos leírást, történeti, földrajzi elemzést kapjon.

Torna megye történetének egyes mozzanatai

Területe a 10–11. században gyepű, Borsod északi határövezete volt. Még **II. Béla** uralma végén is lakatlan, erdős hegyvidék. Első ismert telepei Torna és a később Abaujhoz tartozó Jászó. A 12. század végén királyi erdőség, olyan birtoktípus, amely 1200 körül nyerte el szervezeti formáját (lásd zólyomi, illetve pataki-sárosi erdőispánság). A tornai erdőispánságot 1198-ban említik először. Hozzá tartoznak a *Gömör-Szepesi érchegység* déli vonulatának és a Felső-Bódva vidékének nagy erdőségei, az ún. *Fekete-erdő*. Az ispánság központja az eredetileg Borsodból igazgatott Tornán volt, ott élt a kezdetben *procurator* címet viselő királyi

jószágkormányzó. Alá tartoztak a királyi vadászterületet őrző erdőővők, régi magyar nyelven *ardók*, továbbá a víz-ővők, meg az erdőségekben élő vadász, méhészt, kovács és földműves közösségek. E királyi szolgálónépek emlékét őrzi a régi Torna számos községneve: *Hídvégardó*, *Szólósardó*, *Ardócska* vagy *Korotnok-Ardó* (elpusztult), a karsztvidék gömöri szélén *Pelsőcardó*, a Torna mentén *Méhész* és *Szád-Udvarnok*, *Kovácsi* a Csermosnya- és *Rudnik* a Bódva völgyében. Vasművességre utaló falunév volt *Mile* is (,szénégető boksa') Borsod és Torna határán.

A Sajó és a Bódva közötti térség a betelepülés időrendjét tekintve három részre osztható:

a. A Sajó völgye Gömörben Pelsőcig és a Bódva völgyében az Edelény melletti Borsodig.

b. A Szuha völgye és a Galyaság a karsztvidékig, Hosszúszó, Kecső, Aggtelek, Teresztenye vonalán át Szalonnaig.

c. A Szilicei-fennsík, a Jósza, a Torna és a Csermosnya patakvölgye.

Ez a harmadik települési fázisban megszervezett terület lett a tornai erdőispánság központi része, melynek maradványából alakult a későbbi Torna vármegye. Ezt a tájat a magyarság a 12. század második felében és a 13. század első felében népesítette be.⁶⁰ A népmozgás mögött főként a vasipar északra húzódását kell látnunk. Az észak-borsodi vasipar a 10–12. században köztudottan Rudabánya és az Upponyi-hegység vasérctelepein alakult ki. Az ún. "Imola típusú" kis vasolvasztók emlékeit Uppony, Dédes, Nekézseny mellett, Imola, Tríz, Telekes, Szuhafő stb. határában tárták fel. A 13. század második felében azonban a vasérbányászat és a vasolvasztás súlypontja áttevődött a *Gömör-Szepesi érchegység* területére,⁶¹ s még előbb a tornai karszt övezetére. A vasművesek Kovácsi nevű falvai a mai Égerszög és Teresztenye határában, a Csermosnya-völgyben és a Szalonnai-karszt területén (pl. Martonyi) álltak.⁶²

A tatárjárás idején már hasznavehetetlennek bizonyult *Várad* nevű ispáni földvár helyett **IV. Béla** az 1250-es években fölépíttette *Szádvárt*, a magas szirten álló kővárat. Az 1270-es években "a nagy birtokszerző" **Tekus** ispán családja megszerezte Szádvárt és vele a tornai erdőuralom jelentős részét. Ezzel a királyi erdőispánság gyakorlatilag megszűnt, de a maradéknak fokozatosan megszerveződött a királyi vármegye.⁶³

Az első lépés a megyeszervezés irányába akkor történt, amikor az erdők népét királyi vármegyébe, *comitatus*ba szervezték és 1272-ben *ispán* alá rendelték. 1274-ben *Torna vára* már biztosan létezett. A vidék népe és a közeli Jászó uradalma a 12–13. században a tornagörgői királyi udvartartás ellátását biztosította.⁶⁴ Említést érdemel, hogy a tornai várispánságból már a tatárjárás előtt megindult a kitelepülés a Szepesség irányába. Ezzel kiterjesztették Torna területét a későbbi Szepes vármegye déli részeire is.⁶⁵ Szepes vármegye kialakításában a "gömörörök" mellett számolni kell a Tornából érkező telepésekkel is!

Önállósult királyi vármegyeként azonban Torna elvesztette a korábban az erdőispánsághoz tartozó gömöri, szepesi, abaúji területeit (Pelsőc, Csetnek, Tapolca, Szepesolaszi,

Jászó). A tornai erdőispánság területe tehát jóval terjedelmesebb volt, mint a későbbi Torna vármegye. Hiszen a Borsod határán, gypűvidékén létesült tornai ispánság Szepes vármegye megszervezése, leválása előtt egészen a Tátráig, a Kárpátokig ért.⁶⁶ A gömörorség által alapított Pelsőcra érdemes megjegyezni, hogy a *Gömör-tornai karszt* legkorábbi települései közé tartozott.⁶⁷ A 14. század elején aztán átalakult a királyi terület nemesi vármegyévé. Az erről tanúskodó első adat 1319-ből való, amikor már Torna szolgabíráit említik. A mindenkor Torna megye területe sem a *Gömör-Tornai karsztvidék*, sem a *tornai erdőispánság* területével nem téveszthető össze, nem vehető egynek.

Torna megye az újkorban mindössze két járásra tagozódott, az *Alsó-* és a *Felső-járársra*.⁶⁸ A megye területe az újkorban is többször változott. Hiszen a régi Torna megyében fekvő Égerszög, Komjáti és (Bódva-) Lenke a 14. század elejéig Borsodhoz tartozott, később került Tornához. Időnként nyereségei is voltak a kicsiny vármegyének, nemcsak veszteségei!

Torna különállóságát az egyházszerkezet és a táj jellege is erősítette. Neve már 1263-ban előfordult *districtusként*, sőt arra is van példa, hogy önmagában áll (*in Turnua*), azaz tájnévként használatos.⁶⁹ A magyar tájnévadást áttekinthető munkák a *Torna* tájnevet sajnos nem tartják számon.⁷⁰ 1263-ban a tornai *districtus* tizedeit már az esztergomi érsek élvezte. A tornai terület egyházkormányzati szempontból tehát Esztergomhoz tartozott és kivált az egri püspökség területei közül. Az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzék még nem szól a tornai főesperességről, de 1397-ben már említi (*archidiaconatus Tornensis*). A *Torna districtushoz* tartozó plébániák legdélibb tagja a későbbiekben Égerszög, innen kelet-északkelet felé Perkupán, Szögligeten, Zsarnón át Szepsig fut a déli határ. Keleten a Szepesi – Jászó vonal, északon a Jászó – Dernő, nyugaton pedig a Dernő – Égerszög vonal határolta. Az így körülhatárolt egyházigazgatási terület a 14. században már a megkisebbedett Torna vármegyének felelt meg.⁷¹ A **Hunyadiak** korában gyakran Tornához számították Borsodnak a Szalonna – Rakaca vonaltól északra eső csücskét és a későbbiekben Szepeshez tartozó Stószot a Bódva forrásvidékén.⁷²

Tanulságos a földrajzi név és a táj kapcsolata is. Torna megye minden bizonnyal székhelyéről, Torna váráról kapta nevét. A helységet viszont a Torna-patak után nevezték el, amely a közelben torkollik a Bódvába. Ez a pataknev szláv eredetű. Etimológiailag azonos a Veszprém megyei Torna vízzel. A szláv víznév töve egy ,tüske, tövis, kőkény' jelentésű szóéval azonos.⁷³ Feltűnő a bakonyi és a Torna megyei karsztvidék közeteinek, felszínformáinak, növényvilágának hasonlósága. A *Torna* szó Borsod északi határvidékén már 1263-ban önmagában is megálló tájnév, az aggteleki, szilicei, tornai mészkővidékek neve. Ez a táj Tornalja közelében kezdődik és a Bódva melléki Tornáig tart. Az először 1291-ben említett Tornalja nevét **Ila Bálint** és **Kiss Lajos** egy bizonyos őrtoronnyra vezet vissza.⁷⁴ Pedig talán lehetne a „Tornai karsztvidékre”, a töredezett fennsíkra is gondolni. Ehhez számításba kell venni, hogy a Gömört Abaújjal összekötő ősi

szekérút még a 19. század elején is Tornaljáról kiindulva kapaszkodott fel a mészkő fennsíkra és a jósvafői, színi völgyön leereszkedve jutott el a Bódva völgyébe, s tovább Kassára.⁷⁵ Tornalja az utak találkozásának köszönhetette fontosságát, későbbi fejlődését. Nem csupán 'toronyalja', hanem egy elzárt táj kapuja, s az adott magassági viszonylatban 'hegyalja', fennsík alatti helység.

A 18. század végén Torna vármegye még őrzi önállóságát és falvainak többségét, bár **II. József** közigazgatási reformja (1785) átmenetileg Torna közigazgatását is megszüntette.⁷⁶ 1799-ben „*Mindössze 44 lakóhelyek vagynak benne, 's a' Rozsnyói és Munkácsi Püspöki megyékhez tartozik*”.⁷⁷ **Fényes Elek** 1837-ben 1 mezővárosról és 41 falutól és 5 népes pusztáról tesz említést.⁷⁸ Nála kettővel kevesebb az önálló települések száma, mint **Vályi András** művében.

Az 1850. évi "kerületi" közigazgatási beosztás ismét megszüntette Torna megyét és korábbi igazgatását. A Csermosnya-völgy községeit (Hárskút, Dernő, Kovácsi, Lucska, Barka) továbbá Szilicét és Borzovát Gömörhöz csatolták, a megye többségét pedig Kassa alá rendelték.⁷⁹ 1867-ben a kiegyezés ismét visszaállította a megyei igazgatást. Az 1881. évi LXIV. t.c. azonban Tornát újra, s most már tartósan Abaújhoz kapcsolta, mint az egyesült vármegye 5. járását. Ezentúl a tájnevet a *tornai járás* neve őrizte. Ez a járás azonban nem fedte teljesen a korábbi vármegye területét. Nyugaton csenkult a Gömörhöz kapcsolt hét faluval, keleten pedig növekedett Abaúj megyétől hozzácsatolt falvakkal (Gagybátor, Jánok, Kány, Keresztéte, Krasznokvajda, Pamlény, Péder, Perece, Szászfa). Ilyenformán a *tornai járáshoz* 1900-ban 45 község tartozott, s a járás polgári népessége 22.314 fő volt.⁸⁰

Ez a közigazgatási átszervezés alapján érintette Torna jellegét: karsztfennsíkot, fenyves, bükkös magashegységi területeket veszített el. Ezek helyett csereháti dombhátat, mocsaras völgyteknőt csatoltak hozzá. Előbbi részein ércbányászat, vasolvasztás, szénégetés, hámoripar folyt. Utóbb kapott falvainak többsége szegényes földművelésből, marha- és juhtartásból tengődött. Torna megye valódi arcát azonban az 1881, illetve az 1850 előtti megyehatárok között kell keresni és lehet megtalálni.

A régi Torna természeti adottságai

„*Vidékje többnyire hegyes, 's mintegy kőfallal vétélik körül a' nagy hegyekkel; némellyek kősziklások, és kopszok, némellyek ellenben kivált a' juhoknak és sertéseknek jó legelőt szolgáltatnak.*”⁸¹ A régi Torna megye voltaképpen a Bódva, a Sajó és a Csermosnya által határolt terjedelmes mészkőhegységre terjedt ki. Déli felét az újabb földrajzi irodalom *Aggteleki- (Gömör-tornai, Észak-borsodi) karsztvidék*-nek nevezi.⁸² Ez a rögökbe tördelt, erősen szabdalt tónkfelület délről észak felé haladva egyre magasodik. Déli részén 350–500 m az átlagos tengerszint feletti magassága, legmagasabb pontja a *Nagyoldal* (604 m). A *Szilicei fennsík* kiemelkedő pontja 584 m, a Torna patak völgyét délről övező *Alsó hegy* 612 m. Ugyanazt a völgyet északról övezi a *Felső hegy*, melynek átlagos magassága jó száz méterrel több, s már Aj község határában is van 707 m magas hegycsúcsa.

A Csermosnya völgyet délről az említett karszthegység, a terjedelmes mészkőtönk, északról pedig a *Gömöri-Szepesi érchegység* övezi. A helyi népnelv az előbbi „mészhegyek”, az utóbbit „vashegyek” néven ismeri és különbözteti meg. Az érchegység gerincmagassága 1.000 m közelében ingadozik, csúcsai 1.100 m fölé magasodnak (*Pipilke* 1.225 m). Találón nevezte a nép a magasabban fekvő, hűvösebb éghajlatú Csermosnya völgyet „*hideg völgy*”-nek, az alacsonyabban fekvő, szélől is védett Torna – Almás völgyet „*meleg völgy*”-nek. A megye két közigazgatási körzete, szolgabírói járása nevében is tükrözi ezt a népi tájszemléletet, illetve a megye magassági viszonyait. A *Felső járáshoz* tartozott a Csermosnya patak és a Torna patak völgye, s a megyeszékhely szűk körzete, az *Alsó-járáshoz* pedig a szilicei, jósvafői karsztvidék, a Bódva és a Jolsva völgyének falvai, s a déli lankás dombvidék (Égerszög, Teresztenye, Varbóc). E Borsoddal határos kistáj népi neve: *Galyaság*.

A *Galyaság* 300–400 méter magas, jobbára karsztos dombvidékét a honfoglalás idején erdők borították, melyet csak itt-ott szakítottak meg bozótos, kopáros foltok. Keletkezése során feltehetően a 'hegyi tisztás', 'erdőtlen, kopár hegy' jelentésű *közső -ság* képzős származéka vált tájnévvé, tulajdonnévé. A *Galyaság*ot a néprajzi, nyelvészeti kutatás az egykori Torna és Gömör megye Borsoddal határos, Aggtelek és Rudabánya között elterülő részeként határozza meg.⁸³ A kistáj középkori történetét behatóan vizsgáló **Dénes György** felteszi, hogy a 10–11. században a karsztbokor-erdős terület még néptelen lehetett, csupán a mai *Henc-völgy* Bódva-völgy felőli alsó szakaszán folyhatott irtásos földművelés és létezett néhány tanya. A *Galyaság* kiterjedését **Pesty Frigyes** 1864. évi helynégyűjtése, s abban a *tornai alsó járás* szolgabírójától kapott jelentés alapján körvonalazza: „*Torna megye alsó járásában az úgynevezett Galyasági terület magában foglalja Torna megyei Egerszög, Teresztenye, Szöllőssárdó, Kápolna és Varbóc községeket s határait.*” Ez egybeesik a helyik lakosság mai felfogásával is.⁸⁴

A tengerszinthez mért magasságnál is fontosabb olykor a környezethez mért magasság és a térszín formája. Torna megye patakvölgyei fölé meredek sziklafalak emelkednek, s a lejtők szöge a menedékes oldalakon is igen meredek, ezért szekérrel aligha járhatók. A szádélói sziklahasadék oldalfalai például csaknem függőlegesek, s helyenként 200–300 m-re magasodnak a patak mellett kigyózó ösvény fölé. Szakadék jellegű hegyoldalak a Torna és a Jolsva patak völgyében is bőven vannak, s helyenként a Bódva völgyét szintén meredek hegyoldalak szegélyezik. Ezek átjárhatósága gyalogosan is nehézkes. Minthogy a patakvölgyek kelet-nyugati vagy nyugat-keleti irányúak az észak-déli forgalom nagy nehézségekbe ütközött. Főként a Szárpatak völgyén (*szádélói hasadék*) és az áji völgyön vezettek fel ösvények és keskeny utak a szepesi városokba.

Megfelelő szekérutak hiányában nem volt könnyebb a nyugat-keleti irányú közlekedés, áruszállítás sem a Sajó-völgyből Torna és Kassa irányában. Az 1830-as évek előtt a Torna-patak völgyéből Rozsnyóra igen keskeny, veszélyes szekérút vezetett a vízvázalástó hegyen át.⁸⁵ A szekérutak hosz-

szű kerülői, rettentő kaptatói mind a távolsági szállítást, mint a saját határon belüli gazdálkodást (pl. erdölés, fahordás) igen megnehezítették. A nyugat-keleti irányú "közlekedési folyosó", amit a *Kanyapta-süllyedék* kínált fel Abaújban,⁸⁶ a Sajó és a Bódva vízgyűjtő területe közötti vízváltástól vonalán sziklafalba ütközött.

Torna karsztvilágát már **Hunfalvy János** igen találóan jellemezte: „A [...] *jura hegyláncolatban sok cseppkőves barlang van, melynek nyílásait vagy mély aknák és besüppedt töbörök, vagy a hegység aljában tátongó s igen sok barlangvizet kieresztő torkolatok képezik. Eddigél a sok barlang közül még csak a szilicei jégbarlangot s a jászói és aggteleki cseppkőves barlangokat lehelet megjárni s megvizsgálni.*”⁸⁷ Süppedékes lápák (*dolinák*), tölcser alakú horpadások (*töbörök*), víznyelők, aknabarlangok (*zsompolajok*) különösen a karsztos fennsíkon fordulnak elő nagy számban. Égerszögtől Jászóig számos nagy barlangrendszer ismert. Ezek közül többet csak az 1950–60-as években fedeztek fel. Századok óta nevezetes a 22 km járat-hosszúságú *Baradla-barlang*, Európa legnagyobb cseppkőves barlangja.⁸⁸ A karszt gazdasági hasznóvételét, a domboldalak művelését megnehezítik a lepusztult termőtalaj alól helyenként kibukkanó sziklahátak, népnyelvi kifejezéssel élve: *ördögszántások*. Mellesleg a mészkő málladéka kitűnő termőföld. Szántani nehéz, kapálni könnyebb, kertművelésre kitűnően alkalmas. A *karsztos mál*okon (délnek fekvő hegyoldalakon) szőlőt, gyümölcsöt műveltek. A Torna völgyben húzódik a szőlőművelés északi határa. A *mál*ok telepítő hatását mutatja a déli fekvésű községek nagy száma. Szőlőt műveltek a Torna-víz mentén fekvő falvak mind, sok volt a szőlő Szín, Színpetri és Bódvaszilas határában is, míg Komjátiban és Nádaskán, mert *mál*ain a termőföld kevesebb, azelőtt csak diót ültettek. A *Galyaság* mészköves málain szintén sok szőlőskert volt.⁸⁹

A tornai karsztvidék hidrogeográfiájának meghatározó szerepe volt a települések keletkezésében és fennmaradásában. Vízhiány a karsztfennsíkon máig gyakran előfordul. Például Szilice népe egyetlen nagy forrás vizét issza, marháit pedig egyetlen mezei itatóhelyre szorúlnak. A fennsík falvainak vízgazdálkodása külön tanulmányt érdemelne. A falvak többsége a völgyekbe települt, s az ott feltörő források, illetve a törmelékletőkben könnyen építhető kutak közelében települt meg. Legtöbb községben az ősi karsztforrások vizét hasznosítják. Lucskán, Dernón a források vizét közös medencébe gyűjtötték a 20. század elején és csővezetéken osztották el a falu különböző helyeire. Dernón a község déli fele a karsztvizet issza (*meszes víz*), északi fele pedig az érchegységből csörgedező források bőséges vastartalmú vizét.⁹⁰

Az egész tornai tájon híresek az időszakos és a melegvízi források. Előbbiek közé tartozik a *Lófej forrás*, amely naponta egyszer egy órán át buzog fel nagy erővel, aztán elcsendesedik.⁹¹ Meleg források, ún. *laplocák* a Bódva mentén több helyen léteznek (pl. Szögligeten, Szalonnán). Minthogy télen sem fagynak be, az egykor lúgzással, mosópadon súlyokkal mosó asszonyok számára a meleg vízi források nagy könnyebbséget jelentettek.

A növényzet zonális elhelyezkedése követi az éghajlati, magassági és talajtani adottságokat. A hajdani Torna vármegye déli felén uralkodó fanem a tölgy, a cser. Északabbra haladva a térszín emelkedik, s a csertölgyet felváltja a kevert lombú gertyános-tölgyes erdőtársulás. Különösen a Szilicei-fennsíkon változatos az erdők összetétele. Szerszámfát, botokat, kosárfonásra alkalmas vesszőféléket e vidéken nagy választékban lehet találni. A régi megye északi peremvidékén uralkodó fanem a bükk, s az érchegység oldalain megjelennek az őshonos fenyvesek is. A Csermosnya völgyében a bükk részaránya 80 % körül mozog. Barka határában a fenyőké 21 %-ot tett ki az 1880-as években. Tölgyesek csak a völgy alsó szakaszán élnek meg (pl. Hárskúton az erdők 20 %-a tölgy).

A domborzati és a talajviszonyok folytán a Csermosnya völgyében a szántóföldek aránya 1897-ben mindössze 16 %-os volt (Barkán 10, Kovácsin 8, Lucskán 15 %). A faluhatárok nagyobb részét erdők, legelők és rétek tették ki. Csermosnya-völgyi összesítésben ezen ágazatok arányai a 19. század végén: erdő 58 %, legelő 13 %, rét 9 %.⁹² A hűvös éghajlat következtében a Csermosnya völgyében és a szilicei fennsíkon sem a szőlő, sem a kukorica nem díszlett, s a gyümölcsstermesztés sem volt olyan sikeres, mint az Almás patak völgyében, Almás, Körtvélyes vidékén, vagy a Galyaságban.

Torna megye növényföldrajzának zonális tagozódása egészen szembetűnő.⁹³ Az Almás és a Torna völgye kiváló szőlő- és bortermelő vidék, ott megterem a dió és a cseresznye, a barack és a nyári körte. Azonban néhány km-el északabbra, a *Felső hegy* túlsó oldalán már-már havasalji környezetben élnek a szomszédos falvak. Erre utal pl. az áfonya-fajták jelenléte. Ezeket a „*meleg völgy*” lakosai is ismerik. *Borovnyica*- és *brusnyicaszedés* idején a „*mész-hegyek*” lakói felkeresték a Csermosnya völgyét északról lezáró „*vashegyek*” termőhelyeit, s ott élő rokonok is eljártak a délebbre lakó rokonokhoz szőlőt szüretelni, cseresznyét szedni, diót verni stb.

A táj sajátága, hogy az említett növényföldrajzi zónák itt gyakorta 5–10 km szélességűek csupán. Torna, bár az ország legkisebb vármegyéje volt, változatos természeti adottságú kistájakat foglalt magában. Ezeket a kistájakon pedig igen karakteres életformák alakultak ki és maradtak fenn egészen a 20. század közepéig.⁹⁴

Az egykori Torna megye etnikai képe

A 19–20. századi statisztikák és népszámlálások Tornát – a Felföldön szokatlan mértékben – magyar többségű területnek mutatják. Úgy látszik, hogy a megye magyar népe túlnyomóan a középkori lakosság leszármazottja, s Torna az újkorban is inkább népességet kibocsátó, mint befogadó vármegye volt.

Középkori népességének népi összetételére enged következtetni a víz- és helynevek elemzése. A táj és a megye neve helység- és víznév is egyben. A *Torna* szó, akárcsak a megye keleti harmadán átfolyó *Bódva* neve mellett számos szláv falunév tanúskodik a középkor szláv lakosairól (pl. *Lucska, Jablonca, Perkupa, Borzova, Szilice, Szín,*

Jolsva, Derenk, Varbóc, Teresztenye, Zsarnó). A királyi szolgáló népek előbb már említett falvai között is akad szláv eredetű (*Rudník, Udvarnok*). A falunévek nagyobb fele azonban magyar névadást bizonyít.⁹⁵ Egyik részük fanelemekre, a vidék növényzetére utal (*Égerszög, Bódva-Szilas, Somodi, Hárskút, Torna-Nádaska, Szögliget, Barka*), esetenként geomorfológiai alakzatra (*Áj, nyiladék, Szád, Szádvár, Szádelő*). Gyümölcs-termesztésre utal *Szád-Almás, Körtvélyes*, és *Szólós-Ardó* neve. Magyar névadású *Barakony, Becskeháza, Debrőd, Dobódél, Falucska, Görgő, Hetény, Jósavajó, Torna-Kápolna, Bódva-Lenke, Martonyi, Mész, Szín-Petri* is.

Középkori telepítésre utal *Horváti, Vendégi, Újfalu* neve. A tornai erdőispánság területén Bódva-Vendégi lehetett az a hely, ahol a hospesek először megtelepedtek. Tornába csehek, Horvátiba horvátok is érkeztek. Később Szólósardóra, Tornaszentandrásra és Jászóra németeket telepített valamelyik uralkodó.⁹⁶ A megyeszékhely szomszédságában elterülő falvak Árpád-kori lakói horvátok és németek lehettek, akik a középkor végére beolvadtak a környék magyarságába.

A templom védőszentjéről kapta nevét *Torna-Szentjakab* és *Torna-Szentandrás*. A névadásnak ez a divatja a 13–14. század fordulójára, Torna benépesítésének időszakára volt jellemző. A vizek közül a kisebb patakok nevei tanúskodnak magyar névadásról: *Almás vize, Juhász patak, Lófej forrás, Ménes-patak, Sas patak, Somodi patak, Szár patak* stb.

Torna vármegye népe az alsó- és a felső járásban is színmagyar volt a középkor végén és az újkor elején. Északról nem szlováksággal, hanem főként németességgel érintkezett. Torna északi szélén nem szlovák–magyar, hanem német–magyar nyelvhatár húzódott.⁹⁷ *Mecenzéf, Stósz* és a dél-szepesi városok lakosai a 20. századig németek voltak, városaik neve is egytől-egyig német eredetű. Torna magyar népe főként gazdasági, kereskedelmi kapcsolatot tartott fenn a gömöri, szepesi bányavárosokkal. Különösen Rozsnyó, Mecenzéf, Stósz és Szomolnok bányászai, vasműves és céhes kézműiparos polgáraival. Rozsnyó magyarrá válását jórészt a tornai karsztfennsíkról (Szilice, Borzova, Jablonca) és a Csermosnya völgyéből kiáramló migráció idézte elő a 16–17. század folyamán.

Az etnikai kép némileg színeződött a 15. században keletkezett vlach telepek által. *Áj-Falucska (Hačava)* és *(Jászó-)Mindszent* – akárcsak a gömöri *Uhorna* és *Pacsá* – eredetileg ruszin nyelvű pásztorai a 18. századra elszlovákosodtak.⁹⁸

A 16–17. század folyamán Torna vármegye több községe elnéptelenedett. 1720–21-ben mindössze 30 községet írtak össze benne. Ezek közül 22 volt színmagyar, s további 6 magyar többségű. A családnevek 95 %-a magyar, 4.41 %-a szlovák vagy ruszin, 0.55 %-a német.⁹⁹ A 18. század dereka táján aztán több régi faluhelyet újratelepítettek földesurak. Itt kell megjegyezni, hogy a középkor nagy adománybirtokosait (pl. **Bebek** család), a 18. században új nagybirtokosok váltották fel (pl. **Eszterházy** és **Keglevich**

család). Közelebről meg nem határozható időpontban, az 1730–40-es évek körül telepítették újra Bódvárakót, Derenket, Tornaszentandrást, Tornabarakonyt.¹⁰⁰ Ezek lakosai kezdetben főként erdőmunkával, szén- és mészégetéssel foglalkoztak. Többségük Szepes megye szlovák–ruszin népfőlöslégből származott. 1773-ban Torna vármegye 42 községéből 27 volt magyar, 7 falut jeleztek magyar–szlovák kevert népességűnek. Volt még 1 magyar–német, 4 szlovák, 2 ruszin–szlovák és 1 lengyel–szlovák település (Derenk).¹⁰¹ Ez a kép az egyesített Abaúj-Torna vármegye tornai járására érvényes, amelyhez hozzákapcsolták Kány, Percse, Keresztéte, Jánok stb. csereháti falvakat is. A régi Torna Gömörhöz kapcsolt megye nyugati sávja a 18. században is színmagyar maradt.

A természetes szaporodás és a telepítések eredményeként a megye népessége az 1720–21. évi alig négyezer főről (3.816) a II. József nevéhez fűződő népszámlálásig (1787) csaknem négy és félszeresére nőtt (17.990 fő). Járványok – így az 1831. évi kolerajárvány – újabb pusztításai miatt a népesség száma időnként újra apadt, s újabb betelepítéseket vont maga után. Főként a 18–19. századi telepítések vezettek el a kontinuos népesség felülrétegződéséhez, etnikumok és felekezetek falun belüli együttéléséhez. Vegyes nemzetiségű településeken az új jövevények hamar átvetették a régi magyar lakosság nyelvét és szokásait. Nemzeti-ségi többség esetén is megőrződött a régi magyar földrajzi nevek, a dülőnevek túlnyomó többsége.

1819-ben Torna megye népességét 1 mezővárosban, 41 faluban és 12 pusztán élő 20.370 főben állapították meg. **Magda Pál** műve első kiadásban csupán annyit mond, hogy a magyarokon kívül szlovákok, ruszinok és „*kevés Németek*” élnek a megyében. Csupán az 1832. évi német nyelvű kiadásban közli, hogy 6 tornai faluban élnek ruszinok.¹⁰² Ugyanakkor 32 helység népe magyar, négyben laknak szlovákok és egyben németek is.

Fényes Elek 1837-ben a megye etnikai és nyelvi megoszlásáról az alábbi számokat közli: magyar 27.084, orosz 1.193, tót 350, zsidó 327. A megye 41 falujából 36 magyar, 2 orosz, 1 orosz–magyar és 2 magyar–tót. Ezekon kívül egy mezővárosról és 5 népes pusztáról tesz említést.¹⁰³ Bódvárakó, Tornaszentandrás, Tornaszentjakab lakossága egy évszázad alatt teljesen elmagyarosodott. Tornabarakony csak a 19. század végén jutott el erre a pontra.¹⁰⁴ Az 1930-as években már csupán *Áj-Falucska* és *Derenk* számított nemzetiségi falunak az egykori Torna vármegye területén.

Anyanyelvi megoszlás szerint 1900-ban a *tornai járás* lakosságából magyar 21.071, szlovák 1.078, német 72, rutén 59. A magyarul beszélni tudók száma 21.631 fő, a magyarul nem beszélőké 673 fő.¹⁰⁵ Ugyanakkor a Tornától Gömörhöz került falvak etnikai homogenitása egészen szembetűnő. Borzova, Szilice, Lucska, Kovácsi, Dernő népe színmagyar, egyedül Barkán vallott más anyanyelvről a lakosság 10–15 %-a.

Németek főként Mecenzéfről, kisebb részben a Szepesség más részeiből származó, szörványosan megtelepült

családok voltak. A magyar–német nyelvhatár a középkorban és az újkor elején a szomolnoki havasok gerincén húzódtott. A 13–14. században Szepes megye délnyugati részén, a Gölnic-folyó völgyében alakult ki a szepesi szászság kisebb medencéje. Az északi nyelvhatár Rozsnyó – Jászó szakaszán a magyar nyelvterület több mint félezer éven át nem szlovák, hanem német tömbbel érintkezett.¹⁰⁶

Torna egyes településein régen jelen van a cigányság is. Róluk a statisztikák keveset árulnak el. Őseikről szól **Arany János** *Nagyidai cigányok* című tréfás eposza. Az 1893. évi cigányösszeírás a tornai járásban 513 cigányt talált, Abaúj-Tornában összesen pedig 3.676 főt. Akkor a megye lakosságának mindössze 2.5 %-át tette ki a cigányság. Abaúj-Torna községekének háromnegyed részében találtak cigány lakost (188 községben), azaz átlagosan 10–15 főt egy-egy faluban.¹⁰⁷ Ezek a számok a cigányok szétszórtságáról tanúskodnak. Torna megye cigánysága régtől fogva magyar anyanyelvű. Szlovák és német nyelven beszélő cigány kevés volt, létszámuk a megyei cigányság negyedénél is kevesebb.

Egyházak és felekezetek

Egyházszerkezettel a *tornai districtus* a 14. században önállósult tornai főesperességhez tartozott. 1397-ben már említik e néven (*archidiaconatus Tornensis*), de akkor még nem nyerte el helyét az esztergomi káptalanban. Az esztergomi egyházmegyének a többivel egyenlő jogokat élvező tornai főesperessége utolsóként épült ki és került be a káptalanba.¹⁰⁸

A 16. században Torna magyarsága is protestáns hitre tért. Visszatérítése a 17–18. századi ellenreformáció, a rozsnyói püspökség felállítása (1775), a Rákóczi-szabadságharc utáni katolikus földesurak (pl. herceg Eszterházy család, Keglevich grófok) tevékenysége révén sem járt teljes sikerrel. A 19. század első felében a lakosság egyik fele protestáns, másik fele katolikus volt. Magda Pál 1819. évi adatai szerint 11.080 katolikus, 7.166 református, 252 evangélikus és 186 izraelita hiten levő lakosa volt a megyének. Mint-hogy ugyanott a megye lélekszámát 20.370 főben adta meg,¹⁰⁹ felekezeti statisztikájából közel 2.000 fő hiányzik. Minthogy görög katolikusokat nem említ, a hibát jórészt ez okozhatta. Fényes adataival összevetve, Magdánál a protestánsok száma is alábecsültnek látszik. Fényes ugyanis 1837-ben 12.467 római katolikus, 1.193 görög katolikus, 14.967 protestáns – „*kik 250 lutheranust kivéven mind reformátusok*” – és 324 zsidó lakost mutatott ki. Statisztikájában a görög katolikusok és az oroszok (= ruszinok) lélekszáma pontosan megegyezik.¹¹⁰

Egyházigazgatási szempontból a 18–19. században a római katolikusok 11 plébániája a rozsnyói püspökséghez, a görög katolikusok 3 plébániája (Falucska, Barakony, Horváti) az eperjesi püspökséghez tartozott. A reformátusok 20 eklézsiája kezdettől fogva a tiszamelléki egyházkerülethez (*superintendentia*) tartozott. Ez egyben kijelölte, hogy a reformátusok Sárospatakról kaptak lelkészt és rectort, a katolikusok pedig Rozsnyóhoz, Esztergomhoz,

illetve a szerzetesrendek közeli klostromaihoz, búcsújáró helyeihez kötődtek. Különös jelentőségű volt ebből a szempontból a premontrei rend ősi prépostsága Jászón. Torna megye katolikusait mozgatta meg elsősorban a barkai búcsújáró hely, s a *Szent László forrás*.

Torna megye településeinek többségében már a 19. század elején is vegyesen éltek katolikusok és reformátusok. Templomaik építési ideje s településen belüli elhelyezkedése sokat elárul az egyes felekezetek múltjáról, a helyi erőviszonyok változásáról. Általános tendencia volt a 18. század óta a katolikuság részarányának növekedése, noha a református hiten élő törzsökös lakosság erről sokáig nem igen akart tudomást venni. Legtöbb felekezeti szempontból vegyes lakosságú faluban a törzsökös református családok kezében maradt a község vezetése a katolikus többség ellenére is.

A tornai járás népének felekezeti megoszlása 1900-ban a római katolikusok arányszámának növekedését mutatja (római katolikus 10.448, református 8.836, evangélikus 179, görög katolikus 1.922 fő). Ebben a lassú változásban valószínűleg szerepe volt annak, hogy a megyerendezés során Gömörhöz csatolt hét településen a reformátusok lélekszáma (1.500 fő fölött) meghaladta az Abaújból a tornai járáshoz csatolt falvak reformátusainak létszámát.¹¹¹ Az eltolódás nagyobb is lehetett volna, de 1900-ban már érezte hatását a kivándorlás, amibe a földnélküli zsellér katolikusok előbb kapcsolódtak be, mint a földprózdás által elszegényedő reformátusok.

A zsidóság 1837-ben még igen kis számban és szétszórta élt a megyében. Több faluban csupán egy-egy családjukat (4–5 fő) mutatták ki. Ők valószínűleg kocsmabérlők voltak, akik szatócsboltot is működtettek. A feudális korban tömörüléseik még nem alakulhattak ki. Még a mezőváros Tornán is mindössze 9 zsidó lakost említettek.¹¹² A 19. század második felében számuk megnőtt a megyében, különösen a forgalmi csomópontok, piacos helyek közelében (Torna, Szepesi, Bódvaszilas). 1900-ban a népszámlálás 205 izraelitát talált Tornán – melynek összlakossága 1.493 fő volt – 52-öt Hídvégárdón, s 923 főt a tornai járás területén összesen.¹¹³

A régi Torna – a kistáj és a járás – századokon át a szepesi városok felé fordulva élte életét, azokat szolgálta élelemmel, s onnan kapta nemcsak az ipari termékeket, de a követésre méltó technikai újításokat, városi mintákat, divatokat is. E kis megye északi fele, különösen a tornai vár környékén és a Torna vize mellett élő községek népe már 1920 előtt is polgárosultabb volt, mint a megye déli fele. Ez a különbség – a megye déli felének 20. századi elhagyatottsága – a trianoni országhatár következtében csak még jobban elmélyült.

A régi Torna megye társadalmát nemcsak a kézműves-ség, a városok és a valódi polgárság hiánya, gyengesége jellemezte. Ugyanis a nemesi réteg számaránya sem ért el Borsod, Gömör vagy Abaúj megyéhez hasonló részesedést. Torna megye területén 1785-ben 1.647 nemes személyt írtak össze,¹¹⁴ ami 5–6 %-os részesedést jelent. A közneme-

sek többsége néhány faluba tömörült (pl. Borzova, Jósvalfő, Komjáti Teresztenye, Varbó), viszont a Csermosnya völgyében mutatóban sem akadtak nemesek.

Torna népének mentalitása általában a gömöri bányavidék munkásainak lelkületére, munkaszeretetére emlékeztet. Eltért ettől a borzovai, szilicei, görgei nép hetykesége, mulatozásra, reprezentálásra kész hajlama. A tornai nép tudatában – osztálykülönbségre, felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül – máig él **Szent László** és IV. Béla király emlékezete. Debrőd közelében félóránira buzog *Szent László forrása*, amit lovának patkója fakasztott, amikor átugratott egy nagy sziklahasadék fölött. Szádelőtől északra egy terjedelmes barlang van, amelyben a népmonda szerint a tatárok elől a Muhi csatából futó IV. Béla talált menedéket.¹¹⁵

A településhálózat, a közlekedés és a gazdaság jellege

Torna megye benépesedése a 14. század közepéig nagyjából megtörtént és a maival csaknem megegyező településhálózata is kialakult. Néhány késő középkori, megújkori telepítésű falu – mint a Tornáról a 17. század végén elűzött reformátusok által alapított Szádelő és Áj – kivételével már a legtöbb települése létezett. Az 1331–37-es pápai tizedjegyzék és az 1427-es portaösszeírás olyan falvakat is említ, amelyek utóbb eltűntek.¹¹⁶ A 15. század végén létesült két vlach-ruszin telep, a mai Ájfalucska (Hačava) és (Jászó)-Mindszent (Poproč), amelyek a 18. századra szlovákká váltak.¹¹⁷

Torna megye településhálózatát már a középkor végén is a városok, az országos vásárok és a heti piacok hiánya jellemezte. **Kubinyi András** mindössze egyetlen oppidumot talált, Tornát, ahol heti piac is létezett, s egy falut, Szögliget, a Szádvár lábánál, ahol piacot tartottak.¹¹⁸ A tornai karsztvidék a középkor óta külső kisközpontokba hordta termékeit, azok vásárain szerezte be a szükséges eszközöket. Abaujban Jászó és Szepesi, Borsodban Rudabánya bányaváros, Szendrő és Szendrőlád volt hozzá legközelebb.¹¹⁹ Látni fogjuk, hogy az újkorban, a 18–19. században már Gömör és Szepes vármegye városai voltak számukra a legfontosabb piac- és vásárhelyek.

A Gömör-Tornai karsztvidék sajátos, a magyar nyelvtérleten páratlan településhálózatának kialakulásában a táj két természetföldrajzi adottsága játszott döntő szerepet. Egyik az ivóvíz hiánya a karsztfennsíkok többségén, amire Szilice és Borzova kapcsán már utaltunk. (A vízhiány a *Pelsőci-hegyen* még a csordák, gulyák életét, itatását is megnehezítette.) A másik alapvető körülmény a völgyek, a közlekedési folyosók iránya és jellege.¹²⁰ A mésző-vidék geomorfológiája kijelöli az utak irányát, megszabja, sőt behatárolja a közlekedés és a szállítás lehetőségeit, speciális eszközök alkalmazására kényszeríti a vidék lakosságát.

A tornai erdőispánságon a 13. század első felében többször is említett *nagy-út*, a *magna via*, mely Kassáról Tornán át Gömörbe vezetett, bizonyára az ispánságok, majd a királyi vármegyék központjait kötötték össze. Akkoriban

a kelet-nyugati *”nagy út”* Torna déli dombságán, a Galyaságon vezetett át, s feltehetően Teresztenyét és Égerszögöt is érintette.¹²¹ A későbbi századokban ez a nyugat-keleti folyosó északabbra tolódott és a 19. század elejéig használatban maradt. Ugyanis a Gömört Abaujjal összekötő évszázados szekérút még Magda Pál idejében is Tornaljáról kiindulva kapaszkodott fel az Aggteleki-karsztfennsíkra és a jósvalfői, színi völgyön leereszkedve jutott el a Bódva völgyébe, s haladt tovább Kassára.¹²² Ugyanakkor a másik nyugat-keleti szekérút Rozsnyóról indult ki és a nevezetes *Szoroskövön* át ereszkedett le az Almás-, majd tovább a Torna patak völgyébe. Ezt a hírhedt hágót azonban a postakocsi elkerülte. A Pestről induló kassai járat ugyanis Rozsnyóról a szepességi Szomolnok felé indult el és Stósz, majd a két Mecenzéf és Jászó érintésével ért el Szepsibe, végül a *Kanyapta süllyedék* északi peremén haladó ősi úton ért be Kassára. A postajárat tehát egyszerűen elkerülte Torna megyét és sziklás tájait.

Az 1830-as években Torna megyéből a vízvázalató hágón át Rozsnyóra vezető igen keskeny, veszélyes szekérút helyett új utat építettek. Fényes Elek szavaival szólva: „Ez *Almás és Hárskút között ezelőtt igen terhes volt a’ szoroskövi hegy-szoros miatt, de nem régen a’ hegy-szoros elmellőzésével egy más, új út csináltatott, még pedig kimondhatatlan munkával. Ugyanis 4 öl szélességre vágatott ki a’ kősziklák közt...*”¹²³ Az új út jelentőségét leginkább az a tény világítja meg, hogy az akkori Torna megyének kereskedelmi központja nem volt. Lakosai a megyén kívüli vásárokat, hetipiacokat látogatták és azok között Rozsnyó városának volt kitüntetett helye. Az 1772–73-ban készült úrbéri bevalások tanúsága szerint első helyen állt a Torna megyeiek által látogatott piaci központok rangsorában.¹²⁴ A bányaváros 1776-ban püspöki székhely lett és kézműipara, kereskedelme is gyorsan fejlődött. A Torna – Szepesi – Kassa felé haladó szekérút kiszélesítése, a hegy-szoros elkerülése Rozsnyó városának is érdekében állt. Akkoriban már elmondható, hogy a vármegye fő közlekedési tengelyét a Torna patak völgye jelölte ki, mely Torna város közelében ömlött a Bódvába.¹²⁵

A szekerezés, fuvarozás a középkor óta városfejlesztő tevékenység volt Torna megye közvetlen környezetében. Szepesi főként a hegyaljai boroknak a Szepességbe, s onnan Lengyelországba történő kereskedelmével, fuvarozásával alapozta meg várossá fejlődését. Gömör kézműipari és vasipari termékeinek elszállítására a 17. században fuvaros társulatok alakultak, akiket a 18. század derekán főként *cepcereknek*, *cepcároknak* neveztek. Ennek a vállalkozási formának, az észak-magyarországi fuvarosoknak a története ma már feltártnak mondható.¹²⁶ Ehhez a történethez kapcsolódik Torna megye Bódva-menti falvainak szekerezése is. 1772–73-ban lejegyzett bevallások szerint a Szikszó Miskolc, Sajószentpéter vásárain vett terményeket főként Bódvarákó, Szögliget, Komjáti, Bódvaszilás, Bódvalenke, Tornanádaska, Tornaszentandrás, Tornabarakony, Becskháza lovasszékfuvarozták Szepesi, Mecenzéf, Szomolnok vásáraitra.¹²⁷ A Torna megyei nép vásározási célpontjainak

sorrendje a vonzáskörzethez tartozó falvak száma szerint: Rozsnyó 24, Mecenzéf 23, Szomolnok 22, Szikszó 21, Miskolc 20, Szepsi 19, Jászó 18, Szentpéter 16, Torna 11, Stósz 8, Svedlér 2, Igló 1 faluval.¹²⁸ Torna megye fuvarosai valójában közvetítő kereskedelmet folytattak az "alvidék" és a "felvidék" között.

Egy másik falucsoport lakói nem vettek részt az említett közvetítő kereskedelemben, de rendszeresen látogatták a közel eső felső-magyarországi bányavárosok – különösen Rozsnyó, Szomolnok, Jászó – piacait, ahol elsősorban saját termésüket árulták. Ezen települések közé tartoztak a Torna-vize által öntözött "meleg völgy" falvai (Szádélő, Szádudvarnok, Szádalmás, Tornagörgő, Méhész, Áj), valamint Torna és a közelében fekvő Horváti, Vendégi, Újfalu, Zsarnó. A szekerezést azok a módos gazdák vállalták, akiknek lófogatuk és jól vasalt szekerek voltak. A hegyi ösvényeken, a sziklás, „*kő-butykás*” utakon a szekér és a jószág egyformán próbára tétetett.¹²⁹

A szekérutak hiánya és hatalmas kerülői megnehezítették Torna megye kapcsolatát a Szepességgel. A körtvélyesi szekeres háromszor akkora utat tett meg Szomolnokra a folyómenti országúton Torna, Szepsi irányába, mintha a hegyeken gyalog átkel. A sziklás, meredek oldalú hegyeken át ugyanis nem voltak kiépített szekérutak, északra csak gyalogösvények vezettek. A Szárpatok völgyén (másképpen Szádélői-völgy) vagy az áji völgyön majd a hegyeken át vezettek az ösvények. Ezért sokan gyalogosan, a hátukra vett kosarakban vitték el a piacra a friss gyümölcsöt, szőlőt, bort és egyebet. Hasonló módon közlekedtek sokan Gömör és a Szepesség között is. A hegyen át „*Szepesből gyalog és lóval lehet Gömörbe menni*” írják 1867-ben a gömöri megyei monográfiában.¹³⁰

Az I. világháború előtt Torna megye falvaiból a hegyeken át főként málhás lovakon szállították a gyümölcsöt Rozsnyóra és Szomolnokra. Párosával összekötötték a *lőháti kosárnak* nevezett, hasított hánccsából font kosarak pántjait és átvették a ló hátán. Nyergét nem használták, gyalogosan vezették málhás lovukat a keskeny ösvényen.¹³¹ Ez a speciális kosártípus a Bükkalján honos hátikosárnál magasabb volt és kevésbé öblös. *Lőháti kosár* néven ismerték és még az 1960-as években is használták Torna megye legtöbb településén, meg a Rozsnyói-medence számos falujában (Berzété, Kőrös, Rudna).

A szállítás málhás lovakkal a 18. század derekán a *Gömör-Szepesi érchegység* és a *Gömör-Tornai karsztvidék* túlnyomó részén megszokott lehetett. Bél Mátyás 1749-ben írott *Notitiájában* a Gömör megyei Betlér falu lakosairól olvasható, hogy gyümölcsöt és gabonát szállítanak a Szepességbe, lovaikat ilyesféle áruval terhelik meg kosárszámra. Ratkó tímárai pedig a bőröket málhás lovak hátán szállították Rozsnyóra, Lőcsére, Eperjesre, Kassára. Csapatostól jártak a hegyeken és hágókon át vezető ösvényeken.¹³²

A szekerezést, a málhás lovakkal és az emberi erővel történő szállítást az egykori Torna megye területén csak nagyon későn váltotta ki a vasút és az országúti motori-

záció. Keleti szélén 1890-ben megépült a Kassát, az abaújtornai megyeszékhelyet Tornával összekötő helyi érdekű vasút (HÉV), amit 1894-ben követett annak szárnyvonala, a Szepsi – Jászó – Mecenzéf szakasz. 1896-ban már megépült a Bódva völgyében Torna és Sajóecseg közötti vasút vonal is.¹³³ A Rozsnyót Tornával és tovább Kassával összekötő vasút vonal megépítése azonban az 1950-es évek közepéig várattott magára. 2013-ig személyvonat is járt rajta, azóta csupán teherszállításra használják.¹³⁴

Az egykori Torna megye nagytájak (alrégiók) között, átmeneti övezetben fekszik, a Magas-Felföld és az Alacsony-Felföld határvidékén.¹³⁵ Borsodból nézve Tornát Felvidéknek látják. A Tornából az Alföldre lejáró aratók, cséplők és nyomtatók, a szekeresek és a kupeckedő parasztok számára Sajószentpéter és Miskolc vidéke már „Alvidék, Alföld”. Torna népének többsége századokkal ezelőtt bekapcsolódott a nagytájak közötti munkamegosztásba, árucserébe, kereskedelembé és szállításba. A Magas-Felföld – így a Tornával szomszédos Szepes megye – mindig is élelmiszerbevitelre szorult. Torna parasztsága nemcsak saját terményeit hordta a szepesi bányavárosokba, hanem a Borsodban és Abaúj déli részén felvásárolt terményt, jószágot, bort és szalonát is. Századokon át közvetítő kereskedelmet folytatott Miskolc, Szikszó, Sajószentpéter, illetve Mecenzéf, Stósz, Szomolnok, Gölnichánya, Igló között.¹³⁶

Torna egyes részei maguk is szükségelt láttak gabonából, s kepeparatóként, nyomtató- és cséplőbandák tagjaként szerezték meg a szükséges terményt. A barkaiak Tornaújfalu környékére jártak kepesnek, s a megye északi részéből kerültek ki Égerszög és vidéke aratómunkásai is. Falucska, Derenk, Áj magyar és szlovák lakosai szintén rászorultak a kepes vállalkozásokra. Szezonális vándormunka tehát megyén belül is létezett. Ennél ismertebb a Torna megyeiek nyári munkavállalása a borsodi uradalmakban, Edelény és Szirák vidékén.¹³⁷

Az 1830–40-es években Torna vármegye „*belső kereskedése kevés figyelmet érdemel. Ugyanis gabonáját idegen vármegyékben, nevezetesen Rosnyón és Alsó Metzenzéfén adja el. Sertéseit ugyan az említett helyeken és Jászon. A Szepességre hord bort, gyümölcsöt, káposztát, szilva és som pálinkát, kendert, lent.*”¹³⁸

A céhes kézműipar a régi Torna megyében fejletlen, mesterember még a megye egyetlen mezővárosában sem volt elegendő. Ezzel szemben a háziipar és az erdei iparűzés a kis megye számos községében jelen volt. Különösen a megye északi részén hagyományos iparág a szénégetés (Áj, Barka, Lucska, Kovácsi), középső és déli részein a mészégetés (pl. Égerszög, Bódvarákó, Tornaszentandrás, Perkupa). Ezeknek a montániparoknak az emlékeit főként néprajzi dolgozatok örökítették meg.¹³⁹ Fényes Elek „*geográfiaja*” szerint szerint a dernői völgyben „*sok vas és réz ásatik, s ugyan itt több hámorokban igen jó vasat készítenek. Vashámor van még Jósvalfőnél is.*” Erről a bányász és vasműves múlttról még az 1970-es években is sok emléket őriztek a dernői, lucskai öregek.¹⁴⁰ Bódvarákó vasércbányáját 1877-ben és 1901-ben is említik, Tornaszentandrás

pedig a kincstár *Flórián* nevű vasérctelepét tartották számon. Márványbánya a megyében több helyütt is volt, a legismertebb Bódvaszilason.¹⁴¹ Lucskán a 19. század végéig vasolvasztó (kohó), Dernőn pedig vasöntőde működött. Vályi szerint Tornának „*vasa jó van, de nem sok készítenek*”. Megemlíti az akkor még létező bodócai vashámort, s vasverő műhelyekről tud Égerszög szomszédságban is.¹⁴² Jósvafőn – akárcsak Mecenzéfen – az 1930-as években még működött egy ásó-, kapa- és lapátgyár.¹⁴³

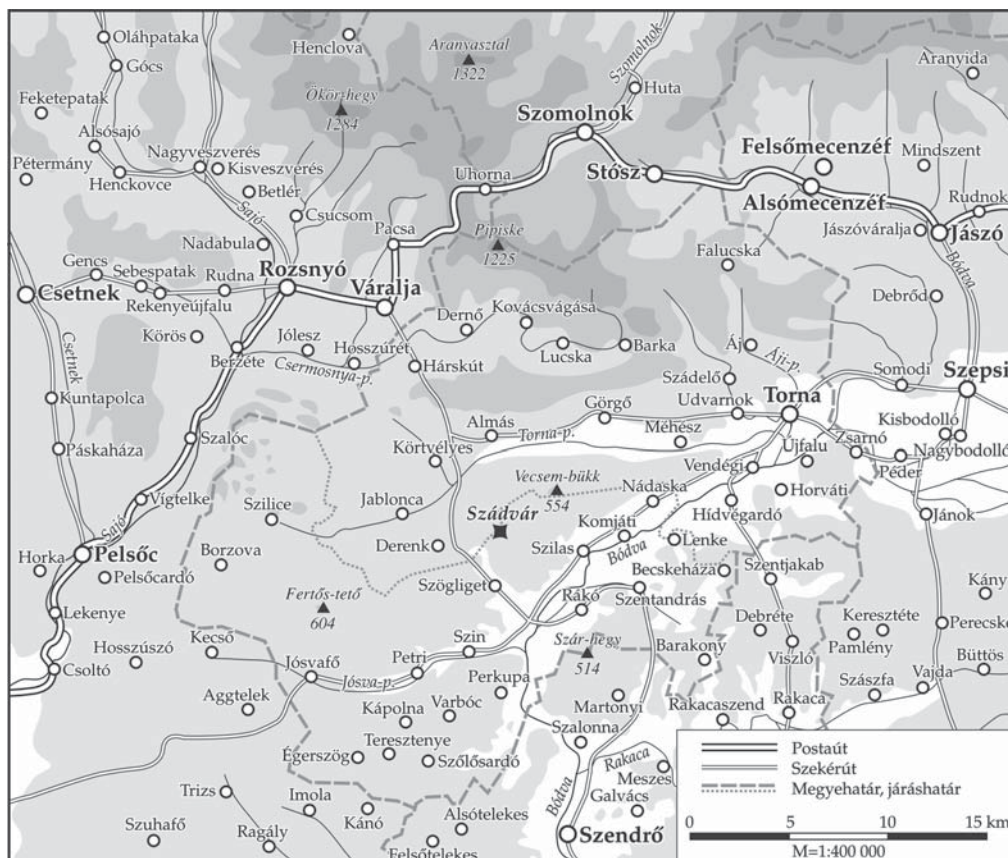
Az ipari, erdei tevékenység a megye északi sávjában jellemzőbb volt, mint a déli részein. A Csermosnya völgy lakossága főként az erdőből élt, fakitermeléssel, fafaragással foglalkozott. Rájuk érvényes igazán Fényesnek a megyéről adott jellemzése: „*Némellyek azonban bányászok, némellyek, mint a' barkaiak fa kanalat, tálat, s. m. i. faeszközöket készítenek, s azokat messze elhordják, mások ismét szemet, meszet égetnek... A' dernői völgyben fekvő hámorokban, s a' jósvafőiében évenként mintegy 10.000 mázsa vas készítenek.*”¹⁴⁴ Faedények készítését, esztergályozását Barkán kívül is több faluból szólva rögzítik, így Tornanádaskáról és Varbócról.¹⁴⁵

A Torna és a Bódva völgyének földműves gazdái sok gazdasági eszközt maguk is a barkai, áji faragóktól szereztek be. Jármót, favillát, gereblyét, szórólapatot, felező seprűt, létrát, szekér-alkatrészeket hoztak eleget, s a gazdák terményért is megkaphatták tőlük. A Csermosnya völgy magyar favágóinak szakaszai között több olyan német és egyéb jövevényszó él (pl. *spald* 'ék', *srám* 'farakás',

rizsnya 'csuszda'), amit tájszótáraink nem ismernek.¹⁴⁶ Ezek részint a szepesi németiség nyelvéből származhatnak, részint a barkai, lucskai favágók erdélyi és kárpátaljai munkamigrációjának a hozadékai.

Az erdei gyűjtőgető gazdálkodásnak Torna északi zónájában nagyobb szerepe van, mint más tájain. Barkáról, Ájról, Falucskáról vitték eladni a „vashegyeken” szedett *borovnyicát* és *brusnyicát* egész Hídvégardóig. Ezeket az áfonya-féléket *refinek* nevezett, fésűs fogazattal készült eszközzel gyűjtötték. Az áfonyafésű fából készült, s az északi magyar népterületen csupán itt és a rozsnyói medence északi felében (Csucsom, Sajóháza, Rudna) ismeretes. A tárgy neve német, az áfonya itteni nevei szláv eredetűek. Gyűjtötték a vadon nőtt köszmétét, helyi néven *godolyát* is. Az erdei málnát, áfonyát, somot fakéregből összetűzdel *kuzupba*, majd *lőháti kosárba* gyűjtötték. Hárskéregből kötelet és edényfogó kantárt – helyi néven *licsok* – készítettek, s a görgeiek is faháncsot használtak a sárgarépa, petrezselyem kötegeléséhez. Sok helyi sajátosságot mutat a gyógynövények és a gombafélék névanyaga, de erre itt nincs terünk, Már Vályi rámutatott, hogy Torna megyének „*szárnyas vadjai számosak, s orvosi hasznos füvek is bőven teremnek itten.*”¹⁴⁷

Torna megye földművesei a kövecses talaj miatt szinte sehoh sem nélkülözhetik a *kétágút* vagy kétágú kapát, amit az *ortókapához* hasonlóan olykor eke helyett is használtak. *Kétágút* használnak a *gruja* (burgonya) és a kukorica talajműveléséhez, kapálásához is. A talaj csak

Torna vármegye települései és "országúti" 1800 körül

a völgytalpakon alkalmas itt-ott kertészkedésre. Tornagörög az egész megyében híres kertészfalu, mely régtől termel piacra is káposztát, sárgarépát, petrezselymet, hagymát stb. A megye lankásabb *málain* a szőlő- és gyümölcsültetvények, s a hozzájuk kapcsolódó méhészkedés adott sajátos jelleget az ott élők létformájának, hagyományos gazdálkodásának. Nemcsak a gyümölcsöt, de a mézet és a sonkolyt is főként Rozsnyón értékesítették. Vándor *barkácsok*, *sonkolyosok*, a rozsnyói mézeskalácsosok és gyertyaöntők megbízottjai gyűjtötték be tőlük a méhészet termékeit.

JEGYZETEK

¹ Kniezsa 1941. 39–40, 46.

² A vizsolyi comitatushoz tartoztak 1220-ban Fel-, Közép- és Alnémet német hospesek által lakott helységek. Akkoriban 10 falu tartozott a vizsolyi comitatushoz, amit még 1295. évi oklevél is említ. (Kristó 1988. 410–411; Györffy 1987. 44, 57.)

³ Az „egyfalus” köznemesség családneveit településük nevéből képezték: pl. Arkai, Baksai, Berencsi, Bogáti, Büdi, Csáji, Csobádi, Gadnai, Halmaji, Gecsei, Himi, Homrogdi, Karácsonyi, Kassai, Kázméri. Kékedi, Kéri, Kinizsi, Koksói, Olcsvári, Pocsaj, Rátkai, Redneki, Regmecsi, Sági, Selyebi, Szakalyi, Szalai, Szendi, Szolnoki, Zsujtai stb. (Györffy 1987. 44.)

⁴ Györffy 1987. 42–44.

⁵ Györffy 1987. 49.

⁶ 1242-ben oklevélben is feltűnt Abaujvár neve, de az elnevezés korábban keletkezhetett. (Kristó 1988. 406, 409; Györffy 1987. I. 42–44.)

⁷ Györffy 1987. 49.

⁸ Az egy plébániára eső átlag (Kassát is belevéve) 18 garas, ami országosan a legmagasabbak között van. Kassa 552, Gönc 107, Szepsi 96, Szikszó 49, Gagy 42, Korlát(falva) 40, Forró 36, Aszaló 32 garast fizetett. (Györffy 1987. 49, 53–54.) Az 1330-as években Abauj délkeleti (regéci, füzéri) és északnyugati (mecenzéfi, stószai) körzete még nem volt plébániákkal ellátva. Kristó 1988. 409.

⁹ Györffy 1987. 57.

¹⁰ Itt kell megjegyezni, hogy az 1332. évi pápai tizedjegyzék két Ruszka nevű helységet is említ: Göncruszka és Regeteruszka. Ezekre Györffy György nem figyelt fel. A népnévi eredetű helynevek ruszin lakosságra utalnak és ez a tény némileg kiegészíti a megye etnikai arculatáról készült vázlatot. Abauj felekezeti és etnikai térszerkezetének változásai (16–20. század eleje)

¹¹ Györffy 1987. 48.

¹² Kniezsa 1941. 48–49, 51. Kassához szolgáló forrása: Kerekes 1940. 49–57., azonban a szerző nevét tévesen Lajosnak írja. Lásd még: Kocsis 1998. 124.

¹³ Kerekes 1940. 26. Kassa falvai a következők voltak: Mislóka, Alsótökés, Felsőtökés, Tehány, Kavacsány, Aranyida, Garadna, Szebenye, Kalsa, Szurdok, Vécse, Kassabéla, Kassaujfalu, Baska, KisSzina, Lengyelfalva, Szentistván, Szokola, Kisfalu, Tapolcsány, Nagyladna, Kisladna, Ruzsin, Radács, Peklén, Vörösvágás. A miszlókai kalácsütők kalácsot árultak a kassai piacon, az újfalusi hentesek sertéshússal, sonkával látták el a várost. A kavacsányiak meszet égettek és tűzifát hordtak a városba. Maguknak is voltak soltészeik, bíráik, esküdtjeik.

¹⁴ Kniezsa 1941. 49. Ennek ellentmond, hogy 1559-ben Baskán 16 névből 8 német, 2 szlovák és bizonytalan minősítést kapott. Lásd. u.o. 50. o.

¹⁵ Zoványi 1977. 167, 169.

¹⁶ Hunyadi 1998. 138.

¹⁷ Szabó 1941. 109.

¹⁸ Dienes 2001. 7–79, 432; Kónya A. – Kónya P. 2013. 74.

¹⁹ Esze 1958. 51–54.; Kónya A. – Kónya P. 2013. 101. Lista a sárosi egyházak nélkül: Abaujvár (Pányok), Alpár (Boldogkőújfalú), Alsókéked (Felsőkéked), Alsóméra (Felsóméra), Alsószend (Felsőszend), [...] Bakta, Baskó, Báj, Rárca (Zsebes), Beret (Detek), Bogdány (Gabóc, Balogd, Alsó- és Felsőcsáj), Bód, Buzita (Reste, Csány, Csécs (Pány), Csobád, Csohaj, Deveser (Forró), Encs, Fáj, Felsőcece (Alsócece), Felsődobsza (Kércs), Felsőfügöd, Felsőlánc (Alsólánc), Felsőnovaj (Alsónovaj), Idrány, Fony, Gagy (Csenyete), Gagybátor, Garadna (Vécse), Golop, Göncruszka, Györke (Regete, Ruszka, Ósva), Hernádbüd (Pere, Gibárt), Him (Perény), Ináncs, Kassa, Kér, Kiskinizs (Halmaj), Komjáti, Korlátfalva, Lenke, Léh (Berencs), Nagyida, Nagykinizs, Nádasd (Zsadány, Szkáros), Nádaska, Olcsvár, Ond, Péder (Zsarnó), Rásony (Sáp), Szakály, Szántó, Szászfa (Pamlény), Szemere (Litka), Szentandrás, Szentjakab, Szepsi, Szerencs, Szeszta (Komoróc), Széplak, Szina (Kenyhec), Szinye (Alsó- és Felsőkemence), Tatakinizs, Tarcal, Tály, Telkibánya, Tiszaladány, Tokaj, Tornyosnémeti (Migléc), Vajda, Vajkóc, (Királynépe, Haraszti), Vilmány, Vizsoly, Zsarnók, Zsujta.

²⁰ Szabó 1941. 90.

²¹ Paládi-Kovács 1973. 332.

²² Korponay 1866. I. 40–41.

²³ Kerekes 1940. 40. A várost nyugtalanító kuruc, továbbá lengyel és tatár csapatokról, Caraffa eperjesi rémtetteiről lásd: Korponay 1868–71. I. 49–51, 53–54.

²⁴ Kniezsa 1941. 54–55. Bél hivatkozott műve, a Notitia comitatus Abaujvariensis az 1730-as években íródott. Itt érdemes megjegyezni, hogy az adóösszeírás nem terjedt ki a magyar nemességre.

²⁵ Borovszky – Sziklay 1896. 371.

²⁶ Szabó 1941. 131.

²⁷ Kőrösy 1898.; Hunyadi 1998. 138.

²⁸ A helyi néphagyományban élénken él Herkó páter emlékezete, aki valóságos személy, a türelmetlen rekatolizálás elhíresült és idővel gyermekijesztővé vált alakja volt. Borovszky – Sziklay 1896. 360. Herkó páter személyéről, erőszakos templomfoglalásairól bővebben: Magyar 2010. 639–644.

²⁹ Az abauji felekezeti határokról: Balogh 1902. 517–524.

³⁰ Hunyadi 1998. 139.

³¹ Borovszky 1909. 358.

³² Bidermann 1867. II. 70.; Paládi-Kovács 1973. 336. Az 1715. évi adóösszeírás még pusztának tünteti fel Büttöst, Alsó-Gagyot, Felső-Gagyot, Felső-Regmecet, s állítólag Filkeházát is. (Borovszky – Sziklay 1896. 515–516.)

³³ Paládi-Kovács 1973. 356. Bővebben: Hodinka 1909., Bonkáló. é.n.

³⁴ Udvari 1990. 14, 79, 86–87, 255. A pontos forrásközlés szerzője táblázatokba rendezi anyagát, a táblázat alapján térképet is mellékel és tételelesen felsorolja Abauj-Torna görög katolikus parochiáit, megnevezi parókusait. Településenként megadja a hívek számát és a prédikáció nyelvhasználatát is. Feltűnő a csereháti esperesség lelkészeinek magyar neve (pl. Kis Mihály, Balás Pál, Mérai János) és a prédikáció ruszin nyelvhasználatát (pl. Felsővadász, Felsőgadna, Garadna).

³⁵ Fényes 1842. 47–48.; Fényes 1847. 25, 37. Lásd még: Paládi-Kovács 1973. 341–344.

³⁶ Bidermann 1862. I. 3.

³⁷ Bidermann 1862. I. 2.

³⁸ Udvari 1990. 14.

³⁹ Bidermann 1867. II. 70.; Paládi-Kovács 1973. 336.

⁴⁰ Kocsis 1998. 129.

- ⁴¹ Kniezsa 1941. 55–56.
- ⁴² Balogh 1902. 524, 527.
- ⁴³ Kőrösi 1898.; Szabó 1941. 136–137.
- ⁴⁴ Kocsis 1998. 128–129.
- ⁴⁵ Borovszky – Sziklay 1896. 372–373. A kassai sonkát készítő Kassa-Újfaluból pl. az alábbi családneveket közlik: Pápai, Lengyel, Gazdag, Radácsi, Orosz, Nagy, Rimai, Bálint, Balázs, Hadnagy, Csontos, Pásztor, Béres. A Sárosból átszatolt Hernádtihanyból említett nevek: Forrai, Eperjesi, Lengyel, Nagy, Bodnár, Katona, Fogmeg, Béres, Búza, Szabó, Varga, Halász.
- ⁴⁶ Kovács 1938. 570.
- ⁴⁷ Kovács 1938. 571–573. Térképsorozata jól láttatja, hogyan szlovákosodtak el a Kassa-vidéki magyar falvak 1720-tól 1880-ig, majd hogyan magyarosodtak vissza 1910-ig, s végül hogyan váltak ismét szlovák többségűvé a csehszlovák uralom alatt. Az 1880–1910 között magyarból szlovákká vált abauj-zempléni falvak: Alsóhutka, Balogd, Lasztóc, Lakárd.
- ⁴⁸ Balogh 1902. 524.
- ⁴⁹ Balogh 1902. I. 526–527.
- ⁵⁰ Kónya A. – Kónya P. 2013. 118–119. és térképmellékletei.
- ⁵¹ Arany 1941.; Barna 1997. 280–283.; Magyar 2011. 108, 113–114.
- ⁵² Korponay 1866. I. 274. A megye népei közül a zsidóság és a cigánység telephelyeire jellemző leginkább a földrajzi szóródás, a diaszpóra jelleg.
- ⁵³ Borovszky – Sziklay 1896. 370. A magyarok 1880-hoz képest 1890-ben 2.520 fővel voltak többen, a németek 1.827 fővel, a szlovákok 3.828 fővel kevesebben.
- ⁵⁴ Borovszky – Sziklay 1896. 370.
- ⁵⁵ Kerekes 1940. 49–57.
- ⁵⁶ Fényes 1851. II. 183–184.
- ⁵⁷ Kovács 1938. 574.
- ⁵⁸ Kovács 1938. 574–575. A cseh invázió méreteit jelzi, hogy 1930-ban már több mint 11.000 cseh volt Kassán.
- ⁵⁹ Dávid 1994. 38. A történeti demográfus szerző szerint „*Csécs, Nagyida, Him, Perény, Kassától délre pedig Abaujszina, Kenyhec, Miglécnémeti, Hernádcányi, Hernádsadány, Garbócbogdány, Felsőcsáj, Abaujrákos, Nagyszalánc, Beszter, Györke, Magyarbód és több más falu teljesen elszlovákosodott. Egy részükben még a reformátusok vannak többségben, de szertartásaikon már a szlovák nyelvet használják.*” Kassa és vidékének 20. századi etnikai és felekezeti viszonyairól hasonló képet fest: Barna 1997. 278–191.
- ⁶⁰ Módy 1969. 202–214.
- ⁶¹ Frisnyák 1990. 29–30.
- ⁶² Dénes 1998. 279–280, Móga 1998. 486–487.
- ⁶³ Dénes 1998. 280, 282.
- ⁶⁴ Györfy 1987. I. 45.
- ⁶⁵ Székely 1984. 320.
- ⁶⁶ Györfy 1987. 740.
- ⁶⁷ Ila 1940. 4–5, Györfy 1987. 532–534, Móga 1998. 485.
- ⁶⁸ Fényes 1837. 340, 344.
- ⁶⁹ Kristó 1988. 390.
- ⁷⁰ vö. Juhász 1988. 104.
- ⁷¹ Kristó 1988. 392.
- ⁷² Borovszky – Sziklay 1896. 520.
- ⁷³ Kiss 1980. 652–53.
- ⁷⁴ Ila 1969. IV. 127, Kiss 1980. 653.
- ⁷⁵ Magda 1819. 392.
- ⁷⁶ Bagdi – Demeter 2018. 70.
- ⁷⁷ Vályi 1799. 515.
- ⁷⁸ Fényes 1837. III. 338.
- ⁷⁹ Molnár (szerk.) 1935. 9–10, 13.
- ⁸⁰ Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat 1. kötet, 208–211. Bp. 1902.
- ⁸¹ Vályi 1799. III. 514.
- ⁸² Bulla 1962. 162–63.
- ⁸³ Kósa – Filep 1975. 100., Juhász 1988. 76., Dénes 1998. 273.
- ⁸⁴ Dénes 1998. 273.
- ⁸⁵ Fényes 1837. III. 339.
- ⁸⁶ Frisnyák 2017. 88.
- ⁸⁷ Hunfalvy 1860. 204.
- ⁸⁸ Bulla 1962. 164.
- ⁸⁹ Strömpl 1922. 6–7.
- ⁹⁰ Peja 1941. 32–33.
- ⁹¹ Hunfalvy 1860. 203.
- ⁹² Az adatokat a Magyar Statisztikai Közlemények és Bedő Albert erdészeti kötete nyomán táblázatosan közli: Zsúpos 1987. 30–33.
- ⁹³ Paládi-Kovács 2002.
- ⁹⁴ Paládi-Kovács 2002, u.ő. 2013. 43–50.
- ⁹⁵ Az említett és a továbbiakban következő nevekhez: Kiss 1980.
- ⁹⁶ Dénes 1983. 30, Móga 1998. 438.
- ⁹⁷ Paládi-Kovács 1996. 62.
- ⁹⁸ Tóth-Szabó 1903. 365., Ernyey 1904. 254., Paládi-Kovács 1973b. 332.
- ⁹⁹ Takács – Udvardi 1989. 54.
- ¹⁰⁰ Molnár (szerk.) 1935. 36, 135, 145, 220, 222.
- ¹⁰¹ Lexicon universorum Regni Hungariae locorum populosorum ... anno Domini MDCCCLXXIII. Bp., 1920. Vö. Molnár (szerk.) 1935. 36. Lásd még: Takács – Udvardi 1989. 54–55.
- ¹⁰² Magda 1819. 391., Magda 1832. 359.
- ¹⁰³ Fényes 1837. III. 338.
- ¹⁰⁴ Paládi-Kovács 1973. 340–51.
- ¹⁰⁵ Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat I. kötet 208–211. Bp., 1902.
- ¹⁰⁶ Paládi-Kovács 1996. 62.
- ¹⁰⁷ Borovszky – Sziklai (szerk.) 1896. 374.
- ¹⁰⁸ Kristó 1988. 392–93.
- ¹⁰⁹ Magda 1819. 391.
- ¹¹⁰ Fényes 1837. III. 338.
- ¹¹¹ Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat 1. kötet Bp., 1902. 208–211, 230–33.
- ¹¹² Fényes 1837. III. 340.
- ¹¹³ Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat 1. kötet Bp., 1902. 208–211.
- ¹¹⁴ Fényes 1837. III. 339.
- ¹¹⁵ Vályi 1799. III. 298, Hunfalvy 1860. 202, Borovszky – Sziklay 1896. 520.
- ¹¹⁶ Móga 1998. 491.
- ¹¹⁷ Tóth-Szabó 1903. 362., Ernyey 1904. 256–264, Paládi-Kovács 2013. 176.
- ¹¹⁸ Kubinyi 1999. 518.
- ¹¹⁹ Kubinyi 1999. 516–517., Frisnyák 2017. 95.
- ¹²⁰ Móga 1998. 489–490, Frisnyák 2017. 88.
- ¹²¹ Dénes 1998. o. 278.
- ¹²² Magda 1819. 392.
- ¹²³ Fényes 1837. III. 339.
- ¹²⁴ Takács – Udvardi 1989. 56, 58.
- ¹²⁵ Bagdi – Demeter 2018. 70.
- ¹²⁶ Viga 1988.
- ¹²⁷ Takács – Udvardi 1989. 57.
- ¹²⁸ Takács – Udvardi 1989. 58.
- ¹²⁹ Takács – Udvardi 1989. 57.

- ¹³⁰ Hunfalvy (szerk.) 1867. XXVIII.
¹³¹ Paládi-Kovács 1973. 551.
¹³² Bél 1749/1992. 39, 65.
¹³³ Majdán 1998. 515., Frisnyák 2017. 88.
¹³⁴ Majdán János levélben közölt adatai.
¹³⁵ Paládi-Kovács 1984.
¹³⁶ Takács – Udvari 1989. 54–56.
¹³⁷ Paládi-Kovács 1996. 203.
¹³⁸ Fényes 1837. III. 339.
¹³⁹ Görcsös 1979, Paládi-Kovács 1987, u.ő. 1996. 208.
¹⁴⁰ Paládi-Kovács 1985. 302–313.
¹⁴¹ Molnár (szerk.) 1935. 65, 135–36, 222.
¹⁴² Vályi 1799. I. 227, III. 514, 566.
¹⁴³ Molnár (szerk.) 1935. 184.
¹⁴⁴ Fényes 1837. III. 338–39.
¹⁴⁵ Vályi 1799. II. 646, III. 597.
¹⁴⁶ Paládi-Kovács 1988. 116–120.
¹⁴⁷ Vályi 1799. III. 514.

IRODALOM

Arany A. László

1941: A szlovákiai magyarság néprajza. Bratislava – Kassa

Bagdi Róbert – Demeter Gábor

2018: A Felvidék keleti felének adminisztratív beosztása, kapcsolata a tájhatárokkal a Lexicon Locorum alapján, valamint a járásek szerepének funkcionális változása. Történeti Földrajzi Közlemények 6. évf. 3–4. sz. 61–82.

Balogh Pál

1902: A népfajok Magyarországon, I–II. Budapest

Barna Gábor

1997: Vallás és identitás. Szlovák reformátusok. In: S. Lackovits E. (szerk.): Népi vallásosság a Kárpát-medencében, II. Veszprém – Budapest, 278–291.

Bél Mátyás

1992: Gömör vármegye leírása (1749). Fordította: Tóth Péter. Gömör Néprajza XXXV. KLTE Néprajzi Intézet. Debrecen

Bidermann, Herman Ignác

1862, 1867: Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohngebiet, ihr Erwerb und ihre Geschichte, I–II. Innsbruck

Bonkáló Sándor

(é.n.): A rutének (ruszinok). Budapest

Borovszky Samu

1909: Borsod vármegye története, I. Budapest

Borovszky Samu – Sziklay János (szerk.)

1896: Abauj-Torna vármegye és Kassa. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest

Bulla Béla

1962: Magyarország természeti földrajza. Budapest

Czoernig, Karl Freiherr

1855: Ethnographische Karte der oesterreichischen Monarchie. Wien

Dávid Zoltán

1994: A magyar–szlovák nyelvhatár változásai. Dimenziók II. 1. 34–39. Miskolc

Dénes György

1983: A Bódvaszilasi-medence 700 éves története. Borsodi kismonográfiák 16. Herman Ottó Múzeum, Miskolc

1998: A Torna megyei Galyaság középkori történeti földrajza. In: Frisnyák S. (szerk.): A Felvidék történeti földrajza. Nyíregyháza, 273–287.

Dienes Dénes (szerk.)

2001: Református egyházlátogatási jegyzőkönyvek, 16–17. század. Budapest (Osiris Kiadó)

Erney József

1904: Oláh vagy valach? Ethnographia XV. 256–264.

Esze Tamás

1958: A magyarországi református eklézsiák és prédikátorok első hivatalos összeírása, 1725–1729. Egyháztörténet I.

Fényes Elek

1836–1840: Magyarországnak 's a' hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. Pesten

1842–1843: Magyarország statistikája, I–III. Pest

1847: Magyarország leírása. Pesten

1851: Magyarország geographiai szótára, I–IV. Pesten

Frisnyák Sándor

1990: Magyarország történeti földrajza. Tankönyvkiadó, Budapest

2017: Egy felvidéki életkamra – Abauj-Torna vármegye regionális szerkezete, 1885–1920. In: U.ő.: A föld erejéből élünk. Történeti földrajzi tanulmányok. Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete. Nyíregyháza, 86–100.

Görcsös Mihály

1979: Népi mézesgetés Debrődön. Honismeret 1979/5-6. sz. 103–107.

Györfly György

1987: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, I. (Harmadik kiadás). Budapest, 910. (Akadémiai Kiadó)

Hodinka Antal

1909: A munkácsi görög katolikus püspökség története. Budapest

Hunfalvy János

1860: Magyarország és Erdély eredeti képekben. Pest

Hunfalvy János (szerk.)

1867: Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása. Pest

Hunyady László

1998: A Felvidék történeti vallásföldrajza. In: Frisnyák Sándor (szerk.): A Felvidék történeti földrajza. Nyíregyháza, 133–144.

Ila Bálint

1969: Gömör vármegye, IV. Akadémiai Kiadó, Budapest

Juhász Dezső

1988: A magyar tájnévadás. Nyelvtudományi Értekezések 126. sz. Akadémiai Kiadó. Budapest, 109.

Kerekes György

1940: Polgári társadalmunk a XVII. században. Kassa

Kiss László

1980: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest

Kniezsa István

1941: Adalékok a magyar–szlovák nyelvhatár történetéhez. Budapest (Athenaeum Kiadó)

Kocsis Károly

1998: Az etnikai térszerkezet változásai a mai Szlovákia területén (1920 előtt). In: Frisnyák Sándor (szerk.): A Felvidék történeti földrajza. Nyíregyháza, 115–132.

Kocsis Károly – Tátrai Patrik (szerk.)

2012: A Kárpát – Pannon térség változó etnikai arculata. Budapest (MTA CSFK Földrajztudományi Intézet)

Kónya Annamária – Kónya Péter

2013: Szlovák reformátusok a XVI–XVIII. században. Sárospatak 193. (Hernád Kiadó)

Korponay János

1866–1878: Abaújvármegye monográfiája, 1–2. Kassa

Kósa László – Filep Antal

1975: A magyar nép táji-történeti tagolódása. Akadémiai Kiadó. Budapest

Kovács Alajos

1938: A magyar-tót nyelvhatár változásai az utolsó két évszázadban. Századok LXXII. 561–575.

Kovacsics József (szerk.)

1957: A történeti statisztika forrásai. Budapest

Kőrösy József

1898: A Felvidék eltöresztése. Budapest, Kny. o. 56. (Grill Könyvkereskedés)

Kristó Gyula

1988: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Budapest, 643. (Magvető Kiadó)

Kubinyi András

1999: Központi helyek a középkor végi Abaúj, Borsod, Heves és Torna megyékben. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXVII. Miskolc, 499–518.

Magda Pál

1819: Magyar Országnak és a' határ őrző katonaság vidékinek legújabb statisztikai és geographiai leírása. Pest

1832: Neueste statistische-geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn Croatien, Slavonien und der ungarischen Militär-Grenze. Leipzig

Magyar Zoltán

2010: A vallásküzdelmek emléke a felföldi magyar folklórban. In: Bali J. – Báti A. – Kiss R. (szerk.): Inde aurum, inde vinum, inde salutem. Paládi-Kovács Attila 70. születésnapjára. Budapest, 639–648. (ELTE BTK Néprajzi Tanszék – MTA Néprajzi Kutatóintézet)

2011: A magyar népi kultúra régiói, 2. Felföld, Erdély, Moldva. Budapest, 421. (Mérték Kiadó)

Majdán János

1998: A helyi érdekű vasutak kiépülése a Felvidéken. In: Frisnyák S. (szerk.): A Felvidék történeti földrajza. Nyíregyháza, 503–517.

Módy György

1969: A Sajó-Bódváköz települése és birtoklástörténeti képe a török hódoltságig. Herman Ottó Múzeum Évkönyve VIII. Miskolc, 207–220.

Móga János

1998: Természetföldrajzi tényezők hatása a Gömör-tornai karszt területén. In: Frisnyák S. (szerk.): A Felvidék történeti földrajza. Nyíregyháza, 481–492.

Molnár Endre (szerk.)

1935: Abaúj-Torna vármegye. Budapest

Paládi-Kovács Attila

1973a: Szállítás málhás lovakkal a Gömör-tornai karsztvidéken. Ethnographia LXXXIV. 549–558.

1973b: Ukrán szórványok a 18–19. században a mai Magyarország északi-keleti részén. In: Népi kultúra – népi társadalom VII. 327–367. Budapest (Akadémiai Kiadó)

1984: Kulturális határok és kontaktzónák Észak-Magyarországon. In: Kunt E. – Szabadfalvi J. – Viga Gy. (szerk.): Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon. A Herman Ottó Múzeum Kiadványai. Miskolc, 61–73.

1984a: Kárpátukrán települések Észak-Magyarországon. In: Kunte Ernő – Szabadfalvi József. – Viga Gyula (szerk.): Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon. A Herman Ottó Múzeum Kiadványai, XV. Miskolc, 129–134.

1985: Régi bányászlet Gömörben. Ethnographia XCVI. 297–323.

1987: Népi mézészetés a Gömör-tornai karszt-vidéken. Agraria XXIII. Eger, 187–200.

1988: Életmód, foglalkozás, nemzetiség. Debrecen

1996a: Természeti tájak és nyelvhatárok a Felföldön. (Abaúj-Torna és Gömör-Kishont vármegye példája): In: Frisnyák S. (szerk.): A Kárpát-medence történeti földrajza. Nyíregyházi Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszéke. Nyíregyháza, 59–68.

2002: Zonalitás a Bódva-vidék anyagi kultúrájában. Néprajzi Látóhatár XI/1-2. sz. Győrffy István Néprajzi Egyesület. Budapest, 85–101.

2013: Népi gazdálkodás a Bódva völgyében. In: U.ő. Munkák, emberek, hiedelmek a Bódva mentén. Életmód és Tradíció 11. sz. MTA BTK Néprajztudományi Intézet. Budapest, 7–157.

Peja Győző

1941: A Csermosnyai táj geomorfológiája. Országos Táj- és Népkutató Intézet, Budapest

Petrov, Aleksej Leonidovič

1924: Národopisná mapa Uher podle úředního lexiconu osad z roku 1773. Praha

Podhradszky György

1922: A Felföld nemzetiségi viszonyai. Föld és Ember II. 8–15.

Strömpl Gábor

1922: A gömör-tornai karszt emberi telepei. Föld és Ember II. 1–7. Szeged

Székely György

1984: Településtörténet és nyelvtörténet. A XII. századi magyar nyelvhatár kérdéséhez. In: Mályusz Emlékkönyv Budapest, 311–339.

Szabó István

1941: A magyarság életrajza. Budapest, 9. 276. (Magyar Történelmi Társulat)

Takács Péter – Udvari István

1989: Adalékok Torna vármegye vásáraitól és a vásározó Torna megyeiek 18. századi történetéhez. Herman Ottó Múzeum Közleményei 26. Miskolc, 54–59.

Tóth-Szabó Pál

1903: Torna megye régi oláh telepei. Ethnographia XIV. 362–365.

Udvari István

1990: A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészskégeinek 1806. évi öszszeírása. Nyíregyháza, 189. (Vasvári Pál Társaság Füzetei 3. sz.).

1992: Ruszinok a XVIII. században. Nyíregyháza, 357. (Vasvári Pál Társaság Füzetei 9. sz.).

Vályi András

1796: Magyar Országnak Leírása. Budán

Viga Gyula

1988: Az észak-magyarországi fuvarosok. Egy sajátos vállalkozási forma a hagyományos árucserében. Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXVII. Miskolc, 383–407.

Zoványi Jenő

1977: A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. Budapest (Akadémiai Kiadó)

Zsupos Zoltán

1987: Dél-Gömör gyűjtőgető gazdálkodása. Gömör néprajza 10. sz. KLTE Néprajzi Intézete, Debrecen

Zsupos Zoltán

A Kossuth-bankók sorsa Gömör-Kishont megyében 1849-ben

2. Rozsnyó

A magyar bankjegyekkel kapcsolatosan jelentkezett gondokat Rozsnyó városának is kezelnie kellett. Augusztus 29-én, a város által kiadott szükségpénzekkel kapcsolatban: „*Tapasztaltatván, hogy a magyar pénzjegyek becsüket veszítve készpénzül el nem fogadlatnak, ausztriai bankjegyek s ezüstpénz hiányában pedig a lakosság élelmi első szükségéit sem fedezhetvén,*” nem csak a város által már kiadott „1, 3, 6, 10 krajcáros utalványok biztosítási alapja változtatik meg, s teljes értékű és folyópénzzel cseréltetik fel”, hanem az újonnan kiadott címletek is abban kerül visszafizetésre.¹ Döntöttek „*a magyar volt Minisztériumtól a város által magyar pénzjegyekben szükségéink fedezésére felvett 20.000 pengőforintot tevő kölcsön*” visszafizetéséről is.²

Mivel a bort és a pálinkát „*a lakosság hihetőleg, hogy a magyar pénzjegyeken túladhasson, oly mennyiségben vásárolja, miszerint félni lehet, hogy készlete nem sokára elfogyván, a kocsmákat itallal ellátni képes nem lesz,*” utasítást adtak, hogy „*italokat csak német bankjegyek, ércpénz, és a város által teljes értékben biztosított s kiadott utalványokért árultathassanak.*”³ Döntő kérdés volt, hogy egy-egy szerződés, esemény időpontjában érvényes volt-e a Kossuth-bankó? Sok esetben ennek tisztázása egyértelmű helyzetet teremtett.⁴

A legkülönbözőbb ügyekben keletkeztek jogviták, merültek fel nehezen megválaszolható kérdések. Ilyen volt az

örökösöket illető letétemény,⁵ a csizmadia céhnél letett,⁶ továbbá az árvák pénztárában elhelyezett összeg.⁷ Az egyikből kiderül, hogy a Kossuth-bankók augusztus 25-kén Rozsnyón még használatban voltak,⁸ sőt az augusztus 31-i tanácsülésein is érvényes bankjegyként tárgyaltak róla.⁹ Szeptember elejétől egyre ellentmondásosabb volt használata, amit jól szemléltet a város szeptember 10-i tanácsülésének két döntése. A Losoncot elpusztítását követően a Rozsnyó lakosaitól magyar bankjegyekben összegyűjtött összeg elküldéséről határoztak,¹⁰ ugyanakkor a Losonc által kiadott szükségpénzekkel kapcsolatos hirdetmény közzétételét, „*A magyar bankjegyek a folyamattól kiesvén,*” megtagadják.¹¹

A város 1849. szeptember 20-i közgyűlésén ismertették báró **Levartovszky Henrik**, a cs. k. szláv önkéntes csapat főparancsnoka és a korábban **Mumhardt** nevet viselő **Szilárdy János** másod alispán rendeletei között az első pontban: „*Hogy a magyar (Kossuth) bankjegyek kemény büntetés terhe alatt, Rimaszombatba vitessenek be.*”¹² A Kossuth-bankók beadása megkezdődött. A szeptember 23-i lajstrom 167.395 forint 45 krajcár, a szeptember 28-i 18.340 forint, az október 16-i 614 forint 15 krajcár, az október 23-i 1451 forint, az október 30-i 2082 forint 30 krajcár és 101 forint 15 krajcár összeget tartalmaz, tehát ebben a két hónapban összesen 189.984 forint 35 krajcár értékű magyar bankjegyet szolgáltatottak be.

Rozsnyó főtere

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Legfelsőbb rendelet, s báró Levartovszky Henrik, Gömör megyei hadi parancsnok úr meghagyásánál fogva, Rozsnyó bánya városa lakosaitól beszedett Kossuth-féle magyar pénzjegyek összeírási lajstroma.¹³

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
1.	Kromko Vince	3		1					305		Hadfogadó Kormány ¹⁴
2.	Sziklay Ede	-			20				40		Darvas Samunéfele letétemény ¹⁵
3.	Sziklay Ede	1			12	4	6	8	133		Darvas Samunéfele letétemény ¹⁶
4.	Sziklay Ede	6			11			15	622	15	Szomolnoki K. Kincstári jövedelem ¹⁷
5.	Sziklay Ede	7	4	55	5				1025		Árva Hermann György tőkéje ¹⁸
6.	Lányi József ¹⁹	-					1			30	
7.	Markovics Judith	-					8	3	4	45	
8.	Murza János ²⁰	-			3	1	3	3	9	15	
9.	Grailich Károly ²¹	-	74	42	25	5	6	15	1011	45	
10.	Özv. Szvitan Andrásné ²²	-				1	6	3	4	45	
11.	Lipták Samu ²³	-				1	2	7	3	45	
12.	Lőw Rozina	-		5	3	4	5	1	37	45	
13.	Krempaszki József ²⁴	-			1		2		3		
14.	Fleischhacker László	-	6	1					65		Diósgyőri gyár vaskő raktára ²⁵
15.	Cserna János ²⁶	-			3	9	2	2	16	30	
16.	Lafko ²⁷ György	-			4	1	5	3	12	15	
17.	Noviszedlák János	-					2	4	2		
18.	Markus Károly	-	2						20		
19.	Molnár István ²⁸	-	2			1	3	2	23		
20.	Gedeon Miklós	-			4	2	2	1	11	15	
21.	Árva ²⁹ Paulina	-					3	1	3	30	
22.	Lafik Mátyásné ³⁰	-			1	1	17	2	12		
23.	Lafik Jánosné	-					4		2		
24.	Nagy István ³¹	-					7	5	4	45	
25.	Kusnyirik Jánosné			3	2		1	3	20	15	
26.	Trémel Miklós ³²		1	13	11	2	5	3	102	15	Letétemény
27.	Schlosser K. Lajos ³³	23	40	60					3000		Kőszénbánya művelő társaság
28.	Schlosser K. Lajos ³⁴		1	54	45	19	7	11	395	15	
29.	Vincze ³⁵ István ³⁶			4		3			23		
30.	Tergaletz ³⁷ Antal			3	3	2	5		24	30	
31.	Dovala Rachel ³⁸						2	4	2		
32.	Valde Pálné						2		1		
33.	Polónis ³⁹ Mártonné						1			30	
34.	Bruntz Samu ⁴⁰					5	5	12	10	30	
35.	Krusovszki ⁴¹ János						2		1		
36.	Rosztzy József Bíró	8	14	60	3	2	1	1	1248	45	Kisdédóvó intézet pénze ⁴²
37.	Rosztzy József Bíró	4	2		2				424		Schlosser - Alexy elleni letétemény ⁴³
38.	Rosztzy József Bíró		1						10		Hamvay Péter - Benkner elleni letétemény ⁴⁴
39.	Rosztzy József Bíró	1				4			104		Hoffman - Schiller elleni letétemény ⁴⁵
40.	Rosztzy József Bíró		1						10		Ókrösi - Egyház elleni letétemény ⁴⁶
41.	Rosztzy József Bíró	1	12	3					235		Seminarum - Szontagh elleni letétemény ⁴⁷
42.	Rosztzy József Bíró	9							900		Gr. Almásy - Kirchmayer tömege elleni letétemény ⁴⁸
43.	Rosztzy József Bíró	1	3	1		3	2	4	140		Marikovszky - Inderbiczin elleni letétemény ⁴⁹
44.	Rosztzy József Bíró		11	15				6	186	30	Sthymmel - Pekárné elleni letétemény ⁵⁰

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
45.	Roszty József Bíró	4	7	1					475		Cornidesféle letétemény ⁵¹
46.	Schlosser ⁵² Pál		3	14	23	5	15	2	159		
47.	Pósch József		5	64	1	1	1		373	30	Tiszamelléki tűzkármentesítő társaság letéteménye ⁵³
48.	Pósch József ⁵⁴			1	28	13	11	7	81	15	
49.	Endtner ⁵⁵ János		2	2	1		9	2	37		
50.	Slezsák ⁵⁶ János			1					5		
51.	Oprendák ⁵⁷ Judit			1		2			7		
52.	Banzsura Venczel ⁵⁸			5		1	2		27		
53.	Csipkés Antal			5	1				27		
54.	Mojzses ⁵⁹ Samu ⁶⁰		1				8		14		
55.	Löw Mihály ⁶¹		13	43	14	6	59	8	410	30	
56.	Sandányi Samu				1				2		
57.	Böltsházy József Not. ⁶²		3	8					70		Vojtanek árverési pénzletétemény
58.	Dobos János ⁶³				1				2		
59.	Krusinszki István ⁶⁴					4	85	1	46	45	Czobel Emilia árvái pénze
60.	Krusinszki ⁶⁵ István ⁶⁶						90	43	55	45	
61.	Holub Mihály			2			7		13	30	
62.	Kuna Tamásné ⁶⁷	3	8	1			1		385	30	
63.	Szluhovinyi Dánielné ⁶⁸						15	6	9		
64.	Hámos Pál	1		2	20	1	14	3	158	45	
65.	Lohresz ⁶⁹ János		3		12			2	54	30	
66.	Kost ⁷⁰ Lajos		5						50		
67.	Hoffmann Vendelin ⁷¹			1	1		2		8		
68.	Polacsek János	1	32	17	4	2	17	16	527	30	
69.	Nyerges Imre ⁷²						1	1		45	
70.	Repaszky János ⁷³					1	2		2		
71.	Kamenyitzky Jánosné				1		4	3	4	45	
72.	Stefanik Mátyásné ⁷⁴				1				2		
73.	Libai ⁷⁵ Mihályné ⁷⁶							1		15	
74.	Kosjús ⁷⁷ Ferencz ⁷⁸		1	1		1	1		16	30	
75.	Murza Mihály				1		2	1	3	15	
76.	Újházy Dániel ⁷⁹	5	59	50	60	20	66	1	1513	15	
77.	Bartakovics Béla Püspök	15	120	27	7	2	14	1	2858	15	
78.	Szabó József				1				2		
79.	Bartakovics Béla Püspök ⁸⁰		13	101					635		Seminarium építési pénze
80.	Bartakovics Béla Püspök		4						40		Knauer Antal hagyománya
81.	Bartakovics Béla Püspök			4					20		Grósz András tömege
82.	Harihovszki ⁸¹ Mihály ⁸²				1	1	1	2	4		
83.	Dulik András							6	1	30	
84.	Kvetok Suzsanna			1		1	1		6	30	
85.	Polonka ⁸³ Zsófia			1	1			1	7	15	
86.	Falten Jánosné						1	2	1		
87.	Regula Mátyás ⁸⁴			6				4	31		
88.	Pongrácz ⁸⁵ Ernő		16	4	6		2	32	201		
89.	Liptsen ⁸⁶ György ⁸⁷			6	2	5	2		40		
90.	Gyenes Vincze ⁸⁸				23	14			60		Rozsnyói Kolostor pénze
91.	Engler Teréz özv. ⁸⁹			2	14	15	12	12	62		
92.	Ratkai József ⁹⁰						1	12	3	30	
93.	Kosik Borbála		1	1	2	4	16	12	34		
94.	Zeman ⁹¹ Márton ⁹²						4	2	2	30	
95.	Sztaniszlavszki Vincze ⁹³				2	1	2	5	7	15	
96.	Hentsch ⁹⁴ János			1	3	4	30	6	31	15	
97.	Jandurak Jakab				1		3	3	4	15	
98.	Ondera ⁹⁵ József					1	2		2		

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
99.	Moravek Anna			2		1	4		13		
100.	Buday Márton ⁹⁶			16					80		
101.	Noviszedlák Mátyás ⁹⁷			1		1	4	3	8	45	
102.	Horváth Samu ⁹⁸				1				2		
103.	Murza András		1	8	4	1	25	8	73	30	
104.	Mihaltsik ⁹⁹ Istvánné ¹⁰⁰		3	18	15	4	26		167		
105.	Gunda ¹⁰¹ István ¹⁰²				3	1	2		8		
106.	Fischer ¹⁰³ Tóbiás ¹⁰⁴	1			1	1	13	16	113	30	
107.	Kengyel János ¹⁰⁵			2	3	3	5	6	23		
108.	Kaluzsinszki Ignác ¹⁰⁶				2	1			5		
109.	Id. Stromp János ¹⁰⁷			4		1	2		22		
110.	Német Varga Czéh ¹⁰⁸			2	2	1	10	3	20	45	
111.	Székely Leontin	2	3	31	2	3	7	9	397	45	
112.	Szendelszki József ¹⁰⁹			2					10		
113.	Horvát ¹¹⁰ János			5	1	2	4		31		
114.	Zavacski József ¹¹¹		8						80		
115.	Bartos Józsefné ¹¹²		12						120		Bírói letétemény
116.	Terpák József ¹¹³			4		1	1	2	22		
117.	Radvanszki ¹¹⁴ Lajosné				2	1	2	4	7		
118.	Szabó János				1	4			6		
119.	Smegner Sándor			1			5	2	8		
120.	Földi Ferencz ¹¹⁵			2	1	2	8	2	18	30	
121.	Polónyi ¹¹⁶ Jánosné ¹¹⁷						3	2	2		
122.	Zan József ¹¹⁸				2		2		5		
123.	Köz Ispotály pénze						2	2	1	30	Köz Ispotály pénze
124.	Lenner Miklós			1	2	10			19		
125.	Stech József ¹¹⁹		2	3	5	6	11		56	30	
126.	Markovics József ¹²⁰	14	39	78	10	8	16	16	2220		Seminarium és deficiensek pénze
127.	Szerecsen Dénes ¹²¹				1			8	4		
128.	Lokczán Pál			8	2	1		15	45	30	
129.	Zavacski ¹²² Károly						5		2	30	
130.	Glósz Antal				2		3	14	9		
131.	Stók Jánosné ¹²³					2	10	4	8		
132.	Lipták János ¹²⁴				1	2		1	4	15	
133.	Özv. Bela Józsefné ¹²⁵			1	3		2		12		
134.	Kramarcsik Károly ¹²⁶	2	5	14	12	13	32	28	380		Rozsnyói Evang. Tápintézet pénze
135.	Szontagh Imre ¹²⁷	2	4	58			4	2	532	30	Evangélikus Gimnázium alapítványi pénztár
136.	Szontagh Imre ¹²⁸	2							200		Evang. szegények intézete
137.	Kuzio ¹²⁹ Gergely			1	1		1	1	7	45	
138.	Kubtsik ¹³⁰ Mátyás		1		1	1	4	1	15	15	
139.	Pap István szűrműves						4		2		
140.	Rusznák Mihály ¹³¹						3	3	2	15	
141.	Szakmár ¹³² Rozina		3	6					60		
142.	Mercz ¹³³ György ¹³⁴		3	5		3	2	1	59	15	
143.	Inderbiczi Xavér ¹³⁵			1	1				7		
144.	Szegedi József ¹³⁶				2	1	1	3	6	15	
145.	Felner Suzsanna ¹³⁷		1	3	1	1	4	2	30	30	
146.	Gresko János ¹³⁸			1	15	1			36		
147.	Müller ¹³⁹ György ¹⁴⁰		8	4	1		6	2	105	30	
148.	Domanko Mária			1		2		6	8	30	
149.	Ifj. Horváth György				1	4	1	1	6	45	
150.	Orsovszki ¹⁴¹ Sándor ¹⁴²		1	20	3		6	1	119	15	
151.	Ifj. Sápy Sándor				7	20			34		
152.	Máriássy ¹⁴³ István		1	4	3	8	6	2	47	30	

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
153.	Id. Sápy Sándor ¹⁴⁴			52		8	6	1	271	15	Fülöp Jakabi bánya társulat
154.	Sthymmel Samu ¹⁴⁵		14	13	5			60	230		
155.	Marikovszki ¹⁴⁶ Julianna		6	7	5		15	6	114		
156.	Özv. Sthymmel Samuné ¹⁴⁷		2	6	4	1	3	5	61	45	
157.	Lévai ¹⁴⁸ István ¹⁴⁹			1	1		4		9		
158.	Markovics József ¹⁵⁰	23	9	10	7				2454		Püspöki Kegyes alapítványi pénztár
159.	Kercsmarik József ¹⁵¹				2	1	3	1	6	45	
160.	Alexy Lajos ¹⁵²	3	31	105	8	4	10	25	1166	15	
161.	Alexy Lajos ¹⁵³	40	135	253	24	21	115	120	6771	30	Alexy Márton ¹⁵⁴ árvái pénze
162.	Máriássy ¹⁵⁵ András ¹⁵⁶	15	50	99	1		12	14	2506	30	
163.	Quaternyk Erzsébet ¹⁵⁷		1	2	2	4	10	5	34	15	Quaternyk árvák pénze
164.	Mok Mihályné				1		3	1	3	45	
165.	Morvai ¹⁵⁸ András ¹⁵⁹		1	4	3				36		
166.	Ósvárh Ferenczné özv. ¹⁶⁰	3	58	62	19	1002	16	8	2240		
167.	Böltsházy András ¹⁶¹	1							100		
168.	Bánóczy N. ¹⁶²	2	19	2					400		Mayer Lajosné által szolgabíróhoz letett pénz
169.	Fabriczius Valér			5	1	2	1	5	30	45	
170.	Szerecsen Lajos ¹⁶³		7				6	2	73	30	Olvasó Társaság pénze
171.	Szerecsen Lajos ¹⁶⁴	1	9	10					240		Szerecsen Emma árva tűzkár mentési summája Schlosser Károly ellen
172.	Szerecsen ¹⁶⁵ Lajos ¹⁶⁶	4							400		
173.	Pap Samu ¹⁶⁷	1	9				5	1	192	45	Árvák letéteménye
174.	Szerecsen Lajos ¹⁶⁸	1		13	10	5	3	3	192	15	Smegnerné és Hoffmann Árvák pénze
175.	Freytag Jakab ¹⁶⁹		9				1	1	90	45	Rézműves Czéh pénze
176.	Freytag ¹⁷⁰ Jakab ¹⁷¹		4	19	15	2	11	2	173		
177.	Koreny Pál		1			1	1	2	12		
178.	Böltsházy Dávidné özv. ¹⁷²				2		6		7		
179.	Lőrincz Mihály ¹⁷³							20	5		
180.	Jankovcsik ¹⁷⁴ András		3	1	4	2	6		48		
181.	Hohol Pál ¹⁷⁵			3			4		17		
182.	Fábry Dávid			14					70		
183.	Lakits ¹⁷⁶ Antal			2	1		3	6	15		
184.	Szamák Józsefné ¹⁷⁷			1					5		
185.	Hubtsik ¹⁷⁸ Elek				1	9	3		12	30	
186.	Pölt Franciska			5					25		
187.	Holecz Endre ¹⁷⁹			107	4				543		Elmebeteg Hentzkai Suzsanna pénze
188.	Horváth Istvánné						5		2	30	
189.	Fábián Jakab				1		5	4	5	30	
190.	Markovics József ¹⁸⁰	23	13	1					2435		A Cath. Székes-Egyház pénztára
191.	Lung János						5	2	3		
192.	Vietoris ¹⁸¹ Andrásné ¹⁸²	5	12		1	1	1	4	624	30	
193.	Szűrműves Czéh ¹⁸³		1		2	5	2		20		
194.	Brintzko ¹⁸⁴ Tamás				1	1	8	2	7	30	
195.	Lukács István					3	6	1	6	15	
196.	Kónya Dániel ¹⁸⁵							2		30	
197.	Pap ¹⁸⁶ István ¹⁸⁷			2	2				14		
198.	Pöltz Pál ¹⁸⁸		2	2			1		30	30	
199.	Dorogsági József ¹⁸⁹	22	70	80	15	4	5	6	3338		Dorogsági árvák pénze
200.	Spirko Anna				1	1	6	7	7	45	
201.	Arnóth József ¹⁹⁰						6		3		
202.	Özv. Kamenyitzki Mihályné ¹⁹¹			1					5		

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
203.	Breznai ¹⁹² Mihály				2		2	1	5	15	
204.	Sifter János			1			1		5	30	
205.	Csizmadia Társaság			2	4	1	1	2	20		
206.	Kovács helyettes bíró ¹⁹³		20						200		Suhajdáné Schlossárné elleni letéteménye
207.	Porubszki ¹⁹⁴ Károly			1	1		1		7	30	
208.	Id. Radványi Pál ¹⁹⁵	7	4	12					800		Austriai tűzkármentesítő Intézettől – fizette Schlosser
209.	Eötvös József ¹⁹⁶	1	4	9		2	14	7	195	45	Austriai tűzkármentesítő Intézettől – fizette Schlosser
210.	Fekete Sándor ¹⁹⁷	1	32				31	38	445		
211.	Zabka ¹⁹⁸ Márton ¹⁹⁹	4	6	8	1	8	1	2	511		
212.	Abaffy Sándor ²⁰⁰				1				2		
213.	Id. Hirundovics András ²⁰¹			7	2	3	1		42	30	
214.	Kulka Mihály		1	9	3	1	3	2	64		
215.	Vass Elek				1		2		3		
216.	Szontagh ²⁰² Lajos ²⁰³			8	6	3	4	10	59	30	
217.	Szűrszabó Czéh ²⁰⁴			2			3	1	11	45	
218.	Dorogsághi ²⁰⁵ Gusztáv				3	13	5	2	22		
219.	Soltz Károly			1	1	1			8		
220.	Paulik János ²⁰⁶		2				2		21		
221.	Regula Mátyás ²⁰⁷	1							100		
222.	Repaszki ²⁰⁸ Mária ²⁰⁹			1		2	2	5	9	15	
223.	Hornbacher Keresztély ²¹⁰	2		4				1	220	15	
224.	Gyürky ²¹¹ Lajos ²¹²	4	25		1		4		654		
225.	Kayzer ²¹³ Simon						1			30	
226.	Oleár György	1		1	1	3	31	5	126	45	
227.	Danits Dániel ²¹⁴	1		2	2		6		117		
228.	Kóczyán Károly			2	1	2	2		15		
229.	Bartakovics Béla Püspök ²¹⁵	70	36	46		1	3	2	7593		Püspöki alapítványi pénztár
230.	Markovics József ²¹⁶	1	1	15		15			200		
231.	Thurn ²¹⁷ Zsófia ²¹⁸				1				2		
232.	Ruthényi ²¹⁹ János			3		1	6	2	19	30	
233.	Melczér ²²⁰ György ²²¹				1	1			3		
234.	Melczér György ²²²			1			7	5	9	45	Evang. ének Nevelde pénze
235.	Özv. Czibula Jánosné ²²³		2	1			6	8	30		
236.	Özv. Czibula Samuné ²²⁴				2	2	3	10	10		
237.	Berekszászi ²²⁵ István			1	1	2	2	4	11		
238.	Erős Samu ²²⁶				4	4	8	4	17		
239.	Farkas Endre		1	1		3	3	2	20		
240.	Csaplovics ²²⁷ Samu		8	22	10	6	3		217	30	
241.	Vass Dániel ²²⁸			3	2	1	8	1	24	15	Ulrich bánya társulat pénze
242.	Styavnyitzki ²²⁹ György				2	2	3	3	8	15	
243.	Mojzses ²³⁰ Mátyás ²³¹		1	8	3	2	8	13	65	15	
244.	Déring Pál ²³²		2	14			4		92		
245.	Beliczki ²³³ Pál	1					4	8	104		
246.	Fábry ²³⁴ Dániel		1		9		6		31		
247.	Csizmadia Czéh ²³⁵		4	24					160		
248.	Csizmadia ifjú mesterek pénze ²³⁶		5						50		
249.	Dorogsághi ²³⁷ Antal ²³⁸		2		5	1	1		31	30	
250.	Leszich Károly ²³⁹			15	23	29	78	43	199	45	
251.	Fink Anna ²⁴⁰						2		1		
252.	Szobek Ferencz ²⁴¹			6	1	2	12	7	41	45	
253.	Kankula Samu ²⁴²			1	1	1	8	9	14	15	

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
254.	Madarász Mátyásné ²⁴³			8					40		Kisdédóví intézeti letétemény
255.	Witthen ²⁴⁴ Sámuel			8	2		1	2	45		
256.	Mész Lajos	3	1	108	1		6		855		
257.	Madarász Rezső			16			20		90		
258.	Madarász Mátyás	4		26	4		4		540		
259.	Gömöry András ²⁴⁵			4	1		5	12	27	30	
260.	Farkas ²⁴⁶ Johanna			5	7	4	2	4	45		
261.	Poltz János ²⁴⁷			2			2		11		
262.	Veöreös ²⁴⁸ István ²⁴⁹		1	1		3	1	3	19	15	
263.	Diga Samu ²⁵⁰		3	21	1		6	2	140	30	
264.	Tót ²⁵¹ Borbála ²⁵²					2	4	2	4	30	
265.	Csiszár János ²⁵³			1			3	1	6	30	
266.	Valentini ²⁵⁴ Jánosné ²⁵⁵			1	1		8	4	12		
267.	Özv. Kuna Mártonné ²⁵⁶	7	4		1	5	13	5	754	45	
268.	Szelényi Gusztáv		1	5	5	7	14	6	60	30	
269.	Antal Dávid		10	1	1		2	1	108	15	
270.	Vajda Károly		6	3	1				77		
271.	Kek László	2		1			2		206		
272.	Tót ²⁵⁷ Mártonné ²⁵⁸				3	1	6	15	10	15	
273.	Borsodi ²⁵⁹ Miklós		1			1			11		
274.	Tót Pálné			1	1	1	2	2	9	30	
275.	Tót Borbála					1		4	2		
276.	Ethey Józsefné ²⁶⁰				2	2	4		10		
277.	Ahatz Józsefné ²⁶¹	1	1	1	1	1	3	2	120		
278.	Pekár Jánosné ²⁶²	2	60	82	123	117	42	24	1600		
279.	Deutsch ²⁶³ Pálné ²⁶⁴						3	4	2	30	
280.	Hertsko ²⁶⁵ Jánosné				5	6	5		18	30	
281.	Fekete Julianna			1	2		1	3	8	15	
282.	Ethey János		3	35	12	13	47	12	268	30	
283.	Gyenes Vince ²⁶⁶		18						180		Sz. Ferenczi Kolostoráé
284.	Hurka József ²⁶⁷		1	16	10	5	4	4	118		
285.	Holos János ²⁶⁸				1		10	5	8	15	
286.	Özv. Suhajda Jánosné		14	54			2		411		
287.	Koch Jánosné ²⁶⁹			2			2	3	11	45	
288.	Hoffmann János ²⁷⁰		7	103			99	102	660		
289.	Kubinyi György ²⁷¹		6	6					90		
290.	Kramarcsik ²⁷² Károly	3		1				15	305	15	
291.	Breznai János			1		1			6		
292.	Késmarszki József ²⁷³			4		1	1		21	30	
293.	Csáki ²⁷⁴ Andrásné			2			4		12		
294.	Engler Dániel ²⁷⁵			2	6	7		4	30		
295.	Kirchmayer ²⁷⁶ Károlyné ²⁷⁷		3	7	1				67		
296.	Sztehló ²⁷⁸ András ²⁷⁹			3			1		15	30	
297.	Szmolovszki József ²⁸⁰		1		2	1	2		16		
298.	Stemplövszki József ²⁸¹						3		1	30	
299.	Balzsay Mihály		2	1	2	2			36		
300.	Spisák ²⁸² János ²⁸³			1			3		6	30	
301.	Mayer ²⁸⁴ Rosina ²⁸⁵			2					10		
302.	Viezner ²⁸⁶ Mária						9		4	30	
303.	Zeman ²⁸⁷ György ²⁸⁸			1	2				9		
304.	Müller ²⁸⁹ Frigyes					2	8		6		
305.	Bruntz András ²⁹⁰		1	1	2		2		20		
306.	Czibula József ²⁹¹	1	4	15	14	2	16	8	255		
307.	Bodnár János ²⁹²		5	5		1	9	2	81		

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
308.	Suhaj János				2			2	4	30	
309.	Palentsár ²⁹³ Dávid ²⁹⁴		12	168	84	9	2		1138		
310.	Özv. Galai Dánielné ²⁹⁵			1			2	2	6	30	
311.	Hronyecz Mátyás ²⁹⁶		2	1	1		2		28		
312.	Walter Ferencz ²⁹⁷	2	20						400		
313.	Regula József ²⁹⁸	2	3	20	8	16	30	34	385	30	
314.	Kirner Samu	2	29	59	12	1	8	112	842		
315.	Schlosser K. Lajos ²⁹⁹		45	42	15	6	6	4	700		
316.	Czimmerman Éliás ³⁰⁰		8	5		1	5	2	89		Austriai tűzkár mentesítő pénz Schlosser által
317.	Krajnák János ³⁰¹				1	1	11	3	9	15	
318.	Valentini ³⁰² Mária			2	1	4	6	2	19	30	
319.	Lichstein ³⁰³ János		1			5	5	1	17	45	
320.	Malatinszki Samu ³⁰⁴	1		1		5	2	2	111	30	
321.	Dulai Mátyás ³⁰⁵			4	5	1	4	2	33	30	
322.	Ádám András ³⁰⁶				1		3	2	4		
323.	Özv. Soltz Sámuelné ³⁰⁷	1			1		1		102	30	
324.	Mittmann Samu ³⁰⁸			2	1	1	18		22		
325.	Saltzer ³⁰⁹ Dániel						1			30	
326.	Szerecsen Andrásné ³¹⁰		71	63		3			1028		Szerecsen Emma árva pénze
327.	Mólnár Andrásné		1	11	1		2		68		
328.	Zubek József ³¹¹			1			1	2	6		
329.	Kusnyirik András ³¹²					1	1		1	30	
330.	Benyo Mátyásné ³¹³			1		1	4	3	8	45	
331.	Szerecsen Andrásné ³¹⁴	1	16	81	8	5	15	17	697	45	
332.	Zacher Józsefné ³¹⁵						3	2	2		
333.	Ochtinszki ³¹⁶ János ³¹⁷		2	8					60		
334.	Csiszár Pál			8					40		
335.	Klinger József			1	5	2	1		17	30	
336.	Eltser Samuné ³¹⁸	2		3				15	215	30	
337.	Pap Samu ³¹⁹					2		2	2	30	
338.	Perjesi János			1					5		
339.	Lehoczki ³²⁰ Anna						2		1		
340.	Nagy György ³²¹				1	8			10		
341.	Valko József ³²²		2						20		
342.	Fuchs Dániel ³²³		1						10		
343.	Fabinyi András ³²⁴			1			2	4	7		
344.	Pap András ³²⁵			1	1	1			8		
345.	Henzel Sámuel ³²⁶			2					10		
346.	Kmosko Miklós ³²⁷		2	12	8		2	4	98		
347.	Barna László				1		5	4	5	30	
348.	Sztankay József ³²⁸		163	228	1	12	75	30	2829		
349.	Id. Zámory Márton ³²⁹		1		3	2			18		
350.	Kosuh ³³⁰ Mátyás					2	2	2	3	30	
351.	Valko Mihály			1			6	3	8	45	
352.	Dulik János			1		1	3	2	9		
353.	Id. Radványi Pál ³³¹		10	195	10				1095		
354.	Garan Márton	6	6	12	2	3	3	2	729		
355.	Kayzer Samu ³³²		2	26	2	13	31	15	187		
356.	Palentsár Józsefné ³³³			38	16	9	47	32	262	30	
357.	Fudelai ³³⁴ Mihály ³³⁵				1	2		3	4	45	
358.	Szlammer Ferenc						4	3	2	45	
359.	Pocskai Samu ³³⁶			1		1			6		
360.	Hovan Dávid ³³⁷		2						20		
361.	Reiter Lajos		1	1		1	1	2	17		

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
362.	Knizner József ³³⁸			1	4	3	12		22		
363.	Fekete Jánosné ³³⁹						9	3	5	15	
364.	Dendel János ³⁴⁰				1	1	1	2	4		
365.	Balázs Mihály ³⁴¹			4					20		
366.	Csóger Pál			1	2		1	1	9	45	
367.	Latzus József ³⁴²				2		2		5		
368.	Batzuh János ³⁴³			1	1	3	1		10	30	
369.	Barts József ³⁴⁴				1		4		4		
370.	Kovács György ³⁴⁵			8					40		
371.	Lőrincz István ³⁴⁶	14	18	178			31	14	2489		
372.	Kerekes Andrásné ³⁴⁷				6	1	4	3	15	45	
373.	Szlifka ³⁴⁸ Mihály			4	1		4	1	23	15	
374.	Sóltész András ³⁴⁹				1			1	2	15	
375.	Lipták János ³⁵⁰		2						20		
376.	Szűr Szabó társaság		1	2					20		
377.	Ósváth Samu ³⁵¹		46	24	18	6	5	4	625	30	
378.	Graf Brigitta ³⁵²				1	2	9	2	9		
379.	Kulka András ³⁵³			14	2	1	3	2	77		
380.	Tót ³⁵⁴ Lászlóné			10	3	1	5	10	62		
381.	Glósz ³⁵⁵ János ³⁵⁶						8		4		
382.	Sulan Dániel ³⁵⁷		6	49			8	1	309	15	
383.	Baraxa Dávid				1		5	2	5		
384.	Hirth ³⁵⁸ Sámuel			9	3	18	10	4	75		
385.	Zajtz ³⁵⁹ Márton ³⁶⁰			1	4	1	8	12	21		
386.	Beleg ³⁶¹ Sámuel			1	1		4	2	9	30	
387.	Dendel Istvánné ³⁶²							2		30	
388.	Sándor Károly		4	3				1	55	15	
389.	Özv. Antal Imréné	1	4	9	3	1	1	1	192	45	
390.	Ifj. Baraxa Sándor ³⁶³			1			3	1	6	45	
391.	Fuchs ³⁶⁴ Pál ³⁶⁵			3	2	1	1		20	30	
392.	Hréch ³⁶⁶ Jánosné				1	1			3		
393.	Maszlits János			2			4		12		
394.	Zámbori ³⁶⁷ Lajos ³⁶⁸				3	1	42	11	30	45	
395.	Kengyel Sámuel ³⁶⁹						2		1		
396.	Kerekes András ³⁷⁰			2					10		
397.	Smegner János			5			1		25	30	
398.	Antal Márton ³⁷¹		1	8					50		
399.	Seres János			4	4	7	3	2	37		
400.	Ivocs ³⁷² János		1	1	3	1	4		24		
401.	Matónyi Károly ³⁷³		6	1		1	6		69		
402.	Duklesz György			4					20		
403.	Bartos József		1		3	2	4		20		
404.	Subert János ³⁷⁴		2		1	2	19	11	46	15	
405.	Konya József						4	1	2	15	
406.	Szöllös Józsefné ³⁷⁵			1	2	2	1	6	13		
407.	Sebők János ³⁷⁶	1	20	80	39	15	40		813		
408.	Stromp Dánielné ³⁷⁷						1	2	1		
409.	Bucek Ferencz				1		4		4		
410.	Dobos Ferencz ³⁷⁸		6		1	1	10	3	68	45	
411.	Fábri Erzsébet ³⁷⁹			4	14		1		48	30	
412.	Bodnár Józsefné ³⁸⁰					1	2		2		
413.	Valko Dániel		4						40		
414.	Tolasi ³⁸¹ György					1	2	1	2	15	
415.	Hritz Jánosné özv. ³⁸²	2	35	21	5	3	9	2	673		

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
416.	Kirchmayer ³⁸³ Lajos ³⁸⁴		10	16					180		
417.	Balázs Dániel ³⁸⁵		1	22		2	6	8	127		
418.	Mészáros Dániel ³⁸⁶		1	2					20		
419.	Treszler Károly ³⁸⁷							2		30	
420.	Müller János				1		4		4		
421.	Dovala András ³⁸⁸	1						1	100	15	
422.	Farkas Dániel		3	6			2		61		
423.	Böltsházy Sámuel ³⁸⁹	5	263	425	79	25	79	12	5480	30	
424.	Csunyo Márton ³⁹⁰		4	4			2		61		
425.	Links József ³⁹¹				1	2	1	2	11		
426.	Grajzinger Berta ³⁹²		4	35	3	3	88	108	295		Árva pénze
427.	Stoltz Mátyás			1	2	1	10	4	13	30	
428.	Demeter Lajos ³⁹³	13	64	19	5	4	2	2	2050	30	
429.	Mojzses ³⁹⁴ János ³⁹⁵		2	1		1	3	1	27	45	
430.	Hudák Sámuel ³⁹⁶			18					90		
431.	Gerbár György			3	2		2		20		
432.	Szétsényi ³⁹⁷ János						5	2	3		
433.	Henzel Pál ³⁹⁸		8	9			4		127		
434.	Szmokofszki ³⁹⁹ Albert						2		1		
435.	Klatsik ⁴⁰⁰ János				2		3	2	6		
436.	Mihalik Vinczéné ⁴⁰¹				1			1	2	30	
437.	Polgári Egyesület			4	3	1	1		27	30	
438.	Gombkötő Czéh			4	1				22		
439.	Kirchmayer Mária ⁴⁰²			1			2	2	6	30	
440.	Özv. Böltsházy Sámuelné ⁴⁰³	3	20	46	16	53	137	49	895	45	
441.	Sthymmel József ⁴⁰⁴			26	24		7	2	182		
442.	Antal Sámuel ⁴⁰⁵	2	21	168	9	2	5	3	1273	15	
443.	Keszi ⁴⁰⁶ János ⁴⁰⁷		2				5	2	23		
444.	Id. Jánosik József ⁴⁰⁸		2	4	1		3	1	43	45	
445.	Ifj. Jánosik József ⁴⁰⁹		1		1				12		
446.	Sztehlo ⁴¹⁰ Jánosné ⁴¹¹						1	3	1	15	
447.	Májor Mihály ⁴¹²			1			2		6		
448.	Pap ⁴¹³ Dániel			1	1		2	1	8	15	
449.	Horváth János Szűr Szabó	1	5	10					200		
450.	Kamenyitzki ⁴¹⁴ Mihály		12	13	5	1	38	9	217	15	
451.	Galo Mátyás ⁴¹⁵			59	30			1	355	15	
452.	Antal Károly ⁴¹⁶	3	116	494	1	1	6	5	3937	15	
453.	Palencsár János ⁴¹⁷		11	25	2	1			240		
454.	Újházy Dávid	1	1		2	7	8	27	129	45	
455.	Kirner János ⁴¹⁸		22	218	16	20	39	32	1389	30	
456.	Jánosik Károly ⁴¹⁹				1			2	2	30	
457.	Irányi János		7	23	1		12	29	200	15	
458.	Schlosser K. Lajos ⁴²⁰		5	6					80		
459.	Soltész Mária			1		1		2	6	30	
460.	Kalmár László ⁴²¹			43	51	11	27	10	344		
461.	Spisák András	6	144	163	91	13	233	128	3198	30	
462.	Irányi Karolina			3		1	2	15	18		
463.	Iványi Adolf ⁴²²	1	2	3	1	1	11	2	144		
464.	Sztrakay János		22	2	3	1	11	3	243	15	
465.	Balogh Antal		12	1		2	1		127	30	
466.	Pettyerecz József ⁴²³				2		1	1	4	45	
467.	Id. Ambrózi Károly ⁴²⁴			1	1	2	6		12		
468.	Özv. Siro Istvánné	1	19	12	11	3	2	8	378		
469.	Gedeon György ⁴²⁵			2	3	1	5	5	20	45	

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
470.	Ifj. Zavaczki József ⁴²⁶	3			3		14	26	319	30	
471.	Özv. Nagy Jánosné			4	1	1	5	2	26		
472.	Id. Zavaczki József ⁴²⁷		1	10	2		2	1	65	15	
473.	Feymann Antal			2	1	2	4	4	17		
474.	Kézsel ⁴²⁸ Mihály		1		3	2	1	3	19	15	
475.	Burger Mária						4		2		
476.	Fenyves Dániel ⁴²⁹				1	4	4		8		
477.	Frölich Jozefa ⁴³⁰				6				12		
478.	Palentsár Dávid ⁴³¹	5	30	8					840		Dorogsági elleni letétemény
479.	Rezély árvák ⁴³²	5	22	14	6	2	3	7	807	15	Árva pénz
480.	Krámer József ⁴³³		1	1			8	5	20	15	
481.	Hokki József árva-bíró ⁴³⁴		16	5	3		8	16	199		Árvák és kórház pénze
482.	Hokki József árva-bíró ⁴³⁵			4	6		5	1	34	45	
483.	Radványi Ágoston				1		9	9	8	45	
484.	Radványi Pálné id. ⁴³⁶		11	24	25	8	13	3	295	15	
485.	Kirchmayer Miksa ⁴³⁷			4	1	5	9	18	36		
486.	Festő Czéh		2	1			2		26		
487.	Szerecsen Lajos			4	2	1	5	4	28	30	
488.	Záborszky Antonia		1	1	1			1	17	15	
489.	Czaitler Csöd tömege ⁴³⁸			1		2	25	38	29		
490.	Kerekes Jánosné ⁴³⁹							6	1	30	
491.	Richter ⁴⁴⁰ Dániel		6	5	12		16	14	120	30	
492.	Richter András		3	5		3			58		
493.	Holecz Endre ⁴⁴¹			44	16	53			305		
494.	Rudy József Esküdt ⁴⁴²		4	22	3	9	22	27	182	45	Megyei adóba beszedett pénz
495.	Schlosser K. Lajos ⁴⁴³			19	1			2	97	30	
496.	Abules ⁴⁴⁴ György			2		2	6	4	16		
497.	Marko Pál	20	86	163	2	2	13	2	3688		
498.	Lőrincz István ⁴⁴⁵		4	16			1		120	30	
499.	Rudy József ⁴⁴⁶			1					5		
500.	Szontagh ⁴⁴⁷ Imre		6	7			8	8	101		
501.	Szontagh Imre ⁴⁴⁸		18	5		1	6	1	209	15	Mayer Miksa árva pénze
502.	Szontagh Imre ⁴⁴⁹		2	1		1	4	1	28	15	Fabik János árva pénze
503.	Marko János	2	100	400	12	5	4	7	3232	45	
504.	Müller Mária ⁴⁵⁰			1		1	2		7		Árva pénze
505.	Minich János ⁴⁵¹						3	3	2	15	
506.	Lojtzina ⁴⁵² Ágnes				1	1	2	1	4	15	
507.	Krivda János			1	1		4	3	9	45	
508.	Lang Antal ⁴⁵³			2		1	2	1	12	15	
509.	Czirbesz Frigyes ⁴⁵⁴	5							500		
510.	Böltsházy András	8							800		
511.	Özv. Farkas Józsefné ⁴⁵⁵	3							300		
512.	Flütsch ⁴⁵⁶ András	10							1000		
513.	Böltsházy József ⁴⁵⁷	1					1	4	101	30	
514.	Ethey Pál				1	1	1	2	4		
515.	Valko József ⁴⁵⁸				1		2	1	3		
516.	Hamvay Péter	3	59	121	54	24	54	2	1654	30	
517.	Radványi János ⁴⁵⁹				1	1	2	2	4	30	
518.	Blasko Lajos ⁴⁶⁰			22		1	6	19	118	45	
519.	Vass Károly ⁴⁶¹	20	1	18	27	17	17	82	2200		
520.	Holecz Endre pénztárnok ⁴⁶²	116	397	585	98	93	394	274	19049	30	
521.	Benyo Istvánné			1	1		2		8		
522.	Novoveszki Terézia ⁴⁶³							3		45	
523.	Kuna Tamás fafelügyelő ⁴⁶⁴		7	53	5	1	3	2	350		Városi Fa-pénztár

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
524.	Paulik János ⁴⁶⁵		3	1	1			1	37	15	
525.	Labosa ⁴⁶⁶ István		4				4	1	42	15	
526.	Reisz József ⁴⁶⁷					2	1	2	3		
527.	Kovács István, Szegények Atya ⁴⁶⁸	10	12	40	9		88	2	1382	30	Városi Szegények pénztára
528.	Garan Suzsanna				2		1		4	30	
529.	Sziklay Pál adószedő ⁴⁶⁹			194	81	204	270	140	1506		Városi adó-pénztár
530.	Benkner Samu, árvák Atya ⁴⁷⁰	13	34	5			18	1	1674	15	Városi árvák pénze
531.	Benkner Samu ⁴⁷¹		8						80		Szög-gyári pénztár
532.	Benkner Samu ⁴⁷²	8	236	515	141	76	53	62	6135		
533.	Ifj. Radványi Pál ⁴⁷³	1	3	1			6	19	142	45	
534.	Stromp Sámuel	3		15	9	5	3	2	400		
535.	Szűts ⁴⁷⁴ György ⁴⁷⁵		1	14					80		
536.	Simon János ⁴⁷⁶	3	21	11			2		566		
537.	Szegő Zsigmond ⁴⁷⁷		61	38			23		811	30	Csillay árvák pénze
538.	Özv. Richter Lajosné		33	89	63	2	12	8	911		
539.	Özv. Frenda Rozina ⁴⁷⁸		60	38	1	2	2		795		
540.	Szegő Zsigmond ⁴⁷⁹		41	53				4	676		Schenowitz árvák pénze
541.	Snobel ⁴⁸⁰ Márton ⁴⁸¹				1	1	49	27	34	15	
542.	Kiss Károly ⁴⁸²	2	31	159	237	29	2	4	1910		
543.	Kuna Teréz ⁴⁸³	1	9	9	9	1	6	3	257	45	Árva pénze
544.	Kirchmayer ⁴⁸⁴ Samu ⁴⁸⁵ tömege	6	3	8	13	18	23	13	728	45	Csódtömeg
545.	Tímár Czeh ⁴⁸⁶			1	1	1		1	8	15	
546.	Pósch József Gyula ⁴⁸⁷					1	3	55	19	15	Letett pénz
547.	Zabka Márton ⁴⁸⁸		1						10		Letett pénz
548.	Kovács Sándor			10	5	1	4	2	63	30	
549.	Ifj. Fekna János ⁴⁸⁹		1	2			1	1	20	45	
550.	Spisák György ⁴⁹⁰		31	178					1200		
551.	Dósa ⁴⁹¹ János ⁴⁹²		3	3	2	3			52		
552.	Ifj. Zámory Márton ⁴⁹³	1	35	150	74	12	48	12	1387		
553.	Zsitnai ⁴⁹⁴ András ⁴⁹⁵				1	1	1	4	4	30	
554.	Jankovtsik György ⁴⁹⁶					1	2		2		
555.	Özv. Kiss Józsefné ⁴⁹⁷			19	4	2	1	2	106		
		698	4091	9157	2609	2626	4548	3131	167395	45	

Költ Rozsnyón, September 23-án 1849. a kiküldött Biztoság nevében Fő Jegyző Szerecsen Lajos
[Rozsnyó város pecsétje]⁴⁹⁸

Legfelsőbb rendelet, s Bárány Levartowszky Henrik, Gömör megyei hadi parancsnok úr meghagyásánál fogva, Rosnyó bánya városa lakosaitól folytatólag beszédett Kossuthféle magyar pénzjegyek öszevívési lajstroma:

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
556.	Ráb Anna			1	1				7		
557.	Dovala Samu ⁴⁹⁹				2		10	7	10	45	
558.	Kálnai Antalné ⁵⁰⁰					1	1	3	2	15	
559.	Özv. Véber Samuné ⁵⁰¹		2	20	1	2	11	18	134		
560.	Miavecz András		62	268	7	7	110	102	2061	30	
561.	Krajnák József ⁵⁰²			3	1	1	3	5	20	45	
562.	Skorka ⁵⁰³ András		1						10		
563.	Özv. Fialka Samuné ⁵⁰⁴	16	9	1	3	2	14	2	1710	30	
564.	Krajnák Mihályné ⁵⁰⁵		1	1	1				17		

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
565.	Csiszár Mártonné ⁵⁰⁶				2		2	1	5	15	
566.	Marcinko Sarlotta ⁵⁰⁷			2	1	1	2	1	14	15	
567.	Özv. Bende Györgyné ⁵⁰⁸					1		2	1	30	
568.	Turek Samu ⁵⁰⁹					2	1	5	3	45	
569.	Svanda János ⁵¹⁰			8					40		
570.	Leopold Samu ⁵¹¹			1	1				7		
571.	Özv. Graf Brigitta ⁵¹²			1					5		
572.	Koch Rozália				181	22		1	384	15	Világtalan Árva
573.	Martin Mária				1		4	2	4	30	
574.	Mészáros Mihály ⁵¹³		1	3	1		3	2	29		
575.	Kossius ⁵¹⁴ Károly ⁵¹⁵						2	4	2		
576.	Ifj. Radványi Pál		7	35	13	6	8	12	284		
577.	Munka István ⁵¹⁶				1		4		4		
578.	Jureczki ⁵¹⁷ Györgyné ⁵¹⁸			1		1	5	1	8	45	
579.	Rolko Mária ⁵¹⁹						2	1	1	45	
580.	Svanda József ⁵²⁰						1	1		45	
581.	Özv. Libai Andrásné		1						10		
582.	Madarász Gusztáv	2	18	31	12	11	23	12	584	30	
583.	Szlivenszki ⁵²¹ József				1			2	2	30	
584.	Német Varga társaság				1				2		
585.	Sulán ⁵²² Daniel			91	61	21	19		607	30	
586.	Nyerges Imre				1			2	2	30	
587.	Gindera Teréz ⁵²³		3	3	6	1	7	2	62		
588.	Fialka János ⁵²⁴			1	5				15		
589.	Kicsin ⁵²⁵ András			4	3	3	8		33		
590.	Illyés Móyses ⁵²⁶		2	2	2		4		36		
591.	Pretóri József ⁵²⁷			1		1	7	9	11	45	
592.	Galiczer ⁵²⁸ János						9	2	5		
593.	Kalmár László	6	16	27					895		
594.	Dendel Samu			1					5		
595.	Vass Károly	2	41	33	1		15	11	787	15	
596.	Sebők János		74	359	1	1	59	1	2567	45	
597.	Darmo György			1	1	1	8	6	13	30	
598.	Jánosik Mihályné ⁵²⁹						2		1		
599.	Stromp Daniel						6	3	3	45	
600.	Fekete Sándor				5	7	1	1	17	45	
601.	Czaban Károly					1	1	2	2		
602.	Pap István				1	1	5		5	30	
603.	Molnár Mihály			1					5		
604.	Hénesz Mihály ⁵³⁰					1	6		4		
605.	Kardos Lajos ⁵³¹			12				2	60	30	
606.	Knóth Mihályné ⁵³²				2	1	1	1	5	45	
607.	Id. Balás Daniel ⁵³³					1	1	1	1	45	
608.	Mocsáry ⁵³⁴ Károly		1	2	3	1	2		28		
609.	Engler Daniel				6	4			16		
610.	Czirbesz Julianna			28	13	112		5	279	15	
611.	Ifj. Dulai János ⁵³⁵		1	3	2		2		30		
612.	Id. Dulai János ⁵³⁶		1	3	1		2	1	28	15	
613.	Kesmárszki ⁵³⁷ János ⁵³⁸			1			2	1	6	15	
614.	Kirner Daniel ⁵³⁹		1		2	3			17		
615.	Fábry Károlyné			1					5		
616.	Löv József	16	111	73	2				3079		
617.	Major Samu ⁵⁴⁰						1			30	
618.	Löv Józsefné		1	49	12	26	1	1	305	45	

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
619.	Krecsmarik ⁵⁴¹ Borbála			3			2	1	16	15	Világtalan Koldus
620.	Abules József		1						10		
621.	Tót János		2	4	2		1	2	45		
622.	Ifj. Tóth László		1				1	6	12		
623.	Gallik ⁵⁴² Emília			16					80		
624.	Genersich Emília ⁵⁴³				15	8	68	32	80		
625.	Özv. Kéler ⁵⁴⁴ Mihályné		1	3	2	1	18	7	40	45	
626.	Zavaczki József			5	4		9	2	38		
627.	Erős Samu ⁵⁴⁵		3						30		
628.	Sulán ⁵⁴⁶ Dániel						3		1	30	
629.	Szabados Pál ⁵⁴⁷					1			1		
630.	Német Szabó Czéh		1	1	1	1	1		18	30	
631.	Valko Rozalia		1	6	4	1	4		51		
632.	Martinidesz János ⁵⁴⁸			1					5		
633.	Tisza Mária ⁵⁴⁹				1	1		2	3	30	
634.	Özv. Czibula Samuné ⁵⁵⁰		2	19	11	6	7	14	150		
635.	Özv. Czibula Jánosné ⁵⁵¹		4	10	10	13	60	24	159		
636.	Vechter András			10	4	3	5	1	63	45	
637.	Olsay ⁵⁵² József			1					5		
638.	Gyürk ⁵⁵³ Vilma	1							100		
639.	Iványi ⁵⁵⁴ Adolf ⁵⁵⁵			1			15	12	15	30	
640.	Rudy József		3	1	1		2	5	39	15	
641.	Czenczel Samu ⁵⁵⁶		6	5			2	5	87	15	
642.	Goldberger Suzsanna ⁵⁵⁷		1	2					20		
643.	Meltzer Jánosné						3	3	2	15	
644.	Véber ⁵⁵⁸ András ⁵⁵⁹			1	1		9	2	12		
645.	Radványi Samu ⁵⁶⁰				1	2	1	1	4	45	
646.	Valko Mátyás ⁵⁶¹		1		1		4		14		
647.	Kristófik ⁵⁶² Imre		3						30		Danis Dániel letétemény
648.	Dovicza ⁵⁶³ András			1	2		4		11		
649.	Sztahon András		4	10	3	2	4	2	100	30	
650.	Farkas Józsefné		101	56					1290		Farkas József Árvái
651.	Neupauer Mária ⁵⁶⁴				3	2	1		8	30	
652.	Leng Samu ⁵⁶⁵			1		1			6		
653.	Erős Samu ⁵⁶⁶			5			10		30		
654.	Varga János ⁵⁶⁷				1		1	4	3	30	
655.	Özv. Sthymmel Samuné				1	1	1	2	4		
656.	Balisay ⁵⁶⁸ Ferentz				2	2		2	6	30	
657.	Kádár Mihály		1	3		2			27		
658.	Özv. Kirchmayer Juliana ⁵⁶⁹			1					5		
659.	Dávid András ⁵⁷⁰					2	1	3	3	15	
660.	Ifj. Alexy Lajos	1	5	3	2		5	6	173		
661.	Kercsmárk ⁵⁷¹ Mihály					1			1		
662.	Böltsházy András	1	59	85	47	9	11	3	1224	15	
	Öszvesen	45	554	1326	480	302	628	376	18340		

Költ Rozsnyón, September 28-án 1849. a kiküldött biztoság nevében Fő Jegyző Böltsházy József [Rozsnyó város pecsétje]⁵⁷²

1849. október 16. Rozsnyó

Még némely Rosnyói Lakosoktól folytatólag beszédett Magyar (Kossúth) Bankjegyek Jegyzéke.

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	forint	krajc.	Észrevételek.
663.	Májor Dániel		4	3			6	1	58	15	
664.	T. Hoffman Vendel			2					10		

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	Forint	Krajc.	Észrevételek.
665.	Rosztzy József		2	1		1			26		Lacha János pénze
666.	Achatz Dávid	1		4					120		
667.	Blasko Lajos ⁵⁷³			80					400		
	Öszvesen	1	6	90		1	6	1	614	15	

Kelt Rosnyón October 16-án 1849. A Biztosság Nevében Fő Jegyző Böltszázy József

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	forint	krajc.	Észrevételek.
668.	Vass Samunó ⁵⁷⁴	1	5	3	1	2	8	3	173	45	
669.	Stromp János		2	13	8	1	2	4	104		
670.	Kardos Lajos			10	3	2			58		
671.	Böltszázy Samu		3	74					400		
672.	Kmosko Miklós			20		1			101		
	Öszvesen	2	16	210	12	7	16	8	1451		

Kelt Rosnyón October 23-án 1849. Rosztzy József Rosnyó Városa Főbírája

Szám	Név	100-as	10-es	5-ös	2-es	1-es	30-kr	15-kr	forint	krajc.	Észrevételek.
673.	Fuchs Pál			2	2				14		Árva
674.	Engel János		5	1		1	3		57	30	
675.	Sápy Sándor	2	60						800		
676.	Hokky József ⁵⁷⁵	12							1200		
677.	Erős Samu		4	7	9	9	4		104		
678.	Benyo Máténé				1	4			6		
679.	Farkas Ödön			8	3	2	4		50		
680.	Michel János			8	1				42		
	Összesen	16	85	228	278	23	27	8	2082	30	
681.	Kubinyi György			20			2	1	101	15	

Jolsvára vittem ott alt adtam 30-a Oct. 849. Tremel FSzbírónak a külön készített Lajstromot, a Nyugtatványt el küldeni ígerte - de mai napiglan sem küldte be az itt kitett összeg ált vételéről.

Mint fent, Fő Jegyző Böltszázy József m. p.⁵⁷⁶

Rozsnyó látképe a 19/20. század fordulóján

JEGYZETEK

¹ „Tapasztaltatván, hogy a magyar pénzjegyek becsüket veszítve készpénzül el nem fogadtatnak, ausztriai bankjegyek s ezüstpénz hiányában pedig a lakosság élelmi első szükségéit sem fedezhetvén, – az ebből könnyen történhető zavarok elkerülése, s a teljesen megakadt forgalom, adásvevés némi előmozdítása – következőleg semmi jogokba nem vágó ártatlan célból: [Határozat] Nem csak a már eddig 2000 pengőforintokig kiadott 1, 3, 6, 10 krajcáros utalványok biztosítási alapja változtatik meg, s teljes értékű és folyópénzzel cseréltetik fel, de sőt, miután ezen összeg a megakadt forgalom megindítására nem elegendő a város pénztára által 300 pengőforintig 10 krajcáros főbíró, Roszty József, 2000 pengőforintig 1 pengős Szeretsen Lajos, és 1500 pengőforintig 20 krajcáros utalványok Böltszázy József főjegyzők aláírásával bocsátattnak ki úgy, hogy a kitett utalványok teljes értékű visszaváltásakor folyópénzzel, és így kellőleg biztosítatván, ezen utalványokat a város kebelében mindenki teljes biztosított értékben elfogadni köteleztetik. Hogy pedig az utalványok által a felmerült sükségen rögtön segíteni lehessen, ezek 500 pengőforintjával, kötelezvény mellett Marko János, Alexy Lajos, Czibercz Frigyes, Benkner Samu, Vass Károly, Schlosser K. Lajos, Kalmár László és Bronts József kereskedőknek oly kötelességgel adatik kezelésük alá, hogy azok – minden biztos móddal használása mellett – a lakosság között azonnal sükségükhöz képest szétosztván, a megakadt forgalmat megindítsák.” Rozsnyó város tanácsa 1849. augusztus 29-i közgyűlési jegyzőkönyve 47. pontja.

² „Főbíránk jelenti, hogy a magyar volt Minisztériumtól a város által magyar pénzjegyekben sükségeink fedezésére felvett 20.000 pengőforintot tevő kölcsön, a lakosság által visszafizettetvén, készen van. [Határozat] Főbíránk jelentése tudomásul vétetvén. Ahhoz képest a befizetett magyar pénzjegyek adandó alkalommal lefizettetni, s így ezen kölcsön elenyésztetni rendeltetik.” Rozsnyó város tanácsa 1849. augusztus 29-i közgyűlési jegyzőkönyve 48. pontja.

³ „Ugyan főbíránk jelenti, hogy a városnál haszonbérben lévő kocsmáltatás sükségeire vásároltatott bort és pályinkát a lakosság hihetőleg, hogy a magyar pénzjegyeken túladhasson, oly mennyiségben vásárolja, miszerint félni lehet, hogy készlete nem sokára elfogyván, a kocsmákat itallal ellátni képes nem lesz, s így e tekintetben [a] gondnokok mi tévők legyenek, tanácsot kér. [Határozat] Nehogy a város kocsmáinak itallokkaelli ellátása tetemesebb felakadásnak legyen kitéve, utasításul adatik, hogy bér gondnokaink italokat csak német bankjegyek, ércpénz, és a város által teljes értékben biztosított s kiadott utalványokért árultathassanak.” Rozsnyó város tanácsa 1849. augusztus 29-i közgyűlési jegyzőkönyve 49. pontja.

⁴ „Olvastatott Antal Imréné folyamodása, melyben panaszojja, hogy Hokky József bizonyos vásárlott szilvapálinka árában 189 vonásforinttal maradván adósa, azt, miután a fizetésre többször felszólították, folyó augusztus hóban egy százás bankjeggyel fizette ki, melyet folyamodó csak úgy fogadott el, hogy az biztosítékul addig, míg felváltathatnék, maradjon nála. Miután pedig a magyar bankjegyek jelenleg a forgalomból kiestek, kéri a százás bankjegyet Hokky Józsefnek visszaadni, s ötet egy kötelezvény kiadására utasítani. Mely folyamodásra Hokky József előadta, hogy ő a fizetést egy százással – mintegy hat hét előtt, s még ekkor, midőn a magyar pénzjegyek tökéletes hitelben állottak – teljesítette: s miután folyamodó több hetekig, azon cím alatt, hogy apró bankjegyei a felesleg kadására még nincsenek, magánál, mint tulajdonát tartot-

ta. A következők neki kárára nem lehetnek, s így a tett fizetést érvényesnek, elfogadni, s folyamodót a fellyebező 60 vonásforint 40 krajcár kiadására utasítatni kéri. [Határozat] Miután a folyamodó folyamodásából, panaszlott szóval tett védelméből, s főbíránk, mint ki előtt e kérdés előfordult, jelentéséből is kitűnik az, miszerint a fizetés-sürgetés folytán több hetek előtt, még akkor, midőn a magyar pénzjegyek teljes forgalomban voltak – történt; a fizetés érvényesnek tekintetvén, a folyamodó a fellyebező 60 vonásforint 40 krajcár visszafizetésére utasítatik.” Rozsnyó város tanácsa 1849. augusztus 31-i bíraskodási jegyzőkönyve 215. pontja.

⁵ „Főjegyző, Böltszázy József magyar pénzjegyekben bemutatván Vojtanek örökösöket illető árverésből bejött pénzt, melyre nézve: miután nevezett örökösök közül Vojtanek e tekintetbeni intézkedést Kek József tanácsnok által sikeretlenül felszólították, – mi tevő legyen. [Határozat] Főjegyzőnk a bemutatott pénzre nézve, a felelősségről felmentetvén; az azt illető örökösök rendelkezéséig, mint letétemény továbbá is őrizete s gondviselése alá tartozik.” Rozsnyó város tanácsa 1849. augusztus 31-i bíraskodási jegyzőkönyve 214. pontja.

⁶ „Tánczos István, személyesen megjelenvén: előterjesztette, hogy a múlt április havában a csizmadia ifjúság, a Társaság ládájából 24 vonásforintokat kivévén, azt nékie, mint atyamesternek őrzeményképpen által adta, mely summában 10 vonásforint huszas pénz lévén, midőn a múlt Szent János napi társasági gyűlésben ezen summát a ládába befizette volna. A Társaság a magyar bankjegyet, minden óvás tétele nélkül elfogadta, magáról adott Kötlevelet, nékie kiadta. Most azonban, miután a magyar bankjegyek a folyamatból kiestek, a 12 huszast rajta követelik nem csak, de ötet a céhben feladván; a céh pedig a 12 huszas lefizetésében elmarasztotta, esedezvén magát, a céh elmarasztó ítélete alól felmentetni. [Határozat] Miután folyó év Szent János nap tájban még a magyar bankjegyek folyamatban voltak, illetén pénzben a Társaság keresetét Tánczos István lefizette, a lefizetés alkalmával, a magyar bankjegyek ellen kifogás nem tétetett: de kötelezvénye is kiadtván; ez oknál fogva, Tánczos István a céh lemarasztó ítélete alól ezennel felmentetik, a Társaság ellene támasztott követelésétől elmozdítatik.” Rozsnyó város tanácsa 1849. szeptember 10-i bíraskodási jegyzőkönyve 220. pontja.

⁷ „Benkner Samu tanácsnok és árvabíró, benyújtott folyamodásában előadja, hogy e folyó év március 26-tól folyó év és hó 7-ik napjáig, az árvák pénztárába 1300 pengőforintok 13 darab magyar százás bankjegyekben fizetettek be. Miután ezen pénzösszeget jelen körülmények között fennforgó pénzviszony miatt kamatozás végett ki nem adhatna: az iránt rendelést tétetni; magát e részben a felelőség terhe alól feloldoztatni esedezik. [Határozat] Folyamodó árvabíránk, az e folyó év március 26-án Szerecsen Lajos főjegyzőnkktől 4 darab magyar bankjegyekben által vett 400 pengőforintra nézve, az akkori időben efféle pénz forgalmában még könnyen történhetett akadály nélküli kiadás miatt, a felelet terhe alól fel nem mentetvén: e summától eső, az illető árva részére fizetendő kamatok, a felvétel idejétől számíttatni rendeltetnek. De e pénztárba később, tudniillik folyó év június 4-ik napjától mai napig 9 darab magyar bankjegyekben befizetett 900 pengőforintokra nézve, e pénz folyamatában jelen időben történt akadály miatt, ha, hogy ezen pénzösszeget, folyamodó minden arra fordítandó igyekezete mellett sem adhatná ki kamatozás végett; e felelet terhe alól ezennel

felmentetik, attóli kamatok fizetésére nem köteleztethetik.” Rozsnyó város tanácsa 1849. július 24-i közigazgatási jegyzőkönyve 130. pontja.;

„Olvastatott Benkner Samu árvabíró folyamodása: melyben folyó év július 24-én hozott, s folyó év március hóban az árvák pénztárába négy darab magyar bankjegyekben befizetett négyszáz pengőforintok kamataiban ötlet elmarasztó végzésünk előmutatása mellett, miután ezen összletet, a fennforgott háborús időben gyümölcsöztesítés végett ki nem adhatta volna, sem fel nem válthatta; magát e tőkére nézve, a felelet terhe alól, az előhozott oknál fogva feloldoztatni kéri. [Határozat] Folyamodó árvabíránk, folyó év július 24-én hozott Végzésünk értelmében, úgy is csupán a kamatokban lévén elmarasztva; annál fogva azok lefizetésére újabban is köteleztetik. A tőkére nézve pedig felvilágosított, köztudomásra lévő körülményeknél fogva, a felelet terhe alól ezennel felmentetik.” Rozsnyó város tanácsa 1849. szeptember 18-i bíraskodási jegyzőkönyve 239. pontja.

⁸ „Olvastatott Kremberger Mihálynak, nemzeti Szilárdy János császári királyi biztos, gömör megyei polgári főnök úrhoz intézett, s háttirattal hozzánk visszaérkezett folyamodása, melyben panaszolja, hogy bár csak feltételeken akarta háza árát Kossuth-bankjegyekben szeptemberben felvenni, mégis attól ki akarják vetni, miért is magát abban bővebb rendelkezésig meghagyatni kéri. [Határozat] Igazságtalan lévén folyamodonak kitétele, mert a házat önkéntesen még augusztus 25-én, midőn a Kossuth-jegyek még folytak, adta el, a pénzt minden kifogás nélkül felvette nem csak, de sőt akkor, ugyan [abban] a pénzben magának az egész összeget felfizetni kérte: s azt csak azután kívánta vevőnek visszaadni, midőn azon jegyek későbbben folyamatból kiestek, miért is mind ezek nagyságos polgári főnök úrnak, az illető irományokkal feljelentetik, sőt miután a folyamodás sértő kifejezéseiben az előljáró nemes tanácsot részrehajló igazságtalansággal vádolja, egyrészt a folyamodó megfedetni, másrészt a folyamodást író, a kelt rendelet szerint nevének a folyamodásra leendő kiírására utasíttatni kéressék.” Rozsnyó város tanácsa 1849. december 14-i bíraskodási jegyzőkönyve 305. pontja.

⁹ „Hokky József tanácsnokunk hivatalosan jelenti: hogy hús hiánya alkalmával a város részére vett, s kimért két ökrön 22 vonásforint haszon volt, melyből 2 forint napdíját betartván, a feljebb eső 20 vonásforintokat bemutatja. [Határozat] A bemutatott, s magyar bankjegyekből álló 20 vonásforint Kovács István tanácsnoknak, a Szegények Intézete pénztára részére adassék át.” Rozsnyó város tanácsa 1849. augusztus 31-i közigazgatási jegyzőkönyve 160. pontja.

¹⁰ „Főbíránk a losonci leégett lakosok részére helyben összeszedett segédelmet 1 219 vonásforint 45 krajcárokban, magyar bankjegyekben hivatalosan bemutatja, mely összegbe még Baross Péter által 5 pengőforint fizetendő. [Határozat] Biztos alkalommal, a losonci tűz által megkárosított lakosoknak, a beszédett s magyar bankjegyekben bemutatott pénzösszeg elküldetni rendeltetik.” Rozsnyó város tanácsa 1849. szeptember 10-i közigazgatási jegyzőkönyve 163. pontja.

¹¹ „Losonc városa polgármestere, Jeszenszky Samu az 5 és 10 krajcáros magyar bankjegyekkel biztosított, a kibocsátása felől múlt hó 27-én kelt, s hozzánk intézett levelében értesít, mit is közzé tétetni kér. [Határozat] A magyar bankjegyek a folyamatból kiesvén, az eként alap nélküli utalványok kibocsátását közzétenni nem lehet.” Rozsnyó város tanácsa 1849. szeptember 10-i közigazgatási jegyzőkönyve 165. pontja.

¹² „Olvastatott Szontagh Gyula főszolgabíró Kuntaplocán folyó hó 18kán kelt Körlevele, melyben a megyében létező Császári, Királyi Szláv Önkéntes Katonáság parancsnoka, báró Levartovszky Henrik úr, Mumhardt, már most Szilárdy János által másod alispáni úton kiadott következő rendeleteit, pontos teljesítés végett közhírré teszi. 1.) Hogy a magyar (Kossuth) bankjegyek kemény büntetés terhe alatt, Rimaszombatba vitessenek be. ...” Rozsnyó város tanácsa 1849. szeptember 20-i közgyűlési jegyzőkönyve 54. pontja.

¹³ Rozsnyó város levéltárában van egy másik, dátum nélküli lista is, amelynek címe: Kossuth féle Bankjegyek végbefizetéséről szőlő Lajstorom. Ez alapján készülhetett 1849. szeptember 23-án a végleges lista, amely közlésre kerül. A lábjegyzetben a korábbi, dátum nélküli listában lévő, a véglegestől eltérő bejegyzések olvashatóak. Szögletes zárójelben az egyéb forrásokból származó adatok olvashatóak.

¹⁴ A Rosnyói Hadfogadó Kormány

¹⁵ Darvas Samuné Asz:

¹⁶ Vatay Abrahan

¹⁷ Szomol: Kir: Kincs. jöv: Sziklay Ede által beadva.

¹⁸ Árva Hermann György tőkéje beadva Sziklay Ede által.

¹⁹ [rézműves, evang.]

²⁰ [kőműves, kat.]

²¹ [kereskedő, evang.]

²² [Szvitan András bányász özvegye]

²³ Lipták Sámuel

²⁴ [bányász, kat.]

²⁵ Diósgyőri vaskő raktár részéről bead: Fleischhaker László

²⁶ [kertész, kat.]

²⁷ Klafko

²⁸ [a megyei hivatal levélhordója, kat.]

²⁹ Árvay

³⁰ [Laffik Mátyás kőműves felesége, született Lennert Anna kat.]

³¹ [kat.]

³² Tremmel Miklósnál letett

³³ Felső M. O. Kőszénbányát miv: Társ: pénztarn: Schlosser Károly

³⁴ Schlosser Kár: Lajos [Schlosser K. Lajos lásd még: 315., 458., 495.]

³⁵ Vintze

³⁶ [Vincze István szabó, kat.]

³⁷ Tergalecz

³⁸ Ráhel

³⁹ Polanicz

⁴⁰ Sámuel [szíjjártó, evang.]

⁴¹ Kruzsovszky

⁴² a Kisdédóvívó intézett letétemény pénzét a rozs: bíró Roszty J.

⁴³ Slosser K. L. által Alexy Márton örök:nek letétem: Roszty

⁴⁴ Hamvay Péter Benkner S. letéteménye beadja Roszty Jós:

⁴⁵ Hofmann János örök: Schiller elleni letétel beadj. Bíró Roszty

⁴⁶ Ökrösi János elleni letéteménye az egyháznak. Roszty

⁴⁷ Seminarum Zontagh Imre ellen letétemény Roszty

⁴⁸ Gr. Almásy Albert Kirhmeier tömege ellen beadta Roszty

⁴⁹ Marikovszky Gusztáv Inderbitzin ellen. beadta bíró Roszty

⁵⁰ Stímmel József Pekárné ellen letétemény beadta Roszty bíró

⁵¹ Kornidesz Lajos letéteménye Roszty J. bíró

⁵² Slosser

⁵³ Pösch József mint a Tisza m. tűzkár[ment]esítő T. Ügynöke

⁵⁴ József [Pösch József patikárius]

- 55 Entner
 56 Slesák
 57 Opredek
 58 Ventzel [kőműves, kat.]
 59 Móses
 60 [Moyses Sámuel mészáros evang.]
 61 [mézeskalácsos]
 62 Vojtanek örökös: árverési pénzét leteszi Bóltsházy József
 63 [nemes, kat.]
 64 Kruzinszky Zóbel Emilia árvainak pénze Kruzinszky Istv.
 65 Kruzinszky
 66 [pék]
 67 [Kuna Tamás közbirtokos felesége, Vitális Zsófia, evang.]
 68 [született Csáthy Rozina, evang.]
 69 Lorez
 70 Kosth
 71 [lásd még: 664.]
 72 [lásd még: 586.]
 73 [kőműves, kat.]
 74 [Stefanik Mátyás bányász felesége]
 75 Libay
 76 [Libay Mihály özvegye, született Kotyár Mária ispotálybeli, evang.]
 77 Kossjus
 78 [Kossius Ferenc presbiter, kat.]
 79 [nemes, posztófestő, egyházi gondnok, evang.]
 80 Bartakovits Béla Seminarium építési pénze
 81 Harihovszky
 82 [kat.]
 83 Polonkay
 84 [Regula Mátyás pék, kat.; lásd még: 221.]
 85 Pongrátz
 86 Lipcsen
 87 [kéműves, evang.]
 88 A Quardián Rosnyói Kolostor részéről
 89 Engler Teréz
 90 Ratkay József [kat.]
 91 Zemann
 92 [Zemann Márton szűcs, kat.]
 93 Stanízlavszky Vintze
 94 Hencs
 95 Undera
 96 [kádár, kat.]
 97 [Noviszedlák Mátyás, kádár]
 98 Sámuel
 99 Mihalcsik
 100 [született Gecs Julianna, evang.]
 101 Bunda
 102 [csapó, kat.]
 103 Fiser
 104 [kereskedő, evang.]
 105 [tanár, evang.]
 106 Kalusinszky Ignázt
 107 [tímár, evang.]
 108 Német varga Czéh
 109 Szendelszky József
 110 Horváth
 111 Zavatzky József [Zavatzki József, nem tudható, hogy az ifjú vagy idős, posztókészítő; lásd: 470., 472.]
 112 Bartos Józsefné Kromberger ellen bírói kézhez letett bírói átadás
 113 Terpak József [Terpak József kőműves, kat.]
 114 Radványszky
 115 Földy Ferencz [polgár, evang.]
 116 Polonyi
 117 [Polonyi János szabó felesége, született Zimmermann Judit evang.]
 118 Zán József
 119 József
 120 Seminar: és Deficiens: pénze
 121 Dienes
 122 Zavaczky
 123 [Stock János szűcs felesége]
 124 [szűrműves, evang.; lásd még: 375.]
 125 Özv: Bella Józsefné
 126 Rosnyói Evang. Tápintézett
 127 Ros: Evang. Gymnasium alapítványi Pénztár [Szontágh Imre ügyvéd]
 128 Evang Szegények Intézete
 129 Turio
 130 Kubcsik
 131 [cigány, kat.]
 132 Szakmari
 133 Mertz
 134 [Mertz György hadfogó főhadnagy, evang.]
 135 Indenbiczi Xaver
 136 Szegedy József [Szögedy József csizmadia, kat.]
 137 Susanna
 138 [ács, kat.]
 139 Miller
 140 [kőműves, kat.]
 141 Orsovszky
 142 [kalapos, kat.]
 143 Marjásy
 144 [polgár]
 145 Stimmel Sámuel
 146 Marikovszky
 147 Öz: Stimmel Sámuelné [Sthymmel Sámuel özvegye, született Mayer Teréz, evang.]
 148 Lévyay
 149 [Lévyay István kertész, kat.]
 150 A R: Püspöki K. Allapítvány pénztárából
 151 József
 152 [kereskedő, evang.; ifj. Alexy Lajos lásd: 660.]
 153 Alexy Márton fenmaradt Árvái
 154 [kereskedő, evang.]
 155 Marjásy
 156 [evang.]
 157 Quaternik Árvák pénze
 158 Morvay
 159 [Morvai András csapó, kat.]
 160 Osvárt Ferenczné [Osvárt Ferenc szatócs özvegye, született Krausz Eszter evang.]
 161 [mészáros, evang.; lásd még: 510., 662.]

LÁSSÁTOK, FELEIM!

- ¹⁶² Majer Lajosné által Banótzai ellen letett pénz szbíró Fabricius Val.
¹⁶³ Rosnyói Olvasó Társaság
¹⁶⁴ Szerecseny Ema Árva tűzbiztosítási összeg Austriai Ügytől
¹⁶⁵ Szerecseny
¹⁶⁶ [Szerecsen Lajos lásd még: 487.]
¹⁶⁷ Pap Samu Árvái perére bírói kezekbe letett, beadott
¹⁶⁸ Hoffmann Mátyás Árvái pénze
¹⁶⁹ A rozsn. Rézműves Czéh
¹⁷⁰ Freitag
¹⁷¹ [üstműves]
¹⁷² Bóltsházy Dávidné
¹⁷³ [varga, kat.]
¹⁷⁴ Jankovtsik
¹⁷⁵ [kat.]
¹⁷⁶ Lakics
¹⁷⁷ Hramák Józsefné
¹⁷⁸ Hubcsik
¹⁷⁹ Elme beteg Henczkay Zsuzsanna gyámja Holecz E.
¹⁸⁰ A Ros. Székes Egyház Pénztára
¹⁸¹ Vietorisz
¹⁸² [Vietorisz András leányok tanára felesége, Kuna Karolina 48 éves, evang.]
¹⁸³ Szűrműves Czéh
¹⁸⁴ Brinczko [fuvaros, kat.]
¹⁸⁵ cigány, kat.
¹⁸⁶ Papp
¹⁸⁷ [bodnár, evang.]
¹⁸⁸ [csizmadia]
¹⁸⁹ Dorogsághi Antal árvái pénzét, Dorogsági József [kat.]
¹⁹⁰ Arnót József [csapó, kat.]
¹⁹¹ Öz: Kamenitzky Mihályné
¹⁹² Breznay
¹⁹³ Suhajdané Slossárné részére letéteményezett pénze Kovács István h. bíró által
¹⁹⁴ Porubszky
¹⁹⁵ Id: Radványi Pál mint az 16 Austria tűzkárpotló Intézettől kapott összeg
¹⁹⁶ Eötvös József mint az 16 Austriai tűzkárpotló Intézettől kapott
¹⁹⁷ [kereskedő, evang.; lásd még: 600.]
¹⁹⁸ Zapka
¹⁹⁹ [Zabka Márton katolikus pap, kanonok, papneveldei igazgató; lásd még: 547.]
²⁰⁰ Abafy
²⁰¹ Id: Hirundovits Andrásné [Hirundovits András csapó, kat, felesége Marusina Anna kat.]
²⁰² Zontagh
²⁰³ [Szontágh Lajos jogtanácsos, táblabíró]
²⁰⁴ Szűrszabó Czéh
²⁰⁵ Doroghsaghy
²⁰⁶ [szűrszabó, evang.; lásd még: 524.]
²⁰⁷ [Regula Mátyás pék, kat.]
²⁰⁸ Repaszky
²⁰⁹ [Repászky Mária, Csehes József ács felesége, kat.]
²¹⁰ Horenbaheer Keresztely Özvegye
²¹¹ Gyurky
²¹² [városi orvos, evang.]
²¹³ Keizer
²¹⁴ Danics Daniel [szűrműves, evang.]
²¹⁵ Ros: Püs: Kegyes Alapít: Pénztár
²¹⁶ József [Markovits József, kat.]
²¹⁷ Turni
²¹⁸ [Thurn Zsófia kat.]
²¹⁹ Rutényi
²²⁰ Meltzer
²²¹ [Meltzer György tanító, evang.]
²²² A Agostai Éneklő Nevelde
²²³ [Czibula János bádogos, evang. özvegye, Potskay Mária evang.; lásd még: 635.]
²²⁴ Czibula Samuné [született Lehotay Amália; lásd még: 634.]
²²⁵ Beregszászi
²²⁶ [lásd még: 627., 653., 677.]
²²⁷ Csaplovits
²²⁸ Ulrich bányatársulat [Vass Dániel kereskedő, evang.]
²²⁹ Stavnyiczky
²³⁰ Móses
²³¹ [Moyses Mátyás mészáros]
²³² [posztós, evang.]
²³³ Beliczky [mészáros, kat.]
²³⁴ Fabri
²³⁵ Csizmadia Czéh
²³⁶ Csizmadia Czéh ifjú mesterek pénz
²³⁷ Dorogsághy
²³⁸ [postamester, kat.]
²³⁹ [Leszik Károly szappanos, evang.]
²⁴⁰ [35 éves hajadon, evang.]
²⁴¹ [Szobek Ferenc kat.]
²⁴² Sámuel
²⁴³ A Kisdedővő intézett részére Madarász Mátyásné letétem. [született Schmidt Apollónia, evang.]
²⁴⁴ Vitthen
²⁴⁵ [evangélikus lelkész]
²⁴⁶ Smidt
²⁴⁷ [csizmadia]
²⁴⁸ Vörös
²⁴⁹ [polgár, nemes, evang.]
²⁵⁰ [nyereggyártó, evang.]
²⁵¹ Tóth
²⁵² [Tóth Borbála 48 éves hajadon, evang.; lásd még: 275.]
²⁵³ [csizmadia, evang.]
²⁵⁴ Valentínyi
²⁵⁵ [Valentini János csizmadia felesége, született Letrich Judit evang.]
²⁵⁶ [született Tesslák Judit, evang.]
²⁵⁷ Tóth
²⁵⁸ [Tóth Márton kőműves felesége, evang.]
²⁵⁹ Borsody
²⁶⁰ Józsefné
²⁶¹ Ahác Józsefné [Ahác József evang. polgár felesége, Csipkés Judit]
²⁶² [Pekár János szatócs felesége]
²⁶³ Deics
²⁶⁴ [Deutsch Pál bognár özvegye, Major Juliánna kat.]
²⁶⁵ Hercsko
²⁶⁶ Szentferencz Kolostor: Elnöke

- 267 József [tímár, kat.]
 268 [Hollós János kocsis, evang.]
 269 [Koch János hálókészítő felesége, evang.]
 270 [vendéglős]
 271 [lásd még: 681.]
 272 Kramarcsek
 273 Kesmárcsny József
 274 Csáty
 275 [szűrszabó, evang.; lásd még: 609.]
 276 Kirhmeier
 277 [Kirchmayer Károly mészáros felesége]
 278 Sztechlo
 279 [Sztehlo András polgár, evang.]
 280 Szmolovszky József [Szmolovszki József csizmadia, evang.]
 281 Stempnyovszky József [Stempnyovszky József takács, kat.]
 282 Spissák
 283 [Spissák János kat.]
 284 Maier
 285 [Sápy Sándor nemes polgár özvegye, született Mayer Rozina, evang.]
 286 Vizner
 287 Zemann
 288 [Zeman György szűrműves, kat.]
 289 Miller
 290 [csizmadia, evang.]
 291 József [szűrműves, evang.]
 292 [kereskedő, kat.]
 293 Palencsár
 294 [tímár]
 295 Öz Galay Dánielné [Galay Dániel szűrszabó özvegye, kat.]
 296 Hronyetz Mátyás [csizmadia, evang.]
 297 Vallter Ferencz
 298 József [Regula József pék, kat.]
 299 Slosser Károly
 300 Czimerman Elias Ausztiai Tűzkár biztosítási pénz
 301 [bányász, kat.]
 302 Valentíni
 303 Listein
 304 Malatinszky Sámuel [pék, evang.]
 305 Dulay Mátyás [szűrműves, evang.]
 306 [szűrműves, evang.]
 307 [született Lesich Judit, evang.]
 308 Sámuel
 309 Zalltzer
 310 Árva Szerecsen Ema pénze Szerecsen Andrásné által
 311 József
 312 [Kusnyerik András obsitos katona, kat.]
 313 [Benyo Mátyás csizmadia özvegye, Ochtinszky Rozina, evang.]
 314 [Szerecsin András nemes felesége, Novák Rozina, evang.]
 315 Zaher Józsefné [Zacher József varga felesége, született Zsurnyák Anna 32 éves, kat.]
 316 Ochtinszky
 317 [Ochtinszky János tímár, evang.]
 318 Elcser Sámuelné [Eltser Sámuel kovács özvegye, PocsKay Zsuzsanna evang.]
 319 Papp Sámuel [szűrműves, evang.]
 320 Lehoczky
 321 [fazekas, evang.]
 322 József [Valko József szűcs, evang., lásd még: 515.]
 323 [csizmadia, evang.]
 324 [pintér, evang.]
 325 [evang.]
 326 [szűrműves, evang.]
 327 [nemes polgár, evang.; lásd még: 672.]
 328 József [Sztankay József mészáros, evang.]
 329 [tímár, evang.]
 330 Kosuch
 331 [polgár, evang.]
 332 Keizer Sámuel [Kajzer Sámuel polgár és festő, evang.]
 333 Palencsár Józsefné
 334 Fudera
 335 [kéműves, kat.]
 336 PocsKay Sámuel
 337 [szűcs, evang.]
 338 Kriczner József [Knizner József németvarga, evang.]
 339 [született Loszki Judit, evang.]
 340 [csizmadia, evang.]
 341 [csizmadia, evang.]
 342 Laczus József [posztós, kat.]
 343 Baczuh János [szűrműves, evang.]
 344 Barcs József
 345 [kádár, kat.]
 346 [Szalócon született, Rozsnyón csapó, ref.; lásd még: 498.]
 347 [született Molnár Judit, evang.]
 348 Slivko
 349 [Soltész András ács, kat.]
 350 [szűrműves, evang.]
 351 Osvarth Sámuel
 352 [lásd még: 571.]
 353 [kádár, kat.]
 354 Tóth
 355 Glós
 356 [szabó, kat.]
 357 [Sulán Dániel tímármester, evang.; lásd még: 585., 628.]
 358 Hirt
 359 Zeitz
 360 [Zaitz Márton asztalos, kat.]
 361 Belek
 362 [Dendel István özvegye, Svanda Zsuzsanna, evang.]
 363 [szűrszabó, evang.]
 364 Fuchsz
 365 [szabó, evang.; lásd még: 673.]
 366 Hrech
 367 Zámbery
 368 [Zámbery Lajos tímár, evang.]
 369 [szűcs, evang.]
 370 [szabó, evang.]
 371 [szűrműves, evang.]
 372 Ivots
 373 [tímár, evang.]
 374 [szűrműves, evang.]
 375 Szőlős Józsefné

LÁSSÁTOK, FELEIM!

- ³⁷⁶ [tímár, evang.; lásd még: 596.]
³⁷⁷ [Stromp Dániel szücs felesége, született Kis Mária evang.; Stromp Dániel lásd: 599.]
³⁷⁸ [Dobos Ferenc uradalmi ügyész, kat.]
³⁷⁹ Fábry Erzsébeth
³⁸⁰ Jósefné [Bodnár József nemes, polgár felesége, nemes Kmosko Zsuzsanna, evang.]
³⁸¹ Tollasy
³⁸² [Hritz János szücs özvegye]
³⁸³ Kirchmeier
³⁸⁴ [Kirchmayer Lajos mészáros, evang.]
³⁸⁵ [csizmadia, evang.; id. Balázs Dániel lásd: 607.]
³⁸⁶ [csizmadia, evang.]
³⁸⁷ [posztós, evang.]
³⁸⁸ [csizmadia, evang.]
³⁸⁹ Böltszasy Sámuel [evang.; lásd még: 671.]
³⁹⁰ [evang.]
³⁹¹ [varga]
³⁹² Graizinger Berta árvái
³⁹³ [hites ügyvéd, evang.]
³⁹⁴ Móses
³⁹⁵ [szücs, evang.]
³⁹⁶ [tímár, evang.]
³⁹⁷ Szecsényi
³⁹⁸ [csapó]
³⁹⁹ Szmokovszky
⁴⁰⁰ Klaisik
⁴⁰¹ Vintzéné
⁴⁰² Kirchmeier Maria [Kirmayer Mária 54 éves hajadon, evang.]
⁴⁰³ Özv: Böltszasy Samuné [született Engler Anna evang.]
⁴⁰⁴ Stimmel József [Sthymmel József szűrszabó, evang.]
⁴⁰⁵ [mészáros]
⁴⁰⁶ Keszy
⁴⁰⁷ [Keszi János szűrszabó, evang.]
⁴⁰⁸ [csizmadia, evang.]
⁴⁰⁹ [csizmadia, evang.]
⁴¹⁰ Sztechlo
⁴¹¹ [Sztehlo Jánosné evang.]
⁴¹² [Major Mihály szücs, evang.]
⁴¹³ Papp
⁴¹⁴ Kamenyitzky
⁴¹⁵ [Gallo Mátyás csizmadia, evang.]
⁴¹⁶ [gombkötő, evang.]
⁴¹⁷ [Palentsár János ács, kat.]
⁴¹⁸ [kelmefestő, evang.]
⁴¹⁹ [evang.]
⁴²⁰ Slosser Károly
⁴²¹ [lásd még: 593.]
⁴²² [kereskedő, evang.; lásd még: 639.]
⁴²³ Petyercz József
⁴²⁴ Id: Ambrozy Károly [polgár, evang.]
⁴²⁵ [szűrműves, kat.]
⁴²⁶ Zavatzky József [Zavatzki József, posztókészítő, kat.]
⁴²⁷ [Zavatzki József, posztókészítő, kat.]
⁴²⁸ Késely
⁴²⁹ Fenyves Dányel
⁴³⁰ Frölich Josefa [Balbirik Sámuel aranyműves özvegye, evang.]
⁴³¹ Palencsár Dávid, Dorogsaghy József letette Roszti
⁴³² Rezéli árvak
⁴³³ [gombkötő, evang.]
⁴³⁴ Árvák és Kórház pénze beadja Hokky József
⁴³⁵ Hokky József
⁴³⁶ [született Ujházy Judit, evang.]
⁴³⁷ [szappanos, evang.]
⁴³⁸ Czeitler tömege
⁴³⁹ [Kerekes János szabó felesége, evang.]
⁴⁴⁰ Richer
⁴⁴¹ [mérnök, evang.]
⁴⁴² Rudi József eskütt által beszédett adó
⁴⁴³ Slosser Károly
⁴⁴⁴ Abulesz [kat.]
⁴⁴⁵ [Szalócon született, Rozsnyón csapó, ref.]
⁴⁴⁶ József [lásd még: 640.]
⁴⁴⁷ Zontagh
⁴⁴⁸ Maier Miksa árva pénze
⁴⁴⁹ Fábik János árva p
⁴⁵⁰ Miller Mária árva
⁴⁵¹ [suszter, evang.]
⁴⁵² Lojczina
⁴⁵³ [varga, evang.]
⁴⁵⁴ [kereskedő, evang.]
⁴⁵⁵ Farkas Jósefné Özvegy [született Scholcz Judit, evang.; lásd még: 650.]
⁴⁵⁶ Flics
⁴⁵⁷ Böltszasy József
⁴⁵⁸ József
⁴⁵⁹ [festő, evang.]
⁴⁶⁰ [lásd még: 667.]
⁴⁶¹ [kereskedő; lásd még: 595.]
⁴⁶² Rosnyó Városa iparpéztára
⁴⁶³ Novoveszky Theresia
⁴⁶⁴ Rosnyóvárosa Fapéztára
⁴⁶⁵ [szűrszabó, evang.]
⁴⁶⁶ Szlabosa
⁴⁶⁷ Reiz József [Reisz József takács, kat.]
⁴⁶⁸ Rosnyóvárosa Szegények Intézete p.
⁴⁶⁹ Rosnyó városa adó pénztára
⁴⁷⁰ Rosnyó városa árvabírói pénztár
⁴⁷¹ Rosnyói Szöggyár Jövedelem - Benkn.
⁴⁷² Sámuel [kereskedő, evang.]
⁴⁷³ [evang.; lásd még: 576.]
⁴⁷⁴ Szücs
⁴⁷⁵ [Szücs György kerékgyártó, evang.]
⁴⁷⁶ [szabó]
⁴⁷⁷ Csillay Árvák pénze [Szegheő Zsigmond ügyvéd]
⁴⁷⁸ [Pósch József özvegye, evang.]
⁴⁷⁹ Zsenovics Árvák [Szegheő Zsigmond ügyvéd]
⁴⁸⁰ Snóbel
⁴⁸¹ [Snóbel Márton mészáros, kat.]
⁴⁸² [kelmefestő, evang.]
⁴⁸³ Kuna Teréz árva
⁴⁸⁴ Kirhmaier

- ⁴⁸⁵ [Kirchmayer Sámuel főjegyző]
- ⁴⁸⁶ Czéh
- ⁴⁸⁷ Ifj: Pósch József – merítettett pénzt
- ⁴⁸⁸ Tiszt Zapka Mártonnál letett pénz
- ⁴⁸⁹ [mézeskalácsos, evang.]
- ⁴⁹⁰ [mészáros]
- ⁴⁹¹ Dózsa
- ⁴⁹² [fazekas, kat.]
- ⁴⁹³ [tímár, evang.]
- ⁴⁹⁴ Zsitnay
- ⁴⁹⁵ [bányász, kat.]
- ⁴⁹⁶ [a szeminárium kapuőre, portása]
- ⁴⁹⁷ Öz Kiss Józsefné
- ⁴⁹⁸ 1849. szeptember 23. Rozsnyó, A Rozsnyó városa lakosaitól beszedett Kossuth-féle magyar pénzjegyek összeírási lajstroma. Eredeti tisztázat. Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai
- ⁴⁹⁹ Sámuel [csizmadia, evang.]
- ⁵⁰⁰ [Kálnai Antal szűrműves felesége, kat.]
- ⁵⁰¹ Özv: Véber Sámuelné [Véber Sámuel polgárnak 8 éve özvegye, született Zámory Rozina, evang.]
- ⁵⁰² [Krajnák József takács, evang.]
- ⁵⁰³ Skarka
- ⁵⁰⁴ Özv: Fialka Sámuelné [Fialka Sámuel mézeskalácsos özvegye, született Kiss Zsuzsanna, 59 éves, evang.]
- ⁵⁰⁵ [Krajnák Mihály takács felesége]
- ⁵⁰⁶ [Csiszár Márton szűrműves felesége, született Vidonyi Judit, 43 éves, evang.]
- ⁵⁰⁷ Martsinko Charlotta
- ⁵⁰⁸ [született Germányi Borbála 45 éves, evang.]
- ⁵⁰⁹ Sámuel
- ⁵¹⁰ [szűrműves, evang.]
- ⁵¹¹ Sámuel [Leopold Sámuel bádogos, evang.]
- ⁵¹² Özv: Gráf Mártonné
- ⁵¹³ [posztókészítő, kat.]
- ⁵¹⁴ Kosjús
- ⁵¹⁵ [Kossius Károly mészáros, evang.]
- ⁵¹⁶ [csizmadia, kat.]
- ⁵¹⁷ Juretzki
- ⁵¹⁸ [Jureczki György szűrszabó felesége, kat.]
- ⁵¹⁹ [37 éves, kat.]
- ⁵²⁰ [szabó, kat.]
- ⁵²¹ Slivenszki
- ⁵²² Sulan
- ⁵²³ Therezia [Gindera Terézia, Hokky József szabó felesége, 64 éves, kat.]
- ⁵²⁴ [gombkötő, evang.]
- ⁵²⁵ Kitsin
- ⁵²⁶ Illés Móses
- ⁵²⁷ [Pretóri József cipész, evang.]
- ⁵²⁸ Galitzer
- ⁵²⁹ [született Iványi Zsuzsanna 55 éves, evang.]
- ⁵³⁰ [bányász, kat.]
- ⁵³¹ [lásd még: 670.]
- ⁵³² [Knóth Mihály szűcs felesége, született Varga Judit 56 éves, evang.]
- ⁵³³ Id. Balázs Dániel [csizmadia, evang.]
- ⁵³⁴ Mocsári
- ⁵³⁵ [szűrműves, evang.]
- ⁵³⁶ [szűrműves, evang.]
- ⁵³⁷ Kesmarszki
- ⁵³⁸ [Kezsmarszky János fuvaros, kat.]
- ⁵³⁹ [Kirner Dániel kerékgyártó, evang.]
- ⁵⁴⁰ [Major Sámuel suszter, evang.]
- ⁵⁴¹ Kertsmarik
- ⁵⁴² Galik
- ⁵⁴³ [Halbschu Iványi István polgár, kereskedő felesége, 72 éves, evang.]
- ⁵⁴⁴ Keler
- ⁵⁴⁵ Erös Sámuel
- ⁵⁴⁶ Sulan
- ⁵⁴⁷ [csizmadia, evang.]
- ⁵⁴⁸ [szűcs, evang.]
- ⁵⁴⁹ [Gergely András földműves felesége, 26 éves, evang.]
- ⁵⁵⁰ Özv. Czibula Sámuelné
- ⁵⁵¹ Özv. Czibula Jánosné
- ⁵⁵² Olsai
- ⁵⁵³ Gyürki
- ⁵⁵⁴ Irányi
- ⁵⁵⁵ [Iványi Adolf kereskedő, evang.]
- ⁵⁵⁶ Sámuel [evang.]
- ⁵⁵⁷ Susanna
- ⁵⁵⁸ Weber
- ⁵⁵⁹ [leánynevelde tulajdonos, evang.]
- ⁵⁶⁰ [Radványi Sámuel kereskedő, evang.]
- ⁵⁶¹ [csizmadia, evang.]
- ⁵⁶² Kristofik
- ⁵⁶³ Dovitza
- ⁵⁶⁴ [cseléd, hajadon, 44 éves evang.]
- ⁵⁶⁵ Sámuel
- ⁵⁶⁶ Sámuel
- ⁵⁶⁷ [szatócs]
- ⁵⁶⁸ Balzsay
- ⁵⁶⁹ [Barna Péter szűcsmester özvegye, 41 éves, evang.]
- ⁵⁷⁰ [napszámos, evang.]
- ⁵⁷¹ Krecsmarik
- ⁵⁷² 1849. szeptember 28. Rozsnyó, A Rozsnyó városa lakosaitól beszedett Kossuth-féle magyar pénzjegyek összeírási lajstroma. Eredeti tisztázat. Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai
- ⁵⁷³ [evang.]
- ⁵⁷⁴ [Vass Sámuelné, Vass Sámuel kelmefestő felesége, született Pauer Teréz, evang.]
- ⁵⁷⁵ [Hokky József szabó, tanácsbeli, kat.]
- ⁵⁷⁶ 1849. október 16., 1849. október 23. Rozsnyó, A Rozsnyó városa lakosaitól beszedett Kossuth-féle magyar pénzjegyek összeírási lajstroma. [Hátirat] Magyar bankók bé adatnak. Jólsvára vitt, s Tremel József szbirónak ált adott Kossuth Bankjegyek Lajstromának egyik hiteles párja. Dto 30-a Oct 1849. Bé mutattatott a Tanácsban Rosnyón az 1850-ik Év Böjtmás hava 26-án A Köz igazgatási Jegyző Könyv 83-ik számja alatt. Eredeti tisztázat. Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai

Kiss László

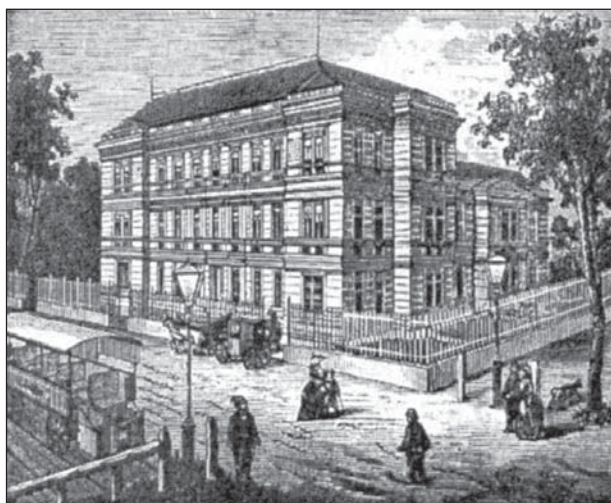
Palócföld orvosai 48.

A gyógytorna és az ortopédia úttörője volt Magyarországon: Batizfalvy Sámuel (1826–1904)

Annak ellenére, hogy az ortopédia fogalmának megalkotója, **Nicholas Andry** (1658–1742), párizsi orvos a rossz testtartás megelőzésére és korrigálására testgyakorlást javasolt, a rendszeres testgyakorlás csak a 19. század elején kerül be a „testgyógyászat” (ortopédia) gyógy módjai közé. A gyógygimnasztika megalkotója egy svéd táncos, **Per Henrik Ling** (1776–1839) volt. Táncosként volt alkalma megfigyelni, hogy bizonyos mozgásokban mely izmok vesznek részt. Felismerte, hogy az ismételt mozgás, gyakorlás – ma edzésnek hívjuk – nemcsak a mozgott izmokat erősíti, de befolyást gyakorol a belső szervek működésére is. Ling előnyben részesítette a segédeszköz, tornaszor nélkül, bárhol végezhető gyakorlatokat. A könyveiben propagált módszer hamarosan „svéd gimnasztika” néven elterjedt egész Európában.

Magyarországon első alkalmazója **Siklósy (Schwarzkopf) Károly** (1816–1894) volt. Pesten szerzett orvosi oklevelet – orvosavató értekezését 1844-ben a lenchézárkról írta.¹ 1856-ban „gyógytestgyakorlati és vízgyógyintézet”-et nyitott Budán, amelyben a Ling által javasolt testre szabott, „egyedésítelt” tornával gyógyította betegeit. Nem műtött és nem volt híve az ortopédiai segédeszközök használatának sem.²

E „hiányt” igyekezett pótolni egy újabb intézet Pesten, melynek megnyitását az *Orvosi Hetilap* 1859. május 22-i száma így méltatta: „*Dr. Batizfalvi (!) magán gyógy- és szervegyógyászati intézete f. hó 15-én nyitotta meg: s ez által városunk egy orvosi tekintetben igen érzékeny hiányán segítve lón. A vidéki, de az itteni beteg is... nem lesz többé kénytelen a zajos vendégfogadóban szállni, hanem oly intézet csöndben falai közt fog megtelepedni, hol folytonos orvosi felügyelet s szorgos ápolás és ellátás mellett nyugalommal veheti magát alá a szükséges gyógykezelésnek...*” Az idézett méltatás a hiány pótlásán elsősorban a teljes kórházi ellátást értette, az orvostörténet azonban egy másik hiány – az ortopédiai, szervegyógyászati műtétek hiányának – pótlásában látja az új intézet fő hozzájárulását.

Batizfalvy Sámuel gyógyintézete

Batizfalvy minden vagyonát belefektetve vásárolta meg az akkori Király és Rózsa utca sarkán álló épületet. Az intézet – melyet rövidesen „sebészi és orthopädiái magán gyógyintézet”-ként emlegetnek – 40 ágygal és két segédorvossal kezdte meg működését. Ma, az a tény, hogy egy orvos magánrendelőt nyit, gyógyintézetet alapít – nem meglepő, ám alig tíz évvel a leverett szabadságharc után, a Bach-korszakban ez figyelemre méltó teljesítmény volt. Batizfalvy intézete nem jutott csödbe, sőt 1872-ben intézetét nemcsak áthelyezte a városligeti fasorba, de vízgyógyászati részleggel is kibővítette azt.

Mielőtt foglalkoznánk az intézetben folyó tevékenységgel, illő, hogy bemutatjuk alapító igazgatóját. **Batizfalvy** (eredetileg: **Batisovszky) Sámuel (Soma)** Rimaszombathán született 1826. augusztus 26-án. Atyja a város megbecsült takácsmestere és az evangélikus (lutheránus) egyház gondnoka. Középiskolai tanulmányait Osgyánban és Rozsnyón, az egyetemi tanulmányokra jogosító bölcséleti (filozófiai) tanfolyamot Lőcsén végezte el. Lőcsén „a magyar nyelv művelő társulat tagja s könyvtárnoka volt”.³ Az egyházi pályára készült, ám az 1848-as forradalmi hullám őt is elsodorta. Teológusként állt be a honvédseregbe, ahol a főhadnagyi rangig vitte.⁴ A világsi fegyverletétel után sikerült elkerülnie az osztrákok bosszúját, beiratkozhatott a pesti orvosi karra. 1855-ben nemcsak orvosdoktori, hanem a sebészdoktori címet is megszerezte. A pesti egyetem, akkor már külhonban is híres sebészprofesszora, **Balassa János** (1814–1868), látva Batizfalvy képességeit és a sebészet iránti érdeklődését, tanársegédévé fogadta. Batizfalvy 1857 nyarán, Balassa ösztönzésére, nyugat-európai tanulmányúton járt. A többhetes út célja az volt, hogy megismerje és elsajátítsa a Magyarországon még alig művelt végtagsebészet (ortopédia) mesterfogásait. Boroszló (ma: Wrocław, Lengyelország), Berlin, Hamburg és Párizs híres klinikáin nemcsak az ortopédia, hanem az ott már virágzó Lind-féle gyógygimnasztika csínját-bínját elleste. Hazatérve, a tanulmányúton szerzett tapasztalatait az 1857-től létező *Orvosi Hetilap* hasábjain osztotta meg kollégáival. S természetesen e tapasztalatok segítettek őt az intézete felvirágoztatásában is.

1863-ban egy korabeli kiadvány már így dicséri Batizfalvy intézetét: „...ez intézet feladata: az emberi test elferdüléseinek sebészi vagy kül- és idült belbetegségeknek gyógyítása, miért is az intézet három osztályt képez, u.m. testgyógyászati (Orthopaediai), a sebészi és belbetegségek osztályát. Mindenütt a legnagyobb rend, pontosság és tisztaság uralkodik. Valóban ez intézet dísz és büszkesége a fővárosnak, alapítója pedig nagy hála tette magát érdemessé.”⁵ S még egy jellemző idézet ugyanaból a kiadványból: „Emberszerető lelkéről tesz tanúbizonyosságot az, hogy közhasznú intézetében – mely csupán az illető gyógyápolási díjából tartatik fenn – szegény, de becsületes szülők gyermekét fele áron ápolja és gyógyítja.”

Ám Batizfalvy nem csak intézete felvirágoztatásával törődött. Az 1864/65-ös tanévben a pesti egyetemen „testgyógyászat”-ot tartott.

szelből” magántanári képesítést nyert. Ettől kezdve intézetében heti 3 órában ortopédiát oktatott a medikusoknak. Sietünk hangsúlyozni: az ortopédia és gyógytorna iránti vonzódása ellenére, Batizfalvy nem volt „szakbarbár”. Tevékenyen vett részt kora nem csak orvosi mozgalmában is, 1861-től pl. „pest-városi képviselőnek választatott”.⁶ Egyik újraélesztője volt az 1841-ben alapított, de a szabadságharc leverése után „meddőségre” ítéltetett (betiltott) Természettudományi Társulatsnak. „...e meddőséget 1856-ban Batizfalvy Sámuel előadásai szakították meg” – olvasható a Társulat emlékkönyvében. 1855 és 1858 között Batizfalvy volt a Természettudományi Társulat másodtitkára.

Hasonlóan fontos szerepet játszott Batizfalvy egy másik, szintén 1841-ben alapított mozgalom, a Magyar Orvosok és Természettudományi Társulat vándorgyűléseinek újraindításában is, 1863-ban. Aktív támogatója, előadója volt a pesti (1863), marosvásárhelyi (1864), pozsonyi (1865), rimaszombati (1867) és az 1869-es fiumei (ma: Rijeka, Horvátország) tudóstalálkozóknak is. Valamennyin a saját intézetében kezelt, műtött, ortopédiai jellegű kórokban szenvedő betegek gyógyításáról számolt be.

Ezen előadásokból, hasonlóan az évente kiadott intézeti jelentésekből, kitűnik, hogy Batizfalvy rendszeresen alkalmazta a svéd gyógygimnasztikát. Az 1867-ben, Rimaszombatban tartott vándorgyűlésen pl. a következőket mondta: „...felhasználjuk [...] a gyógytudomány minden jelesnek ismert eszközét és hatását a gyógycél elérésére [...] nem nyugodtunk meg a testgyógyászati eseteknél a gépek kizárólagos használatában; de sőt az egyedi eseteknél, midőn a sebészi műtét (például ínmetszés sat.) előzte meg a gyógykezelést, erre következőleg a gépet és utólag a gyógytestgyakorlatot is alkalmaztuk [...] oldalgörnyéseknél [...] alkalmaztuk az egyéni esetnek megfelelő svéd gyógytestgyakorlati mozgásokat.”⁸ Még egyértelműbben fogalmazott Marosvásárhelyt (ma: Tirgu Mures, Románia) az ottani vándorgyűlésen: „Nem szakértő az, ki a gerincoldalgörnyénél a svédtestgyakorlatot... jeleslegesen tartja.”⁹

Batizfalvy munkásságára, előadásaira felfigyelt a Magyar Tudományos Akadémia is és levelező tagjává választotta őt. 1869. február 8-án tartotta meg székfoglaló értekezését *A testgyógyászat (orthopaedia) újabb haladása tudományos állásnapjainkban* címmel. Leszűrhető belőle, hogy Batizfalvy nem esett a túlzott specializálódás, a szakbarbárság csapdájába és betegeknek a lehető legsokoldalúbb kezelést biztosította. „A testgyógyászat szakkörébe vonja a sebészi műtétet, a gépet, a villamosítást, a gyógytestgyakorlatot kívül az üde légtől, a szabályozott étrendtől, a vérvégület javítására irányított belszerelés [gyógyszerek adása K.L.], a hűvös zuhany, hideg eldörzsölés és a homokfürdő jótékony hatását.”

Egy másik fontos idézet a székfoglalóból – „A testgyógyászat újabb haladása nagy súlyt fektet az elferdülési kórok óvszereire” – arra utal, hogy doktorunk ismerte a megelőzés (prevenció) fontosságát is. E megelőzés – az ő szavaival: óvszer – fontos eszköze az iskolai torna. Batizfalvy ezen a téren is úttörő munkát végzett. Egyike volt azon orvosoknak, aki harcolt

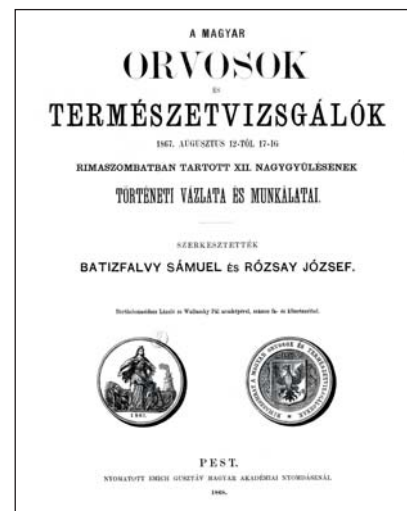
az iskolai torna tantervébe iktatásáért. Az *Ország Tükre* c. lap hasábjain így érvelt már 1862-ben:

„... ha azt akarjuk elérni, hogy a test kellő s öröndetes kifejlesztést nyerjen, a tanoda mellől a testgyakorló intézet [értsd: a tornaterem] el nem maradhat. A testgyakorlásnak minden növendékre nézve nemi különbség nélkül (csak-hogy a leánygyermeknél módosított alkalmazással) kötelezett tantárgynak kell lennie.”

Felhívása nem maradt pusztába kiáltó szó, hiszen pár évvel később, akadémiai székfoglalójában már ezt javasolhatta: „Mondjunk hálás köszönetet Báró **Eötvös** közoktatásügyi miniszter úrnak, hogy az iskola e főkéllékét [értsd: a tornát] hazánkban törvény erejére emeltette.” Batizfalvy alapító tagja, majd később elnöke is volt a *Budapesti Nemzeti Tornaegyletnek*. 1857-ben *Házi gyógytestgyakorlat* címmel 45 magyarzó ábrával ellátott könyvet adott ki. Ennek az *Orvosi Hetilapban* megjelent ismertetése kiemelte, hogy a szerző nemcsak az egészségeseknek ad tanácsokat, hanem a „tagzsugorodásban vagy bénaságban szenvedők számára is.”

Az eddig elmondottakból úgy tűnhet, hogy Batizfalvy Pesten letelepedve, és ott szakmai és közéleti sikereket aratva, megelégedett gyökereiről, „a jó palócok és tót atyafiak” földjéről. Pedig nem feledkezett meg, amint ezt a már említett rimaszombati vándorgyűlés története is bizonyítja. Pár héttel azután, hogy 1865 nyarán, a pozsonyi vándorgyűlésen megszületett a döntés a következő évi összejövetel színhelyéről, Rimaszombatról, Batizfalvy, földije, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, **Kubinyi Ágoston** (1799–1873) társaságában szülővárosába sietett. 1865. október 11-én a rimaszombati kaszinó „létes termében” ők vázolták fel a vándorgyűlésre tervet készítő 150 tagú „tanácskormány” tagjai előtt a városra váró feladatokat. Ekkor még nem tudhatták, hogy egy év helyett két évük lesz a felkészülésre! A közben kitört kolerajárvány miatt ugyanis az 1866-ra tervezett vándorgyűlést egy évvel későbbre kellett halasztani. Így került sor a kiegyezés évében, augusztus 12 és 19. között Rimaszombatban, a XII. vándorgyűlés megrendezésére.

Batizfalvy nemcsak előadója volt a gyűlésnek, hanem egyik „jegyzője” (titkára) is. E funkciójából kifolyólag, jegyzőtársával, **Rózsay Józseffel** (1815–1885), a pesti izraelita kórház

Dr. Batizfalvy Sámuelné szül. **Meskö Malvin** a maga, valamint gyermekei: **Erzsébet**-férjezett **Dr. Trajtler Istvánné**, ennek férje, s ezeknek gyermekei: **Ilona**, **Erzsi** és **Pista**; **Ilona özv. Balogh Károlyné**, s a nagyszámú rokonság nevében is mélyen szomorodott szívvel tudatja, hogy a legszeretőbb férj, a legjobb apa, após, nagyapa és rokon

dr. Batizfalvy Sámuel

orvos,

gyógyintézet igazgató-tulajdonos, egyetemi volt magántanár, a Magy. Tud. Akadémia lev. tagja, 1848–49-ki nyugdíjas honvédfőhadnagy stb.

folyó évi november hó 6-án délelőtt 3/4, 11 órakor, 78 éves korában csendesen elszenderült.

A drága halott hült tetemei folyó hó 8-án délután 3 órakor fognak a gyászszobából (VII. Aréna-út 82.), az ág. ev. hitvallás szertartása szerint a kerepesi ut melletti temetőben örök nyugalomra tétetni.

Budapest, 1904. évi november hó 6-án.

Áldás és béke lebegjen a sirja felett!

Entreprise des pompes funébrés fiókja: Erzsébet-körút 6.

Nyomt. Buschmann F.

igazgatójával sajtó alá rendezte a rimaszombati vándorgyűlés „munkálatait.” A nagyformátumú, vaskos kötet egy évvel később, 1868-ban jelent meg Pesten

Batizfalvy a későbbiek során is lelkes támogatója maradt a vándorgyűléseknek, tagja volt az állandó központi választmánynak. Országos hírű intézete a századvég felé gombamód szaporodó pesti magán-sanatóriumok konkurenciája közepette is virágzott. Igazgatója pedig valamennyi jelentős szakmai és/vagy közéleti társulatnak tagja volt.

A szakmai megalapozottságon túl Batizfalvy annak is köszönhette e „sikert”, hogy az, amit róla, 1863-ban a már említett Sarkady-féle kiadvány írt, élete végéig nem veszítette el hitelét:

„Batizfalvy mint orvos és mint ember a társadalmi életben egyiránt kedves jelenség, beszéde és modora lekötelező, s arca a mívelt lelkek bélyegét hordozza magán. Pályáján nagy szenvedéllyel működik, s a szenvedő emberiség iránt valódi rokonszenvvel és gyöngéd szeretettel viseltek. Kívánatos, hogy gyógyintézete szép virágzásnak örvendjen, s a közjó érdekében sokáig éljen!”

Nos, Sarkady kívánsága teljesült. Az intézet, Batizfalvy nyugdíjba vonulás után is jól működött, vezetését Batizfalvy veje, dr. **Trajtler István** vette át.

Batizfalvy Sámuel 1904. november 6-án hunyt el Budapesten – lásd a gyászjelentést. Intézete nemcsak az ő halálát, hanem a nemzet „majdnem halálát”, Trianont is túlélte. Általános jellegű sanatóriumként működött egészen a II. világháborúig. A „lekéri papnak”, dr. **Zelenyák János**nak 1925-ben kiadott *A természetes gyógy mód* című könyvében a Batizfalvy-sanatórium a természetes gyógy mód legkiválóbb intézetei között szerepel.¹⁰

JEGYZETEK

¹ Dörnyei 2001.

² Kiss 2002.

³ Sarkady 1863.

⁴ Bona 1998.

⁵ Sarkady 1863.

⁶ Sarkady 1863.

⁷ oldalgörnye = scoliosis

⁸ Batizfalvy 1868.

⁹ Batizfalvy 1864.

¹⁰ Kiss 2004.

IRODALOM

Batizfalvy Sámuel

1864: Tapasztalati adatok a gerincoszlop elferdülésének kör-, ok- és gyógytanához. In: Rózsay J. – Szabó J. (szerk.): Magyar orvosok és természetvizsgálók X. nagygyűlésének munkálatai. Pest

1868: Gyakorlati közlemények a testgyógyászat (orthopaedia) köréből. In: Batizfalvy S. – Rózsay J. (szerk.): Magyar orvosok és természetvizsgálók XI. nagygyűlésének munkálatai. Pest

Bona Gábor

1998: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. Első kötet. Heraldika Kiadó, Budapest

Dörnyei Sándor

2001: Régi magyar orvosdoktori értekezések 1772–1849. Második kötet. Borda Antikvárium, Budapest

Kiss László

2002: Svéd gyógygimnasztika Magyarországon a 19. század derekán – Per Henrik Ling (1776–1839). Orvosi Hetilap, 14. szám, 733–736.

2004: Száz éve hunyt el a „testgyógyászat” és a „gyógytestgyakorlat” magyar úttörője: Batizfalvy Sámuel (1826–1904). Múltunk emlékei. 11. szám, 7–8.

2015: Életét a fogyatékosok gyógyításának szentelte: Batizfalvy Sámuel (1826–1904). Carissimi, 2. szám, 4–5.

Sarkady István

1863: Batizfalvy Samu. Hajnal, Pest

Prakfalvi Péter

Nógrád természeti öröksége 29.

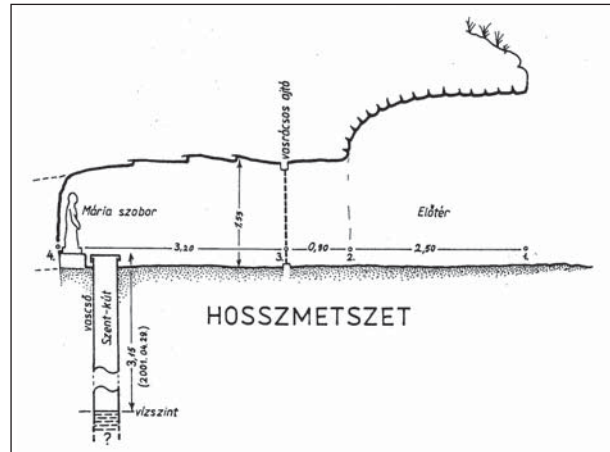
Kirándulások a Tepke körül

A *Tepke* ÉK–DNY-i irányú andezit tömbje sok érdekeséget rejt magában. A földtani felépítése eleve is különleges, mivel már évmilliókkal ezelőtt is a környezetéből kiemelkedő egységet alkotott, így a későbbi tengerelöntések idején szigetként emelkedett ki a vízből. Ugyanakkor az is figyelemreméltó, hogy három szervezet is egyengeti az értékeinek a megőrzését. Elsőként az állami szerepvállalással, 1989-ben megalakult *Kelet-Cserhát Tájvédelmi Körzet* „vette birtokába” a *Bükk Nemzeti Park Igazgatóság* vezetésével. 2009-ben az alulról jövő kezdeményezésként létrehozott *Cserhát Natúrpark* is érdemesnek tartotta, hogy „fennhatósága alá” vegye a palóc vidék ezen részét. Majd 2010-ben, a napjainkra már UNESCO címet szerzett *Novohrad-Nógrád Geopark* is szerepet vállalt a hármas, közös metszésű terület földtani értékeinek bemutatásában.

A mátraszőlősihez hasonló vízföldtani helyzet ismerhető fel a *Tepke* tömbje körül is. A csupasz andezitre ráhulló csapadékvíz az andezit repedésein keresztül a mélybe szivárog, majd a hegy lábánál forrásokként felszínre lép. Adott esetben, ha nagyobb mélységbe is lehatol a leáramlási zóna, akkor a megszokottnál melegebb víz törhet a felszínre. Ezt a rés- és hasadékvíz rendszert fúrásokkal is elérhetjük, ami adott esetben szivattyúzás nélkül, szabadon kifolyhat a lyukból. Ez történt Kozárdon is. Az 1970-es években zajlott a Cserhát részletes földtani térképezése. A településen már régebb óta ismert volt egy ősmaradványokban igen gazdag korai szarmata rétegsorozat. Tisztázni szeretnék volna ennek pontos elhelyezkedését a környékbeli földtani képződményekhez képest. Ennek egyik legjobb, ha nem is a legolcsóbb módja a fúrás, aminek eredményeként most már biztosan tudhatjuk, hogy az üledékek andezitre települnek. Persze, ez várható volt, de hozhatott volna ettől eltérő eredményt is, mivel a keletkezési körülmények igen változatosak lehetnek a földtan világában. De térjünk vissza az üledékekhez! Kozárdon

A kozárdi tanösvény geoparkos arculatú magyarózótáblával és törmelékfogó „kerítéssel” • Prakfalvi Péter felvétele (2016)

A „forrásbarlang” szelvénye a Szent-kúttal (Eszterhás I. - Pásztai A. 2001 nyomán)

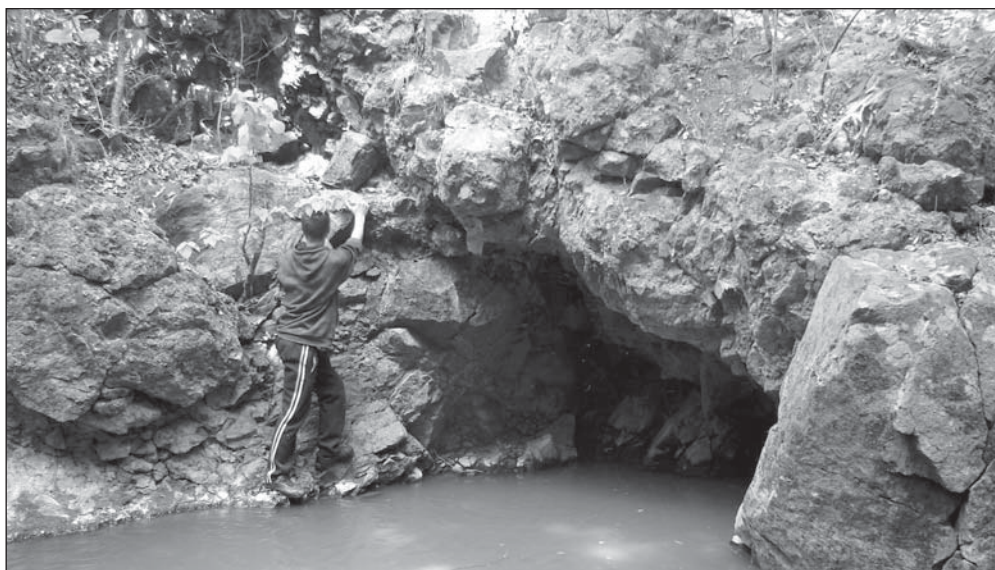
a temető mellett, az Alsótoldra vezető országúttal párhuzamosan halad egy völgy. Ebben fedezték fel azokat a sziget-tengerként benyúló öbölben leülepedett sekélytengeri rétegeket, amelyek az ép csigák maradványait tartalmazzák. Itt a közelmúltban egy rövid, magyarózótáblákkal ellátott tanösvényt is kialakítottak.

Hír János, a *Pásztói Múzeum* igazgatója által összeállított táblaszövegből megtudhatjuk, hogy kb. 12–13 millió évesek az említett ősmaradványok. Még szárazföldi állatok (hőrcsögök, kígyók, gyíkok, pelék, békák) maradványai is előkerültek innen. Az akkori klíma középhőmérséklete 14–16,5 °C, azaz melegebb volt, mint napjainkban, de a csapadék mennyisége kevesebb volt. A fekvő andezit kb. 14–15 millió éves. Sajnos a fúrásból már nem folyik ki a víz (nem képezték ki vízkútnak, így tönkremenetele várható volt), de a csősapkát még mindig megfigyelhetjük.

A Mária-szobor a „forrásbarlangban” előtt a Szent-kút vascsöve Prakfalvi Péter felvétele (2007)

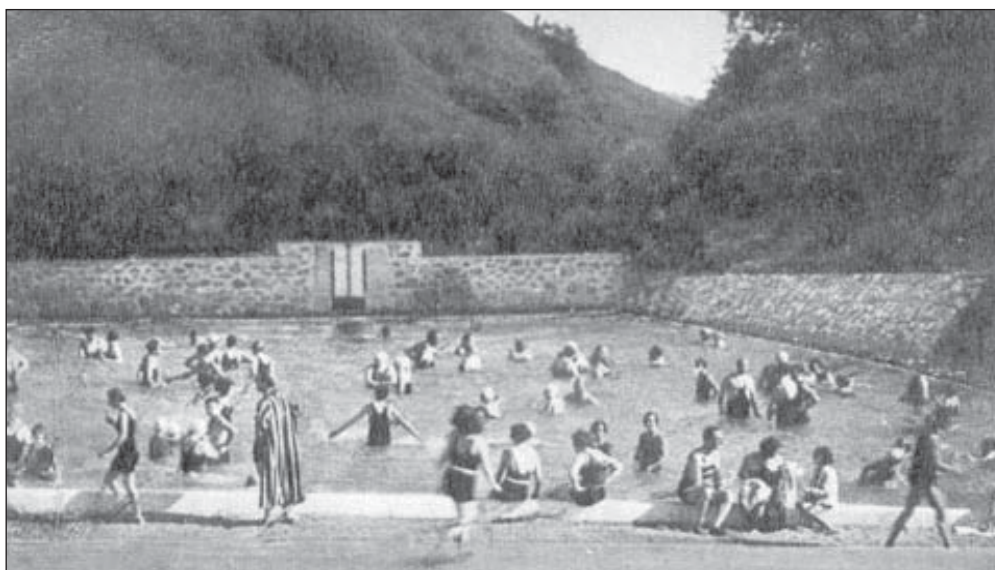
LÁSSÁTKOK, FELEIM!

A Szuha-patak egyik érdekessége a víz eróziója által kialakított Sárkányfürdő-barlang • Prakfalvi Péter felvétele (2011)

A Hármas-forrás mesterséges kifolyója • Prakfalvi Péter felvétele (2007)

A cserhátszentiváni fürdő az 1940-es években

Ecseg település szintén a *Tepke* vonulatának a lábánál helyezkedik el, így várható, hogy itt is a vízzel összefüggő érdekességek lesznek túlsúlyban. Az egyik legizgalmasabb, de legkevésbé tisztázott természeti érték az ún. *Nagyboldogasszony-forrásbarlang*. Ebben jelenleg egy kb. 4 m mélységű csövezett kút található. Igazából nem tudjuk, hogy a víz eredetileg forrásként folyt-e a felszínre, létrehozva a forrásbarlangot vagy inkább a forrás fölé emelt építményről van szó. Az biztos, hogy gyógyító erővel ruházták fel és búcsújáróhelyként működött. Sőt egy 1943-as leírásban rádiumforrásként (*Szent-kút*) írják le. Jelenleg a „forrásbarlangban” egy Mária-szobor őrzi a víz titkát. A kémiai összetétele egy kicsit eltér a megszokottól, összes oldott anyagtartalma 779 mg/l, miközben az átlagos összetétel 500 mg/l-nél kisebb.

Kalandos az ecsegi vár története is. Már a XVIII. század elején is alig volt nyoma, ennek ellenére meglepően sokat ír róla **Radványi Ferenc**. A XIII. században épült erődítményről adatközlői váltig azt állították, hogy a várat azért hívják *Leányvárnak*, mert egy nagy szexuális étvágygal rendelkező hölgy lakott itt, de ezt a hagyományt Radványi Ferenc kétségbe vonta. Egy 1826 előtti időszakban készül rézkarc alapján a vár tornya már romokban állt.

A Zsunyi-patak völgye, meglepő módon, É-D-i irányban préseli át magát az andezit tömegben. A várt irány ÉNy-DK-i, illetve ÉK-DNy-i lenne, mert ezek a legjellemzőbb töréssírok. Sőt, Ny-i irányba ágazik ki a Szuha-patak völgye is. Mindkét vízfolyás felkeresése ajánlott.

A Szuha-pataknál 1938-ban egy cserkész táborot tartottak, miről egy cikk is született. Még a 2. bécsi döntés előtt vagyunk. Az írás szerzője, a neves geográfus, geomorfológus **Peja Győző** a következőkkel magyarázza, hogy miért kitűnő táborozóhely a fenti völgy: „*Csonka hazánk táborozásra alkalmas helyeinek sorában elsők között áll Cserhátszentiván vidéke. A Kárpátok vadregényes bérceire emlékeztető zord, sziklás hegyoldalak, sűrű csalitok és árnyas erdők, zöldelő rét és álomba ringató*

Alsótold – Szurdok • Prakfalvi Péter felvétele

csörgedező patak teszi változatossá ezt a táborhelyet”. A kalandos völgyben a figyelmes látogató rátalálhat egy egy emberi lábfejre emlékeztető gázbuborék lágában megszilárdult helyére, s meglátogathatja a víz erős koptató hatást igazoló *Sárkányfürdő-barlangot* is.

Most térjünk be az igen látványos *Zsunyi-patak* völgyébe! Az egyik leglátványosabb eleme a *Hármas-forrás*. Ha név eredetét kutatjuk, gyorsan megfejtethetjük azt. Ha alaposan körülnézünk, láthatjuk, hogy három ága van. További „turpisságot” is észrevehetünk, ugyanis a forrásfoglás, amiből a víz kifolyik, nem az eredeti vízkilépés helye. Ha a keleti völgyoldalt jobban szemügyre vesszük, rábukkanhatunk a fémráccsal lezárt forráskilépésre. Innen földre fektetett vezetéken jut el a víz a kifolyóhoz.

Itt hátul láthatjuk igazán, hogy a víz vöröses elszíneződésű a magas vastartalma miatt, ami az andezit elbontott ásványaiából származik. Meglepő a vízhozama is. A vulkáni területek forrásai általában 10 l/p alattiak, nem is hasonlíthatók össze az ún. karsztforrásokkal, amelyek akár több ezer l/p hozamúak is lehetnek. A *Hármas-forrás* vízmenyisége igen változó: 9–180 l/p, emellett hőmérséklete is eltérő a megszokottól: 12–17,6 °C.

Nem messze ettől található egy másik forrás is Cserhátszentiván határában, ami egy kicsit magasabb hőmérsékletű, így a falubeliek úgy döntöttek, hogy kihasználják ezt a természet adta lehetőséget és építettek rá egy fürdőt. Egyébként az 1930-as években elterjedt eljárás volt az országban, hogy patakok, források, egyes esetekben bányavizek felhasználásával fürdésre alkalmas létesítményeket hoztak létre. Itt annyival volt jobb a helyzet, hogy nem 10–12 °C-os, hanem 15–16 °C hőmérsékletű vízben lehetett fürödni.

Alsótold és Felsőtold között található egy szurdokvölgy, amit kevesen ismernek. Érdemes meglátogatni, bár az elejét nem ússzuk meg száraz lábbal. A szűk, egyes részekben közel függőleges falakkal körülvett patak a víz koptató tevékenységét igazolja. Persze az átlagos csurdogáló víznel ez nehezen képzelhető el, de áradáskor óriási robajjal hömpölyög le benne a víz. Az ekkor felkapott és szállított kisebb-nagyobb kődarabok igen kemény ütések tudnak mérni a meder anyagára. Ezek vésik a szűk völgyet. Innen jelzetlen úton felkapaszkodva a hegy tetejére akár a *Tepke* kilátójába is felmehetünk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Mocsáry Antal

1826: Nógrád vármegyének történelmi, geographiai és statistikai esmertetése III. kötet. Pest

Peja Győző

1938: A cserhátszentiváni táborhely. Magyar Cserkész XX/5. 12–13, 21.

Polgárdy Géza

1943: Cserhát hegység kalauza. – Magyar Utikalauzok 7., 80.

Radványi Ferenc

(1710–16): Adatok Nógrád vármegye történetéhez. – Nógrád Megyei Levéltár

B. Kovács István

Adalékok a rimaszombati öntevékeny színjátszás történetéhez

A múlt év őszén keresett meg **Túrós Béla**, aki, mint kiderült, akárcsak jómagam, kassai magyar iparista volt. Egy csokornyí képet hozott magával, amelyek **Dédi**je, **Beliczky Erzsébet** hagyatékából kerültek hozzá. Kérésre, röviden leírta mindazt, amit emlékezetében őrzött róla, illetve a virtuális térben megtalált. Ezt egészítettem ki további anyagokkal.

„Mikor 1963-ban megszülettem, Dédi 76 éves volt. Mivel a szüleim Uzapanyiton laktak - édesapám oda való volt - jéléves koromtól behoztak Rimaszombatba az egykori Beliczky portára (ma: Daxner utca 4.) s hatéves koromig, míg a szüleim be nem jöttek lakni a városba, Dédivel és Hlozek dédapámmal voltam.” - kezdte meg emlékezését Túrós Béla.

Ami a családjáról ismert:

Édesapja, **Beliczky Viktor** Jolsván született 1841. augusztus 31-én. Tanulmányai befejeztével ügyvéd volt Budapesten. 1869. június 15-én kötött házasságot a rimaszombati **Viczián Erzsébet**tal. A magyar királyi igazságügyminiszter 1874. évi december hó 17-én 4164. szám alatt kiadott rendeletével Beliczky Viktort közjegyzővé nevezte ki Rimaszombatba. Működését 1875-ben kezdte meg, s 1900-ban bekövetkezett haláláig itt is maradt. A Viczián Erzsébettel kötött házasságából született 1887. november 19-én Rimaszombatban Erzsébet leányuk. Leánykoráról alig maradt emlék, mindössze egy 1907-ben készült felvétel, amely az akkori megyeházán készült valamilyen ünnepség alkalmával.

Beliczky Erzsébet 1911 előtt férjhez ment egy **Grosz Jenő** nevű katonatiszthez, s Budapestre került. Az említett évből maradt meg egy képeslap, „Grosz Jenőné úrhölgy

A Narancsvirág c. darabban (1910)

Önagyságának” címezve, amelyen egy kidőlt eperfa látható.

Rajta a következő szöveg olvasható:

„Kedves Bözsike!

Itt küldöm e lapon megörökítve a maga volt kedves vén eperfáját. Ahogy maga otthonról eltávozott, - a mamikája könnyeitől feláztatva [...] bölintgatott lombjával maga után; - csak roskadozott, roskadozott, míglen Úrnapiján, az esőtől táplált sűrű könnyhullatása között végkép lehajította koronáját, milliónyi gyümölcsével együtt. -

Megeházi felvonulás (1907)

Beliczky Erzsébet és Gross Jenő (1916)

Elmulása fájdalmas érzést kelthet ugyan szívében még most is, és mindenkor is; de még is elküldöm, mert úgy vélem, hogy örökre kedves emlék lesz ez magának, ha volt öreg eperfáját – bár leroskadt állapotában – e képen megörökítve láthatja.

Írjon bővebben. Végtelen örömet okoz nekem, hogy boldogságáról írhat.

Üdv és szeretet mindkettőjöknek.”

A képeslap küldője, aki ott látható a Beliczky porta kidőlt eperfája előtt, talán az országos híró helyi dalárda híres baritonja, a városi tanácsosként is ismert **Perecz Samu** lehet.

Dédi és Grosz Jenő házasságából 1916. december 24-én született egyetlen lányuk, **Grosz Erzsébet (Babsi)**.

Beliczky Erzsébet első ismert nyilvános fellépése azon az estélyen történt, amelyről a besztercebányai 16. honvéd gyalogezred történelmi osztályának kiadásában megjelenő *16os honvéd* című tábori lap 1918. október 1-i számában *Rimaszombati művészestélyünk* címen az alábbi beszámolót közli:

„Úgy anyagilag, mint erkölcsileg fényesen sikerült az ezredünk özvegy- és árvaalap javára Rimaszombaton 1918. szeptember 14-én rendezett estélyünk. – Nem kevesebb, mint 6420 K-t jövedelmezett, melynek mérlegét alant részletesen közöljük.

A szereplők – Rimaszombat határain túl is jól ismert – nevei már eleve biztosították a sikert és igazán hálával tartozunk minden egyes szereplőnek az est sikere érdekében kifejtett fáradozásáért.

Gál Istvánnak külön ezen estélyre írt prologját mondotta el és óriási sikert aratva **Löcherer Lili**.

Utána **Kármán Katinka** következett paraszt nótáival és a tapsorkán, mely felzúgott nótái után, teljesen meg-

érdemelt volt. Zongorán kísérte **Molnár Gizike**, akinek játéka csak emelte Kármán Katinka sikerét.

Pásztor Edith csodálatosan művészi játékaról az elragadtatás hangján nyilatkozott a publikum. – Fialat kora dacának bámulatos technikával rendelkezik és újra meg újra kellett megismételni játékát.

Szép sikert értek el: **Bruoth István**, aki a *Fogság után* című egyfelvonásos darabban játszott igaz megértéssel a férj nehéz szerepét. A feleség szerepét Löcherer Lili játszotta ügyesen, míg **Kárpáthi Valika**, **Remenyik Margitka** és **Institóris Katinka** kiválóan bizonyították be tehetséges voltukat.

Szünet után Groszné Beliczky Böske énekelte szívet-lelket gyönyörködtető élvezetet nyújtva. – Gyönyörű, aranycsengésű hangja mesébe illő. – Extázisban tapsolt a közönség. Nagy sikereket érhetne el a világot jelentő deszkákon is.

Bámulatot keltett **Török Lajos** zsonglór mutatványai, amelyeket csak ritkán lehet látni még hivatásos zsonglóröknél is.

Majd **Makovits Jenő** és **Lajos** értek el szép sikert s végül **Füzessy** hadnagy jól sikerült karikatúrái, valamint **Kun Bertalan** főhadnagy mulattató konferánzsza fejezte be a jól sikerült estét.

Az előadás után tánc következett, melynek öregek-fiatalkok hódoltak egészen világos reggelig.

Az estély megrendezésében elsősorban **Pásztor Gyula** századosot illeti meg a babér.”

A beszámolóban említett Pásztor Gyula százados civilben a rimaszombati *Egyesült Protestáns Főgimnázium* tanára volt. Az ő leánya Pásztor Edith, ismertebb nevén **Ditta**, aki később **Bartók Béla** felesége lett, s műveinek avatott előadójaként is ismert.

„Házasságuk azonban nem jól sikerült. Miután elváltak, Dédi visszatért Rimaszombalba, ahol 1922. októberében újból férjhez ment. A második férje Hlozek János volt, aki állítólag az akkori iparoskörben barátainak kijelentette, hogy megszerzi magának a Rimaszombalba visszatért Beliczky Böskeit.” – emlékezik Túrós Béla.

A trianoni döntést követően a rimaszombati magyar társadalmi és kulturális közéletnek a *Polgárikör* lett

ÁRA 30 HLL. FT.

Fábiói posta 425 II. évfolyam 13. szám. 1918. október 1.

A 16os honvéd

Előfizetési ár: Egy évre 2 kor. 20 f., Fél évre 3 kor. 40 f. Negyed évre 1 korona 50 fillér.	Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.	A lap jövedelme az ezred hadi ásvány- és. ár. s. muzei. szavatolt.
--	--	---

a talán legfontosabb színhelye. Érdemes itt közreadni ifj. **Rábely Miklósnak** a *Gömör* című hetilap 1940. január 28-án megjelent számában (LX. évfolyam, 5. szám) megjelent írását. Annál is inkább, mert Beliczky Erzsébet alapvetően a Polgárikör keretében fejtette ki tevékenységét.

„Ha valamikor megszületik az a magyar lélek, akit a teremtő Isten arra a feladatra szánt, hogy írja és folytassa a Findura Imre által megkezdett munkát, Rimaszombat történetének a megírását, akkor a Polgárikör helyét abban a történelemkönyvben méltó magaslatra kell emelni.

Ezt súgja a lelkiismeretem.

Hogy miért és milyen alkalomból írom is, valom ezt, tüstént elmondom. – Nekem úgy tetszik, most aktuális és nem később.

94 év óta áll őrt a vártán. 94 éven át bevehetetlen vára volt a magyar gondolatnak.

Széchenyi István kora, a nemzeti erőfeszítésnek ama korszaka hozta létre, amely a magyar népet újjászülte, eggyé forrasztotta és szabaddá tette.

Kálnay Miklós és 90 más, ősi hangzású, acéloslelkű polgár alapította.

Nem egy külön válogatott és kiváltságos osztály találta meg benne otthonát, hanem a város tiszteletreméltó, jó módú, intelligens polgárságának színe java.

Úgy volt akkor is, mint most és kezdettől fogva mindig, a szabadság utáni epekedés lebírhatatlan törekvése volt a magyar nemzetnek.

A szabadságharc utáni magyar Golgotát akkor Bach-korszaknak írták, napjainkban csehszlovák korszaknak.

Ezúttal nem térek vissza a régmúlt időkbe, nem foglalkozom a szabadságharc utáni elesettséggel, a 67-es kiegyezést követő fellendüléssel, avagy a millenniumi idők ragyogó ünnepségeivel, amikor a mi Polgárikörünk is 50 éves jubileumát ünnepelte.

Most csak egy szál gyufával akarok rávilágítani arra az útra, amelyet a Polgárikör az utolsó 20 esztendőben meg-

tett. És egy kicsit elmélkedni, elmélázni a jelen idő furcsaságai felett.

Kezdem kálváriánk elején, amikor nem volt számunkra se nappal, se éjjel, csak teljes napfogyatkozás, amikor a feljajdulás sikolyában az elesett zászlót városunkban a Polgárikör emelte fel elsőnek.

A háború fájdalmas emlékei, lelki és anyagi megrázkódtatásai csaknem némaságra kárhóztatták társadalmi és szellemi életünket, megsérült lelkével behúzódott mindenki a családi fészkebe.

Ebből az elesettségből kívánta felemelni Polgárikörünk a tévelygőket, hogy hitet és bizalmat öntsön a lelkükbe, hogy társadalmi, kulturális és nemzeti feladatát teljesíthesse.

A vármegyei kaszinó itt maradt tagjai – átérezve a súlyos idők figyelmeztető szavát – a kaszinót feloszlatták s beléptek a Polgárikörbe. (Azok t.i., akik, ha ég és föld összeszakad, meg nem rettennek.) Számban, erkölcsi és szellemi értékben megerősödve.

És megindult a missziós munka a 20-as évektől kezdve.

Felolvasásokat, kultúresteket s a műkedvelő nivót messze felülmúló színelőadásokat rendezett, avagy egy-egy centenáriumot, mint volt a Petőfié vagy a Jókaié. Mind a nemzetszeretet jegyében.

Hivatását nemcsak társadalmi és kulturális téren, de szociális vonatkozásban is gyakorolta. Erejét meghaladó anyagi támogatásban részesítette egyetemi ifjúságunkat, az elbocsájtott magyar tisztviselők egy részét és a magyar sportot.

Nemcsak a nemzeti érzésnek és eszmének volt az élharcosa, hanem kristályosodási pontja volt minden magyar megmozdulásnak a város életében. Sőt! Országos viszonylatban is olyan tisztelet övezte, hogy a Polgárikör kulturális és társadalmi téren kifejtett munkásságának honorálásául, elvülhetetlen érdemeinek elismeréséül

Beliczky Erzsébet 1921 májusában

Beliczky Erzsébet a 30-as évek derekán

a volt *Csehszlovákiai Magyar Társadalmi Egyesületek Szövetségének* székhelye – Pozsonyt, Kassát s a többi jóval nagyobb városokat megelőzően – Rimaszombat lett, a központi vezetéssel ennek a városnak kultúrmunkásai bízták meg.

Nemzetünk mélységes szerencsétlenségében és bukásában emelkedett célokért, nemzeti eszmékért áldozott és lelkesedett. Benne becsülésreméltó embertípus élt: az iparos polgár és a másik ember, aki a szellemi javakat szolgálja. Balsorsban, bánatban, avagy örömben együttesen osztoztak. A közös sors, a becsület és szeretet ledöntött közöttük minden válaszfalat.

Lángoló tüze, izzó parazsa égett szívükben-lelkükben a nemzeti érzésnek.

Közismert tény, hogy a cseh hatalom kis potentátjai kipurancsolták belőle az aktív magyar köztisztviselőket, az egyesület irredenta szellemisége miatt.

Ennek a szellemi mozgalomnak első vonalában küzdött végig, kezdettől fogva.

De a történeti igazságot mégis csak ki kell mondani, ha nem tetszik is.

Voltak testvéreink, akár születhettek volna akár leveli békának. Nagyszerű szimatjukkal előre megéreztek a rossz időt, majd megéreztek a változott jobb időt. Hangos kuruttyolásukkal ők üdvözölték elsőnek a bevonuló vitézeket. A dicsőségből kiveszik részüket, - de a magyar Golgota tövises útján a keresztet cipelni nem igen igyekeztek.

Mindezek felett csöndes, meghitt, meleg szobámban elmélázva, lelkemben meghányom-vetem az elmúlt hetek és hónapok eseményeit, jelenségeit, s valami olyat látok, mely szinte kételkedővé tesz a legeszményibb elvek értékelésében.

Kezdünk gögösek és elbizakodottak lenni. Csökken a lelkünkben a szív melege, a hála érzése.

A Polgárikör 20 év küzdelmeinek missziós munkáját sokan nem méltányolják azzal a megértéssel, melyet megérdemel. Az előismerés és szeretet finom és gyöngéd vonásai nem igen töltik be testvéreink lelki világát. Csak hibákat látnak és kutatnak, de jó munkát nem. Ócsárolják és kritizálják. Pedig szívós, életerős és elpusztíthatatlan.

94 éven át tisztességet, tekintélyt jelentett azon a kicsi területen, ahol a bölcsőnk ringott. Annyi balsors és veszély után fiatalos rugékonysággal simul a modern élethez és olyan programot ad, amely fokozottabb igényeket is kielégíthet.

Avagy talán az a hibája, hogy meg akarja tartani és tovább ápolni azt a nemzeti és demokratikus testvériséget, amely 20 év alatt kitermelődött benne?

Nehéz felfogni, hogy gondolkozó, nemzetét szerető ember miért kezdi bontogatni azt a szervezetet, azt a szellemiséget, amely oly erős lelki egységbe forrasztott bennünket.

A mi városunkban az utolsó évszázad alatt sem vallásfelekezeti, sem társadalmi ellentétek, vagy szenvedélyek nem zavarták a harmonikus békeséget.

A mi szeretetünk nehezen bírja el, hogy itt a magyar határszélen közöttünk valami választó jégfal álljon. Nincs

nekünk semmi szükségünk újabb ilyen alkotásra, vagy éppen a régi kaszinó felelevenítésére.

Ebben a lázas, idegölő nyugtalanságban, amelyben ma élünk, ne gondoljunk osztálytagozódásra. Fejlesszük és építsük a meglévőket. Az itt élő társadalom bármelyik tagja megtalálhatja azt az egyesületet és helyet, ahol a maga módján élhet és lehet kultúrember, magyar ember és polgár.

Az őszinte és becsületes magyar elképzelés csak egy lehet: ápolni a nemzeti, népi és szociális szellemet, azt a tiszta demokráciát, ahol eltűnik a góg, az előítélet, az osztálytagozódás.

A megértés és szeretet filozófiája ez. Nem rombolni értékeket, hanem építeni.

Ne felejtjük el, van egy ítélőszék, ahol nincs pardon és jusson eszünkbe **Szent Pál** apostol levele: „*Ha egymást marjátok, vigyázzatok, hogy egymást fel ne emésszék!*” (Gömör, 1940. január 28.)

A *Prágai Magyar Hírlap* 1926. február 20-án *Rimaszombat emléktáblát és szobrot állít Blahánénak* címmel számolt be egy nemes kezdeményezésről.

„A helybeli Irodalmi Társaság akciót indított, hogy Blaha Lujza szülőházát emléktáblával örökítsék meg. A nemes célra február 28-án országos ünnepélyt rendez Rimaszombatban, a magyar színművészet büszkeségének emlékére. A program összeállításával megbízott bizottság a legaprólékosabb részletekig elkészült munkájával.

Az emléktábla a Gömöri-utca 16. szám alatti ház harmadik udvari lakóházára kerül, ahol Blaha Lujza született. A fekete svédgránittáblán a következő szöveg hirdeti a magyar színművészet történetében korszakot jelentő eseményt:

»*Innen kelt szárnyra Blaha Lujza, a nemzet csalogánya, 1850 szeptember 8.*« (Az emléktábla ma a Gömör-Kishonti Múzeum kapubejárójának a falán látható. – szerk.)

A modern kivitelű emléktáblát Makovits Jenő festőművész tervei szerint készült műmárványkeret díszíti.

A leleplezési ünnepély, illetve az emlékünnepeleplezési programja egy teljes napot ölel fel, a részletes program a következő: Féltnegy órakor a Tátraszálló színháztermében a rimaszombati Irodalmi Társaság matinéja kezdődik. Emlékbeszédet mond **Veress Samu** dr. elnök. **Holéczyne Jaczkó Iona** ünnepi ódáját **Márkus Sári** szavalja. Hlozekné Beliczky Böske és Perecz Samu Blaha-dalokat énekelnek. A Polgári Olvasókör dalárdája **Halász József** karnagy vezetésével **Révy-Tompa: A madár fiaihoz** c. karéneket adja elő.

A matiné végeztével a közönség a Blaha-házhoz vonul, ahol az emléktáblát leleplező beszédet **Vladár József** polgármester mondja. **Vadnay János**, a *Faragó-társulat* tagja, **Telek A. Sándor** ódáját recitálja, majd a magyar színművészek nevében **Faragó Ödön** színingazgató mond beszédet. Ezután a jelentkező küldöttségek szónokai beszélnek. Az ünnepélyt a szülőháznál a Polgári Olvasókör karéneke zárja be.

Délután két óraker a Polgári Olvasókör dísztermében ünnepi bankettre ül össze a Blaha-émlékünnepély közönsége. Délután fél négy óraker a vidék részére és este 8 óraker a városi közönség részére ünnepi díszelőadás keretében **Nagy Izabella**, a budapesti *Nemzeti Színház* művésznőjének felléptével színre kerül Blaháné kedvenc darabja, a *Tündérlak Magyarhonban*. A díszelőadások kezdetével **Gaál Annié**, a Faragó-társulat drámai művésznője, Gál István prológiát mondja el. Az emléktáblabizottság a február 28-iki ünnepély lezajlásával országos Blaha-szoborbizottsággá alakul át és azonnal intenzív munkába kezd, hogy Blaha Lujza emlékét mielőbb művészi értékű szobor hirdesse szülővárosában. (A szobrot, **Bory Jenő** alkotását csak 14 évvel később, 1940. november 10-én leplezték le. – szerk.)

Az ünnepségre vonatkozó minden levelezés és megkeresés **Márkus Lászlóhoz** – a rimaszombati Irodalmi Társaság titkárához intézendő. (Rimaszombat, a „Gömör” szerkesztősége.)

Február 26-án viszont már arról tájékoztat az idézett napilap, hogy

„Váratlanul közbejött akadályok miatt elmarad Nagy Izabella fellépése a vasárnapi rimaszombati Blaha-díszelőadásokon és a boldog emlékü Nagyasszony kedvenc népszínművében, a *Rokkant huszárbán*, amellyel 1876-ban Budapestet egy csapásra meghódította, a szlovenszkó szerte ismert rimaszombati műkedvelő-primadonna, Hlozekné Beliczky Böske fogja eljátszani a főszerepet az országos rendezőbizottság felkérésére. A díszelőadásokat óriási érdeklődés előzi meg.”

Rábely Miklós önéletrajzi visszaemlékezésében ezt írja a műkedvelő színjátszásról:

„A műkedvelő gárda is magas színvonalú játékaival zsúfolt közönséget vonzott a Polgári Körbe. 1926-ban különösen brillírozott a *János vitéz* sorozatos előadásaival. A vidéki közönség kívánságára délutáni előadásban is bemutatták. Igen nagy erkölcsi és igen szép anyagi siker koronázta a János vitéz előadásait. A rendezés igen nehéz munkáját Hlozekné Beliczky Böske vállalta és végezte rendkívül nagy sikerrel. A címszerepet is ő játszotta, olyan tündöklő ragyogással, amilyennel csak a legrutinosabb primadonnák dicsekedhetnek. Az előadást a dr. **Mihalik Dezső**, volt vármegyei főügyész úgynevezett 600 éves zenekara kísérte. (Tudniillik: a zenekar tagjai életének száma tette ki a 600 esztendőket.) Zenekarának jó híre már-már országos hírvű volt. Tagjai városunk magyar társadalmából regrutálódtak. Volt közöttük ügyvéd, orvos, patikus, tanító, kereskedő, iparos, tisztviselő és ügyész. Mind valamennyi olyan polgár, akik rajongó szerelmesei voltak a muzsikának és szép magyar nótának. Rendszerint csütörtök esténként hangversenyeztek és órákon át húzták a talpalávalót, minden ellenszolgáltatás nélkül, ingyen. Valósággal nemzeti missziót teljesítettek a csehszlovák

uralom húsz esztendejében. A 600 éves zenekar missziós munkáját minden rimaszombati magyarnak hálával, tisztelettel és meleg szeretettel kell honorálni emlékezéseiben. (Megjegyzés: A visszaemlékezésre utal **Tóth László** is / *Magyar műkedvelő színjátszás Csehszlovákiában 1918 és 1945 között*. Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 4. sz. /1990. december/, de tévesen azonosítja a szerzőt. A kézirat, amely *Egy rimaszombati polgár emlékezései* címen a *Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület* kiadásában, a *Gömör-Kishonti Téka* 8. köteteként jelent meg, nem Rimaszombat híres nyomdászának, id. Rábely Miklósnak, hanem a fiának, ifj. Rábely Miklósnak a műve.)

A *Prágai Magyar Hírlap* 1928. június 6-i számában beszámol a napilap rimaszombati kultúrestjéről.

„Este fél kilenckor a Polgári Olvasókör nagyterme zsúfolásig megtelt érdeklődő közönséggel, mely a Prágai Magyar hírlap kultúrestjét akarta meghallgatni. Belső örömmel láttuk, hogy Rimaszombatnak és Gömör vármegye magyarságának vezető egyéniségei jöttek el kultúresténkre, amelynek célja éppen az volt, hogy kimélyítsük azokat a kapcsolatokat, amelyek bennünket a magyar humuszhoz fűznek. Kultúresténk magas színvonalú, mindvégig emelkedett és lelkes hangulatú volt és Gömör vármegye magyarságának hosszú időre jelentős élménye marad. A megnyitó beszédet Veress Samu dr., a rimaszombati Polgári Olvasókör irodalmi társaságának nagynevű elnöke mondta. Megilletődött szavakkal hallottuk a szeretetnek azt a spontán megnyilatkozását, amely a csupaszív beszédből felénk kisugárzott. A betegsége miatt akadályozott főszerkesztőnknek, **Dzurányi Lászlónak** Rimaszombathoz és a gömöri magyarsághoz szóló üdvözlétét **Györy Dezső** olvasta fel. Dzurányi Lászlót a gyermekkor és a diákelet szép emlékei fűzik Rimaszombathoz. Az ifjúság feledhetetlen élményei sugárzottak ki mostani üdvözlőszavaiból, amelyeknek közvetlensége és szépsége mindenkit mélyen meghatott. Az üdvözlét második része a Prágai Magyar Hírlap kulturhivatásáról és kulturmunkájáról szólt a közvetlenség, bizalom és őszinteség hangján. A tapsvihar, mely az előadás után elhangzott, legszebb biztosítéka annak, hogy a *Prágai Magyar Hírlap* gömöri olvasóközönsége teljesen átértékeli pionir-munkáink egyetemes magyar jelentőségét.

A műsor harmadik számaként **Bayer Margit** énekelt **Schubert**- és **Jensen**-dalokat, **Mihalik Alice** precíz zongorakisérére mellett. Bayer Margit régi erőssége a rimaszombati műkedvelőgárdának és mostani fellépésével is igazolta, hogy a műkedvelő nivót meghaladó, elismerés-re méltó énekesnő. **Kessler-Balogh Edgár** az ifjúság kulturmunkájáról tartott meleghangú előadást. H. Beliczky Böske, az országos nevű kiváló előadóművész Györy Dezső, Szombathy Viktor és Telek A. Sándor verseiből szavalt, frenetikus hatást keltve. **Neubauer Pál** dr., a Prágai Magyar Hírlap belső munkatársa lépett ezután a színpadra és *Egy perc az ember életében* címmel tar-

A János vitéz címszerepében

tott szellemes előadást a tér és idő filozófiai fogalmáról és az összes értékek átalakulásáról.

Az estélynek egyik kiemelkedő száma volt **Farkas Márta** hegedűművésznőnek fellépése. Rimaszombat közönsége még nem ismerte az ő kiforrott művészetét, amely itt is olyan elhatározott nagy sikert aratott, hogy Farkas Mártát szinte alig akarták beengedni a dobogóról és **Hubay** csárda jelenetét meg kellett ismételnie. **Gregorovits Baba** kongeniálisan látta el a kíséret nehéz feladatát. **Vécsey Zoltán** dr., a *Prágai Magyar Hírlap* belső munkatársa tartott ezután szabadelőadást a modern sajtó műhelytitkaiból és az újságírás elméleti, meg gyakorlati kérdéseit közvetlenül hozta a közönség színe elé. Szintén nagy tapsokat aratott. Befejező számként a *Rimaszombati Polgári Ol-*

A János vitéz címszerepében

*vasókö*r zenekara játszott népdalegyveleget Mihalik Dezső dr. kitűnő vezetése mellett. Játéka méltó koronáját alkotta a nagyszerű estélynek.

A termet gyorsan kiürítették és éjfélkor **Friczi Lajos** zenekara tüzes magyar csárdásra gyűjtött rá. A táncmulatságnak jó gömöri szokás szerint csak a reggeli órák vetettek véget.

A magyar kultúra lélekemelő ünnepe Rimaszombatban korszakot jelentő dátum lesz a kisebbségi magyarság életében. Az előkészítő bizottság mintaszerű rendezése nagyban hozzájárult a sikerhez, a város társadalmja a helybeli újságírók, a Polgári Olvasókör vezetősége és a háznagyok a rendezés körüli tevékenységükért minden elismerést megérdemelnek.”

1940 tavaszán rendezték meg a Telek A. Sándor költői estjét a Polgárikörben. A rendezvényen H. Beliczky Böske az asztalos-költő verseit adta elő, mint megemlékezésnek róla, „nagy sikert aratva”. (Gömr, LX. évfolyam, 11. szám, 1940. március 10.)

1940. augusztus 28-án kezdte meg működését **Hlozek János** ecetgyára a Széchy utcában. Mint a helyi hetilap írja ez alkalomból: „mindkettőjük (felesége, H. Beliczky Böske) 20 esztendőes kisebbségi önzetlen munkáját jutalmazták a kormányzati tényezők, amikor gazdasági életünk egyik legfontosabb ágába kapcsolták be lelkes és produktív munkaképességüket”. Mihalik Dezső, aki nem csupán a 600 éves zenekar vezetője, de nagy mókamester is volt, a Rimaszombat történetét humorosan bemutató írásában (*Rimaszombat története - dr. Mihalik Dezső elképzelésében*. Gömr, 1940. május 19.) ezt így örökítette meg: „...*adatok vannak arra nézve, hogy itt már réges-régen is laktak emberek és városunkban valamikor régen-régen, messze Árpád bejövetele előtt megfordulhattak az evangélisták is, legalább erre vall, hogy Máték, Márkusok, Lukácsok és Jánosok még nem régiben is laktak közöttünk. Márkus a sajtót trányítja, Máté és Lukács elszármazott, bár az utóbbi ma is elég gyakran vissza-visszatér. János szintén itt van, de az utóbbi időben nagyon szomorú, állítólag azért, mert a bor iránti hajlandóságával szemben a sors iróniájából ecetkoncessziót kapott.*”

HlozekJános és Beliczky Böske nem sokáig örülhettek a kedvező időknék.

„*Azt hallottam még, hogy a 2. világháborút követően kilakoltatták az egész családot, mindössze egy 40 kilós csomagot vihetett egy-egy személy magával. Úgy tudom, Miskolcon éltek. A Beliczky-portán kívül Hlozek János szesz és ecetgyárát is elkobozta az állam. Nem tudom, mikor kerültek vissza Rimaszombalba, csak azt tudom, hogy először még nem a Beliczky-portára jöttek. Azt csak később kapták vissza.*” – fejezte be sorait Túrós Béla.

Vécsey Zoltán

A síró város (részlet)

Vécsey Zoltánról

A Felvidék első világháború utáni megszállásának két jeles krónikását szokták emlegetni. Az egyik a beregszászi **Tamás (Tvaroska) Mihály** *Két part közt fut a víz* című regényével, a másik **Vécsey Zoltán** a *Síró város* című regénye révén. Említhetnénk még **Tormay Cecile** hatalmas *Bujdosókönyvét*, amely egy nagyobb rálátásból, a háború végi eseményektől a **Károlyi Mihály** vezette szabadkőműves puccson át a kommunista terrorig vezet minket, és a balassagyarmati történések kapcsán a nógrádi határhelyzetre is kitér.

Vécsey Zoltán Fogarason született 1892. március 3-án. Premontrei paptanárként került a kassai gimnáziumba. Már előtte a sakk szerelmeseként tűnt fel. Ott volt a *Magyar Sakkszövetség* bölcsőjénél 1911-ben, az első két verseny tornakönyvét is ő szerkesztette. Ez a szenvedélye élete végéig elkísérte. Mesteri szinten, versenyszerűen játszott, versenyeket szervezett, szaklapokba írt, könyveket jelentetett meg ebben a témában. A másik érdeklődési köre földrajz felé vonzotta. A tudományos ismeretterjesztés és a földrajz tanításának módszertana terén is elismert szakember volt. A latin nyelv mellett beszélt és írt olaszul, görögül, franciául, németül, angolul, csehül, szlovákul és oroszul is. A *Világ országai* című könyve több kiadást is megélt.

A háború, a cseh megszállás és a kommunista tanácsköztársaság idején Kassán tanított, de előjáróival összetűzésbe került írásai, főleg a *Bestia* című drámája miatt, ezért kilépett a premontrei rendből és újságíró (a *Kassai Napló*, majd Prágába költözve 1925-től a *Prágai Magyar Hírlap* munkatársa) lett. Prágában jelent meg folytatásokban egy bűnügyi regénye *Pater Laurentius titka* címmel, amely a szlovákiai magyar krimi első darabja. Egyébként bátor írásait mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy a magyar nemzeti közösség elleni államhatalmi agresszivitást bíráló cikkei miatt a lapot többször cenzúrázták, vagy be is vontak egy-egy lapszámot a hatóságok. A zaklatások után, főleg regényének, a *Síró városnak* az 1931-ben történt elkobzása miatt Vécsey 1933-ban Magyarországra költözött. (A csehszlovák elnyomás korabeli viszonyait jellemzi, hogy **Márai Sándor** édesapja, **Grosschmid Géza** kassai szenátor is ekkor települ át Miskolcra.) Vécsey Budapesten a *Magyar Írás* szerkesztője lett, és visszatért a tanári pályára. A budapesti *Zrínyi Miklós Gimnáziumban* tanított, amelynek később, egészen 1949-ig az igazgatója is volt. Innen a *Széchenyi Gimnáziumba* került, és földrajzot tanított.

1945-ig kilenc regénye és három drámája látott napvilágot. A szerző által „regényes riport”-ként megjelölt *Síró város* Kassa polgárainak életét mutatja be a háború végétől a cseh megszállásig. Az értelmetlen pusztítás miatt békére vágyók hirtelen arra döbbenek rá, hogy a hatalmi harc, a kaos és kisémmzés még az előző viszonyokat is felülmúlja, és érthetetlen döntések árnyéka vetül életükre: a csömörből a létromlás gödrébe kerülnek, amihez képest még a bolsevik hatalomátvitel is kedvezőnek látszik... Nem csoda, hogy a Kassán basáskodó cseh hivatalok elkobozzák a könyvet, de közben egy részét az előfizetőkhoz már kipostázták, így kb. száz példány bizonyosan megmenekült.

Sokoldalú tevékenységének egyik nagy érdeme, hogy alapítója és szerkesztője volt az *Élet és Tudomány* című máig is megjelenő tudományos ismeretterjesztő lapnak, amely kiváló iskolapéldája lehet a magyar nyelvű tudományos ismeretterjesztő stílusnak. Ebben jelentős érdeme volt Vécsey Zoltánnak.

Mint nyugalmazott főiskolai tanár Veszprémbé költözött, és 92-éves korában, 1984. március 31-én halt meg Sümegen.

Főbb művei:

Regényei:

János pap (1925)*A síró város* I-III. (1931)*Valse triste* (1934)*Az őserdő kincse* (1941)*A balavásári szüret* (1941)*A vörösköpenyegesek kapitánya* (1941)*A lép csodája* (1943)*Asszony a várifokon* (1943)

Drámák:

Bestia (1919)*Új élet* (1919)*Szent titok* (1923)

Tudományos ismeretterjesztő, földrajzi,

sakkal foglalkozó könyvek:

Világok keletkezése. I. Fejlődés a világmindenségben (1921)*Az új Európa* (1928)*Magyarok a varsói sakkolympiászon* (1935)*Magyar Sakkvilág* (1937)*Burma* (1952)*A diadalmas ember. Képek a földrajzi kutatások történetéből* (1955)*A titokzatos Déli-sark* (1957)*A Föld országai* (1960)*Forrongó föld* (1963)*A tudomány rejtelméből* (1965)*Elpusztult népek, elpusztult kultúrák* (1966)*Dél-Amerika* (1972)

(Mihályi Molnár László)

Ájult és dermedt csend nehezedett a városra.

Csak az járt az uccán, akinek halaszthatatlan dolga volt. Az asszonyok reggelenként kimentek a piacra, ahová inkább megszokásból, mint áruval jöttek be a falusiak. Bevásárolták az ebédhez valót, azután siettek haza. Nem állt meg senki az ismerősével a kedves tereferére. Lehajtott fejjel, komor nézéssel mentek a férfiak útjukra.

Egy-két napra a város teljesen elszigetelődött a világtól.

Dél felé nem indítottak vonatot. Az utolsó vonattal a hadtestparancsnok hagyta el a várost egy-két tiszt családdal. Amint a mozdony füstje elszórt, a forgalom vérkeringése egyszerre megszűnt ezen a vonalon. A sín pár, amely idáig a Duna könyökéhez kötötte, most a város torkában megszakadt, mintha sebész éles kése metszette volna el. Az ittmaradt csonk egy-két pillanatig vonaglott, aztán megdermedt benne az élet.

Nyugatról még csak katonavonatok jöttek. A csapatok egy részét a városban helyezték el, a többiek tovább nyomultak előre, délnek. Aztán megállottak egy patak partján, a vasúti híd egyik másik oldalán oldalán felállott a cseh őrszem, a másik oldalon egy magyar baka silbakolt és azt mondták, hogy a híd közepén megy át a demarkációs vonal és a patak medrén húzódik tova.

Pontosan meghatározták ennek a kígyózó görbének vonulását a diplomáciai jegyzékben. Falvak határát bontották meg. A hídtól néhány kilométernyire odébb épen egy templom derekán szalad végig a térképen kirajzolt vonal. Két részre bontja az oltárt és ha a pap a leckét olvassa, akkor az impérium területén van, amikor átmegy az evangélium hirdetésére, akkor már magyar földet ér a lába. De magyarul prédikálnak a papok végig a demarkációs vonalon, Poszonytól Kassáig.

Szilveszter délután felzúgtak a harangok. Síró tömegek gyűltek össze a templomokban, hogy hálát adjanak az Úrnak az elmúlt esztendő csapásaiért és megfogyott reménykedéssel esdjék a boldog új esztendőt. Békét és kenyeret. Szabadságot és megnyugvást. Igazságot és kiengeztelődést.

De hol vannak a régi, vidám, mámoros Szilveszter-éjszakák?

A lokálok üresek. Néhány tiszt ül a kávéházban, szótlan pincérek ödöngenek és a cigánynak sincs kedve játszani.

És amikor újév reggelén Glóriára csendültek a harangok, mindenki a templomba igyekezett. Olyanok, akik éveken át megfélemliztek az Istenről, most eljöttek az Úr számolyához. A szenvedés visszavezérelte Istenhez a lelkeket. Talán az isteni jószág, szeretet, az örök erkölcsi elvek diadala hozza meg a megváltást. A fehérpapok templomában olyan sűrűen vannak, hogy Pista Sáríkával már csak a szószék lépcsőjén kap helyet. A barokkstílusú hatalmas hajóban misztikus homály terjeng, amelyben hosszúra nyúlnak az árnyak. A sekrestye ajtaján megcsendül a csengő és felbúg az orgona. Ünnepi asszisztenciával vonul a főoltárhoz a miséző pap, egy fiatal tanár, akinek horpadt válla még jobban meggömbölyödött az arannyal átszőtt damasztruha súlya alatt.

Gloria in excelsis!... Kitérte két karját, hogy a lelkeket hálaadásra ragadja az isteni jószág felé... Az organista pedig, fiatal diák, lehajtja a fejét a fehér billentyűk fölé és egy pillanatra megakad, mintha a fűtatóban volna baj. Azután fájdalmas könyörgés akkordjai csúsznak ki az ujjai alól. Egy nemzet ezeréves szenvedése, tengernyi bánata zokog a vox coelestis-ben. Isten, áldd meg a magyart! A miséző pap dereka egyszerre megcsuklik, két karja lezuhan az oltár lapjára, feje lehanyatlak a kezei közé és Pista látja, hogy a törzs fájdalmasan vonaglik.

Az ő szeméibe is könnyek szöknek, Sárika hangosan zokog és amint körülnéz, látja, hogy öreg, kopaszfejű emberek szeméből sűrűn patakzik a könny, asszonyok vergődve omlanak a fapadra, hangos zokogás tölti be a hajót, majd egy erőtlen, bátortalan hang csuklik fel:

– Balsors, akit régen tép... És cérnavekony női hangok, dörmögő férfibasszusok, friss és üde gyermekhangok fonódnak össze az imádságban. A diakónus lehajtott fejjel tartja a leckekönyvet, a szubdiakónus a miséző papot támogatja karjával.

Az ima akkordjai elhangzanak és a meggyötört lelkek be beköltözik az Úr békéje. Az a glória, amelynek harsogó hálaadásnak kellett volna lennie, hogy az emberiség megérte az új esztendőt, így törött meg panaszos, elcsukló zokogásba.

Kinek volt kedve hozzá, hogy boldog új esztendőt kívánjon felebarátjának?

Egy évvel ezelőtt csupa reménység az egész város. Nincs már orosz front, közel a győzelem, közel a diadalmas béke.

Oh, milyen szörnyű újévi virradás.

Keserűség fojtogatja a torkokat és az emberek úgy járnak ide-oda, mintha nem erről a világról valók volnának.

Kart, karba öltve megy a jegyepár a csípős hidegben. A templomból kijövők oszladoznak, mindenki otthonába siet.

Az úttesten katonai őrszolgálatok járnak feltűzött szuronynyal.

Steffkó bácsi, az öreg kanonok jön velük szembe. Bundájába húzódik, rancos kis madárarcát az orrcsontig fedi be a sipka. Pista nagyot köszön, az öreg csak megbölinti a fejét és elmarad a nyájas, annyira megszokott üdvözlés:

– Zervuz, amice, hát hogy vagy?

Havassy őrnagy a másik ismerős, akivel találkozni. A délceg katona hitvány sportruhában van és többnapos szakáll ütözködik ki az állán. Még most is milyen strammul szalutál. Megáll egy pár szóra.

– Hát boldog újévet? Adjon az Isten boldog újévet! Én hiszek benne. Nem is borotválkozom többé. Szakállt növeszték. Addig növelem a szakállt, amíg ezek itt vannak. Talán csak nem fog a köldökömig érni?

A leányiskolai igazgató siet el mellettük. Apró lépéseit ugyancsak szaporázza. Sárika egy évvel ezelőtt került ki a kezei alól és köszönti volt direktorát. Az is megáll néhány szóra. Leveszi és megtörölgeti a cvikkerét.

– Lássá, kis lányom, ez a cvikker kiesett reszkető kezeimből abban a pillanatban, amikor a csehek bevonultak. A jobbüveg meghasadt és bizony rosszul látok rajta keresztül.

Titokzatos mosollyal fűzi hozzá.

– De nem cseréltetem ki az üveget, nem tétetek be újat helyette, addig, amíg ezek itt vannak. A reális világ elvesztette talaját a lelkekben és álomvilág költözött a város falai közé. Fantáziák, kusza remények, örökös ábrándozások a mákony, amellyel most hónapokig injekciózzák az optimizmust. Szükségük van a hitre, kell valamibe kapaszkodniok, ha csupán lehulló falevél, vagy egy szentjánosbogárka imbolygó lámpácskája is az, amiben megfogóznak.

Az ájult dermedtség, amely a városra szállt, Pista lelkét is beborította.

Egy héttel ezelőtt még milyen kedvvel és hittel építgette a jövőndőt! Mennyi várakozással nézett új hivatása elé. Toltat vesz a kezébe és védelmezi az elesetteket, a gyámolításra szorulókat. Misszió az, amire vállalkozik. Lelket önteni a csüggedőkbe, ébren tartani a reményt, erősíteni a hitet, gyógyítani a sebeket, nyitott kebellet az igazság mellé állani, felvenni a harcot a hatalmasokkal, lehet-e ennél szebb, nemesebb élethivatás?

És most csak ódöng, cél nélkül rójja az uccákat, semmihez sincs kedve és arra sem tudja elszánni magát, hogy bekopogtasson a szerkesztőség ajtaján.

A hóval borított ligeten visz át az útja. A kioszk sarkán könnyű kabátkában, amelyet keresztül-kasul fúj az északi szél, fiatalember didereg. Aprókat szökdös, kezeit dörzsöli és nagyokat fúj tenyerei közé.

– Halló, Vili, mi újság?

– Cudar idő, cudar napok. Négy nap óta nincs seft. Nem járnak vonatok, nincsenek utasok, akik tiszta lábballal akarnak belépni a városba. Csak megszokásból állok itt. És várom a jószerencsét. Egyszer csak meg kell érkeznie arról a vonatnak. Jönnek majd az új urak és talán piszkos cipőjű is lesz köztük. Hát veled mi van, Pista? Miért lógatod földnek az orrodát?

– Mi van? Olyan kutyául érzem magam, mintha kivertek volna. Nem találok a helyemet!

– Mert nem keresed komolyan. Thermoszt húzott elő a kabátzsebből, lecsavarta a palack nyakát és nagyot kortyintott a teából. Huj, de jó! Barátom, célt kell keresnie az embernek, még ha ábrándkép is csupán, amire törekszik. Látod, ha bennem nem égne az ausztráliai farm képe, igazán követ köthetnék a nyakamra és a malomárokba súlyoszhathatnám magam. De egymásra rakom a garast. Azaz hogy a dollárt. Mert csak az a jó pénz, barátom! Nehéz beszerezni, de mégis megvan a módja. Már százhusz dollárom van. Ha ötszáz lesz, gyerünk csak tubicám, se lovunk, se kocsink!

Ebben a pillanatban megélenkült az állomás előtti tér. Kolumbán a szeméhez kapott és megdörzsölte, mintha csodát látta.

– Na, mit mondtam? Jönnek már!

És befelé tartott az első vonat utasserege. Messze idegenből jött férfiak, bundákban, jó télikabátokban, vastag aktatáskát szorongatva a hónuk alatt, jöttek az új honfoglalók. Az egyik megállt a két fiú előtt, rátette lábát a kis számlóra, mire Kolumbán nagy buzgalommal kapta elő számszámait, letörölte a cipőt egy ronggyal, bekente valami olajjal, azután szapora kezekkel dörzsölte puha flannellel a bőrt, közben meg vígan fütyörészgetett. Pista szívét olyan keserűség és düh öntötte el, hogy nem bírta tovább ottmaradni. Megindult a város felé.

Az állomáson pedig nagy a sürgés-forgás. Kiürül a hosszú kocsisor, a honfoglalók első vonata, amelyet a Kárpátokon túl tákoltak össze. Minden nagyobb állomáson egy-két kocsit csatoltak a mozdonyhoz, fűttek Prágából, Pilzenből, Olmücből, Brünnből az első pionírok. Már ki volt jelölve a helyük, papiros a zsebükben, a kinevezési okmány. Három napba telt, míg ez a vonat eljutott a messzi keletre. Minden állomáson két-három órát rostokolt. A Kárpátokon túl embereket szedett fel, a történelmi országok öntötték ki emberfeleslegüket. A Kárpátokon innen meg minden állomáson ürültek a kocsik. Jött az új tisztviselői osztály, a hivatalnok urak serege, s az a feladata, hogy az új impériumot berendezze.

Ahogy megállt az utcasarkon és elnézte a beözönlőket, egy Wildwest film egyik jelenete merült fel a képzeletében. Látta a végtelen prérít, amelyet még nem tört fel az eke. Hatalmas ekhós szekereket vonnak az állatok, nehézjárású emberek haladnak a szekerek mellett, amelyen minden cökmőkjuk rajta van, mennek előre napnyugatnak.

És ott a távoli domb alján szoborszerű merevséggel ül paripájának hátán az indián és kemény tekintettel néz farkaszemet a jövevényekkel, akik kitérjék ősei örökségéből.

De azok pusztaságba jöttek, a senki földjére, bölénycsordák és indiántörzsek felmérhetetlen domíniumába. Ezek most mindent készen kapnak, csak be kell telepedniök az elhagyott lakásokba, csak le kell ülniök az üresen maradt íróasztalok mellé. Nem kell fáradniök, nem kell küzdeniök, nem kell élet-halál harcot vívniök, míg új otthonot teremthetnek maguknak.

Izzadva tolják a hordárok a kétkerekű talyigákat. Veszőfonatú kosarakban hozzák a honfoglalók ruhájukat, fehérneműjüket és ott baktatnak a talyigák mellett büszkén, öntudatos arccal.

És jönnek egymásután messzi nyugatról a vonatok. Szinte észrevétlenül megy végbe a bevándorlás. Vízkeresztig már új, idegen arcok tarkítják erősen az uccát. Felderítő expedíció az előretörésük. A család még ottmaradt Prágában, Budweisban, Pribramban, a régi lakást óvatosságból még nem adták fel és egyelőre csak hónapos szobákban húzódnak meg. A bútorozott szobák egyszerre csak megtelnek, az otthagyt tisztviselői lakások új gazdát kapnak.

És mennél több vonat érkezik, annál nagyobb a városban a lakásínség. Már a fürdőszobákat, a cselédszobákat is megszállották. Vaságy, mosdó, egy szék és olcsó fali tükör, elég volt ez bútorzatnak. Ruhatárnak ott van a kosár. Ki-

szolgáltatásra sincs szükségük, maguk takarítanak és ellátják magukat mindennel, amire szükségük van.

Ezekből a hónapos szobákból, ezekből a kis zugokból indul ki aztán a tovább terjeszkedésük.

A dermedt apáthia egyszerre megszűnik, a város megélénkül.

A kereskedők, vendéglősök, kávéosok reménykednek. Új emberek, friss pénz. Ezeknek tele van a zsebük dohánnyal, beruházási költséggel, mindeféle jutalékkal, talán megindítják a haldokló, vergődő üzleti életet.

És egypár kereskedő, amint módját ejtheti, már indul is nyugatnak. Régi üzleti kapcsolatokat elevenít fel és árúkat hoz. A kirákok lassan megszínesednek és a pompától, luxustól elszokott szemek csodálkozva simogatják végig a friss selymeket és bársonyokat.

A vendéglős lemegey pincéjébe és számot vet borkészlete felett. Sok-sok vendéget vár az üresen tátongó helyiségekbe.

Az élet nem ismeri a nyugalmat. A megállás és mozgatlanság: halál.

De a vásárlók és vendégek valahogy elmaradnak. A pazar fényben csillogó éttermekbe csak egy-egy magasabb rangú tiszt téved, hogy vacsorázzon és megigya a háromdeci borát. Az új emberek otthon maradnak, teát főznek és hideg felvágottat esznek melléje.

Csak szombaton este indul meg népvándorlás a melékutcák felé. Barinkó bácsi csodálkozva látja, hogy vörös-abroszos asztalai egyszerre zsvajgó haddal telnek meg és a kassai sörnek nagy keletje van. Milyen mohóság, milyen eddig el sem képzelt fogyasztási arányok. A kvargli, amely épen tegnap érkezett Olmücből, szempillantás alatt elfogy, a habzó sört már a második hektós hordóból csapolják.

A nemzeti tanács a csehek bevonulása után még három napig tanácskozott. Csak megszokásból gyűltek már össze az urak, határozatokat már nem is hoztak, hiszen úgysem lehet foganatosítani őket. Sokan már el is maradtak a tanácstagok közül. Minden hiábavaló, gondolták, vagy pedig attól tartottak, hogy baj éri őket az új hatalom részéről, ha a magyar nemzeti tanács működésében résztvesznek.

A kormánybiztos az első összejövetelen leköszönt tisztségéről. Megbízását a magyar kormánytól kapta és a magyar kormány hatásköre január elsejével kialudt a város felett.

Az elnöki székbe visszakerült a polgármester, aki viszont kijelentette, hogy a nemzeti tanács forradalmi szerv és vissza kell helyezni a régi, választás útján és a virilizmus jogán működött képviselőtestületet jogaiba.

Teoretikus viták indultak meg, de hol volt már a régi tűz, a régi szenvedélyesség, az önbizalom és a teremtmény akarat?

A harmadik esti tanácskozást azután megzavarták.

Belyei Gyula, a harsogó hangú kisiparos, aki a legegyszerűbb kérdést is teljes tüdővel vitatta meg, épen a kisiparosoknak nyújtandó gyors városi segélyről beszélt, amikor

az ajtót betaszították és egy katonai őrző élén simaképű, cvikkeres főhadnagy lépett be. A polgármesteri szék előtt állott meg, szalutált és német nyelven bemutatkozott.

- Borut Vilmos, főhadnagy, a zsupán által a város kinevezett rendőrkapitánya. A zsupán úr a teljhatalmú miniszter megbízásából átvette ma délután a város és a vármegye ügyeinek az intézését és elrendelte, hogy a városi nemzeti tanácsot azonnal oszlassam fel. Úgyszintén feloszlatni rendelte a katonas- és a munkástanácsot is. Ezek a szervek, melyek magyar forradalmi alakulatok voltak, ettől a pillanattól kezdve minden jogalapjukat elveszítik, összefüggéseiket magánhelyen sem tarthatnak, semminemű funkciójuk, hatáskörük nincs.

A polgármester felemelkedett székéből és magyarul enunciálta a bejelentést.

- A brachiális hatalomnak engedünk.

A tanács tagok sápadt arccal keltek fel helyükről és egyenként szállingóztak ki az ülésteremből. Csak Valovszky elvtárs kiáltott fel:

- Éljen a munkások nemzetközi szolidaritása. Éljen a világbéke, amelyet a proletárok összefogása valósít meg!

Semmi visszhangja nem volt a felkiáltásnak.

A polgármester bevonult a rendőrkapitánnyal a hivatali szobába. Ott már ült valaki az egyik karosszékben. A polgármester már ismerte, a bemutatkozás szertartására nem volt szükség. A katonára való tekintettel a beszélgetés németül folyt. A teljhatalmú miniszter megbízásából átveszem a város ügyeinek intézését, mint a város mestyanosztája. Polgármester úr kipróbált munkarejére számítok és a város ügyeinek intézésében segítségemre lehet. A város minden tisztviselője helyén marad, természetesen, ha leteszik a hűségfogadalmat. A város ügyeit mindaddig képviselőtestület nélkül intézzük, míg a kormány el nem rendeli a községi választást és a város ügyeinek intézését új képviselőtestület nem veszi a kezébe.

A polgármester meghajtotta a fejét.

- A bejelentést tudomásul veszem. A hivatali rendelkezésére bármikor átadom.

- És számíthatok a polgármester úrra?

- Én a város polgárságának bizalmából kerültem erre a helyre. A város polgársága egyelőre akadályozva van abban, hogy akaratát szabadon kifejezésre juttassa. Amíg a város polgársága újból nem rendelkezik velem, az ügyek intézésétől vissza kell vonulnom.

- Sajnálom, mondotta az új polgármester szárazon.

- Az én részemről minden jóakaratom megvan.

- Kérem, hogy jóakarátát a város polgárságával szemben gyakorolja. Felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül, minden rendű és rangú polgárral szemben. Zsebébe nyúlt és vaskos kulcsot vett ki. Az új polgármester elé tette és ezzel a szimbolikus gesztussal adta át a várost az új uralomnak.

Ugyanebben az órában a megyeháza közgyűlési termében gyűlt össze a vármegye tisztikara. Az urak csöndben várakoztak és elmélyülten ültek székükön. A főispáni szo-

ba ajtaja kinyílt és egy feszes tartású, vállas, magas férfi lépett be a terembe. Cvikkere alól élesen néztek ki szemei, ritkás haja felfelé fésülve, bajusza harciasan ágaskodik felfelé. Néhányan ismerték. Emlékeztek rá az Andrassy-ból, emlékeztek Rehács János tartalékos hadbíró-századosra, aki a háború idején itt teljesített szolgálatot, kérlelhetetlen és szigorú bíró volt, mint az olyan ügyvéd, akit természete és temperamentuma inkább az ügyészi szerepre predesztinált mint a védő talárjára.

Főhajtással üdvözölte az urakat, azután zsebébe nyúlt és iratot vett ki belőle. Először gyorsan szlovák nyelven olvasta fel az írást, monoton hangja színtelenül hadarta az egymásra következő mondatokat, majd az iratot zsebébe dugva magyarul ismételte meg annak szövegét.

- A teljhatalmú miniszter engem bízott meg zsupáni minőségben a város és megye fölötti legfőbb hatalommal. Amíg a viszonyok konszolidálódnak, ezt a hatalmat katonai diktatúra útján kívánják gyakorolni. A vármegye ügyeinek intézését ebben a pillanatban átveszem.

Megállott és körülforgatta fejét. Néhány lépéssel előtte nyúlt a magasba az alispán oszlopos alakja, amelyet ez a vihar sem tudott megrázni. A két férfi egy pillanatra farkaszemet nézett. Az alispán jobbjával végigsimította férfias, fekete szakállát és csodálatos zengésű hangján megszólalt.

A zsupán úr bejelentését tudomásul vesszük. Kénytelenek vagyunk ezt megtenni, mert a zsupán úr brachiális hatalommal vonult be a vármegyeházára és nekünk nem áll módunkban ezzel a katonai hatalommal szembeszállani. Kijelentjük, hogy a hatalom erejének engedünk és a vármegyeházát önnek átadjuk. De kijelentjük azt is, hogy a jog alapján állunk, bízunk a jog és igazság győzelmében és jogunkat épen ezért nem önként, hanem csupán a hatalom kényszerítésére adjuk fel. Rendelkezésére a vármegye hivatalait bármikor kész vagyunk átadni.

A zsupán most felhagyott a hivatalos hanggal és az alispánhoz lépett.

- Engedje meg, alispán úr, hogy most mint ember szóljak az emberhez. Az ön működése mindnyájunk előtt ismeretes. Megcsodáltuk és bámuljuk azt a munkát, amelyet a legnehezebb időkben végzett a vármegye élén. Szervezési képességeit mindenkor hajlandók vagyunk a köz érdekében felhasználni. Alispán Úr igazságszeretete közmondásos. A szlovák falvak lakossága úgy beszél önről, mint egy szentről és mi tudjuk, hogy ön mintaképe a jó közigazgatási tisztviselőnek. Nem akarjuk ezt az értékes munkaerőt elveszíteni, amikor új államunkat kiépítjük. De a vármegye lakosságának érdeke is, hogy alispán úr helyén maradjon azzal a tisztikarral, amely az ön szellemében működött. Kérem arra, hogy maradjon a helyén, dolgozzunk együtt.

Az alispán hangja egy pillanatra sem rezdült meg, amikor válaszolnia kellett.

- A személyemmel szemben tanúsított jóindulatát megköszönöm, de álláspontomat már előre precizíroztam. Ön-magammal jutnék ellenkezésbe és jogérzetem szenvedne

súlyos csorbát, ha ezt a ránk kényszerített helyzetet csak pillanatra is elismerném és továbbműködéssel a látszatot kelteném, hogy a bekövetkezett állapotot jogszerűnek tartom. Én megyek, de az urakat megkérdezheti zsupán úr közvetlenül a szándékaik felől.

Egyhangú felkiáltás volta válasz:

- Mindnyájan megyünk.

A zsupán nem adta még fel a harcot. A levéltárhoz fordult.

- Zuberka úr...

- Pardon, zsupán úr. A magyar belügyminisztérium megengedte, hogy jogosan használhatom a Zobor nevet. A kis ember rekedtes susogása és örök cinizmusa most is mosolyt csalt az arcokra.

- Önt nagyon nehezen nélkülözném, hiszen a levéltár kezelésére nagyon bajos volna megfelelő munkaerőt találni. Ön cseh nemzetiségű, cseh szülőknek a gyermeke.

- Zsupán úr, ez igaz, az én édesapám cseh nyelven beszélt az anyjával, de magyar pap imádkozott a sírja felett. Én meg magyar vagyok, zsupán úr, magyar történelmet tanultam és a magyar történelem művelője vagyok. Én ezeket az ősi okmányokat a jövőben is csak magyar szemmel tudnám nézni és nem sok hasznomat vennék az urak. Ne vegye rossz néven, ha én is távozom a társaimmal.

És a kis csoport hallgatva megindult a széles lépcsőn lefelé. Aba Sámuel mellszobra alatt megállott az alispán és fájdalmas pillantást vetett vissza a széles hallra, amelyben egy évvel ezelőtt díszruhás és zsakettes magyar urak tolongtak, hogy beiktassák méltóságába a nemes, nemzeti és vitélző vármegye utolsó magyar főispánját.

II.

Csöndben ültek a tágas ebédlőben. A kályhában vígan duruzsolt a tűz. Percek teltek és senki sem szólott. A mama kötögetett, Pista két tenyerébe hajtotta a fejét és Sárka a lobogó tűzbe bámult. A fahasábokon pirosszemű, apró koboldok ugrándoztak.

Végre megszólalt a mama. Letette a kötést az asztalra és komolyan nézett a pápésze me a gyerekekre.

- Kedves fiam, én eddig nem szóltam a dolgába, de ne vegye rossz néven, ha elmondom ami a szívemen fekszik.

Pista felriadt és csodálkozva nézett a mamára. Vajon mit akarhat az öregasszony.

- Nem jól van ez így, ha a fiatalember úgy elveszti a kedvét, az erejét, mint maga. Hiszen érthető ez a nagy csüggedés, de a jövőre kell gondolnia annak, aki fészket akar építeni. Már egy hete is elmúlt, hogy felkínálták magának az állást a szerkesztőségben. Kedve is volt hozzá, örült neki nagyon és most meg sem mozdul, még csak fel sem megy a hivatalba, hogy megbeszélje a dolgot és megállapodjék velük.

Pista érezte, hogy a mamának igaza van, de nem szólt közbe egy szót sem.

- Hiszen az, ami a maga lelkét nyomja, mindnyájunknak a baja, de a sorsunk az ég kezében van és mi nem segítünk a dolgon, ha gyáván megadjuk magunkat a sors csapásainak. Élni csak kell és élni csak úgy lehet, ha dolgozunk.

Sárika ujjai a fiú kezére tapadtak. Kérés és biztatás re-
megett ezekben az ujjakban.

– Igaza van, mamuka. Nagyon eleresztettem magam.
Holnaptól majd másképp lesz.

És másnap délután öt óra tájban bekopogtatott a szer-
kesztőség ajtaján.

Szívesen fogadták és pár pillanat alatt elintézték a for-
maságokat. A szerződést aláírta és rögtön beállott a szer-
kesztőségi munkába.

Két kis szoba volt az egész szerkesztőség egy Kossuth
utcai sarokház első emeletén. Egy-egy ablakos, udvarra
néző szobák, szerény kispolgári lakás a közelmúlt időben,
amely a nagy kivándorlaskor ürült meg és a szerkesztőség
a kiadóhivatal tágas helyiségéből akkor költözött ide fel
három íróasztalával.

Pistának az első szobába állították be a negyedik asz-
talt. Nem ültek valami kényelmesen. Ha jól kinyújtotta
a lábát, elérte a szomszéd asztalnál dolgozó kolléga székét.
Hat tagja volt a szerkesztőségnek, egyszerre nem is dolgoz-
hattak volna valamennyien.

Pista egyelőre belső beosztást kapott. Vezércikkeket írt,
a telefonjelentéseket vette fel és fésülte meg. Ebben állott
a napi munkája. Délután öt óra tájban kezdődött az élet
a szerkesztőségben. Ekkor kezdték a hosszabb léleketű
cikk megírását. Vacsoraidőre a városban anyagot gyűjtő
munkatársak tértek vissza és a megürült asztalokon meg-
írták a napi anyagot. Kilenc órakor jelentkezett Budapest
az első telefon-beszélgetésre. Éjfél előtt volt lapzárta és egy
óra tájban már ontotta a gép a friss lappéldányokat.

Idáig még nem volt szerkesztőségben, sejtelve sem
volt róla, hogy milyen is az újságírói munka. Most egysze-
riben kedvet kapott hozzá és az idegeit megnyugtatta. Any-
nyi esemény torlódott össze, hogy alig győzték feldolgozni.
Vajúdott a világ és az egyensúlyból kilendült élet szörnyű
katasztrófákban robbant, ki. Berlinben gépfegyver-tűzet
zúdítottak a tömegre, Pesten megostromolták a Népszava
szerkesztőségét, Münchenben a kommunisták lefoglalták
a gyárat, lázas remegés szaladt végig Európa testén, re-
cseg-ropog minden és ők pedig az íróasztal mellett mint
a modern élet krónikásai papírra vetik az események ro-
hanó áradását.

Még csak a mának dolgoztak, nem is rémlett fel ne-
kik hivatásuk jövőbeli nagy jelentősége, hogy irányt kell
mutatniok és vezetniök kell egy magára hagyott népet,
amelyet új történelmi szerepre rendelt a végzet.

Még akkor nem sejtették, hogy is sejtették volna, hogy
a kisebbségi sajtó alapjait kell megteremteniök. A változás,
az örökös átalakulás jegyében éltek és nem hittek az állan-
dóságban, a maradandóságban.

Az első napokban nem volt gondjuk a híryanag be-
szerzésével. A katonai parancsnok készségesen teljesítette
a lap kérését és megengedte, hogy a magyar fővárossal
telefonkapcsolatot tartsanak fenn. Háromszor is beszéltek
Pesttel. Pista minden beszélgetés után rosszkedvűen tette
le a kagylót a kezéből.

– Nos, mi újság? – hangzott a főszerkesztő kérdése
a másik szobából. –

– Semmi jó, főszerkesztő úr. Rothadás, bomlás minde-
nütt. Kétségbeejtő. A gólyavár előtt vasmunkások verték
szét a diákok gyűlését. Két diákot súlyos sérüléssel a Ró-
kusba szállítottak.

Majd másnap:

– A szocialisták ágyúval vonultak a hadügyminisztéri-
um ellen. A hadsereget teljesen a kezükbe kerítették. Po-
gány József diktál a hadügyminisztériumban.

A közönség éhesen várta a Pestről érkező híreket. Akár-
mi legyen a lapban, jó, vagy rossz, csak mondja el, hogy mi
történik odaát. És a rózsaszínű optimizmus még a rossz-
ból is jót hámoz ki, kombinál, új reménységeket szív fel
és még az összeomlásnak is örül, mert úgy hiszi, hogy
a káoszából új és jobb világ születik.

A lap címét meg kellett változtatni. A polgármestertől
átirat érkezett, hogy a Felsőmagyarország címet le kell
venni a lap fejről. A város neve került a helyébe. De már
messzi környékre kiszaladt, a szomszédos városokba és
falvakba és olvasótábora napról-napra nőtt.

Pár nap múlva kellemetlen esemény zavarta meg a hír-
szolgáltatás eddigi menetét. A katonai parancsnok magá-
hoz hívatta a főszerkesztőt és nagy sajnálkozás közben
tudatta vele, hogy a telefonbeszélgetésre kiadott engedélyt
vissza kell vonnia.

– Ezredes úr, engedjen meg egy kérdést. Politikai
akadályai vannak, hogy a telefonkapcsolatot továbbra is
fentartsuk?

– Egyáltalán nem, szerkesztő úr! Egészen őszinte le-
szek. Nincs semmi kifogásunk az ellen, hogy önök Buda-
pestről szerzett híryanaggal lássák el lapjukat. A cenzúra
úgyis megadja az ellenőrzés lehetőségét. Azonban a másik
helyi lap szerkesztője is hozzám fordult és hasonlóképen
engedélyt kért a telefonbeszélgetésre. Ezt az engedélyt
egyszerűen postaforgalmi okokból nem adhattam meg,
amire a szerkesztő úr az egyenlő elbánás elvére hivatko-
zott és azt kívánta, hogy ebben az esetben önöket se része-
sítsem ebben az előnyben, mert ez számára lebíratatlan
konkurrenciát jelent. Be kellett látnom, hogy igaza van és
így vissza kell vonnom az önöknek adott kedvezményt, bár
nem szívesen teszem, mert a sajtó munkáját nagyra becsü-
löm és nagyon értékesnek tartom.

A dolgozónak nem lehetett változtatni, új hírforrás után kel-
lett nézni. És a véletlen a kezükre járt. Néhány nap múlva
titokzatos mosolygással lépett be egy zekés ember a szer-
kesztőségbe, zekéje alatt valami csomagot szorongatott.

– Hoztam valamit, szerkesztő urak, azt hiszem, hogy jó
hasznát veszik!

A zekéje alól egy csomó budapesti újságot húzott ki.
A főszerkesztő valóságos diadalordítással rohant hozzá és
kikapta a kezéből az újságokat.

– Ember, magát a jó sors vezette ide.

– Öt korona egy példány, főszerkesztő úr! Ezentúl nap-
onként hozhatok minden magyar lapból ezen az áron.

- Hozzon, csak hozzon, maga nagyszerű ember! És hogyan jut hozzájuk?

A zekés büszkén nézett szét.

- Hát kérem, nincs egyéb keresetem és így jutott ez az eszembe. Pincér voltam, de a vendéglő még az ősszel bedöglött és az uccára kerültem. Feleségem és két fiam van, akikről gondoskodnom kell. A nagyobbik fiammal minden hajnalban átlógunk a demarkáción és odaát a hátizsákot megtöltjük friss újságokkal. Elhozunk vagy öt kilót. Nagyon jó ára van a portékának, négy-öt koronát mindenki szívesen megfizet. Így lettem én rikkancs.

- És nem történik semmi bajuk?

- Egy kis erdön vizz át útunk, jól el lehet rejtőzni. Csak egyszer lóttak ránk a cseh bakák, de a fatörzsek biztos fedezék, kérem. Három évig voltam az orosz fronton, külföld dolgokban volt részem, kérem. Most sem hagyjuk ott a fogunkat.

Most már volt hírforrásuk. Megint egy vékony fonál, amely a hatalmi szóval elvágott telefonhuzal után egybeköti a lapot és az elszakított várost a vajúdó országgal, amelynek kétségbeesett vergődése, a kegyetlen sorssal folytatott harca ott kiabált a budapesti lapok minden sorában.

A kollégialis viszony hamarosan kiépült a kis társaságban. Úgy összeszoktak, mintha örökké egybetartoztak volna. Hit volt a tollukban, szeretet a szívükben és szívvel írtak le minden sort. Mindnyájan átérezték, hogy a szavuk most nagyon fontos, jótétemény itt minden magyarnak, vigasztalás, erősítés, bátorítás. Nem volt könnyű feladat magyarul írni. A cenzúra erősen dolgozott. Minden cikket kéziratban kellett beküldeni a rendőrkapitányságra és a cenzor kék ceruzája ugyancsak alaposan megszántotta a kutyanyelveket. De az előzetes cenzúrának előnye is volt, elkobzás nem történhetett, a cenzúra megfésülte cikkek akadálytalanul kerültek a közönség elé.

És ők hamarosan megszokták, hogy miképpen kell a cenzúrának írni és mégis elmondani mindazt, ami a szíven fekszik. A szerkesztőség női tagja, aki azelőtt egypár poetikus verset és gyermekmesét, néhány vidéki tárcát írt, egy-két nap alatt mestere lett a szívrepesztő kurzív cikkeknek, a finom allegóriáknak, amelyek nem szúrtak a cenzornak szemet, de a közönség megértette, hogy mit akarnak mondani. A »mama« filagóriának nevezte ezt a műfajt és a kávéházakban órák hosszat tárgyaltak meg egy-egy ilyen ügyesen megépített filagóriát.

Meghitt és kedves élet pezsdült fel a két füstös falú szobában. Gyakori látogatóik is voltak, fiskálisok, öreg professzorok jártak be esténként egy kis csevegésre, megtudni, hogy mi újság van a nagy világban, mi újság van »odaát«, megtárgyalni mindent és hímes álmokat szőni tavasz ébredéséről. Egy-egy cikket hoztak maguk is a tarsolyukban és szerény, kedves mosollyal tették le a főszerkesztő asztalára. Lendülettel és szívvel készült a lap és a közönség hamarosan a szeretetébe fogadta. Napról-napra izmosodott és a nyomdaigazgató esténként büszke hangon jelentette: Holnapra újabb kétszázal több példány fut.

Persze, a szerkesztőségi munkarend egészen megmástitotta Pista eddig megszokott életrendjét is. Megszűntek a kedves, családi körben töltött vacsorák, az esti meghitt megbeszélések, a szívbemászó Chopin-muzsika az állólámpa vöröses fénye mellett. Most nem is tudott minden nap kijutni a villába, mert gyakran akadt napközben is tennivalója. Ha megtehetette, ebédre ment ki a menyasszonyához és ott töltötte az uzsonnaidőt is. De fél öt óra tájban már villanyosra kellett ülnie, hogy idejében bejusson a szerkesztőségbe.

Sárikának ugyan rosszul esett az élet megmásulása, de okos lány volt és végtelenül örült neki, hogy Pista megtalálta végre azt a munkakört, amelyben jól érzi magát és ambícióval dolgozik. A fizetése még szerény, de fokozatosan emelkedik és lesz annyi, hogy az ő kis igényeikkel meg tudnak élni belőle. Lakásról nem kell gondoskodni, valami kis pénz az öreg után is maradt és hát itt van a legnagyobb örökség, a két dolgos kéz és a nem lankadó, ernyedetlen munkakedv.

Amint Sárikáéktól befelé tartott, nem kapott helyet a zsúfolt kocsiban és a kocsivezető mellé került. A vezető dühös eréllyel csapkodta a csengőt és határozott kézmozdulatokkal csavarintott a fékezőn, amikor kanyarodóba ért a kocsi.

- Enyje, de ismerős az arca ennek a fiúnak.

Jobban szemügyre vette. Igen, most már emlékezik rá. Ott volt a tüzerekkel a doberdói sziklák között, látta visszavonulóban a Piavétől. Thun tüzerhadnagy, a vezérhadbiztos mérnök fia. Kitüntetéssel végezte vizsgáit és tanárai nagy jövőt jósoltak neki. Most meg ott áll a villanyoskocsi platformján, kocsit kormányoz, ahelyett, hogy gépeket dirigálna.

- Réli, hogyan kerülsz ide?

A kocsivezető hátrafordította fejét, ránézett, egy pillanatra idegen volt ez a tekintet, aztán felcsillant benne a felismerés öröme.

- Végh Pista, ej, de rég találkoztunk! Majd trefásan rámutatott a feje fölött függő táblára: »Menet közben a kocsivezetőnek tilos a közönséggel beszélni.«

De a hosszú úton mégis elbeszélgettek.

- Az öregem számár becsületes ember, vezér-hadbiztos volt, kérlek és üresen áll az éléskamra. Őt éhes száj otthon. A két nővérem segít az anyámnak a háztartásban. Az öreg gyöngékedik, beteges, ő már nem tud dolgozni. Valamiből csak meg kell élnünk. Még szerencse, hogy ez akadt. Elég súlyos munka, tizenkét órát furiglizni, átkozott hideg van, majd megdermed a lábam. Veled mi van?

- Újságíró vagyok. Boldog ember, te legalább meleg irodában ülhetsz.

Kolumbán Vili cipőt pucol, Thun Réli villanyost vezet, a vaskoronarendes, vaskeresztes, aranysarkantyús hősök, akik ragyogó fiatalágukat vesztegették el a fronton, az uccára kerültek és borraivalóért, alamizsnafillérekért nyújtják a kezüket. Boldog még, aki durva testi munkához jut. Fát vágni, csomagot cipelni, cipőt tisztítani, jegyeket

lyukasztani mind olyan mesterség, ami legalább száraz kenyeret ad. A jövő? Ki tekint most előre? Minden napnak elég a maga gondja, a jövőt csak az álmodozók kutatják, akik szentül bíznak benne, hogy borúra derű következik.

Amint a villanyosról leszállt, Árva Paliba ütközött. Az öreg vagabundus ugyancsak ígyekezett.

- Halló, öreg törzsfőnök, csakhogy elfogtalak. Ezer éve, hogy nem láttalak. Jó ideig nem is fogsz látni. Hacsak nem tartasz velem. Mert én megyek innen. Elmégy? Hová?

Délnek mutatott.

- Még ma este átszököm. Ezt én nem bírom tovább. Meg kellene fulladnom. Előbb-utóbb valami örültséget csinálnék. Amikor bejöttek, bebújtam az ágyamba és feküdtem, mint egy fadarab. Nem akartam látni, nem akartam hallani semmit. Az anyám egészen kétségbeesett, azt gondolta, hogy megbomlott az idegrendszerem. Én pedig három napig egyfolytában feküdtem. Boldogtalannak és szerencsétlennek éreztem magam, amíg rá nem jöttem, hogy mit kell csinálnom. A hét elején beszéltem Stépán Dezsővel. Miskolcra szökött be, egy napra volt itt, hogy elvigye a cókmozóját. Barátom, nagy újságokat mondott. Odaát megalakult a felvidéki brigád, csupa megbízható, nagyszerű bajtárs. Fegyver, muníció van garmadával a Mackensen-sereg felszereléséből. Egy-két hét talán és indulunk visszafelé. Nem jössz velem?

Pista megrázta a fejét.

- Nem megyek, öreg cimborá. Én itt foglaltam el az őrhelyemet. Újságot írok, tollal harcolok. Mert ezeknek a magukra hagyottaknak vigasztalásra, bátorításra van szükségük. Fenn kell tartani bennük a hitet, védelmezni és gyámolítani kell őket. Odanézz!

Az ucca közepén Minder ezredes, a delatini roham legendás hőse baktatott. Egy öreg, kimustrált gebének a kantárszíjját tartotta a kezében. A ló egy benzines körfűrész elé volt befogva. Ez az ember kivont karddal rohamozta meg honvédeivel az égő delatini erdőt. Ott voltam, láttam. A hősök hőse volt. És most bekopogtat a módosabb bürgerek házába. Nincs-e felválni való fájuk? Mennyire meg kellett alázkodnia ennek a léleknek, amikor az első idegen kilincset megfogta. És százan meg százan vannak ilyenek. Nem hagyhatom őket magukra. Úgy érzem, hogy misszióm van.

- Hát csak csináld, testvér. De én nem bírom ki ezt az atmoszférát.

Melegen szorítottak kezét és hosszú elváltak útjaik.

Amikor a szerkesztőségi asztalhoz ült és a tollat a kezébe fogta, már megvolt a témája. Erről fogok írni, az elsüllyedt fiatal generációról, amelynek most kellene az életbe beállania, de ez az elkorhadt, rozoga gazdasági és társadalmi masina egyszerűen kivetí magából őket. Nincs számukra hely. Tíz millió fiatal élet pusztult el, vagy vált munkaképtelenné, tíz millió hely üresedett meg, de ennek a megbomlott gépezetnek nincs rájuk szüksége. Éz az öregek? – Akik becsületben gázoltak végig egy küzdelmes éle-

ten és most a megérdemelt békés öregség helyett az éhség, gond, nélkülözés szakadt a nyakukba. Ezek egyszerűen vegyék tudomásul a halálos ítéletet?

Félénk kocogás hallatszott az ajtón, amely csak megismételt tessékre nyílt meg. Kersic ezredes lépett a szobába. Kezében hatalmas bőrtáskát zorongatott, viharvert fikalapiját elfogultan forgatta.

A főszerkesztő alatta szolgált. Előzékenyen sietett az öreg úr felé.

- Jó estét kívánok, ezredes úr! Miben lehetek a szolgálatára?

Az öreg megtörölte izzadó, eres homlokát és figyelmesen nézett a főszerkesztőre. Öröm villant fel a könnyező, gyöngye szemekben, amikor megismerte.

- Ah, Oberleutnant Hevesi! Nagyon örülök, nagyon örülök... Tessék helyet parancsolni.

Az öreg leült a bőrfotójebe, kigombolta télikabátját, a nagy bőrtáskát a lábai elé tette, zsebkendőt húzott ki és arcát törölgette.

- Oh, csak ez a sok lépcső... Kissé rossz már a szívem... Hát kérésem volna. Igazán, restelek vele előhozakodni... de a szükség...

- Parancsoljon, ezredes úr. Ami csak módunkban van, megteesszük...

- Nem volt már semmi pénzünk és feleségem, a méltóságos asszony - ezt már harminc éves megszokásból mondta mindig így az öreg, mert az ezredessé született bárónő - kissé gyöngékedik, szegény. A fűszeresünk aztán segített.

Kinyitotta a táskát és az egyik asztalra ürítette tartalmát. Kis dobozok sorakoztak egymás mellé. Finom cukorkák, szerkesztő urak... Ezzel járom a várost... Már van egy-két jó helyem, bankok, nagyobb vállalatok. Jó szívvel vásárolnak és meg vannak elégedve az áruval. Ha a szerkesztő urak olyan jók volnának... Hetenként egyszer jönnek fel, meghatározott időben... Kínosan nyögte a szavakat. A főszerkesztő kinyitotta a dobozokat és mindegyikbe belemarkolt.

- Nagyon jó, hogy fel tetszett jönni, ezredes úr. Munka közben nagyon jól esik az üdítő cukorka és ide olyan meszi van a cukros bolt. Így legalább elláthatjuk magunkat egész hétre.

- Igazán?... Igazán?... Szükségük van a cukorra?... - Az öreg dadogott az örömtől. - Oh, ha szükségük van rá, nagyon finom dolgokat fogok majd hozni... És a borrózás öreg arcon megeredt a könnyek barázdája. Az elkékesedett kézfej esetlenül törölgette a könnyeket.

A domban kigyulladtak a villanykörték. A kórusban karinges kispapok és piros micétumú kanonokok monoton hangon duruzsolták az officiumot:

In hereditatem tuam alieni venerunt, Domine! Örökségbe, Uram, mások jöttek!

Telek A. Sándor

Őrtűz

Jaj! leszedte az ős-határt az ős...
Pusztá a pusztá, holtra vállt a rét...
Nyűgben bukdácsol a ló tarlón
S pásztorlegény avaron hever:
A lelkén ború, homloka sötét.

Köd fekszik erre temetőn, kerten
Hangtalan vesz el a dermedt élet.
Hol van a nóta, a rigó füttye
A marokszedő, a szőlő nyitó
Víg leánysereg: szanaszét széledt!

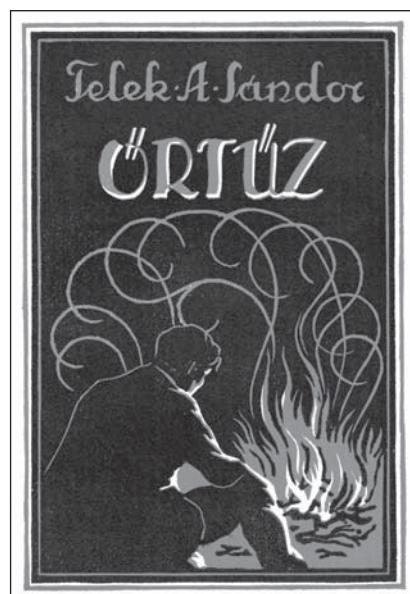
Csak egy bús legény virraszt a tarlón.
Egy pislá csillag. Fel-felsír a láng:
Korhadt kereszték hullnak a tűzbe...
S kapufa, címer... beszakadt fedél:
Hamvába merül a volt szép világ...

De ég lobog a fűz, mint Mózes bokra,
S egyre bátrabban lobban az égre.
Egy testvér sugárt keres ha jönne,
Hogy összefolyva messze lövelne
A magyar pusztán szent, közös fénye...

Csak én virrasztok. Rakom a rózsét:
hitet, reményt, hadd égjen a tűz...
Ha kell, a szívem hajintom bele,
Mit bánom én, ha a fejem felett
szél mord, vemhes fellegeket űz...

Nekem az Isten parancsolta meg
Hogy fenn virrasszak s rakjam a tüzet,
Míg meg nem virrad... addig, csak addig...!
S én rakni fogom, s addig vágy, élet
Itt ki nem húnyhat, szív ki nem hülhet...

...Azután, ha kél a hajnali nesz,
Azután, reggel, nem tudom, mi lesz.

Az 1928-ban megjelent kötet címlapja

A szerző portréja és kézirása

Telek A. Sándor *Őrtűz* c. kötetét a *Rimaszombati Polgári Olvasókör Irodalmi Társasága* jelentette meg. A szerző munkáját **Perecz Samunak** ajánlotta.

A kötethez **Pálóczi-Czinke István**, rimaszombati református lelkész, a Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület püspöke írt meleg hangú ajánlást.

„Költészete a két legszentebb forrásból táplálkozik. Az egyik forrás az oltár mellől buzog fel, a másik valahol messze napkeleten csordult ki sok-sok századdal ezelőtt. Azért hat úgy szomjú, szomorú lelkünkre, mint egy csöndes nyári eső.

Ó, a próféta még mindig hatalom, ha sírásában egy nép fájdalma zokog fel, reménykedésében egy ország vetése zsendül ki.

S a költő is próféta. És Telek A. Sándor is öközülök való. És egy hiten van velünk:

»Nincs más hite, csak a magyarsága: áldja meg az Isten!»

Grosschmid Géza

A magyarság helyzete Csehszlovákiában*

A magyarság politikai útja az új államalakulatban

Tisztelt Választóközönség!

Hat éve rövidesen annak, hogy először állottunk ide Önök elé azzal a feltevéssel, hogyha Csehszlovákia politikai életében aktíve részt veszünk, itt élő véreinknek többet használunk, mint a sokak által akkoriban célravezetőbbnek vélt teljes passzivitással.¹

Sorsunk jobbra változásának eredményével – sajnos – nem dicsekedhetünk.

A választott út azért mégis a helyesebb volt, mert képviselőink eréllyel és bátran, magasan lobogtatták a nemzeti ideálok zászlaját és nemes példaadásuk sokat szenvedő népünket visszatartotta a teljes apathiába való merüléstől.

A cseh államférfiak és a cseh sajtó ugyan már emiatt is kifelé mindig azt hirdetik, hogy a kisebbségek magatartása illojális, harcmódora bántó és különösen a magyaroknál csak a régi dicsőség lehanyaglásából származó keserűségnek és tehetetlen dühnek tombolása, tárgyi alapja azonban nincs, mert a kisebbségeknek a békeszerződéseken alapuló és törvényszerinti jogai itt meg lettek már adva.

Szerintük a kisebbségek csak jajgatni és vádaskodni tudnak.

Am, ha bántja fülüket a jajszó és a vád, akkor ne feledjenek el egy cseh közmondást: „Ahogy bekiáltanak az erdőbe, úgy visszhangzik az!”

És ez a visszhang egyre zúgóbb és erősebb, ma már nemcsak az állami önállóságukat veszített magyarok, nemcsak a nemzeti önérzetükben folyton sértett németek, de az álmaikból keserű valósággra ébredt szlovákok is egyértelműen emelik a hatalom ellen azt a vádat, hogy a reá bízott talentummal nem hűen sáfárkodik.

A Wilson-féle pontok hypokrita magyarázatával új államok keletkeztek.

Ezeket az utódállamokat nem annyira a népek önrendelkezési joga, mint a győzők ellentmondást nem tűrő akarata, a legyőzöttek porig alázásának célja és az újra való feltámadásuktól való hisztérikus félelem hozta létre.

Hogy a mű mégsem sikerült, hogy Európa nyugalma a békeszerződéseket foltozgató konferenciák véget érni nem tudó sorozata dacára sem tud helyreállni, bizonyítéka annak, hogy semmiféle szerződés sem bír – a szuronyok erejének támogatása mellett sem – győzőnek és legyőzöttnak megnyugvást és a jövőbe vetett bizalmat adni, ha azok szelleme a népek szívéből kitörő alaphanggal dissonál.

Ez az alaphang pedig a nemzeti önérzet.

Ez épp olyan veleszületett joga a kisebbségeknek, mint a hatalmasoknak, s ennek folytonos megsértése balkanizálja Középeurópát.

Ez ennek a mi államalakulatunknak is az Achilles sarka.

A békeszerződés teremtett itt egy új államot, mely földrajzi alakulatában ugyan majdnem lehetetlen, népei összetételében pedig a nemzetiségi állam iskola-példája, a hatalom birtokosai: a csehek, mégis nemzeti államot akarnak belőle csinálni, a más nemzetiségűek gazdasági és kulturális letörésével.

Ismételten mondom tehát, hogy a reájuk bízott talentummal nem hűen sáfárkodnak.

A cél nálunk nem az, hogy ennek az államnak minden polgára itt boldogulásának alapjait megtalálja, hanem, hogy az egyik, a kiváltságos nemzet, előretörjön.

Ehhez a célhoz igazodik az egész politikájuk. Mert mi a politika? Az állambölcselek tanítása szerint: „Az államszervezés és kormányzás tudománya.” De **Aristoteles** örökérvényű megállapítása, hogy: „az összeség érdekében”, csak **Machiavelli** tanítja, hogy a főhatalom és annak kezelője – nálunk a petka² – a legnagyobb erőt fejtetheti ki és céljait leginkább így érheti el.

Az államalakulat óta kifejlődött politikai rendszer

Mindenki tudja és látja, hogy ilyen az a kormányzati rendszer is, amelyet itt alkalmaznak, ez az alapoka annak, hogy annyira elvált egymástól a politika és a morál és a politikai nívó leszállott a XV–XVIII. század régióiba.

Persze ez a machiavellizmus nálunk demokrata köntösbe burkolózik, de a köntös

*A nemzetgyűlési választások alkalmából Kassán, 1925. évi november hó 7. napján tartott programbeszéd. A szöveg szerkesztett változat. Az eredeti szövegben dőlt betűkkel szedett kiemeléseket ritkított szedéssel, az ugyancsak dőlt betűkkel szedett fejezetcímeket vastag betűkkel jelöljük. Eredeti megjelenési helye: Grosschmid Géza: Kisebbségi sors (Košice. Grosschmid Géza, 1930) 15-27. (szerk.)

rövid, a cél mindenütt kibújik és az egykor **Tocqueville**³ által megfestett kép a demokrácia vívmányairól, csak jámbor illúzió marad itt is.

A mi **Mikszáth**unk mondotta apáink liberalizmusáról, hogy olyan az emberek szájában, mint a csibuk végén a szép, nagy, átlátszó borostyán, amibe egy őskori szunyog – az arisztokrata előítéletek szunyoga – van beleszorulva.

Az itteni, fennén hirdetett demokráciából pedig a nemzeti gyűlölködés bogara vigyorg ki. – Ezért nincs itt fejlettebb tudományos, irodalmi, művészeti, gazdasági és társadalmi élet és a törvényhozás is Pandora szelencéjévé válik, melyből – mint tudni méltóztatnak – a görög hitrege szerint – az emberiség összes bajai zúdultak a halandókra.

Sajátos is a mi törvénytárunk.

A tisztán magánjogi törvények is a büntető szankciók egész sorozatát tartalmazzák.

Igen, mert mindenütt benne van az a bogár!

A magyar kisebbség helyzete

Nem vádaskodunk! Csak tényeket sorolunk fel.

Az illetőség és állampolgárság szörszálhasogató kezelése, az osztrák törvénynek Szlovéniaon való alkalmazása, a lakosság tízezreit tartja ma is bizonytalanságban és teszi esetleg koldussá és hontalanná,

a közigazgatásban a természeti határoknak megfelelően évszázados fejlődésben kialakult megyei határoknak a nyelvi többségek létesítése érdekében nagyszupákba való tömörítése rövidesen 20 % alá süllyeszti, mesterségesen, a kisebbségek számát, addig is:

az igazságszolgáltatásban anyelvtörvényhézagos és késedelmes végrehajtása folytán a jogkereső közönség jobbizonytalansága már beállott, mert különösen az alsóbb fokon, a saját anyanyelvén ügyei elintézését nem nyernek,

a gyülekezési és egyesülési jog korlátolt volta,

a vagyondézsmasérelmek,

az igazságtalan, a történelmi országo-kétől eltérő adórendszer, az adókezelési bajok, melyek által a súlyos terhek a zavaros és rendetlen kezelé-
s folytán még súlyosabbá válnak,

a földreform azon klasszikus mintára való végrehajtása, hogy „veteres migrate coloni...”,

a nap-nap mellett megújuló iskolasérelmek, stb., stb., mind tudott, ma már világszerte is ismert tények, amikre csak az elnyomottak fájó keserűségével mutatnak itt rá.

Hogy a választási harcban mégis újra részt veszünk, annak oka az, hogy meggyőződésünk, hogy ez tovább csakugyan nem mehet így. Az elbizakodásra tehát még teljes konszolidáció mellett sincsen ok.

Én meg tudom érteni, hogy a szerencse elkábítja a nemzeteket épp úgy, mint az egyes embert. De akik a szerencse kerekét forgatják, azoknak tudniok kell, hogy az egyideig mindent elgázolva vágató szekér ki is borulhat.

Az előbb felhozott példákban nagyjából rámutattam a belpolitikai helyzet sok sajtó sebére, ki kell azonban ezt, főnti állításom igazolására, még egy pár szóval egészítenem az állam pénzügyi és külpolitikai helyzetének rövid megvilágításával.

A gazdasági helyzet lehangolása

A Szövetkezett Ellenzéki Pártok Ó-Tátrafüreden tartott ülésükön rámutattak arra, hogy „a népjólét emelkedése helyett általános a panasz, még a cseh ipari körökben is, hogy a termelő tőkét túlzott és a lakosság erejét meghaladó közterhekkel elvonják rendeltetésétől, amiből folyik, hogy a termelés napról-napra nagyobb nehézségekkel küzd, hitel nincs, vagy oly drága, hogy azt a termelés el nem bírja és a következmény a lakosság folytonos elszegényedésének folyamánként a mai kormányzat pénzügyi politikájának nyílt összeomlása”.

Ez nem tendenciózus ellenzéki megállapítás!

Maga **Horaček** volt pénzügyminiszter konstatálta, „*hogy az 1925. évi költségvetés az 1924. évihez képest nem tartalmaz megtakarításokat, a költségvetés túl magas, az adóteher elviselhetetlen és aggodalommal látja az államadósságok évről-évre való növekedését.*”

Engliš, volt pénzügyminiszter és **Hotovec** dr. kereskedelmi miniszter „*a csehszlovák iparnak a deflációs politika következtében elszenvedett veszteségét 2 milliárd cseh koronára*” becsüli.

Dr. **Sztránszky** a takarékosági bizottság összehívását sürgeti, stb. Ezen cseh pénzügyi és közgazdasági tekintélyek itt vázolt, a teherbírási határait jelző aggályaira sincs azonban figyelemmel a 15 és fél milliós többlettel dicsekvő 1926. évi költségvetés. Ám hiába keresünk ebben investíciós, hiába takarékosági budgetet. A kereskedelmileg kezelt állami üzemek üzleti eredménye jön csak a költségvetésbe, ezek beruházási szükséglete pedig, külön törvény alapján circa 870 milliós kölcsönrel lesz fedezve.

Az államháztartás terhei és a kisebbségek

Magából a rendes évi bevételekből ellenben több mint 2 milliárdot kell a már meglévő – és a szövetségközi adósságok révén még eo ipso növekedő – államadósságok kamataira fordítani, 151 milliónál többre kerül az a külpolitika, amelynek eredményeire mindjárt rá fogok térni és pontosan idézve: 1,935.403.000 Kč a katonai kiadás, mintegy 120 millióval több, mint a folyó 1925. esztendőben.

A többi tételtől el is tekintve – amelyek között jellemző az, hogy pl. a kereskedelmi tárca budgetjét leszállították – ezen horribilis improduktív kiadások mellett a költségvetés egyensúlya csakis az adók és illetékek enormis emelésével érhető el, amit igazol az, hogy az előirányzott egyes adó jövedelem mintegy 160 millióval, az illetékek circa 400 millióval haladják meg azt a folyó évi terhet, melyet az előbb megnevezett, arra illetékes és bizonyára elfogulatlan tekintélyek az állampolgárok teherbíró képességének végső határaként jeleztek.

Ennek az éppen nem rózsás pénzügyi helyzetnek távolról sem annyira az általános gazdasági krízis, mint inkább a már feltárt belpolitikai ellentétekből folyóan a kisebbségek gazdasági érdekeivel szembehelyezkedő és a Szlovenszkoval szemben alkalmazott gyarmatosító politika, valamint a túlzott ambícióktól fűtött külpolitikai elkalandozások az okai.

A cseh külpolitika balfogásai

Szerény nézetem szerint egy túlnyomó részében ipari állam külpolitikájának arra kellene irányulnia, hogy termelése részére természetes piacokat keressen és teremtsen és hogy a szomszédos államokkal, különösen akkor, mikor ezek lakossága egy részének faj rokonai az itt élő kisebbségek, a lehető legjobb viszonyt igyekezzen megteremteni és fenntartani. Ehelyett azonban a külügyminiszter úr inkább az egész világ sorsának elintézését ambicionálta.⁴

Egyideig, kétségtelenül, csillogó külszinnel. Ámde milyen eredménnyel?

Hogy csak a legutóbbi napok eseményeit említsem, a locarnói jegyzőkönyv és az ahhoz fűzött döntőbírósi szerződés, valamint a rajnai paktum, mely szerint Franciaország és Németország ünnepélyesen kijelentik, hogy egymással soha háborút viselni nem fognak, – míg a német-csehszlovák döntőbírósi szerződés csak arról szól, hogy mind a két állam a béke fenntartására fog törekedni – bizonyítékai annak, hogy a franciák nem helyeznek már olyan nagy súlyt keleti szövetségeseikre – és hogy a németek nemzetközi pozíciója lényegesen javult, a nagy entente politikájába való befolyás dicsőségének alkonya tehát itt van. – De a kisantantban való elsőbbség is hanyatlóban!

Radics kormánybalépésével⁵ Jugoszlávia súlyos belpolitikai válsága javulóban van s szemelláthatólag Jugoszlávia szeretné átvenni itt a vezető szerepét.

Magyarországnak Csehszlovákiához való viszonya újabb szintén elég hűvös, a letartóztatott kommunisták ügyébe való beavatkozás miatt.

A Vatikánnak Csehszlovákiához való viszonya pedig, ha formailag nem is, de tényleg megszakadt és kevés kilátás van a helyzet javulására.

A figyelmes szemlélő tehát kell, hogy arra a józan észből folyó következtetésre jöjjön, hogy ilyen gazdasági és külpolitikai helyzet folyamánként a most uralkodó többség is kénytelen lesz igaztalan és önkényes akarata merevségéből engedni.⁶

Pandora szelencéjének aljára, a bajok alá rejtette és erősítette Zeus a reménységet is.

Ha nem volna meg az a hitünk és reménységünk, hogy az itt élő kisebbségek sorsán nemcsak kell, de lehet is segítenünk, akkor, szerintem, nem is volna tisztességes dolog a mandátumvállalás.

Hiszünk azonban az igazság erejében és győzelmében és ezért vállalkozunk erre – lehet, hogy még sokáig sziszi-

fuszi – de egyszer mégis csak eredményre vezető munkára.

Úgy reméljük, hogy e feltevésünk nem ábránd, mert, hogy népies kiszólással éljek, igaz biz az, hogy „a varjú is megeszi szorultságból a cseresznyét” – noha mással szeretne élni.

Hogy azonban az ellenzéki kisebbségek küzdelme ne legyen addig is szélmalomharc, – ne legyen pusztán siránkozó gravaminális politika, – ahhoz kétségtelenül öntudatos célkitűzés kell.

A magyar kisebbségi politika iránya

A közvéleménybe több oldalról bedobott jelszó, hogy »reális« politikát kell csinálnunk.⁷

Kérdem önöket, mit értek ez alatt?

A mindennapi kenyérért való gerinctelen meghunyászkodást, gazdasági előnyökért a hatalmasoknak való hízelgést, vagy egyéni előretörésért és érvényesülésért nemzeti érzésem letagadását?

Bizonyára nem! Épp ellenkezőleg!

A nemzeti érzés megszilárdítása lehet csak a mi reális politikánk.

Csak ettől remélhetjük, hogy az élet küzdelmében lan- kadó erők a nemtörődomség posványába ne fulladjanak.

Tekintsünk a románok, a csehek, az erdélyi szászok öntudatos munkájára és az eredményre, amit nemcsak politikai, de gazdasági és társadalmi téren is elértek!

A mi anyanyelvünk nekünk is a legdrágább kincsünk.

Az élet minden viszonylatában mi is ezzel akarunk élni, ezen akarjuk gyermekeinket nevelni.

Ezt mindig és mindenütt követelni: reális politika!

Ezzel nem sértjük az állami tekintélyt, nem bántjuk a mellettünk élő többi nemzetet, amelyik a jogával úgy él, mint veleszületett istenadta adománnyal, amibe azonban mi itt, e földön, szintén csak úgy beleszülettünk, mint magába ebbe a földbe, ahol bölcsőnk állott és apáink nyugosznak.

Azért a további politikai programont: minden törvényes eszközökkel küzdeni azért, hogy ezt a földet hagyják meg a mi népünknek! Ha a vagyon igazságosabb elosztása úgy kívánja, hogy a nagybirtokok elapróztassanak, akkor ez a fölszabaduló föld Szlovenszko népét mentse meg a kivándorlás kényszerétől s ne juttassa új földesuraknak!

Az új államalakulat szülte helyzet lejtőre juttatta arégi pénzügyeinket. Nem hűtlen kezelés, vagy könnyelmű gazdálkodás az oka összeomlásunknak, de a hadikölcsönlombardok, – a most külföldinek nevezett követelések értékcsökkenése, – adósaiknak elköltözése, stb., stb. Nem a részvényesek érdeke itt a döntő. Azok már ügyis elvesztették ezeket a tőküket, – de Szlovenszko őslakosságáé, a kis betevőké, akik egy élet szorgalmának szerény gyümölcsét vesztenék az önhibájukon kívül bajba jutott intézeteknél.

Ugyanígy a hadikölcsönök problémája, melynek eddigi megoldása nem megoldás s az állam jövőbeli hitelképességének is próbaköve: a tönkrementek százainak fölsegítése.

Igaz, mindkettőre van már törvény, – a Szlovenszko lakóinak érdekeit védő reális politika azt kívánja azonban, hogy e törvények méltányos és mielőbbi végrehajtásának ellenőrzését gyakoroljuk, a megoldások hézagainak pótlását folyton felszínen tartjuk.

De lege ferenda:

– a jövőben alkotandó törvények szempontjából – pedig a kisebbségi reálpolitika alapelve: hogy az őslakosság érdekeit minden törvényjavaslatnál éber figyelemmel kísérjük.

Nyujsunk be törvényjavaslatokat például lehanyagolt iparunk fejlesztésére, visszafejlődő városaink emelésére, – a valódi demokrácia követelményeinek megfelelően: volt autonóm intézményeink visszaállításiára, stb., stb.

A tárgyalás alá kerülő javaslatoknál pedig tegyük meg helyesbítő javaslatunkat, sőt itt úgy vélem, hogy nemcsak a kisebbségi szempontokból, de in abstracto, a szónyegen forgó kérdés minél jobb, minél objektivebb megoldása érdekében is.

Hogy miért?

– Olvastam valahol, hogy:

Heliogabulus – római császár – finoman faragott, tükörtisztára fényesített nyilakat küldött ajándékba az ellenségeinek s mikor fegyveresei ennek okát kérdezték, azt felelte: *„Saját testünkről gondoskodom, katonák, mert e tiszta nyilak nem ütnek oly veszedelmes sebeket.”*

Lehet, hogy még ezt sem érjük el, lehet, hogy a legobjektivebb és legjóakarátúbb indítvány is vissza lesz dobva, mint ahogy eddig a németek úgyszólván minden javaslatát elutasították, – csak azért, mert tőlük jött, s jövőben esetleg tőlünk is jön, – de akkor legalább lehull az álarc, beigazolódik a farkas és a bárány meséje és visszahull az illojalitás vádja.

Még ez a negatív eredmény is ilykép – reálpolitika.

A jövőbeli parlamenti küzdelmeknek ezen célkitűzései és választandó formája mellett azonban még fontosabb annak felismerése, hogy csodákra hiába várunk.

Csak a magunk erejére, a magunk szorgalmára, a magunk takarékoságára, a magunk szerény eszközeire támaszkodhatunk.

Hogy nincsen semmink?

Talán mégsem úgy van! A szenvedés összeforrasztja és megacélozza a szíveket.

A szlovenszko magyar társadalom kötelességei

Ha az iskola elhallgatja lélekemelő múltunk példáit, ha dallamos nyelvünk mindjobban kiszorul a nyilvános életből, azt pótolja, ápolja és fejlessze a család és a társadalom!

VIII. Lajos francia király feleségének, a szépséges castiliai Blankának volt – a legenda szerint – egy hervadt székfűje, ha rálehelte, visszanyerte színét, illatát,

Az anyák bölcsődala legyen az a bűvös lehellet, mely új nemzedékek fülébe sügje és szívébe támassza újra meg újra új életre a magyar szó varázsát, a magyar lélek nemesességét, a magyarság iránt való nem múló szerelmét.

Ezt az új nemzedéket pedig az apáknak úgy kell nevelni, hogy amint **Jókaink** mondja: *„kitartson itt, el legyen szánuva túrni mindent, fáradni mindig és megtartani a régi szívet mindhalálíg.”*

A csodák kora lejárt, de az összetartás ereje pótolhatja a csodát.

Aki itt maradt, az hordja mind a követ az újraépítéshez!

A templom, a tudományos és szépirodalmi egyesületek, a kaszinók, a szövetkezetek, a bankok, a színház, a mi falvaink népe, a mi iparosaink, a mi kereskedőink, a mi intelligenciánk mind: a mi erőnk és erősségünk, ha újra egymásra talál.

Nem rajtunk, keresztényszocialistákon múltott, hogy ezt most a választások alatt is nem dokumentálhatjuk. Nekünk meggyőződésünk, hogy a különböző világfelfogású, nyelvű és foglalkozású őslakoságnak együtt kellene mennie nemcsak a mandátumok számának lehető szaporításáért, de Szlovenszko népéért mindig és mindenütt.

Ezért fordulunk minden rokonszenvünkkel Szlovenszko autonómiájának eszméje és harcosai felé is.

Hogy a kiszagda-párt most egyszerre szélesebb csapást vágott magának és a magyar jelzővel akarja felszíni azokat, kik az eddigi pártkeretekben elhelyezkedni nem tudtak, azt is megértem, mi azonban ezért a pár – bizonyára értékes egyénektől származó – szavazatért világnézetünket – és különösen velünk együtt érző és bennünk bízó szlovák testvéreinket el nem hagyhattuk.

A pártokat a politikai szükségyszerűségek szülik és irányítják.

Nem akarom bántani azok jóhiszemű és hazafias meggyőződését, akik azt hiszik, hogy a magyar nemzeti jelszóval való új párt alakításával szolgálatot tesznek a magyar ügynek.

Hangsúlyozottan kiemelem azonban, hogy mi, az országos keresztényszocialista pártba tömörült magyarok a törhetetlen magyar érzés elsőbbségét senkinek át nem engedjük.

Alakuljon bármilyen párt, amelynek célja az itt élő magyarságért is küzdeni, az bennünk kipróbált és hűséges fegyvertársakat fog találni.

Mi az általunk igaznak talált úton megyünk tovább.

Minket, itt élő keresztényszocialista magyarokat, németeket, szlovákokat, a közös szülőföld rajongó szeretetén kívül összefűz azonos világnézetünk, egymás megbecsülése és szeretete s éppen ezért, mi egymást még olyan rokonszen-

vesen hangzó pártcímet, vagy értékes egyéniségek megnyerésének reményeért, pártunk nevének letételével, el nem hagyhatjuk.

Emlékezzünk!

A keresztényszociális párt szerepe és hivatása az itteni politikai életben

Mikor az első választás ki lett írva, a régi közjogi pártok természetesen a választók tömörítésére alkalmasak nem voltak, viszont csak már meglévő pártok jöhetnek. A keresztényszocialista párt akkor kicsi mag volt, – de megtalálta benne helyét a gazda, a lateiner, az iparos, a munkás, a magyar, a német, a szlovák. Ezért nőtt rohamosan híveink száma és a párt a kisebbségeknek, ezek sorában elsősorban a magyarságnak védelmében kifejtett munkásságával kiállta a tűzpróbát, bebizonyította, hogy ez a párt itt kell, ha nem volna, életre kellene hívni.

Az őszinteség és a szókimondás a becsületes politikai élet éltető eleme.

Azért meg kell mondanunk, hogy egy szinte természetesen parlamenti együttműködésért és azokért, akik a meglévő pártkeretekbe eddig nem tudtak elhelyezkedni, – bár ez nem lett volna lehetetlen, – kár volt itt a választások előtt az eddig közösen haladott pártok erejét szétforgácsolni.

Lehet, hogy a keresztényszocialista pártnak a címe feszélyezi a középosztály egy részét.

Azt hiszi, hogy a „keresztényszocialista” név alatt vitt politikát nem követheti. Talán téved. *„Plato és Aristoteles már a Megváltó előtt az ő szellemében éltek.”* Különböző is a politikában minket sem hittérítési szándék, sem felekezeti türelmetlenség nem vezérel, csak arról akarjuk meggyőzni aki nem keresztény, vagy felekezeten kívüli, vagy u. n. szabad gondolkodó, hogy a meggyötört emberiség lelkibékéjét csak a keresztény felfogáson nyugvó politikai és társadalmi berendezkedés adhatja vissza.

A középosztály egy része a szocializmussal is úgy van, ahogy azt egyik szellemes politikai írónk mondja, mint *„a római patricius volt a kereszténységgel”,* aki *„midőn a kereszténység igazsága már meghódította szívét, még mindig vonakodott közösséget vállalni Jézus tanát követő jobbágyaival és a büszke farizeus is csak az éj homályában sompolygott az Olajfák közé, hogy lopva találkozzék az isteni mesterrel.”*

Ámde azért, mert egyesek a felületes vagy álliberális közönyével vagy éppen megvetésével néznek le azokra, kik rá mernek mutatni arra, hogy *„2000 év óta hirdette Európa, hogy kultúráját a kereszténységnek köszönjük, hogy Európának a kereszténység adott lendületet”* és hogy a háborús nyomorúságok szülte gyűlölködésből az osztályharcok és osztályuralom kivezetni a világot nem fogják, rámernek mutatni arra is, hogy az osztályelölítéletek és kiváltságok kora is lejárt és hogy az igazi szocializmus az a keresztény ta-

nítás: *„Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat”.* Nekünk nem szabad erről a helyesnek talált útról letérni és bár fájlaljuk, hogyha a pártérdek a mélyebb igazságok fölébe tud kerekedni, de ki kell tartanunk elveink mellett s a meggyőződés erejével hisszük és valljuk, hogy eddigi híveink közül zászlónkat senki sem fogja elhagyni,

– a magyar nem, mert magyarabb máshol nem lehet, a német sem, mert azonos lelki világú és a szive mindig együtt dobbant a magyarsággal és szlovák párthíveink sem, mert egy párttal sem köti régebbi és erősebb kötelék össze.

Ez a kötelék vallásos meggyőződése és ezeréves közös sorsunk sok fájó, de sok büszke emléke.

A reánk zúdult sorsból eredő nehéz harcok dacára, hittel és bizalommal emeljük fel újra a lobogót, amikor a pártvezetőség óhajából e nehéz küzdelemre újból és mi vállalkozunk. Nem magunknak kérjük szavazataikat, de igaz ügyünk diadalra juttatásához kérjük támogatásukat!

JEGYZETEK

¹ 1920-ban, az első nemzetgyűlési választás alkalmával, a magyarság egy része passzivitásban óhajtott volna maradni.

² A cseh politikai pártok vezetőiből alakított ötös – most 8-as – bizottság.

³ Tocqueville Elek Károly (1805–1859.) francia politikus és publicista. 1849-ben külügyminiszter. Főműve: *La démocratie en Amérique*. Ebben az igazi, ideális demokráciát vázolta, egyúttal azonban feltárta azokat a veszélyeket is, amelyek a demokráciát az igazi egyenlőség hiánya következtében érhetik.

⁴ Emlékezetes, hogy Beneš külügyminiszter felajánlotta közvetítő közreműködését a nagyhatalmaknak.

⁵ Azóta a politikai helyzet sokban változott, azonban a

⁶ alatti következtetés helyességét igazolják Masaryk elnöknek a losonci (1930 szept.) látogatása alkalmával mondott szavai, mely szerint nemcsak papíron, de tényleg egyenlőknek kell lenniök az állampolgárok jogainak.

⁷ Az ezidőtájt megalakult Magyar Nemzeti Párt is az u. n. reálpolitika útján vélte a magyarság ügyét jobban szolgálhatni, – e választás alkalmával ezt vette fel programjába és rövidesen – bár átmenetileg – együttműködött a kormány támogató pártok táborába átment „Bund der Landwirte”-vel, – törekvéseinek figyelemre nem méltatása után azonban az 1929. évi választási harcban, az Országos Ker. Szoc. Párttal együtt, a legeléesebb ellenzéki álláspontra helyezkedett.

Mihályfalusi Forgon Andor (1935–2020)

A múlt század 70-es 80-as éveiben sokat jártam a Vály-völgy falvaiban. Lenyűgözött a táj szépsége, a hagyomány gazdagsága. Sok-sok emberrel ismerkedhettem meg, akiktől nagyon sokat tanultam. Miután annyi anyag összegyűlt, hogy egy monográfia lehetősége is felsejlett, a megkezdett kutatásba másokat is bevontam. Közös munkánk eredményeként jelenhetett meg a *Vály-völgy* (1991) c. kistáji monográfia.

A munkánkat segítők között volt a mihályfalusi Forgon Andor is, aki élete fő céljának a tragikusan fiatalon elhunyt jeles családbelije, mihályfalusi Forgon Mihály emlékének az őrzését tekintette. Forgon Mihály a *Gömör vármegye nemes családjai* (Kolozsvár, 1909) c. máig alapvető monográfia szerzőjeként írta be magát a magyar művelődés történetébe. Forgon Andor saját házában emlékszobát létesített. Nagy szívfájdalma volt, hogy nem fogadták el a javaslatát, mely szerint a helyi alapiskolát Forgon Mihályról neveznék el. Ott volt Lengyelországban, Tarnów városában 2006-ban azon az ünnepi alkalmon, mikor a helyi Petőfi-parkban felállították a *Gömörország* polgári társulás miskolci tagjai által készített emlékoszlopot, amely a városban elesett mihályfalusi Forgon Mihálynak állít emléket.

Forgon Andor személyében január 17-én a gömöri haza szerény, ám annál elkötelezettebb hívtől vettünk végső búcsút a mihályfalusi temetőben. A gyászszertartáson dr. Rákos Loránt hirdette az Úr ígését, s emlékezett meg az elhunytól.

(B. Kovács István)

*„Mert én nemsokára megáldoztatom, elköltözésem ideje elérkezett.
Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem,
a hitet megtartottam. Végezetül elételettem nekem az igazság koronája,
amelyet megad nekem az Úr, az igaz bíró ama napon...”*
(2Tim 4,6–8)

Kedves Gyászoló Testvéreim! Kegyeletteljes Gyülekezet!

E gömöri völgyet átható csend sűrűjében, e halál-mélyeséges érzések közepette – a gyász torokszorító keserűségével küzdve bensőnkben –, egy oldalon a háttartalan haza Isten kezétől ékes festménye (mely még mindig az Úr életes pompájáról regél), a másik oldalon viszont a múltnak ismert vagy ismeretlen – de bárhogy is – dicső felmenőket takaró ősi hallgatag hantjai, melyek egy megharcolt múlt őröként várnak egy végső diadalos feltámadásra... Előttünk pedig a megrendítő jelen..., e néma koporsó, eltakarva előlünk immár azt, ki mindezt a felsorolt csodát harcoló szívvel kereste, kutat-ta, őrizte és akinek csak lehetett, átadta – az üzenettel,

hogy te is add tovább, míg ki nem huny a fény, mely e hazában őrállóul, Isten országában pedig örökösül vértéz fel valamennyiünket helytállni, amíg ez élet határa – és fölötte a nagy Úr – tenni enged. Most viszont itt állunk, és nemsokára e hegyoldal egy újabb sírhanttal gazdagodik – egy gazdag tartalommal teli sírhanttal –, mi, élők pedig ismételen szegényebbek leszünk e világban, csak nyomaiba tekintvén elhunyt szerettünknek, szavain me-rengve, és tűnődve e hazának látványán..., mely mindig is oly sokat jelentett neki, hogy e kegyeletes pillanatban teljessé vált honfi-érzéseit talán e földnek egy korábbi származottjának, Radnóti Miklósnak a summázó szavai tudnák csak a legszebben keretbe zárni:

Forgon Andor Tarnówban, az ottani Petőfi parkban felállított kopjafa mellett (2006)

„Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, /
nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt / kis ország,
messzeringó gyerekkorom világa. / Belőle nőtem én,
mint fatörzsből gyöngye ága / s remélem, testem is
majd e földbe süpped el. / Itthon vagyok. S ha néha
lábamhoz térdepel / egy-egy bokor, nevét is, virágát
is tudom, / tudom, hogy merre mennek, kik mennek
az úton, / s tudom, hogy mit jelenthet egy nyári alko-
nyon / a házfalokról csorgó, vöröslő fájdalom.”

Igen, mihályfalusi Forgon Andor keresztyén testvé-
rünk 84 évnyi, egymaga végigküzdött életének leszűrt
üzenet-szilánkjait tükrözi az idézett gondolat, akinek
a révet jelentő ravatalánál most főt hajtat velünk az el-
múlás látszólagos diadala – de sokkalta inkább az ő
szívünkbe plántált emléke. Neki sokat jelentett az em-
berek számára sokszor csak magától értetődőnek vélt
történelmi és természetbeni kincs. Ami magasra emel-
te őt előttünk: az az Istentől a zivataros századokon át
is az emberiségre bízott történelmi és emberi értékek,
hagyatékok őrzése. Egyike volt a históriás örökségünk
fenntartásáért küzdő, egyre inkább fogyatkozó lelkes
daliáknak, példa- és örökhangyó. Ebbéli igyekezetéről ta-
nuskodik a helyreállított harangláb, s e temető kapuja
is. Hős felmenője, mihályfalusi Forgon Mihály emlékhe-
lyének felállítójaként igazi hagyatékokörzőként is szolgált
gömöri nemzeti maradványunk körében. Még sorolhat-
nánk azt a rengeteg nyomdokot, helyet és tettet, ahol
járva és amiket megcselekedve történelmi ittlétünk hí-
rét és jelét akarta megtartani. Igen, mihályfalusi Forgon
Andor testvérünk (vagy sokunknak csak Andor bácsi)
egy olyan értékrendért küzdő harcosok utolsói közt járt
előttünk, akikről sajnos már csak egyre több sírhant ta-
nuskodik, és egyre kevesebb visszhang.

Különös halála – mely meghaladja a mi ítéletünket,
de még a gondolatainkat is – valamennyiünket meg-
rendít. Ebben a mélabús pillanatban, amikor összeg-
ződik bennünk mindazon élmény, amit vele élhettünk
át, leszűrődik belőle minden más, és csak marad a jó.
Ne is halála mikéntjére figyeljünk most, hanem élete és
halála által együttesen ránk bízott üzenetére; melyhez
most – a legnagyobb hanggal és a legerősebb életbizony-
sággal – odaállt életének sokat hangoztatott vezérigéje
is, az apostoli testamentum, hogy általa ne az maradjon
itt, e földön bennünk, hogy ő meg akart halni, hanem
az, hogy – minden terhet levéve rólunk – hírnöki, tör-
ténelemörző küldetését (a szót és üzenetet) e figyelem-
felhívással akarta belénk vésni – maradandóan. Addig,
míg eleven, eregető és virágzó e csoda, és még nem her-
vatag, hogy elhiggyük neki, hogy elfogadjuk tőle, hogy
szépnek hasson és értelmet találjon bennünk szándéka.
Gondos kertészként ő ugyanis pontosan tudta, hogy a vi-
rágban is csak akkor gyönyörködnek az emberek, amíg
az szirmot ereget – akkor csodájára jár a világ is –, de
mihelyt hervataggá válik, senki sem hiszi el neki, hogy
egykoron szépségeket hirdetett; elfeledik, és érdemét

még arra is elveszíti, hogy a kegyelet hírnökeként sírba
hulljon...

Pál apostol megáldoztatásról beszél mindazon felté-
tel teljesülése mellett, hogy a nemes harcot megharcolja,
futását elvégzi, a hitet pedig megtartja. Krisztus szavába
oltottan – ki a Jn 15,13-ban arról szól, hogy „*nincsen
senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki éle-
tét adja az ő barátaiért*” –, a történelem felsorakoztat
számunkra jó néhány olyan példát, amikor valaki – ha
nem is embertársaiért, de az embertársainak jobbot,
üzenetet, értéket nyújtó eszméért, jövőért – életét áldoz-
ta oda, egy kicsit sem elgyengülő harccal, lankadó igye-
kezettel vagy éppen alábbhagyó hittel a szívében. Ellen-
kezőleg! Egy ilyen szintű áldozat csak ilyen fokú alapon
születhet meg egy emberben.

Mi mégis talán most bizonytalanul állunk e temető
mentén, hiszen az életet Isten adja, az Ő joga is elvenni
– olykor elhamarkodottan mondjuk is rá erre, hogy tud-
juk, mert erre tanít a Biblia. Még sincs jogunk nekünk
még ennyit sem kimondani, hiszen az Ūristen mindig
is kegyelmesebb és szeretetteljesebb volt bárkinél is e föl-
dön, akinek mindig fontosabb volt az, hogy az ember
hogyan kötődik hozzá a szívben, mint az, hogy ebből mit
lát a külvilág. Isten a szíveknek, a harcainknak, a küz-
delmeinknek és a hitünknek a vizsgálója, és irgalma
mindenkor és örökké elegendően hatalmas volt ahhoz,
hogy az embernek a legjobb szándékából is eredő, de té-
ves döntését szeretetével, ragaszkodásával kiigazítsa. Aki
pedig szerette és értette Andor bácsi életét, az most egy
mély lélegzetű nyugalommal bólinthat rá arra, hogy az
életének égiszét jelentő apostoli testamentum betöltése
neki valóban mindenkor szívügye volt. Sokszor idézte fel
nekem ezt az ígét, sokszor még pontatlanul is, de éppen
ebből és a remegő hangjából tudva azt, hogy szívéből
jön ezen ígének a megvallása. Életének viszontagságai
pedig valóban arról tanúskodnak, hogy sok mindenért
kelltt harcolnia, sok mindent meg kellett futnia – egye-
dül –, bár sokszor barátok, rokonok körében nappal, de
éjszaka a magányos emberek mindig egyedül maradnak
(csendben Istennel), s ahogy szokták mondani „*ha az
ember egyedül van, mindig vár valakit*” (Padisák Mi-
hály: *Csipisz mégis győz*), és nem jön senki..., csak Isten
figyel és vár ránk, hogy egy kiterjedő hit ölelésében meg-
szólítsa Őt az ember; és ezt a hitet tartotta – pontosan
ezért – mindig is nagy kincsének Andor bácsi, hogy élete
Istennek odaszánt és hozzá térni mindenkor elszánt élet
lehessen. Mindeközben pedig ment, dolgozott, kutatott,
ültetett, szépített, igen, mert a virágok közt virágzott leg-
inkább a lelke; s Petőfi Sándor nyomdokán tudjuk, hogy
márpedig „*aki a virágot szereti, rossz ember nem le-
het*” (*Az árva lány*); lehet rá mondani, hogy nehéz ter-
mészetű, hogy kemény akaratú, talán még meg is lehet
rá haragudni (mindez oly emberi esendőség), de rossz
ember nem lehet! Mert csak egy számít, az a fő cél, ami-
ért harcolt, amely felé futott és amiben (jobban mondva,
akiben) hitt, és e hármas kapocs pedig feltárja előttünk

az ember igaz bensőjét, s arra a megadásra késztet, hogy elismerjük, mihályfalusi Forgon Andor valóban egy igazán nemes utat járt be köztünk lelki nagyságával; akiről az örök szó, az életfuvalatos ige egyre inkább azt sejteti, hogy ő nem eldobta az életét, hanem odaadta. Odaadta Istennek! Talán nem jó eszközt választva, talán nem jól átgondolva, talán nem helyesen (ezt majd az Úristen megítéli), de egy általa jónak hitt szándékkal: elvégezve mindent e földön, amit bírt – aztán segítségre szorulva –, majd pedig végleg Isten jobbába kapaszkodva. Ez volt az ő futása és ez volt az ő egyszerűen és megindítóan őszinte hite, amely visszatekintet most valamennyinket megfutott élet pályájára...

Mihályfalusi Forgon Andor 1936. április 30-án született Gömörmihályfalván, földműves családban. Négyen voltak testvérek, fiútestvérét 9 éves korában elvesztette, majd – már felnőtt korukban – két nővérét is elszólította mellőle Isten. Nemsokára pedig szüleitől is búcsút kellett vennie. Az első két iskolai évet magyar iskolában járta ki, majd a kor drasztikus hatalomváltásának következtében – megfosztva az anyanyelvi tanulástól – szlovák iskolába kényszerült járni. A II. világháború borzalmait túlélve 1946 telén Észak-Csehországba deportálták egy marhavagonban családjával együtt, ahol két évnyi nyelvi küszködés és megalázó jogvesztés drámáját kellett átvészelnie. 14 éves korában már a tornaljai gépgyárban dolgozik betanított esztergályosként. 1956-ban sorkatonai kötelezettségét teljesítve ismételen Észak-Csehországba került, ahonnan hazatérve buzgó lendülettel házépítésbe kezdett, melyet sok fáradtsággal és munkával sikerült is befejeznie. Sosem volt rest dolgozni, sőt, akarata és szorgalma egyszerre lendítették őt mindig előre. Dolgozott a helyi földműves szövetkezetben, a rimaszombati cukor- és sörgyár építkezésén, a bátkai állami gazdaság fügei részlegén terményraktárnokként, aztán újból a tornaljai gépgyárban, immár mint virágkertész, a *Vályvölgyi Egyesült Földműves Szövetkezet* építkezésén, majd mint terményraktárnok, ahonnan aztán – a korhatárt elérve – nyugalomba vonult. Nyugdíjas éveit a saját kertjében töltötte. Amit meg tudott termelni, azt a rozsnyói és a rimaszombati városi piacon értékesítette. Már ezen évei alatt választották meg a *Felsővályi Református Egyházközség* presbiterévé, Gömörmihályfalvát képviselve. Megbízatásának ideje alatt Isten dicsőségére szorgoskodott: felújíttatta a gömörmihályfalvai roskatag haranglábat, új deszkakaput készíttetett a temetőbe, a düledező – szebb időkét is megélt – síremlékeket pedig helyreállíttatta a nagyra becsült ősök iránti tisztelet jelül. Mindeközben pedig mindig gondja volt arra, hogy virágok pompája díszítse e világot, akár a templombelsőben, akár parókia-udvaron, akár egy étteremben, akár egy köztéren... Igen, mert aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet...; és nem számít más, csak a harc..., csak a futás... csak a hit..., csak ami a szívben van..., hogy aztán ettől eltelve elvégzettnek és befejezettnek érezhes-

se az ember az életét. Mihályfalusi Forgon Andor testvérünk úgy érezte, hogy mindent elvégzett: a hagyaték az értékek tárában, az üzenet az ajkakon és a virágok a vázában... Andor bácsi befejezte futását, és ez új évnek hajnalán, 2020. január 13-án döntésre jutott, hogy egy másik világba költözik, és mindenért, amit fontosnak tartott és amit sokszor nekünk is hangoztatott (talán sokszor fel sem figyelve rá), megáldozza önmagát; s e hosszú, sok megbecsüléssel körbe övezett, mégis magányos életút így vált egy halálos alkonyattá...

Sokszor lángolt fel benne a vágy – és alig vettük rajta észre, mert egy külső tartás szinte mindig eltakarta –, hogy szeretné, ha szeretnék, és bár nagyra becsültük őt, azokon az éjszakákon, amikor az ember mindig egyedül marad, szinte törvényszerűen és sejtelmesen felbugyog a szorongató érzés, onnan mélyről, amit a költő-óriás, Ady Endre is csak így írt meg versében:

„Sem utódja, sem boldog őse, / Sem rokona, sem ismerőse / Nem vagyok senkinek, / Nem vagyok senkinek. / Vagyok, mint minden ember: fenség. / Észak-fok, titok, idegenség. / Lidérces, messze fény, / Lidérces, messze fény. / De, jaj, nem tudok így maradni, / Szeretném magam megmutatni, / Hogy látva lássanak, / Hogy látva lássanak. / Ezért minden: önkínzás, ének: / Szeretném, hogyha szeretnének / S lennék valakié, / Lennék valakié.” (Szeretném, ha szeretnének).

Utolsó döntése az volt, hogy Istené szeretne lenni egy örökéletben, egy örömteli feltámadáson keresztül; és a mi reményünket is az fakasztaná fel, szívünket pedig az vigasztalna igazán, ha a kegyelmes Isten valóban beteljesítené vágyát, hogy egy mennyei közösségre, egy mennyei családra lelhesen ott fenn a magasban, igen, ott, Krisztusa mellett..., oh, hát, ezért most *„nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg...”* (Radnóti Miklós: *Nem tudhatom*).

Ezzel a reménységgel, Istenbe vetett bizalommal vegyünk most tőle búcsút, ez utolsó útján, tudatosítva, hogy bár földi útja itt most véget ért, de Isten egy új út nyitányával várja őt. Búcsúzzunk mi mindannyian, kik eljöttünk e temető földjére ravatala köré, hogy búcsúnk rekedtes sugárkoszorújában hálát adjunk a mélység és magasság, az élet és halál Urának, Istenének 84 évnyi életéért. Legyen az Úrnak köszönet és dicsőség, hogy megengedte őt köztünk élni, hogy általa is kegyelme gazdagságának és áldásai bőségének a részesei lehetünk. Tegye az Úr áldottá bennünk mihályfalusi Forgon Andor testvérünk emlékezetét! Szálljon elcsendesült életére immár Isten békéje, velünk pedig maradjon vigasztaló Szentlelke, most és mindörökkön!

Amen.

Kovács Zsuzsa – egy színésznő simonyi gyökerekkel

Valószínűleg kevés olyan színházrajongó van a Gömörben, aki ne ismerné Kovács Zsuzsa nevét. Kabaréjelenetek, zenés-táncos betétek sokasága a videómegosztó portálokon, de sokan azt is tudják róla, hogy ő a Kossuth-díjas, legendás zeneszerző, Szörényi Levente volt felesége, Szörényi Örs édesanyja. De vajon hányan tudják azt, hogy az egyébként ugyancsak átlagos nevű színésznő, sokunk kedvence Simonyiból, egy kis gömöri településről származik.

Nem is olyan rég, amikor színházról beszélgettünk, egy simonyi származású ismerősöm, Sebókné Balogh Valéria nyugalmazott pedagógus nekem szegezte a kérdést: „Tudod, hogy az egyik legnépszerűbb magyar színésznő nagypapja még Simonyiban volt kántortanító?” Természetesen, nem tudtam. „Ha érdekel, utána nézek, emlékeznek-e még rá.” S utána néztem. Íme, a végeredmény.

Kovács Zsuzsa színésznő felmenőinek emlékezete a simonyi legendáriumban

A múlt század hetvenes éveiben egy csodálatosan szép és tehetséges színésznő tűnt fel a televízió képernyőjén: Kovács Zsuzsa. Tájainkon, így Simonyiban sem volt még olyan gyakori a budapesti színházlátogatás, mint az utóbbi évtizedekben, viszont a tv-ben számos színházi közvetítés ment. Kovács Zsuzsa pedig operettekben, musicalekben, sőt kabaréjelenetekben szerepelt. Simonyiban meg is indult a találgatás: a Zsuzsa bizonyára a Kovács tanító úr unokája, vagyis Gyula fiának a lánya, hiszen megszólalásig hasonlít a nagynénjére, Manycára. Erről természetesen csak szüleink és nagyszüleink vélekedhettek, akiket (vagy gyermekeiket) Kovács tanító úr a múlt század harmincas éveiben tanított. A találgatást édesanyám erősítette meg: ő személyesen a színésznő nagyanyjától, Kovács tanítóné asszonytól, Margitka nénitől tudta, hogy Gyula fiuk többek között Pécsen, Szegeden és Győrött is sikeres színész, s lánya, Zsuzsa a híres szubrett.

A színésznő apai nagyszüleinek emlékét így őrizte meg a simonyi legendárium:

A két világháború között (nagyjából a 30-as években) oktatta a Kovács házaspár a simonyi gyerekeket. Az akkori gyakorlat szerint Kovács Gyula tanító úr oktató, tanított az egytantermes iskolában, de a háztartási, gyereknevelési

A simonyi elemi iskola diákjai 1934-ben

ismeretekre és kézimunkázni tanítóné asszony nevelte a lányokat, egészen az elemi iskola végéig, vagyis 8. osztályig. Nagyszüleink és szüleink úgy emlegették őket, hogy igazi tanítói vénájú emberek voltak, kedves, jóindulatú, de szigorú és következetes nevelési elvekkel. Mindenki nagyon tisztelte és szerette őket. Kovács Gyula elhivatott kántortanító volt. Szüleink idejében a tanítási nap a templomban kezdődött. Kovács tanító úr orgonált és vezette a gyerekek éneklését, Kovács Bertalan (névrokonság) tiszteletes úr pedig együtt imádkozott velük. A kántori feladatot is hivatásának tekintette. A templomban orgonált az istentiszteletek alatt, s kezdte és vezette az éneket. S nemcsak a gyerekeket tanította énekelni, hanem a felnőtteket is. Nagy hírű férfikórust szervezett és vezetett. Az énekeket négy szőlamban tanította be. Az egyházi énekeket a templomban és temetéseken énekeltek, a világi dalokat pedig a falusi ünnepeken.

Még jóval a második világháború előtt Rimaszombatba költözött a család. Ott is hosszú éveken keresztül kántorként tevékenykedett a református gyülekezetben. De a simonyi gyülekezetet sem hagyta cserben! Vasárnaponként és ünnepnapokon Rimaszombatból vonaton utazott Feledre, onnan pedig kerékpáron érkezett Simonyiba, hogy az orgona sípjait megszólaltatva emelje a hívek lelkét az Isten felé. Egy biciklibaleset szakította félbe ezt a szolgálatát, amit egyébként még a háború utáni években is szívvel-lélekkel végzett. Szívbeli hivatásának a legnehezebb időkben, a háború utolsó éveiben is adózott. 1944-ben a hatóságok a környező falvakba menekítették a rimaszombatiakat, így védve őket a bombatámadásoktól. Kovács tanító úr így került vissza Simonyiba, több mint egy évre. Az én apai nagyszüleim házában laktak, szívesen látott vendégként. Miután a háború vége felé már az aktív tanítókat is besorozták és a frontra vezényelték, tanító úr ebben a szobában tanította a simonyi gyerekeket. A Kovács családban öt

Nagyszülei sírja

gyermek nevelkedett nagy-nagy szeretetben: Gyula, Sándor, Károly, László, Margit (hogyan időrendben így következtek a gyerekek – Simonyiban erre már nem emlékeznek). Arra viszont élénken emlékeznek, hogy Gyula egy hasonló korú simonyi fiúval együtt elhatározta, hogy ők bizony színészek lesznek! A gondolatot tett követte: elszöktek a szülői háztól. A gazdag falusi fiú után azonban Pestre ment az anyja, s bizony hazapaterolta. De Kovács Gyula híres magyar színész lett, akinek a szülei megbocsátottak. Simonyi viszont a fent említett „visszatérítéssel” csak nyert: Viktor bácsi alapította meg 1949-ben a Csemadok simonyi alapszervezetét. A színjátszó csoport és az irodalmi színpad vezetőjeként minden alkalomra műsort készített s avatott kézzel rendezett, mindig bevonva a legfiatalabb nemzedéket is. (Így voltam én barátnőimmal gyerekszereplő a *Csodakarikás*ban, mégpedig a három ördögfióka szerepében.)

Károlyról, Karcsiról annyit tudtak, akik még gyermekkorból ismerték (sajnos, már alig vannak), hogy Ameri-

Bulla Elmával

kában él családjával. Egy simonyi látogatásáról azonban biztosat tudok: 1973. augusztus 18-án Simonyiba látogatott családjával együtt. S mivel minden régi ismerősüket az én lakodalmamon találták a kultúrházban, természetesen szívesen látott vendégek lettek. De megadták a módját: hazamentek Rimaszombatba, a szülőknél ünneplőbe öltöztek, s úgy jöttek vissza, és nagyon jól érezték magukat.

Az egykorú lányok Manyicával voltak közeli barátságban. Amikor a szülők már régen Rimaszombatban laktak, ha Manyica hazalátogatott hozzájuk, nagynénémet és simonyi ismerőseit is mindig meglátogatta.

Sándor, azaz Sanyika, pilótaként halt meg a második világháborúban, a fáma szerint a kassai bombázáskor. Az ő síremléke a rimaszombati temetőben a szülők nyughelyénél van.

Lászlóra, Lacikára híres zenészként emlékeznek, akinek zenekara volt Rimaszombatban, s a talpalávalót húzta a gimis lányoknak is, megismerve köztük a simonyiakat. Később jónevű színházi zenész lett Kassán, ott alapított családot is, de halála után a rimaszombati temetőben a szüleivel együtt nyugosza örök álmát.

Kovács tanító úr és kedves családjának áldott emléke így él a simonyi legendáriumban.

Stáztól Marcsán át Ványadt bácsiig

S most a nagypapától ugorjunk egy nagyot az unokáig, aki a teljesen mindennapos Kovács Zsuzsa névvel is képes volt betörni a színháztörténetbe, holott a film például egyáltalán nem foglalkoztatta (amikor mégis, *Az élet muzsikája* című, Kálmán Imre életét feldolgozó életrajzi filmben szubrettet alakíthatott ifj. Latabár Kálmán oldalán, vagyis egy jelenet erejéig létrejött a színház a filmben szituáció), színházi lexikonok 3-4 filmjét említik, ahogy tévéjátékokban sem szerepelt sokat. Annál inkább kabaréjelenetekben, zenés-táncos jelenetekben, amelyek kellőképpen megalapoz-

Maros Gáborral

ták a népszerűségét. A hangját elég egyszer hallani, hogy nagyon sokáig csengjen bennünk tovább. A Sydney Pollack rendezte *Ilyenek voltunk* című filmben Barbra Streisand magyarhangját a mai napig őrizzük az emlékezetünkben.

De mielőtt részleteznénk az unoka pályáját, álljunk meg egy pillanatra az édesapánál, a két méter magas, gyönyörű férfiként jegyzett Kovács Gyulánál, aki 1934-ben végzett Rákosi Szidi színiiskolájában, s fellépett a *Király Színházban*, Erdélyi Mihály (az ő nevéhez fűződik a *Legszebb város Banyi* című örökzöld) társulatában, a *Fővárosi Operettszínházban*, majd vidéki társulatok (Pécs, Szombathely, Sopron, Kaposvár, Győr, Szeged, Debrecen) ünnepelt táncoskomikusa lett. Volt **Edvin** és **Bóni** a *Csárdáskirálynőben*, **Eisenstein** *A denevérben*, **René** a *Luxemburg grófnőjében*, de **Oberon** is a *Szent Iván-éji álomban*. 1968-ban megkapta a *Jászai-díjat* is.

Mondhatjuk hát, hogy Kovács Zsuzsának könnyű dolga volt, ráadásul már nyolc hónapos korában learatta az első tapsokat. Egy pécsi szabadtéri előadáson, ahol édesapja az egyik főszerepet játszotta, barátja, Csonka Endre (aki Csonka András édesapja) a tapsrendnél kikapta édesanyja, Szabó Júlia kezéből az előadást pólyában végigizguló kislányt, s édesapja kezébe nyomta, aki meghajolt vele a színpadon. Ezek után már nem meglepő, hogy gyakorlatilag le se jött a színpadról, beállt kisebb-nagyobb szerepekbe, tagja volt a balettegyütteseknek, de 18 éves korában már **Stázi** lehetett a *Csárdáskirálynőben*. A *Szegedi Balettiskolában* végzte a tanulmányait is, mégpedig zongora és ének szakon, s 15 éves korában a debreceni *Csokonai Színház* tánckarához szerződött. Két év múlva visszatért Szegedre, ahol előbb szintén a balettkarban kapott szerepeket, de gyorsan megtalálták a prózai szerepek (játszott Dosztojevszkijt, Molier-t, Molnárt) és az énekes szerepek is. Kedvéért az *Operettszínház* akkori főrendezője, Vámos László leutazik Szegedre, s azonnal le is szerződteti. S bár vendégként játszott több

színházban is, így a *Tháliában*, a *Ruttkai Éva Színházban*, *Turay Ida Színházban*, az *Operettszínházhoz* végig hűséges maradt. Ahogy az *Operettszínház* is hozzá, hisz elénekelhette az operettirodalom nagy szubrettszerepeit, amelyekkel bejárhatta az egész világot. Japán, Ausztrália, USA, nem is beszélve az európai országokról, Szentpétervártól Görögországon át a német nyelvterületekig. Jó nyelvérzékének köszönhetően nem volt gond a számára németül vagy angolul elénekelni kedvenc szerepeit, de egy-egy mondatot japánul vagy görögül is megtanult a hazai nézők kedvéért. Az operettszínházi nagy szerepek közül említsük meg **Elisát** a *My Fair Lady*ből, az **Irma, te édes** címszerepét, **Roxie Hartot** a *Chicagóból*, **Nánit** a *Piros karavánból*, **Riquettet** a *Viktóriából* (ebben többek között Darvas Iván volt a partnere), **Hodelt** a *Hegedűs a háztetőn*-ből (amelyet a darab magyarországi bemutatóján, majd a közel két évtizeddel későbbi felújításán is eljátszhatott Bessenyei Ferenc oldalán), s el sem férne e hasábokon a klasszikus operettszerepeinek a száma. Stázi után **Cecília** is lehetett a *Csárdáskirálynőben*, ahogy Liza után **Bozsena néni** a *Marica grófnőben*. Idővel kipróbálta a rendezést is, a *Turay Ida Színházban* a *Mágnás Miskát* vitte színre, ahol **Marcsa** szerepét is elvállalta Nemcsák Károly **Miskája** oldalán, s anyaszínházában utoljára a közönség két évvel ezelőtt láthatta a *Mennyasszonytánc* és az *Abigél* című musicalekben.

S bár filmekben alig szerepelt, az országos ismeretséget a televízió hozta meg a számára, ahol számos tréfában, kabaréjelenetben kapott szerepet. Ki ne ismerné, s őrizné örök emlékei között a *Vánnnyadt bácsit* Alfonzó, Raksányi Gellért (az ő édesapja gyógyított annak idején a rimaszombati kórházban is) és Szemes Mari oldalán szerepelt. A tévéből ismerhettük meg kedvenc sütijét, a Zsuzsa tortát. Sugye, mindenki emlékszik a négy Kovács (Zsuzsa mellett Apollónia, Erzsé és Kati) frenetikus mulatozására. De alig van olyan jeles magyar táncoskomikus, akivel ne őriznék egy-egy közös jelenetüket a filmkockák: Márkus László, Németh Sándor, Mikó István, Maros Gábor, Csere László, vagy a kabaréjelenetekben Szombathy Gyula, Antal Imre, Lukács Sándor vagy Bajor Imre.

Csak a kitüntetések nem nagyon találták meg. 1980-ban egy *Jászai-díj*, 2009-ben egy *Kálmán Imre-emlékplakett* Siófokon, 2010-ben színpadra lépésének 50. évfordulója alkalmából *életműdíj az Operettszínházban*, míg 2017-ben Hódmezővásárhelyen átveheti a *Bessenyei Ferenc-díjat*.

Még a hetvenes évek elején köt házasságot Szörényi Leventével, amely négy évig tartott. A szerelem gyümölcse viszont fiuk, Örs, aki szintén örökölte szülei, nagyszülei művészi tehetségét. Jazz-dobos, dalszerző, aki két unokával, Szellővel és Villővel ajándékozta meg édesanyját.

Kovács Zsuzsa áprilisban lett volna 75 éves, de ezt a neves jubileumot már nem élte meg. Pár héttel a születésnapja előtt itt hagyta ezt az árnyékvilágot. Földjei ősszel emlékestel emlékeznek rá.

Újszülött fiával, Örssel

(Juhász Dósa János – Sebőkné Balogh Valéria)

Emlékezések a trianoni diktátumra

Szinte nem volt olyan település, ahol valamilyen módon ne emlékeztek volna június 4-én nemzeti történelmünk eme gyászos eseményének évszázados fordulóján. A legtöbb helyen (Dernő, Kalonda, Rozsnyó, Runya, Sajószentkirály, Tornagörgő) emlékműveknél, az Ipoly mentén (Bussa, Kóvár, Ipolyhidvég, Szécsénykovácsi) lerombolt hidaknál, megint máshol (Berzété, Fülek, Makranc) templomban vagy egyéb közösségi helyeken, pl. a Magyar Közösségi Ház udvarán (Fülek, Tornalja). Szepsiben a római katolikus templom előtti téren, Szesztán a futballpályán gyűltek össze az emlékezők. Arra is volt példa, hogy magánháznál jöttek össze az emberek (Losonc). Délután fél ötkor számos helyen (Almágy, Alsófalva, Alsókálósa, Balogfalva, Balogújfalva, Bátka, Beje, Feled, Felsőfalva, Felsőrás, Fülek, Hanva, Hubó, Jeszte, Kalonda, Kisvisnyó, Lévárt, Nemesradnót, Naprágy, Oldalfalva, Otrokocs, Panyidaróc, Rakottyás, Rapp, Sajószentkirály, Szkáros, Terbeléd, Újbást, Uzapanyit, Vecseklő, Zsór) szólaltak meg a harangok. Este több helyen lobbant fel a máglyatűz (Ajnácskő, Alsópokorágy, Alsókálósa, Bátka, Kassa, Lekenye, Nagybalog, Rapp, Terbeléd), vagy gyújtottak gyertyát. Volt ahol emlékfát ültettek (Ipolynyék), Gömörpéterfalán emlékkeresztet, Füleken kopjafát emeltek, Rimaszombatban pedig az elkorhadt I. világháborús emlékkereszt helyébe újat állítottak.

Két alkalomról emlékezünk meg bővebben.

A rimaszombati *4. sz. Hatvani István Cserkészcsapat* és a nagybalogi *Kerecsen Motoros Egyesület* a rimaszombati városi temetőbe invitálta az emlékezőket. A temető azon parcellájában, ahol az I. világháborúnak a helyi ka-

Az összetartozás tüze Bátkában • Boros István felvétele

tonai kórházban elhunyt hősei nyugszanak, az egységes kivitelű sírkövek mellett egy központi fakereszt is őrizte az emléküket. A megkorhadt és kidőlt kereszt helyébe új, az eredetit mintázó keresztet állíttatott az említett két szervezet. A keresztet **Nagyferenc Katalin** faragta ki.

„Az egyik szemünk sír, a másik nevet. Szomorúsággal tölt el, hogy száz év elteltével sem szolgáltatnak igazságot a magyar nemzet szégyenteljes feldarabolásáért... viszont boldog vagyok, hogy száz év elteltével mi még

Cserkészek és motorosok a kereszt előtt • Gecse Attila felvétele

A felállított kereszt • Gecse Attila felvétele

mindig itt vagyunk. Itt állunk őseink sírjainál, magyar himnuszt énekelve, büszkéek vagyunk arra, hogy magyarnak születtünk.” – nyilatkozott **Mihály Dávid**, a 4. sz. *Hatvani István Cserkészcsapat* parancsnoka, aki a műsort vezette. *„Sok áldozatot hozott ez az elszakított nemzet rész – de megmaradtunk! S én úgy gondolom, hogy amíg lesznek olyan emberek, ha csak maroknyian is, akik képesek ehhez fogható áldozatot hozni, addig lesz jövő, lesz következő száz esztendő is, hozzon bármit a jövőendő. [...] A legfontosabb, hogy szeressük a hazánkat, és ragaszkodjunk a szülőföldünkhöz, a legfőbb dolgunk pedig az, hogy a hazaszeretetet vigyük haza otthonainkba és tanítsuk meg gyermekeinknek”* – fogalmazott **Tóth Zoltán**, a *Kerecsen Motoros Egyesület* elnö-

ke. A rendezvényen **Kerényi Éva** az 1. világháborúban elesett katonákról, **Tóth Zoltán** pedig a trianoni diktátumról szólt. **Foglár Gábor** előadóművész és **Szerekován János** operaénekes **Tóth Zoltán** megzenésített verseit adták elő. Miután a római katolikus plébános megszentelte a keresztet, az összegyűltek elénekelték a magyar himnuszt.

Az ünnepség végeztével a résztvevők a református templom kertjében található milicentenáriumi emlékműnél gyűltek össze, ahol a *Baráti Körök* szervezésében emlékeztek. Itt **Juhász Péter**, a *Magyar Közösség Pártja* városi és megyei képviselője mondott beszédet. Utalván a többször is eleredő esőre, így fogalmazott: *„Ellett száz év, ma az égiek is elmondták a véleményüket Trianonról. Úgy gondolom, hogy egy szomorú száz évet siratunk el, de bízom benne, hogy az emlékezés mellett fontos a jövőkép felvázolása is. Vigyük tovább azt, amit őseink letettek az asztalra, és ha mindnyájan egy irányba indulunk, akkor a következő száz év jobb lehet és szebb lehet.”*

A megemlékezés este Alsópokorágyon folytatódott, ahol Rima völgye fölé magasodó *Hóra-tetőn* gyűjtötták meg az *„Összetartozásunk tüze”*-t, csatlakozva a Kárpát-medencére kiterjedő kezdeményezéshez, *„együtt érezve az anyaországi és az anyaországtól elszakított részekben élő magyar nemzetársainkkal”*. Mint a meghívóban fogalmaztak: *„Emlékezzünk békésen, hisz nem felejtünk, de egészséges büszkeséggel ugyanakkor, hogy itt vagyunk, s tenni, élni akarunk! Ne feledjük, a trianoni békediktátum egyaránt káros volt minden kárpát-medencei nép számára, mert egy ezeréves, viszonylag békés együttélés szűnt meg általa. Államhatárokról döntöttek és nemzetek sorsáról az érintettek megkérdézése nélkül.”*

Elsőként **Juhász Péter** szólt a megjelentekhez. Őt követte **Bódi László**.

Az emlékezők egy csoportja a református templomnál • Gecse Attila felvétele

Jó estét kívánok! Sziasztok, Magyarok!

Köszöntök mindenkit 2020. június 4-én, kerekén 100 évvel a trianoni ún. békediktátum aláírása után itt a helyszínen, Rimaszombatban, Alsópokorágyon, Európa szívében, a Kárpát-medencében, nemcsak a Szülőföldünkön, hanem Őseink és Utódaink földjén is.

De nem csak a jelenlévőket köszöntöm, hanem szimbolikusan köszöntöm Magyar Testvéreinket az Anyaország minden egyes csücskében, Nyíregyházától Budapesten át egészen Sopronig, Kárpátalján, Székelyföldön és Erdélyben, a Vajdaságban, Délvidéken, Órvidéken és a világ minden táján.

Ebben az időpontban, így ahogy mi most itt állunk, 51 országban, 3.000 helyszínen lobbannak fel összetartozásunk tüzei, jelezvén, mi egy nemzet vagyunk. Igen, egy nemzet, s hogy megértsük ennek az összetartozásnak a lényegét, egy pillanatra szeretném felidézni, kik is vagyunk mi valójában.

– Mi, magyarok, a hét vezér népének utódai vagyunk, akik elé több mint 1100 éve ugyanez a kilátás tárult, mint most mielőnk, és akik Európa harcos népeként itt tették le a keresztény magyar állam alapjait, **Szent István** királyunknak köszönhetően.

– Mátyás király derék harcosainak utódai vagyunk, akik a törökkel Európa kereszténységéért csatáztak, és ha azt mondom **Magyar Balázs** és a Felső részek katonái, akkor büszkén húzhatja ki magát itt most mindenki, mert Mátyás seregének meghatározó részét üknagyapáink alkották.

– Európa büszke, nagy múltú népe vagyunk, világszintű kultúrával, 15 magyar vonatkozású Nobel-díjassal, és hiszem, hogy még mindig erős keresztény hittel.

Ilyenkor jönnek elő a kételkedők, akik gúnyosan azt mondják: ezek a magyarok! Mindig fényezik magukat, mindig azt ismételtetik, miben a legjobbak, miben egyediek. Ámde: mindenki, aki élt külföldön, megérti, hogy ez a nemzeti öntudat, ez a büszkeség az, amely 100 évvel Trianon után, több mint ezer év után is 3.000 lángot tud fellobbantani 51 országban, 15 millió magyar számára. Ennek köszönhetően állunk mi is ma itt.

Ma nem szomorkodni jöttünk ide, hanem két nagyon jelentős okból kifolyólag.

Először is ünnepelni jöttünk, hogy Trianon után 100 évvel még mindig itt vagyunk, magyarul szólunk egymáshoz, magyarul nevetgetjük meg egymást, igazi magyarokként magyarul veszünk össze és morgunk egymásra, de ami a legfontosabb: együtt hajtjuk le a fejünket és közösen magyarul mondjuk el nemzeti imánkat.

Másodszor pedig köszönetet mondani jöttünk ma ide, először az Úr Jézus Krisztusnak, akihez több mint 1.000 éve imádkozik népünk, és aki próbára teszi ugyan népünket, de szeretete jeleként megóv minket újra és újra. Köszönetet jöttünk mondani őseinknek, a hét vezérnek, fejedelmeinknek, Szent István királyunknak és az őt követő, nemzetünket Európa meghatározó nemzetévé tévő további királyainknak, költőinknek, íróinknak, vezéreinknek, és ami a legfontosabb: Szüleinknek, Nagyszüleinknek, felmenőinknek, akik nem dobták el nemzeti hovatartozásukat bármi is történt a történelem során és akiknek köszönhetően ma mi is azt mondjuk: magyar vagyok.

Egy ember élete ±80 év, majd marad utána egy fejfá a temetőben, s pár száz évre rá már annyi se. De ha egy ember megérti, hogy egy stafétabotot vesz át, s ezzel továbbad egy világszemléletet, hitet, nemzeti öntudatot, akkor az az ember már **Széchenyi, Petőfi, Jókai, Mátyás** király és sok más nagy elődünk mellé kerül, mert teljesítette küldetését ebben a földi életben.

Mi, akik itt állunk, mindannyian felnézhetünk most egy pillanatra az égre, hogy megköszönjük Őseinknek ezt a stafétabotot.

Köszönjük!

Illyés Gyula mondatával zárva szavaimat: Magyaroknak lenni nem származás, hanem vállalás dolga.

Isten, áldd meg a magyart, Isten áldjon mindannyiunkat, Magyar Testvéreim.

Szabó Krisztián Ábrányi Emil *Magyar nyelv* c. versét tolmácsolta, majd **Arany Nikolett Silye Jenő** *Szállj, dalom* c. művét adta elő. **Kovács Tímár Ildikó** áhítatát követően fellobbant az *Összetartozás tüze*.

Az alkalmat a *Gra-Num* polgári társulás szervezte. Társzervezők voltak: *Alsópokorágyi Református Egyházközség, a Baráti Körök* és a *4. sz. Hatvani István Cserkészcsapat*.

Gombaszögön a *Sine Metu Polgári Társulás* és a gömöri mezőgazdászokat tömörítő *Hagyomány – Történelem Gömörben P.T.* jóvoltából ereklés zászlótartót avattak június 4-én. A talapzaton egykor a selmebányai honvédszobor állt. Miután a szobrot 1933-ban eltávolították, a 12 tonna súlyú, 32 kötömből álló talapzat, darabjaira hullva, a vár bejáratánál hanykolódott. Ez utóbbiakat Selmebánya városa átengedte a szervezőknek. A szervezők felkérésére a magyar lakosságú településekről egy-egy maroknyi földdel fejezheték ki a magyar egység megteremtésére vonatkozó kívánságukat. Alig egy hónap alatt 600 településről 1.100 földadomány érkezett Gombaszögre. Mindenki földjéből beleszórtak egy keveset abba az zsákba, amit az időkapszulába tettek, az pedig az itt újraépített egykori, lerombolt selmebányai honvédszobor talapzatába került.

A felvidéki zászló felvonásakor megszólaltak az idemenekített szűrtori harangok. **Orosz Örs**, a főszervező *Sine Metu Társulás* elnöke mondott avatóbeszédet. Amint hangsúlyozta: „A Trianon utáni évek rombolással indultak, a századik év egy jelkép újjáépítésével kezdődik, és az új kezdet ígéretével folytatódik. Csak rajtunk múlik, hogy sikeres lesz-e”. Rajta kívül **Mózes Szabolcs**, a történeti egyházak részéről pedig **Bartal Károly Tamás** ny. jászói premontrei apát és **Mudi Róbert** berzétei református lelkész szólt az egybegyűltekhez. (Az utóbbi beszéde a *Vezércikkben* olvasható.)

A rendezvényen a várhosszúréti *Andrássy Dénes Férfikar* és a **Tömöl Gabriella** vezette pelsőci *Korona Kórus* adott műsort.

(szerk.)

Alsópokorágy - Hóra-tető. Naplemente • Szabó Zoltán felvétele

Alsópokorágy - Hóra-tető. A máglyánál (balról): Bódi László és Juhász Péter • Szabó Krisztián felvétele

Alsópokorágy - Hóra-tető. A megjelentek egyik része • Szabó Krisztián felvétele

EMBEREK-MÚVEK-ESEMÉNYEK

Alsópokorág - Hóra-tető. A megjelentek másik része • Szabó Krisztián felvétele

Alsópokorág - Hóra-tető. Az Összetartozás Tüze • Szabó Krisztián felvétele

Alsópokorág - Hóra-tető. Az izzó zsarátnok • Szabó Zoltán felvétele

Varga Norbert

A magyar történeti mondák katalógusa a magyar folklorisztika és a szlovákiai magyar vonatkozások kontextusában

A folklór tudományos tanulmányozásának kezdetétől napjainkig a magyar folklorisztika számos összegző, tudományos szintézisen alapuló műve látott napvilágot. **Bartók Béla** és **Kodály Zoltán** már 1913-ban szorgalmazta egy a népzene kutatás eredményeit rendszerező kiadványsorozat megjelenését, ám *A Magyar Népzene Tára* című opusz kiadásáig még évtizedek teltek el. A magyar népdalkincs tízezernél is több változatát bemutató kiadványsorozat első kötete 1951-ben jelent meg,¹ a sorozat utolsó két darabja pedig már jelen századunkban, 60 évvel később 2011-ben.² E tetemes dallamanyag jelentős részének rendszerezése az úgynevezett *Járdányi-rend* szerint történt, amely a dallamvonalak rajzát figyelembe vevő osztályozáson alapult.³ *A Magyar Népzene Tára* dallamtípusok szerinti rendszerezésén túlmenően Bartók Béla kezdeményezésére elindult a népzene (kisebb intenzitással a népmese és szokásanyag) gramofonlemezen való megörökítése is; 1937-től 1942-ig *Pátria* néven kerültek üzleti forgalomba a *Magyar Rádió* stúdiójában készített hangfelvételek. A *Pátria* lemezsorozat felvételei egyrészt lehetőséget nyújtottak a hagyományos paraszti előadásmód stílusjegyeinek megismerésére, másrészt átfogó képet adtak a magyar nyelvterület minden nagytájának népzenei hagyományáról.⁴

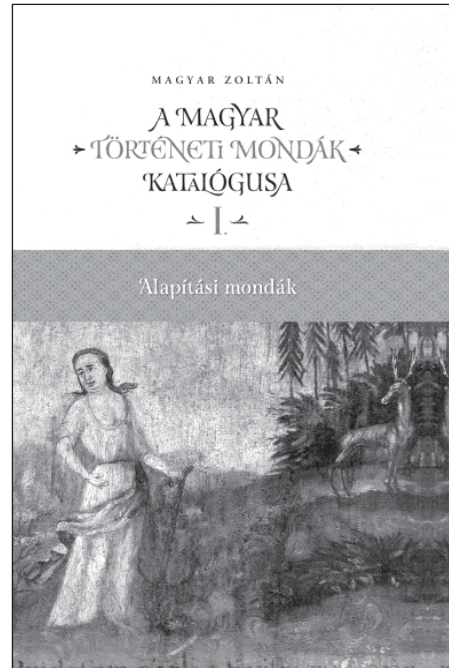
A magyar népzenei dialektusterületek hangszeres népzenejének megismerését az *Utolsó Óra* névre keresztelt program eredménye teszi lehetővé. Az 1997 és 2001 között zajló felvételek során 112 zenekar repertoárja került rögzítésre, 23 000 dallam terjedelemben. Ennek legjava az *Új Pátria* CD-sorozat tematikus, egy-egy zenekar, vagy kistájt népzenei anyagát bemutató darabjain keresztül vált hozzáférhetővé az érdeklődő közönség részére. 1998 és 2004 között a *Fonó Budai Zeneház* gondozásában 18 CD jelent meg, majd 2010-ben az egész Kárpát-medencét felölelő 50 CD-nyi reprezentatív válogatás.⁵

A tánc kutatás új korszakának kezdetét jelentő módszerek⁶ alkalmazásával az egész magyar nyelvterület, valamint a szomszédos népek és a Magyarország területén élő nemzetiségek táncfolklórájának gyűjtése és vizsgálata nyomán jutott el **Martin György** a magyar néptáncok rendszerezéséig. A kiváló táncfolklorista a magyar tánc kultúra táji tagoltságának és tánc típusainak meghatározásával nemzetközi rangra emelte a magyar néptánc kutatást.⁷

A magyar népi játékok típusrendjét **Lázár Katalin** alkotta meg, csaknem húszéves kutatómunka eredményeként.⁸

A folklór „húzóágazatának” számító népköltészet egyes műfajainak színopszisa is szinte teljes képet mutat. **Vargyas Lajos** több évtizedes munkájának köszönhetően megszületett a magyar népballadák reprezentatív monográfiája, amely a magyar balladaanyag bemutatásán kívül, azok történeti rétegeit és keletkezésük társadalomtörténeti okait is taglalja.⁹

Az első nemzetközi mesetípus jegyzéket elkészítő „finn

A 12 darabból álló sorozat első kötetének címlapja

iskola” kutatóinak, **Antti Aarne** és **Stith Thompson** katalógusának mintájára a magyar folklorisztika is igényét érezte a műfaji klasszifikációnak, a magyar népmeseanyag katalógusba való rendezésének. A műfaj első hazai regiszterét **Honti János** alkotta meg.¹⁰ **Berze Nagy János** több mint félezer tipologizált szöveget vett alapul rendszerezése megalkotásához, melyet *Magyar népmesetípusok* címmel két kötetben tárt az olvasók elé.¹¹ Széleskörű szakmai összefogás eredménye a nemzeti katalógusok tekintetében élen járó *Magyar népmesekatalógus*, amely 1982 és 1990 között megjelent 11 kötetből áll.¹² E kézikönyvsorozat katalógizálás alá vont meséinek becsült száma meghaladja a tízezret, ám még így is alig fele a máig lejegyzésre került mesék ugyancsak becsült huszonötezer körüli számának.¹³

A merítési alapul szolgáló számadatoknál maradvá, a népköltészet másik nagy műfaji csoportjához tartozó hiedelemmondák mintegy tízezer szövegből álló gyűjteménye érdemel figyelmet. A **Körner Tamás** által rendszerezett korpuszt **Bihari Anna** rendezte végső egységbe, létrehozva ezzel a *Magyar Hiedelemmonda Katalógust*.¹⁴

Kevésbé ismertek a kisepikai prózaműfajok csoportjába tartozó példázatok, melyek leginkább tanító, pedagógia céllal elhangzó, erkölcsi útmutatást szolgáló rövid epikus történetek. **Dömötör Ákos** személyében e műfaj is összegzőre lelt, aki az antikvitásban gyökerező exemplumok folklorisztikai elemzésén kívül azok katalógizálását is elvégezte.¹⁵

A népmondák gazdag, szerteágazó világa viszonylag későn került a tudományos érdeklődés fókuszába. **Dégh Linda** hasonlatával élve a „nagy túlélő”-nek nevezett mon-

da a közelmúltig széles körben ismert szóhadomány volt, könnyen megjegyezhető, általában egy-két motívumból álló, lokális kötődéssel rendelkező epikum, melynek elmondása – a népmesével ellentétben – nem igényelt sem speciális helyszínt, sem speciális előadót. Ezek a tényezők egyrészt nagyban könnyítették a 20. század második felében meginduló tudományos igényű terepkutatások eredményességét, másrészt determinálták annak intenzitását, hiszen az akkor még virulens folklórhagyományok, népköltészeti alkotások inkább a klasszikusnak számító népköltészeti műfajok, a mesék és balladák gyűjtésére, kutatásra ösztönözték a kor folkloristáit.

Nem véletlen hát, hogy a mennyiségi paramétereit és változatgazdagságát tekintve a nemzetközi folklorisztika viszonylatában is páratlan magyar mondaanyag tudományos rendszerezésének befejezése immár a 21. század elejére toldott. A műfaji klasszifikáció alapjául szolgáló több mint 112 000 mondaszöveg tipologizálását **Magyar Zoltán**, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének tudományos főmunkatársa végezte el. Törlesztve ezzel a magyar néprajztudomány egy régi adósságát, megalkotta és – a budapesti Kairosz Kiadó jóvoltából 2018-ban – a szakmai nyilvánosság és a széles nagyközönség elé tárta *A magyar történeti mondák katalógusát*.

Magyar Zoltán 12 kötetes kézikönyvsorozata kimerítő alapossgal összegzi a magyar néprajztudomány e népköltészeti műfajra vonatkozó tudását, s kétféle klasszifikációs módszert alkalmazva, típus- és motívumindex szerinti keresési lehetőség szerint mutatja be a vizsgált szövegeket. Monográfiai igénnyel szól a történeti mondák hazai és nemzetközi tudománytörténeti előzményeiről, a rendszerezés műfajlelmeleti kérdéseiről, a történeti szóhadományok határterületeiről és más epikus műfajokkal való kapcsolatukról. Kitér a katalógus „nyersanyagaként” használt *Magyar Történeti Mondák Archívuma* szövegbázisának létrehozására és számba veszi annak főbb forráscsoportjait. Kronológiai sorrendben ismerteti a magyar történeti mondák rétegeit, a szöveghagyományozódás formáit és rétegeit tárgyalva számba veszi a szóhadományból fakadó és azon kívül eső monda-képző forrásokat, fölhívja figyelmünket a földrajzinév-gyűjtések folklorisztikai jelentőségére, a folklorizáció szerepére és fokozataira. Ismerteti a katalógus alappilléreit képező tematikai tagolódást, betekintést nyújt a magyar történeti mondák területi tagolódásába, s nem utolsó sorban kilenc esettanulmány segítségével példát szolgáltat egy-egy mondatípus vagy narratív hagyománykör tudományos ismertetésére. A szerző kézikönyvsorozata záró kötetében ekképpen fogalmazza meg egy korszerű tudományos katalógus ismérveit:

„Egy jól felépített katalógus feladata, hogy tartalmazza az adott műfaj ismert és elérhető szövegkataszterét tematikai, kronológiai és földrajzi áttekintésben, típusszámok, típuscímek és a folklóralkotás tartalmi kivonatát képező szűzsé-leírások által. Egy jó katalógus a bibliográfiai kereshetőségen kívül számos egyéb célra is elsőrendű tudományos segédeszköz: térben és időben láthatóvá teszi

a vonatkozó kulturális elemek áramlását, illetve elterjedésük aktuális állapotát. A műfaj kisebb alkotóelemeinek (motívum, típus) variánsain keresztül megfigyelhetővé teszi az epikus kompozíció szerveződését és alakulását, a szövegek változásának szabályait, nagyobb esztétikai egységekbe (hagyománykör, tematikus csoport stb.) szerveződését. Nyilvánvalóvá teszi egy adott műfaj tematikai karakterét és műfaji határterületeit, egyes rokon műfajok egymáshoz is viszonyuló diakronikus mozgását. Közvetlen segítséget nyújt annak felismeréséhez, hogy az eredendően a szóhadomány révén terjedő folklóralkotásokra miként hatott (esetenként meghatározó módon és kölcsönösen) a populáris kultúra, a különféle nyomtatványok, az iskolai oktatás, hogy mi és miként folklorizálódott az idők folyamán. Alkalmas arra, hogy világossá tegye a szóbeli és írásbeli hagyomány egymástól való kölcsönös függőségének és különbözőségének kérdéskörét, az összehasonlító kutatás számára pedig e hagyományanyag helyének megtalálását a regionális és nemzetközi típusok és variánsaik között. Egy jó katalógus ugyanis több mint egy állagos tudományos kézikönyv, illetve kézikönyvsorozat: egyfajta szellemi katedrális, amelyben összegződik több száz (sőt közvetve több ezer) év teremtő képzelete, az a kulturális örökség, amely folyamatosan változó és legalább annyira örök. Amely számos aspektusában nemzeti, ám összességében és végső soron egy illusztris nemzetközi kánon és repertoár része. Mindazonáltal – tekintve, hogy e népköltészeti kézikönyvek túlnyomó többsége etnikus alapon jött létre – egy katalógus elsőrendű célja a nemzeti, regionális jellemzők közzététele, lehetőség szerint azt is értekelte, hogy a nemzeti sajátosságok mennyiben részei egy tágabb kulturális egységnek.”¹⁶

A legnagyobb egyetértés mellett mindezek csak annyiban szorulnak kiegészítésre, hogy egy jelenkori katalógus korszerűségét a könyv alakú megjelenésen kívül az elektronikus formában való elérhetőség is nagyban meghatározza. A digitális rendszerek adta összetett keresési lehetőségek új dimenziót nyitnak (nyithatnak) az ilyen és ehhez hasonló monumentális tartalomcsomagok közötti gyors és egyszerű tájékozódásban, a narratívanyag szinkron, és diakron tipológiai jellemzőinek identifikálásában. A metaadatok közti különféle keresési lehetőség használatával pedig az egyes típusok, motívumok, variánsok topográfiai, tematikai és bibliográfiai beazonosítása válik egyszerűbbé.

A katalógus szövegbázisának kiépítése 1995-ben kezdődött, s napjainkig tart. Szükségességét a rendelkezésre álló szöveggyűjtemények sporadikus jellege indokolta, a kiindulási alapul szolgáló folklórananyag a történeti mondák földrajzi elterjedése és tipológiai változatossága szempontjából egyaránt jelentős eltéréseket (esetenként az egyes területek vagy tematikák teljes hiányát) mutatott. A csaknem két és fél évtizedig tartó szisztematikus feltáró- és rendszerező munka négy alappillére épült. A magyar nyelven megjelent mondái tárgyú vagy mondái is tartalmazó publikációk összességére, a különféle kéziratárakban, magánarchívumokban található „kéziratos mondákra”, a földrajzinév-gyűjtésekben

lappangó helynévmagyarázó mondaszövegekre és a recens mondagyűjtésekre. A felsorolt forráscsoportok temérdek időt és energiát igénylő számbavétele széleskörű szakmai összefogást sejtet. Csak a publikált mondák bibliográfiai jegyzéke több mint félezerre rúg, s a középkori krónikáktól kezdve a hírlapi adatközléseken keresztül a helyi kiadású falumonográfiáig azok „átnyálazását” vonja maga után. Mindezek ellenére Magyar Zoltán egymaga vállalkozott e munka elvégzésére, vállalva az eddigi gyűjtések aránytalanságból származó terepkutatási hiányosságok pótlását is. 1987 óta tartó rendszeres terepmunkái során egy „egész sor tájegységen végzett átfogó jellegű, minden alműfajra és az adott vidékhez tartozó összes (magyarlakta) településre kiterjedő mondagyűjtést, az utóbbi 24 év folyamán mintegy 32 000 mondaszöveget jegyezve fel, melyeknek mintegy 60-65%-a a történeti monda.”¹⁷

Magyar Zoltán Szlovákia területén kutatói céllal elsősorban egy irodalomtörténeti adósság törlesztése kapcsán fordult meg, jelesül **Petőfi Sándor** Felvidéken eltöltött bő egy évnyi életszakaszának feldolgozása céljából.¹⁸ Második gyűjtőútja már ízig-vérig folklorisztikai célú – az északi magyar nyelvterületen végzett további kutatómunkája szempontjából is meghatározó – volt. Egyedülállóan gazdag, nem várt mennyiségű mondaanyagot tárt fel a néprajzkutatás szemszögéből terra incognitának számító történelmi Torna vármegye területéről. A monografikus igénnyel feldolgozott és közreadott kötetet¹⁹ további táji műfaji monográfiák követték. Az epikus folklór-hagyományok kutatása szempontjából mostohán kezelt Zoborvidék mondáinak és hiedelmeinek bemutatása után,²⁰ két palóc kistáj, Medvesalja²¹ és Fülek vidéke következett²² (ez utóbbit e sorok írójával közösen közreadva). Gyűjtőútjai során egy-egy kiemelkedő folklórtudással és repertoárral bíró népi egyéniség sem került el Magyar Zoltán figyelmét. A főként mesemondók kapcsán napvilágot látott egyéniségmonográfiák sorát két kötettel bővítette, **Bucsek József** kiskovácsvágási iparos és gazdálkodó,²³ valamint **Darmo István** sajtóházi pásztor²⁴ meséinek, mondáinak és egyéb kispikái műfajainak közreadásával (szintén **Varga Norbert** szerzőtársaként). E két kötet esetében érdemes megemlíteni, hogy a bennük fellelhető epikumok jórésze immár 21. századi folklór-adatként lett rögzítve. *Felső-Bodrogek* közel 600 folklóralkotásból álló népi elbeszéléseinek²⁵ és a Rozsnyói-medence narratív folklór-hagyományainak²⁶ kötetbe való rendezése szintén megtörtént. Mindmáig kéziratban maradt viszont az a több ezres nagyságrendű recens mondaanyag, amely az eddig még nem sorolt összes további szlovákiai magyar tájegység vagy kistáj (Csallóköz kivételével) teljes vagy részleges terepkutatása során lett rögzítve.²⁷

A magyar történeti mondák katalógusa vezérfonalát, szerkezeti rendjét az archívum mondaanyagának tematikai tagolódása adja. A felosztás első tervezete a mondaszövegek egynevedének ismeretében fogalmazódott meg, s jó konstrukciónak bizonyult, hiszen némi „finomhangolással” a további több tízezer folklórszöveg befogadására is alkalmas volt. Fontos kiemelni, hogy az eredetileg „csak” a nemzeti mondaanyag klasszifikációjára szánt katalógus végső formá-

ja nemzetközi viszonylatban is alkalmazható rendszerezést jelent, az egyes tematikus csoportok (hősök, történelmi személyek, háborúk, harcok, szabadságharcok, stb.) jól applikálhatók más népek történeti hagyományainak katalógusba való rendezése során is.

A szerző bemutatását idézve „*a katalógus kilenc nagy tematikus egységre tagolódik, kötetenkénti bontásban. ...A kötetek és azok fejezetei, alfejezetei a katalógus fő egységei, „tartópillérei”, s az alsóbb szinteken lelhet rá a kézikönyv használója a katalógus voltaképpeni lelkére, lényegére: a magyar mondahagyományt igazából megjelenítő típusok és altípusok sokaságára.*”²⁸

A katalógus első nagy tematikai csoportját, s egyben első kötetét az alapítási mondák alkotják. Ebbe a tematikus csoportba lettek besorolva a honalapításról, az etnikai csoportok eredetéről szóló hagyományok, a helységalapítási- és birtokalapítási mondák, a különféle kultúrjavak (várak, templomok, bányák, hidak) alapításával kapcsolatos történetek, továbbá a halommondák, árokmondák, a jeles ünnepek, szokások eredetének magyarázatai és az építőáldozatról szóló narratívumok. Az alábbiakban (úgy ahogyan a további csoportok esetében is) a teljesség igénye nélkül e tematikai csoport szlovákiai magyar vonatkozású mondatípusai közül említünk néhányat. Ilyen többek között: a tornaiak, zoborvidéki magyarok, csallóközi kukkók eredethagyománya; a **Forgách** család gimesi és gácsi birtokadománya (az uralkodó érdekében elkövetett gyilkosságért); a falu javáért önkéntes halált vállaló (palásti) bíró; szerelmi kárptólásul adott birtok (Királyfiakarcsa); a **Bebek** család eredete; várépítés talált kincsből (Fülek, Krasznahorka), az Alsó-Garam menti kurtaszoknya, vagy a lévai lúdfertály eredete.

A hősökhöz, történelmi személyekhez kapcsolódó mondák képezik a katalógus legterjedelmesebb tematikai csoportját, 410 nemzeti vagy helyi történelmi személy hagyománykörét foglalják magukba. Bemutatásuk három kötetet vett igénybe, a nemzeti hősök áttekintésén kívül, a hősmondák közé illeszthető tematikus csoportok külön áttekintése is kidolgozásra került. E tematikai csoport narratívumainak egy jelentős része földrajzi helyekhez fűződő lokális hagyomány formájában kapott megerősítést. Ezek közül a bennünket érintőek: a hun-mondakör a *Szádelői-völgy*höz fűződő hagyományai (**Dengezics, Attila** fia); a honfoglalás és kalandozások korának hősei – **Árpád** vezérei (**Huba, Bors**) és utódai (**Taksony** fejedelem); **Szent István** király felövezése (Bény), birtokadománya (Vajka), alapításai (a koloni templom), települések nevének eredetével kapcsolatos hagyományok (Vajka, Istvánkirályfalva). A **Szent László**-hagyományok a palóc és palócos vidékek folklórában a legmarkánsabbak. Egy részük mondaképző gócpontja a Mátraverebély-szentkúti kegyhely, míg a *Gömör-Tornai karszt* vidékén e történetek a Szádelői-völgy és a debródi *Szent László-forrás* (és kápolna) köré csoportosulnak. Az Árpád-kor hősei közül a Zobor-hegy egyik barlangjában remeteskédő **Szent Szórád** és **Szent Benedek** érdemel figyelmet. **IV. Béla** alakját Felvidék-szerte mondák sokasága örökíti meg, kivált a *Cseréhát*, a *Gömör-Tornai karszt*, va-

lamint a *Barkóság* vidékén volt népszerű (a buzitai *Király-hegy*, a szádelői *Béla-barlang*, *Galamboskő*). Legismertebb történelmi hősünk, **Mátyás király** emlékét a reneszánsz uralkodó életét, igazságosságát, leleményességét ecsetelő történeteken kívül, természeti képződmények, kultúrjavak kapcsán kialakult helyi mondák is megerősítik. A számos lehetséges példa közül most a Sajógömörre lokalizált szőlőkapáltatás történetéről és a madi bicska eredetéről szólunk.²⁹ A nemzeti hősök mondaanyagának palettáját egy-egy kisebb területen belül megjelenő, történelmi személyekhez fűződő szóhadomány színezi tovább. Esetünkben **Czinka Panna** (Sajógömör), a legendás cigányprimás, a regionális népi hősként számon tartott **Cházár András** (Jólész), **Madách Imre**, a magyar drámaköltészet kiemelkedő alakja (Alsósztrégova), valamint a *Gömörhöz* ezer szállal kötődő pap-költő **Tompa Mihály** tartozik e csoportba.

Háborúk, harcok, vallásküzdelmek, parasztlázadások, helyi jellegű konfliktusok narratív formát öltött emlékei alkotják a katalógus soron következő tematikai csoportját. E csoport esetében a szlovákiai magyar néprajzi tájak hangsúlyos témái egyeznek a katalógus egészének szignifikáns fejezeteivel, a tatár-török háborúk több száz narratívátípusból álló mondakörével. Magyar Zoltán megállapítása szerint „*szövegahagyomány csak kicsiny szegmenseiben mutatja az írott kultúra ismeretét vagy halását, összességében és meghatározó módon a szájhagyományozó népi műveltség (és történelmi megtapasztalás) eredménye. Ez az a mondakör, amely a Mátyás-hagyományokhoz hasonlóan egy markáns közép-európai hagyománykör szerves és kivált virulens része.*”³⁰

Vallásos témájú mondák alkotják a katalógus ötödik és hatodik kötetét. A legendák tematikai csoportjához tartozó történetek jelentős része lokális vonatkozású, földrajzi kötődéssel rendelkező vándormonda. Ide tartoznak a szent helyek, szakrális építmények hagyományai, kegyképek és kegyszobrok mondái, keresztmondák, harangmondák, csodás gyógyulások, jelenések és látomások élménytörténetei és a hiedelemmondákkal szoros rokonságban álló textusok (angyalok, szentek, szent életű emberek, mágikus erejű papok). Szlovákiai magyar vonatkozásban a gyógyító források, szentkutak (vagy kegyhelyek) narratív hagyománykörére hívjuk fel a figyelmet. *Bodrogköz* és az *Ung-vidék* ilyen témájú elbeszélő hagyományát a máriapócsi kegyhely szakrális aurája hatotta át, Tornában és Rozsnyó vidékén többek között a debrői *Szent László-forrás*, a barkai kegyhely és a várhosszúréti *Buzgó-forrás* számított kultikus helynek. A palóc etnikai csoport legismertebb búcsújáró helye *Mátraverebély-Szentkút* ugyancsak meghatározó gócpontja a jelenésekről, csodás gyógyulásokról szóló történeteknek, mint ahogy az *Ipoly-mentén* az ipolyfödemesi *Medve-kút*, a hont-csitári *Kulyika* és a hébeci (deméndi) kegyhely is. Vág-Garam köze magyarul falvai körében a bényi *Szentkút*, a pozbai *Szentkút* és a tildi kegyhely számít mondaképző gócpontnak, *Mátyusföld* és *Csallóköz* esetében pedig a tallósi és a máriavölgyi kegyhely.

Az isteni rend ellen vétő emberekről (ünneprontók, átkozódók, hamisan esküdők, istenkáromlók, keresztény szabá-

lyokat megszegők) és az őket ért büntetések formáiról (kővé válás, elsüllyedés, villámcsapás) szól a vallásos témájú mondák *Bűn és bűnhődés* kötet cím alatt katalogizált csoportja.

Tipológiailag változatos, az egész magyar nyelvterületen elterjedt témacsoportnak számít a betyármondák tematikus egysége. Nemcsak a klasszikus értelemben vett, társadalmi igazságtalanságok ellen küzdő „jó betyárok” kerültek számbavételre, hanem a negatív megítélés alá eső haramiák, rablógyilkosok, rituális gyilkosságok elkövetői is. Mindez kétféle szempont alkalmazásával: név szerint számba véve a mintegy 400 ilyen személyt, és típusmutató formájában, 23 tematikus egységre bontva a betyármondák regiszterét. Szlovákia magyarul a vidékeinek szinte mindegyikén több-kevesebb ismertséggel bírt az országos hírnévre szert tett nemzeti betyár, **Rózsa Sándor**, és a szlovák nép körében azonos szerepet betöltő társa **Jánošík**. A *Gömör-Tornai karszt* vidékén leginkább **Jágér Jóskát**, **Angyal Bandit** és **Gordán Gyurit** emlegették. A keleti palócok első számú betyárjának **Vidrőcki Marci** számított, hegemoniája Fülek vidékén ért véget, az *Ipoly-mentén* élő nyugati palócok körében szerepét **Sisa Pista (Benkó István)** vette át. A nevesített és névtelen betyárokat és tetteiket összegző katalóguskötet utolsó fejezetét a kannibalizmusról szóló történetek adják, melyek fajsúlyos része a szepsi emberevő cigányokkal kapcsolatos hagyomány.

A katalógus következő egységét a kincsmondák alkotják. E csoportot számos külföldi tudományos rendszerezés a hiedelemmondák között tartja számon, s így tesz a magyar hiedelemmondák osztályozása során Bihari Anna is, aki katalógusában, kilenc főbb típuscsoportot kialakítva, önálló alműfajként tünteti fel a kincsmondákat. Magyar Zoltán szerint a magyar kincsmonda-tradíció esetében egy olyan átmeneti műfajcsoportról van szó, melyek változatgazdag típusai, motívumai legalább annyira tekinthetők történeti, mint hiedelem jellegűnek.

Utolsóként az előző csoportokhoz nem illeszkedő egyes témájú mondák kerültek rendszerezésre. Ide került mindazon mondaanyag, amelynél domináns volt a földrajzi vagy történelmi kötődés (természeti objektumok keletkezése, nevezetesen fák, alagútmondák, helynévmagyarozó mondák), továbbá a történelmi emlékek dite-jellegű narratívumai (településekkel, építményekkel kapcsolatos történelmi emlékek, járványok, nagybirtokosok emléke) és a kultúrhéroszok (óriások, tündérek) epikus hagyományai.

A könyvsorozat legvaskosabb kötete az összes tematikus egység mondaanyagára kiterjedő alfabetaikus rendet követő motívumindex, mely a tárgyszavak (és azok szövegkörnyezete) szerinti keresésre ad lehetőséget. Ezen túlmenően a két részre tagolódó konkordanciajegyzék a magyar történelmi mondák nemzetközi (főként európai) párhuzamaira, illetve a nemzetközi népmesekatalógus egyes típusaival való egyezésre is rámutat.

Magyar Zoltán katalógusát a mikrofilológiai alapossgal elvégzett tudományos rendszerezés és a vizsgált anyag elméleti szintézise mellett még egy dolog teszi rendkívülivé. E végtelenül gazdag történelmi hagyományt nem csak az iró-

asztal mögött ülve, a könyvtárak, adattárak neonszerűsége mellett ismerte meg, hanem rájuk talált az illatos kaszálókön, a meleget adó kiskonyhákban, a gyalutlan tölgyfaasztalokra tett vendégváró pálinkáspoharak mellett is. Hátizsákos, falujáró útjai során megélhette, hogyan válik a messziről jött kutatóból szívesen látott vendég, a keresett történetek rögzítése során, a hétköznapi gondjait és örömeit megismerő kedves ismerős, visszatérő barát. Hiszen a katalógusba rendezett motívumok, típusok, műfaji csoportok végtelennek tűnő sora valójában nem más, mint a hosszú szekerezések, pásztortüzek melletti üldögelések, dohánycsomózás, favágás vagy kenderfonás, lövészárkokban való várakozás, a nagyvízen való átkelés, a céhmestertől átvett szakmai tudás során elmondott történetek összessége. A sziklákhöz, fákhoz, búcsújáró helyekhez, időtlennek tűnő várakhoz és templomokhoz fűződő teremtő képzelet izes tájnyelven való megszólalása, az ellenséget és hőst, jót és rosszat számon tartó közösségi emlékezet megnyilvánulási formája. Költői túlzás nélkül, a Kárpát-medencében élő magyarság lelki tükré, szellemi katedrálisa.

JEGYZETEK

¹ MNT I,

² MNT XI, XII

³ Lásd: Járdányi 1961.

⁴ Az 1936-tól 1963-ig felvett teljes gyűjtemény hanganyagát és dokumentációját a lemezsorozat történetét ismertető kétkötetes mű multimédiás lemezmelléklete tartalmazza. Lásd: PATRIA. Magyar néprajzi felvételek 1937-1942. (Budapest, 2010.); PATRIA. Magyar népzenei felvételek 1936-1963. (Budapest, 2010)

⁵ Új Pátria népzenei lemezsorozat 2010. Válogatás az Utolsó Óra program gyűjteményéből (Budapest, 2010)

⁶ Ezek a mozgás-és hangrögzítés együttes alkalmazása, a táncfolyamatok filmről történő lejegyzése és analitikus leírása, kinetográfia használata és a táncok rendszerezése voltak.

⁷ Lásd: Martin 1970.

⁸ Lásd: Lázár 1997.

⁹ Vargyas 1976.

¹⁰ Honti 1928.

¹¹ Berze Nagy 1957.

¹² Magyar Népmesekatalógus 1-9. (1982-1990)

¹³ Magyar 2018. XI. 76.

¹⁴ Bihari 1980.

¹⁵ Dömötör 1992.

¹⁶ Magyar 2018. XI. 9.

¹⁷ Magyar 2018. XI. 114.

¹⁸ Magyar 2000.

¹⁹ Magyar 2001.

²⁰ Magyar 2002.

²¹ Magyar 2006.

²² Magyar - Varga 2008.

²³ Magyar 2004.

²⁴ Magyar - Varga 2006.

²⁵ Magyar 2009.

²⁶ Magyar 2011.

²⁷ Az említett terepkutatások 2007 és 2017 között, Varga Norberttel közösen megtett gyűjtőutak során, az alábbi tájegységeken, néprajzi régiókban történtek: Mátyusföld, Nyitra vidéke, Vág-Garam köze, Alsó-Garam mente, Ipoly mente, Gömör, Abaúj megye (Kanyapta-medence, Ósva völgye) zempléni szórványok és az Ondava mente, Ung-vidék.

²⁸ Magyar 2018. I. 20.

²⁹ Mátyás király narratív hagyománykörének bemutatása - a katalógus előfutáraként - önálló kötetben is megtörtént. Lásd: Magyar 2017.

³⁰ Magyar 2018. XI. 203.

IRODALOM

Berze Nagy János

1957: Magyar népmesetípusok I-II. Pécs

Bihari Anna

1980: Magyar hiedelemmonda katalógus. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 6. Budapest

Dömötör Ákos

1992: A magyar protestáns exemplumok katalógusa. Folklór Archívum. Budapest

Honti János (Hans Honti)

1928: Verzeichnis der publizierten ungarischen Volksmärchen. (Folklore Fellows Communications 81.) Helsinki

Járdányi Pál

1961: Magyar népdaltípusok I-II. Budapest

Lázár Katalin

1997: Népi játékok. Budapest (2., változatlan kiadás.)

Magyar Zoltán

2000: Petőfi a Felvidéken. Dunaszerdahely

2001: Torna megyei népmondák. Budapest

2002: A mindentudó fű. Zoborvidéki mondák és hiedelmek.

Dunaszerdahely

2004: Bucsek József mesél. Debrecen

2006: Népmondák Medvesalján. Dunaszerdahely

2009: A Rétiember. Bodroközi népi elbeszélések. Dunaszerdahely, 2009.

2011: Bebek juhász kincse. Népmondák Rozsnyó vidékén.

Dunaszerdahely

2017: Mátyás király narratív hagyományköre. Típus- és motívumindex. Budapest

Magyar Zoltán - Varga Norbert

2006: Három szem klockocska. Egy gömör pásztor hiedelemvilága és történetei. Budapest

2008: Amikor még szűk vót a világ... Mondák és hiedelmek Fülek vidékén. Dunaszerdahely

Martin György

1970: Magyar táncípusok és táncdialektusok. Budapest

Vargyas Lajos

1976: A magyar népballada és Európa I-II. Budapest

MNT: A Magyar Népzene Tára

I. Gyermekjátékok (szerk. Kerényi György) Budapest, 1951

XI. Népdaltípusok 6. (szerk. Domokos Mária) Budapest, 2011

XII. Népdaltípusok 7 (szerk. Domokos Mária) Budapest, 2011

PATRIA: Patria Magyar néprajzi felvételek

1937-1942. (szerk. Sebő Ferenc) Budapest, 2010

1936-1963. (szerk. Sebő Ferenc), Budapest, 2010

Mihályi Molnár László

Kassa – a száz éve elrabolt város

Őrjárat Márai Sándor nyomában

„Belenyugodtunk abba, hogy a világnézeti és politikai cenzúrák mellett szabadon garázdálkodjék az üzleti cenzúra a szellem világában. Tisztelni kezdték minden teremtett lélek „érzékenységet”, kiszolgálták a vallási, társadalmi érzékenységet anélkül, hogy jogos és becsületes vitába szállottak volna ezzel, meghallgatták és szólanul elfogadták a kiadónak és ügynökének ukázait, aki megtiltotta nekik, hogy olyasmit írjanak, ami sértheti a hirdetőket, az előfizetőket és a példányonként vásárlókat. Írás közben már nemcsak arra gondoltak, mit szól ehhez Isten és a világ, hanem arra is gondoltak, vajon nem árt-e véleményük a lap vagy folyóirat hirdetési és előfizetési érdekeinek... Így kezdődött valami, aminek értelme minden lelki ellenállás teljes megszűnése volt. Az írók belenyugodtak a civilizáció érdekeibe, eladták az érdekeikért a kultúra felelősségét. [...]

Mikor a szellem képviselői feladják az ellenállást és a katarzist, az álművelt bugris azonnal az asztalra üt, s diadalmasan bevonul a fellegrádba, melynek őrhelyét elhagyták a lélek katonái.

Az émely, a csömör, a megdöbbenés, a rekedt vészkiáltások, a segélykérő hangjelek, mindez nem volt elég erős ahhoz, hogy feltartóztassa egy kultúra elvérzésének folyamatát. Néhány erős lélek őrizte a Titkot, mint a régi papok az égő templomban a szent tekercseket: kevesen voltak. Az újkori hírverés soha nem ismert eszközökkel tört az európai lélek ellen, zsvivájával megsüketítette a tömegek lelkét. Csak a kiválasztottaknak volt még valóságos hallásuk, a tömeg nem tudott többé válogatni és megkülönböztetni. Az írók nem tudtak többé elég hősiiesen ellenállni a nagyvárosi, kispolgári tömegek olcsó ízlésének.” (Márai Sándor: Kassai őrjárat)

A háború után még állt az a ház, amelyben csecsemőkorától a kamasz Márai évekig lakott, a mai *Dargó áruház* helyén a *Thália Színház*tól alig kétszáz méterre, szemben a *Shalkház Szálló*val, amit a pánszláv bolsevizmus idején lebontottak, hogy helyébe egy másik szálloda épülhessen, amelynek a felsőbb utasítás szerint a szláv felsőbbrendűség jegyében a *Slovan* (szláv) nevet kellett kapnia, és az ateista felsőbbrendűség okán legalább egy méterrel magasabbnak kellett lennie a Dóm keresztjénél. Most pedig valami más felsőbbrendűség jegyében a *Hilton* nevet viseli, és úgy néz ki, mint egy ravatalozó, ahol a Város ősi lelkületét kívánják búcsúztatni...

Persze Kassán **Nagy Lajos**, **Mátyás király**, **Tinódi**, **Rákóczi**, **Kazinczy** vagy netán **Mécs László** és Márai Sándor sem tartozott ama korszak „tananyagába”. Azóta a Hernád már tengernyi vizet hömpölyögtetett el a város mellett, naponta sétálok utcáin, és barátokat, ismerősöket is gyakran vezettem végig a „szent helyek” mellett, de legnagyobb élményemet és legmélyebb találkozásomat otthon éltem meg, Márai Sándor műveit olvasva: *Kassai polgárok*, *Kassai őrjárat*, *Egy polgár vallomásai* vagy az *Ajándék a végzettől* című könyvei révén. Olyannyira, hogy – úgy érzem – látásmódomat is átformálta [...] és nem csupán Kassával kapcsolatban. Mintha testvéremmé fogadtam volna egy jóbarátot, vagy mintha valahol a messze idegenben egy földimmel találkoznék. Egy jó író valódi titka megfejthetetlen, s ha megszerettük, hiányzik, ha nincs: dereng és bolyong a lelkünkben, betölt és elvárásol. Szükség van rá, és csak sajnálkozunk, ha mások ezt nem értik. Ennyi.

Persze a mai város már nem ugyanaz a város. Márai idején legfeljebb egyötöde volt a lakosság száma,

s a lakótelepek helyén mezők, erdők, kirándulóhelyek terültek el. Azóta a magyar népesség elenyésző adattá törpült: nincs két és fél százalék a negyed millió lélekből. Az Óváros viszont látszólag megfiatalodott azáltal, hogy a restaurátorok keze nyomán visszakapott valamit középkori és reneszánsz időszakából. Turistalátványosság lett a Csermely patak imitált bevezetésével, a zenélő szökőkúttal és a kissé ormóttan harangfával együtt. Befejeződött a Dóm felújítása, a Fő utcán leng a magyar zászló (a premontrei rendházban székelő konzulátust jelezve). A premontrei gimnáziumban pedig a térség őshonos nyelvén már közel hetvenöt éve éve nem tanítanak magyarul. Az eredetit utánzó *Rodos-tói-ház* előtt ugyan Rákóczi szobra áll, de mintha keserű reménységgel bizakodna csupán, mint azt annak idején tette a száműzetésben. A Mészáros utcában Márai gyermekkorát hirdeti a tábla, pedig nem teljesen pontos a felirat, mert csak később laktak itt a szülei. Bent emlékmúzeum várja a látogatókat (testvére, **Radványi Géza** is emlékezve), de a mai város még mindig nem ismeri egyik legnagyobb szülőltjének értékeit. Honnan is tudnák, minek is kellene eredetvizsgálatot végezniük a területrablóknak a lopott holmin, amikor még nem sikerült legalizálniuk magukat a történelemben? Az apa **Grosschmid Géza** *Kisebbségi sors* című könyvében olvasom: „ebben a történelmi emlékektől megszentelt ősi városban, amelynek kövei nemcsak az Anjouk és Mátyás dicsőséges korát hirdetik, de amelynek sorsa évszázadokon át, mindenkor szorosán összefüggött a nemzeti küzdelmekkel. A gondolati és lelkiismereti szabadságért innen intézi hadjáratait Bocskay, aki a bécsi béke megkötése után is ide tér vissza. **Bethlen Gábor** (a volt) felsőmagyarországi hadjáratainak alapjául Kassát teszi meg. **I. Rákóczi György**,

a linzi békében ragaszkodik a város birtokához, mert irányítója volt ez a hely mindenkor az országot mozgató szellemi erőnek, és **II. Rákóczi Ferenc**, a nagyfejedelem itt nyugvó hamvai örök szimbólumai maradnak mindenkor a magyarság szabadság iránti sóvárgásának. Régi időtől fogva itt fakadt azonban a magyar kultúra nem egy forrása is. Így a **Pázmány Péter** hű embere, **Kisdi Benedek** püspök által életre hívott egyetem kiemeli Kassát a magyarországi vidéki városok sorából, majd a Magyar Múzeum címmel 1788. július 1-én **Bacsányi János**, **Baróthi Szabó Dávid** és **Kazinczy Ferenc** itt indítják meg az első magyar tudományos folyóiratot, nyomban rá kibocsátja Kazinczy az Orpheus című lapot, s ezzel és a Bácsmezei öszveszedett levelei címen kiadott művével indul meg a nyelvújításnak, az akkori viszonyok közt nagyon merész munkája, amelyből a latin és az angol mellett talán legkifejezőbb erejű mai magyar nyelv sarjadzott. Itt volt a magyar színészet egyik első és legerősebb bástyája, itt sok országos hírű emberünk pályafutásának biztató kezdete...” Az apa jogász, ügyvéd, és 1920-ban a magyar párt (Országos Keresztény Szocialista Párt) alapítója, majd prágai szenátor volt, de tudalóvó róla az is, hogy a színház, az irodalom és a kulturális élet egyik legkiválóbb kassai támogatójaként ismerték. 1934-ben, hatvankét évesen halt meg, miután Miskolcra költöztek. Fia hazalátogatásakor már érte is szóltak a harangok, melyek hangja jelzett időt, ünnepet, gyászt, veszedelmet és természeti csapást is régen. A hetven mázsás legnagyobb azóta ott hallgat az Orbán torony előtt a földön, összetörten, megragasztva. Sok-sok dolog hullott darabokra ezen kívül is ebben a térségben, és egyéb dolgokat is hiába ragasztanak össze, már csak formájuk hasonlít arra, amik voltak. Lényegük, mint a harang hangja, elveszett. Csak ha újraöntik új kezek, óhajok, akkor szólalhat meg újra... talán. A nagyságos fejedelem városa vajon miben reménykedik mély álomban ringatva történelmi múltjának fontos emlékeit?

I. A harangok üzenete

„A harang zúg, az utcák kihaltak. A polgárok ebédnél ülnek, a családfő ezeréves mozdulattal töri meg a város falai között a kenyeret. A harang zúg, mintha a nehéz óra közeledtére, mikor vérben, szenvedésben és sikolyban születik az új világ, a város perét hirdetné az időben, magányos és súlyos szavával. Zengj és szólj, régi harang, hívd az élőket, temesd a holtakat, törd szét a villámokat. Nem tegnap kezdettél először szólani. Zengésedre élt, halt, viaskodott ez a város évszázadokon át, mikor zavar volt a lelkekben és ellenség a kapuk előtt. (Márai Sándor: Kassai őrjárat, 1940)

Abban az időben, amikor a hatalmas Titanic hullámsírba merült, sokan felriadtak álmukból, majd egy

reggel arra ébredtek, hogy már semmi sem úgy működik, mint ahogy azt megszokták és elgondolták.

A XX. század folyamán kiderült, hogy amit civilizációnak hittek, az pusztító környezetrombolás, éhínség, elidegenedés, szeretethiány, öntelt gőg, haszonelvű anyagiasság, hatalomvágy, tömeggyilkosság, gyökértelenség, individualizmus és fennhéjázás. A pénzvilág nagyhatalmai ennek a civilizációnak a nevében hirdettek hadjáratokat és békeszerződéseket, aláztak meg népet és rajzoltak önkényesen országhatárokat.

Márai a kassai őrjárata folyamán, a II. világháború küszöbén, gyermekkorai emlékeiben kutat, keresve az idilli polgárvilág gyökereit és a fészekrablás mibenlétét. Megidézi a városépítőket, az otthonteremtő polgárokat, a Dóm megálmodóit. A tornyok, melyek az ég felé irányulnak, de nem haladják meg az emberi lépték határait, azt példázzák, hogy a mérték megtartói maradandóan tudnak útmutatást adni. A megbomlott értékrendben felnövekvő nemzedék viszont már nem látja a példát, s nem talál járható utat. Az író lelkiismerete önvád is. Cinkosnak érzi magát az árulásban, bár kiszolgáltatottan sodródott az eseményekkel, melyeket nem tud feltartóztatni. Ám figyelmeztet a mindenkori felelősségre és kötelességre: nyilvánvalóvá kell tenni a bűnt, meg kell nevezni a bűnösöket, és el kell utasítani a velük való közösséget!

A kassai kiránduláskor az ősi város őrző szelleme és két megaláztatással teli évtized tapasztalata kerül szembe egymással. Szinte prófétai éleslátással rajzolja meg a háborúba süllyedő Európa kórképét, amihez az is hozzásegíti, hogy gyermekkorai még egy másik világból táplálkozott. Megbizonyosodik arról, hogy ez az emlékkép nem csupán nosztalgikus illúzió, hanem egy hajdan létezett valóság utolsó fejezete volt.

Az emberi nagyravágyást, önteltséget és mértéketlen becsvágyat jelképező Titanic elmerülése szertefoszlatta az ember tökéletességének és mindenhatóságának ábrándját. Mint nem is oly régen az ikertornyok és a Columbia megsemmisülése vagy a „szuperbiztos” atomerőművek sérülése.

Az *Őszöveltség* a babiloni torony példázatával is éppen erre figyelmeztet: a globalizált (uniformizált, egyformává tett és csordába terelt) világ sem nőhet az isteni rend fölé. Ezért kell a toronynak leomlania, és a csordává alázott tömegnek különböző nyelveken beszélő népekre szakadnia. Így lesz az elrendeltetést megszegő **Nagy Sándor** is intó áldozattá éppen Babilon romjainál, egy évvel azután, hogy Szűzában parancsba adta a perzsák házasság útján történő beolvasztását. Istennek képzelte magát, aki még a természet rendjével is ellenkezhet, hogy aztán nyomorult emberként, keserves kínok közt ismerje be vereségét az örökkévalóság-gal szemben.

Márai kassai őrjárata idején is (1940 nyarán, amikor **Sztálin** üdvözlí **Hitler** katonai sikereit Belgium, Hollandia és Franciaország lerohanása után) két iste-

ni dicsőségre vágyó diktátor „halált hozó fűveinek” árnyéka vetül a világra: növelve mindazon csordába verődött tömegek lelkiismeret-furdalását, amelyek hatalomra segítették őket. Pedig hát, szegény tömegek már akkor is a korszerű manipuláció (üzlet, sajtó, mozi, reklám) jámbor áldozatai voltak, mert a faszizmus, a kommunizmus és a kozmopolita liberalizmus is abból a szegénységből és kárhozatból táplálkozik, melyet a kalmárszellemű pénzvilág teremtett meg, mert a legjövendőbb üzlet a fegyvervásárlásra adott hitelnyújtás és a fegyvereladás a háborús fenyegetés féltelmében vagy a háborús konfliktusban lévő országok számára. A pusztítás és halál civilizációjának sötétsége ekkor még csak néhányak előtt vált nyilvánvalóvá.

Ahogy Mára fogalmazza: „*a világ elmerült a kétségbeesésben és hitlenségben [...] az üzlet, amely rávetette magát a színpadra és mozgóképre, a könyvkiadásra és képzőművészetre, nem emelni akarja a tömeg művészi igényeit, hanem kiszolgálja az emberek legalacsonyabb ösztöneit.*”

A korunkhoz hasonló válságtünetek felismerése után Mára az okok feltárására és kiutkeresésre is vállalkozik. Kassa lelkét és köveit, e bölcsőhely emlékeit hívja segítségül az utazáshoz. Érdemes hozzá most is társulnunk, hogy szellemiségének üde és friss vizében megmártózva, tisztábban láthassunk át jelenkorunk zűrzavarán. Kassán nem a nagyravágyás tornyait építették Márai ősei. Ők azok a polgárok, akik még munkájuk, mesterségbeli tudásuk, keresztény erkölcsük és magatartásuk révén nyerték el megbecsült polgárjogukat, és nem azáltal, hogy városalakók és kereskedők lettek. Ezért érzi úgy az író, hogy példázatokra érdemes odafigyelni.

II. A szülőföld üzenetei

Az író 1940-ben egy hónappal a németek párizsi bevonulása után írja: „*hazautaztam Kassára. Egy napra mentem csak, nem volt semmi dolgom ott. Most, idő múltával, elcsodálkozom, miért is mentem? [...] Valószínűleg, mert otthontalannak éreztem magam a világban.*”

Amikor az ember veszélybe kerül, avagy elbizonytalanodik, akkor a gyermekkor anyai gondoskodására, a szülőföld megtartó bizonyosságára vágyik. Visszatérés ez a gyökerekhez, a kezdetekhez, a fogantatás és indíttatás helyszíneire, a szülőföldhöz, anyanyelvhez. Amikor nem érti helyzetét: emlékezik. Gondolatban végigjárja az utat, hogy rábukkanjon elveszett értékeire. Keresi a nyomokat már a repülőgépről is lenézve, majd a hajdani *Széchenyi-ligetben*, melynek áhított csendjét az örökösen őrülő és zúgó malom rabolta el. Most pedig a tömeggyilkos **Petrov** tábornok szobra, mert a liget is az ő nevét viseli, aki negyvenezer magyar civil polgárt hurcoltatott a szovjet pokolba 1945-ben...

De Mára már öt évvel korábban rémülettel figyelmeztet: „*És a pokolnak is vannak malmái [...] s most ör-*

li, ami megmaradt még életemből és Európa életéből. Megőrölt népeket az elmúlt hetekben...” Nem az a kérdés, hogy miként kezdődött a fegyveres harc, hanem az, kik gerjesztették és kinek az érdekében. Mert hasznot remél a fegyvergyáros, de a bakancskészítő és a katonákat etető pék is. Ezek aztán behálózzák az egész társadalmat, főleg, ha magas a munkanélküliség, és megélhetést remél mindenki a háborús megrendelések nyomán. (Mennyire mai problémakör!) Márait nem oktalan szorongások gyötrik. Jó nyolcvan év távlatából pontosan láthatjuk nem csupán a világháború későbbi borzalmait és pusztításait, hanem a rá következő időszak embertelenségeit is, melyek közt a fasiszta haláltáborok csak egy epizódot képeznek. Mert Korea, Vietnám, Szibéria, 1956, Afrika, Kambodzsa, Palesztína, Jugoszlávia, Irak és Szíria tömegsírhajói azt jelzik, hogy az emberiség nem tanult a történelem tapasztalataiból, és nem hallgat a bölcsök, az írók és a próféták figyelmeztetéseire.

Mára makacssága tántoríthatatlan. „*Holnap még egyszer végigmegyek a Városon, ahol az élet kezdődött, meg akarok keresni valamit. Az élet elveszett értelmét akarom megkeresni. Még egyszer a forrás fölé akarok hajolni, megismerni egy arcot, amelyre már csak halványan emlékszem, megízlelni egy tiszta és hűvös emléket, amely kristályos áradással ömlik a lélekben, mint a hegyi patakok. Az arc vonal, melynek minden európai szellemi ember közkatona volt, összeomlott: indulj el még egyszer órjáratra, a romok és beomlott állások között [...] Talán megtalálász valamit, ami értelmet ad az életnek, talán ki tudod mondani az elhazudott igazság egy részletét...*”

Sétál a Hernád partján, elmegy a *Hóhérbástya* mellett, és megáll a *Mária-udvarban*, ahol „*a béke és gyermekiség utolsó pillanatait idézi föl*”. Az osztályából sokan az első világháború csatateréin estek el. Kassát pedig emlékeiből és az ország kebeléből is kiszakítják 1920-ban a nagy hatalmi önzés haszonlesői, amit hazudozással, szemfényvesztéssel próbálnak igazolni „*az embertelenül megrajzolt politikai határok*” minden oldalán. Az idegen megszállók, katonák és hivatalnokok futószalagon gyártott olcsó holmikat hoznak magukkal, melyek soha nem vetekedhetnek sem hagyománnyal, sem műveltséggel, mert az áruházi ürességnek semmi köze az itt élők életéhez. A neonfény mögött „*alacsony homlokú, kicsinyes és vadul sovén cseh hivatalnokrendszer basáskodott. Itt nem volt keresnivalójuk, ez történelmi bizonyosság [...] önzőek voltak, pökhendiek, igazságtalanok.*” A megszállók is tudták, hogy olyat bitorolnak, ami nem illeti őket, de utólag igazolt jogot formáltak rá politikai és történelmi hazugságokkal. Ezek a hazugságok tették őket türelmetlenné, gyűlölködővé, és az igazságukat követelő öslakosokra kitaláltak egy megbélyegző kifejezést: irredenta. A történelem tanúit dacoltak az ideiglenesen megtelepedő bevándorló idegen lelkülettel, de aztán a hasznosság és megélhetés

nevében cinkosságot vállaló árulók új életformát alakítottak ki a várost eddig őrző polgári értékrend helyébe: az igénytelen erkölcsű, ízléstelen, hagyománytagadó és haszonleső városlakókat.

A kövek ősi üzenete azonban más.: „...*évszázadokon át őrizték falai között valamit. Őrizték fegyverrel, kőfallal, őrizték vasnál és kőnél is hatalmasabb fegyverekkel és bástyákkal: ízléssel és magatartással, jó modorral és életszokásokkal, joggal és udvariassággal. [...] Ezek a polgárok, őseim ősei, építették és védték ezt a várost ellenséges hódítók és portyázó csapatok, martalóc zsarnokok ellen, de védték a veszedelmesebb ellenség ellen is: megvédték az emberi közösségek belső ellenségei, a rossz ízlés, a tunyaság, a bitang felelőtlenség lázadásai ellen.*”

III. Az Ördögárok mentén

„*A polgár és a polgári rend az emberi együttélés egyik legértékesebb, leghasznosabb, magasrendű terméke, mindaddig, amíg alkotó és hősi. [...] Az igazi polgár szerencsés vegyülete a művésznek és katonának, alkotó és megtartó, álmodó és megőrző. Ezt a polgárságot ennek utolsó, legjobb pillanatát ismerem meg gyermekkoromban, a városban.*”

Ez a Márai Sándor indul el az Ördögárok felé, mintha jelképesen határt húzna a kétféle életmód és világszemlélet közé: egyik oldalon a hit, a szeretet, a szellemiség, a szabadság, az európaiság, kereszténység és magyarság, míg a túloldalon a gonosz, az erőszak, a hitetlenség, a műveletlenség és megalkuvás. Ezt a választóvonalat nem lehet eltüntetni azzal a hamis ideológiával, hogy el kell fogadnunk a másságot, avagy teret kell adni mindenki érvényesülési vágyának, stb. Márai figyelmeztet, hogy a XX. század árulása éppen ilyen mázas szólamok befogadásával kezdődött el, mert csak a másfajta értékek és csak a természetes és egészséges emberi magatartásformák tolerálhatók. A bűnös cselekedeteket meg kell látni, rájuk kell világítani, meg kell állítani, de semmiképp nem szabad lepaktálnunk a bűnösökkel. Jézus is indulattal száll szembe a kufárokkal, de ezzel nem osztotta meg a templom népét, hanem megtisztította azt. Az egység és összefogás jelszava alatt mégis hányszor csalják kelepcebe a jámbor szemlélődőket?! Az írástudók árulása is azzal kezdődött, hogy behódoltak a kufár könyvkiadók hamis elvárásainak, csakhogy írásaik megjelenhessenek. „*A társadalmi, politikai erők, melyek ma hidegletős indulattal rángatják és feldűlják Európát, csak következményei a szellemi emberek árulásának. Kezdetben volt az Ige: mindig az Ige volt kezdetben. De aki elárulta az Igét, elárulta az élet értelmét.*”

A piaci áruvá degradált „irodalom”, már messze van azoktól a varázsszavaktól, melyek az írókat képesek a szellemi magaslatokban tartani. Azt az írókat, aki „*mindig az igazat mondja, azt az egyetlen, végső igazságot, amely a szépség és a dallam is, mert az igazság min-*

dig szép és dallamos, az igazság mindig művészi. Csak a hazugság torz és idéltlen, giccses és hamis.”

Az írónak tehát kötelessége annak a mértéknek megtartása, mely az élet fölött a szellemi és erkölcsi arányokat, a szépség és igazság, valamint a gondolati tisztaság mércéjéhez tudja igazítani. A felbomló XX. századi társadalmi rendszerek igazolják a Mérték elvesztésének katasztrofális következményeit. „*Az író nem azért gyón nyilvánosan, hogy megkönnyebbüljön bűnei terhéől, hanem, hogy meggyónva azt, ami benne közös az emberi bűnnel, felszabadítsa a bűntudat önvádjától a világot, mert tudja, hogy a bűntudat újabb bűnöket szül, hetediziglen. Az író varázsszavakkal ír, mert máskülönben nem tudja féken tartani az emberi önzés és indulat, a politika, a nyereségvágy, az érzéki éhség garázdálkodó fenevadjait.*” Ezek a sorok már-már prófétai jövendölések a végromlásról, és sajnálatos módon a későbbi történések Márai jóslatait igazolták, vagyis a rombolás, pusztulás, elidegenedés, kommunista diktatúra és elanyagiasodott fogyasztói társadalom jellemezte a XX. század második felét is. A nagyvárosi és kispolgári olcsó tömegizlés szennyáradata elmosta a kultúra valódi képviselőinek a szavát, mert a zajban és hangzavarban a tömegek nem tudtak többé megkülönböztetni és válogatni, illetve a politikai és üzleti cenzúra eleve kiszűrte a számára kényelmetlen tiszta hangokat.

Márai az ősök porladó csontjai fölött a *Rozália temetőben* keresi tovább a választ, hogy a Város és a Dóm építői, védői, őrzői korábban miként tudták teljesíteni a szülőföld elrendeléséből fakadó küldetésüket.

Mi volt hűségük alapja és ereje? A hit!

Hittek abban, hogy erre a városra joguk van, hittek igazukban, hittek a szeretetben és kegyelemben. Később csak a hitetlenség engedte széthullni ezt a világot.

„*Olthon vagyok e katedrálisban, mely számomra nem műemlék és kegyes zarándokhely, hanem életem mélyebb, örök formája. Tovább kell építeni ezt az életformát. Meg kell tölteni mindennel, ami korszerű, meg kell őrizni benne mindent, ami időtlen. [...] Mindenünk megvan hozzá: csak hit és konok akarat kell.; hit szerepünkben, akarat a butaság és az indulatok rémuralmával szemben. [...] Hivatásérzés, az európai szerep tudata, s mély kötelesség: szeretni és szolgálni a népet, melyhez nyelv, emlék, jó és rossz sors, s nyelvnél és fajtánál is erősebb kötőanyagok, a közös nemzeti sors kötöz... Ez a dolgunk, Európában. Ilyen meggyőződéssel épült ez a templom, ahol most megnyugodtam és otthon érzem magam.*”

IV. Végzetes jóslatok, emberi remények

„*Ez a városi Európa ez órában, mikor a kassai polgárok Bethlen Gábor kézfogójának színhelyén söröznek, rendszeresen pusztul. A szellem embere önmagában keresi a felelősséget, vádat emel a kultúra papjai ellen, akik nem őrizték elég hősiesen a szent*

szöveget, alkudoztak a hamis prófétákkal, s egy mohó gépi civilizáció martalékának dobták oda az európai kultúrát... Európa nem a harctereken pusztul el, hanem a lelkekben... Elmerül a földrész végzetében. Egy üde és mohó imperializmus, az amerikai, mely a gépi civilizáció és a nyersanyagok kifogyhatatlan bőségével rendelkezik, érdeklődve pillant körül a világban, mert most látja, fiatal történelme során először, az alkalmat, mikor népek, földrészek, világnézetek és korhadó társadalmak fölött magához ragadhatja a vezetést, az uralmat a nyersanyagok, piacok, az emberek által lakott földrészek nagyobb fele, igen, a vezetést a világ fölött.” – írta Márai 1940-ben a *Lócsei Ház* emlékeire asszociálva. Bár amit akkor tapasztalt, az csak kistestvére lehet annak, amivel napjainkban kellene szembesülnie. A történelmi folyamatok kísértetiesen pontos előrelátása talán egyedülálló volt abban az időben (is). Honnan ez a bátorság és végzettség? Onnan, ahová vissza-vissza kell térnünk, ahonnan elbolyongtunk, amit elfeledtünk vagy megtagadtunk, ahonnan és amiből elindultunk és idáig jutottunk. Pedig a gótikus katedrálisok magassága és a bennük őrzött áhítat mélysége még látható és érzékelhető.

„Hol az otthon? Múltunkban, hagyományainkban, emlékeinkben. Itt van, ebben a városban, a Dómban, melynek északi kapuján belépek most, e boltívek alatt, s a mélyben, a sírboltban, ahol Rákóczi hamvait őrzik a kövek és az emlékezés. [...] A keresztény Európa e templomhajókkal fejezte ki utoljára és tökéletesen hivatásérzését. A templom méreteit ismerősnek érzem, mint egy örökké testemre szabott köntöst. Ha akarnám, se lehetnék más, mint magyar, keresztény, polgár és európai.”

Hiába azonban a pusztulás, a sok tömegsír, az író emlékezése utáni világháború és azóta is tartó fegyveres népiirtások... Napjainkra mintha semmi sem változott volna, sőt mintha a tömeges léleknyomorítás még hatékonyabb lenne. A módszer egyszerű, és hatása gyors. Csak elhitetik, hogy a fejlődés azonos a tudással, és a tudomány pedig nem tudja igazolni, hogy az emberek fölött még bárki is létezhet. Csak meg kell győzni őket, hogy a szokások és hagyományok megtartása maradiság, mert a modern ember számára lényegtelen, hogy honnan jött és kik az ősei. Csak a jelen a fontos és a jövő, ahol nincs helye érzelmes nosztalgianak vagy az isteni igazság áhítatának. A jövő emberét nem választja el nyelv, hit, viselet, szokás, vallás vagy más sajátosság. Mindenki szabadon dönthet, mi akar lenni, mikor és hogyan akar meghalni, milyen neműként szeretne élni, avagy talán klónozás útján még a nemek is eltörölhetők! (?)

Ez a teljesen szabad élet: határok, gátlások és mérték nélkül. Aztán a hitét, tartását és mértékét vesztett emberekkel, népekkel már bármi elhithető és megtehető. Művészetnek nevezik az értéktelen maszlagot

és szemetet. Jólétnek tüntetik fel a jóllakottságot és kényelmet. Pazarlásnak és feleslegesnek kiáltják ki a nemzet kultúrkincsét, műemlékeit. Veszedelmessé nyilvánítják az anyanyelv ápolását, a nemzeti önbecsülést és a történelmi közösséghez való hűséget. A családot és házasságot pedig elavult intézménnyé degradálják. Választania nem a jót, hanem a hasznosat, nem az értékeset, hanem a gyorsan elérhető, nem a szépet, hanem a megragadható, és nem a helyeset, hanem mindig az erősebbet kell annak, aki az üzleti reklám és szabadelvű propaganda hatása alatt nem elég erős ahhoz, hogy ellenálljon e korszak ördögi csábításainak.

Elbizonytalanítanak azzal, hogy lerombolnak körülöttünk és bennünk minden eddig biztonságot nyújtó értéket, majd a saját maguk által konstruált gondoskodás biztonságát kínálják fel helyette. Még emlékszünk arra, hogy ama nagy bolsevik ígéreték szerint a gyermekeket az állam fogja felnevelni. El is kezdték építeni a világ legnagyobb árvaházát, Úgy hívták: Szovjetunió. Manapság viszont a tömegkommunikáció és a médiabirodalmak hálózata lett az árvák istápolója, avagy talán az árvaság eszköze és oka.(?)

Márai üzenete is, hogy mindenkinek érdemes lenne mélyebben elmerülnie az otthon, a szülőföld, az Ige és a hagyományok által közvetített tiszta szellemi forrás-vízben, mint azt ő tette 1940 derekán, a második világháború fenyegető árnyékában.

Az emlékezés és felismerés felelősséggel is jár. Azokat is meg kell tanítanunk látni és gondolkodni, akiket a korcs korszellem tévutakra vezérelt. Kassán ez hűséget jelent a Városhoz és Márai szellemi hagyatékához, melyet nem az utcaó vagy a városfal őriz, hanem az egyetemes magyar kultúra európai mércéjű tárháza, és az ebből táplálkozók szeretete és bölcsessége.

„Mikor kereszténységről beszélünk, az európai műveltség és erkölcs megtisztulását értjük társadalmi és gondolati, művészeti és gazdasági értelemben.

...Nincs más gyógyulás, csak a hit, az alázat, az egyéni jogok és kötelességek öntudata, a szabadon vállalt felelősség, az értelem. Rosszul neveltek bennünket, rosszul neveltük magunkat és kortársainkat. Az új Európát a nevelők építik föl. Érzik-e felelősségüket?

Meg kell érteni, hogy az örömhöz bátorság kell és önismeret, a szenvedéshez kereszténység kell, mély türelem, zsigerekig ható tudata annak, hogy a végzetnek értelme van.”

Induljunk el mi is a Dóm felé, nyitott lélekkel, mely a kövek időtlen üzenetét felfogja, hogy megértsük hivatásunkat és küldetésünket: magyarnak lenni és maradni Kassán.

Ez az emberség fokmérője. Van, akinek ez a legtermészetesebb, de akadnak jócskán, akiket bíztatnunk és bátorítanunk kell.

Fogjuk meg egymás kezét, amíg láthatók vagyunk!